

**Załącznik
do Uchwały Nr IX/63/15
Rady Gminy Skierbieszów
z dnia 18 listopada 2015r.**

Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022

Skierbieszów 2015

ZLECENIODAWCA

Gmina Skierbieszów
ul. Rynek 1
22-420 Skierbieszów
tel. 84 621 36 08
tel./fax 84 621 36 70
email: skierbieszow@zgwrp.org.pl
www.skierbieszow.com.pl

OPRACOWANIE

Doradztwo i Reklama Sp. z o.o.
ul. Prymasa S. Wyszyńskiego 4
22-400 Zamość
tel./fax 84 627 37 05, 512 138 998
email: kontakt@doradztwoireklama.pl
www.doradztwoireklama.pl

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE.....	5
1. HORYZONT CZASOWY STRATEGII.....	7
2. METODOLOGIA OPRACOWANIA DOKUMENTU.....	8
3. DIAGNOZA SYTUACJI GMINY.....	10
3.1. Rys historyczny'.....	10
3.1.1.Historia Gminy Skierbieszów.....	10
3.1.2.Dzieje wybranych miejscowości gminy Skierbieszów.....	11
3.2. Przestrzeń i środowisko.....	37
3.2.1.Umiejszczenie gminy w województwie i kraju.....	37
3.2.2.Położenie fizyczno-geograficzne.....	39
3.2.3.Charakterystyka sieci osadniczej.....	39
3.2.4.Opis zasobów naturalnych.....	42
3.2.5.Opis zasobów kulturowych.....	48
3.3. Demografia.....	51
3.3.1.Liczba ludności.....	51
3.3.2.Gęstość zaludnienia.....	52
3.3.3.Przyrost naturalny.....	54
3.3.4.Ruch migracyjny.....	55
3.3.5.Struktura wiekowa ludności.....	59
3.3.6.Struktura ludności wg ekonomicznych grup wieku.....	61
3.3.7.Wskaźnik obciążenia demograficznego.....	65
3.4. Sfera społeczna.....	68
3.4.1.Poziom wykształcenia.....	68
3.4.2.Rynek pracy i bezrobocie.....	71
3.5. Sfera gospodarcza.....	79
3.5.1.Główni pracodawcy.....	80
3.5.2.Struktura podstawowych branż gospodarki.....	81
3.5.3.Liczba podmiotów gospodarczych w poszczególnych sektorach.....	82
3.5.4.Rolnictwo.....	84

3.5.5. Turystyka.....	87
3.6. Infrastruktura techniczna.....	92
3.6.1. Infrastruktura komunikacyjna.....	92
3.6.2. Infrastruktura ochrony środowiska.....	95
3.6.3. System zaopatrzenia w wodę.....	108
3.6.4. System odprowadzania i oczyszczania ścieków.....	111
3.6.5. Gospodarka odpadami.....	114
3.6.6. Infrastruktura energetyczna i telekomunikacja.....	117
3.7. Infrastruktura społeczna.....	118
3.7.1. Infrastruktura edukacyjna.....	118
3.7.2. Infrastruktura sportowa.....	125
3.7.3. Infrastruktura kultury i uczestnictwo w kulturze.....	126
3.7.4. Infrastruktura ochrony zdrowia.....	130
3.7.5. Infrastruktura opieki społecznej.....	135
3.7.6. Mieszkalnictwo.....	138
3.8. Zarządzanie Gminą.....	138
3.8.1. Możliwości budżetowe Gminy.....	138
3.8.2. Planowanie strategiczne i promocja gminy.....	144
3.8.3. Kapitał społeczny.....	146
3.9. Analiza SWOT.....	146
3.9.1. Mocne i słabe strony Gminy Skierbieszów.....	150
3.9.2. Szanse i zagrożenia rozwoju Gminy Skierbieszów.....	151
4. WIZJA I MISJA STRATEGICZNA.....	153
5. CELE STRATEGICZNE.....	154
6. CELE OPERACYJNE I PROPONOWANE KIERUNKI DZIAŁAŃ.....	156
7. ZGODNOŚĆ Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI.....	169
7.1. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności (DSRK).....	169
7.2. Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo (SRK 2020).....	170

7.3. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku).....	171
7.4. Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020...173	
7.5. Strategia Rozwoju Powiatu Zamojskiego na lata 2007-2020.....	174
8. SYSTEM WDRAŻANIA I MONITOROWANIA.....	176
9. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA.....	184
9.1. Gminna polityka budżetowa.....	184
9.2. Dostępne zewnętrzne źródła finansowania.....	185
10. KONSULTACJE SPOŁECZNE.....	189
11. WIELOLETNI PLAN FINANSOWY.....	200
12. PODSUMOWANIE.....	202
SPIS TABEL.....	204
SPIS WYKRESÓW.....	206
SPIS RYSUNKÓW.....	208

WPROWADZENIE

Polityka rozwoju jednostek samorządu terytorialnego (JST) w dużej mierze opiera się na planowaniu strategicznym. Planowanie jest procesem niezbędnym w celu sprawnego i efektywnego zarządzania JST. Planowanie strategiczne umożliwia optymalne gospodarowanie zasobami oraz przewidywanie możliwych problemów, aby na czas podjąć odpowiednie działania zapobiegawcze. Dobrze zaplanowana strategia rozwoju gwarantuje uporządkowanie i właściwe rozłożenie w czasie zamierzonych zadań.

Programowanie rozwoju społeczno-gospodarczego jednostki samorządu terytorialnego jest procesem długofalowym, wielokierunkowym i całościowym. Uzależniony jest on od lokalnych uwarunkowań oraz wielu czynników, z których część wpływa stymulująco na proces rozwoju, a część go hamuje. Rolą władz jednostki samorządu terytorialnego jest najbardziej efektywne wykorzystanie atutów i walorów danego obszaru oraz możliwie największe zminimalizowanie wpływu słabych stron i zagrożeń, które utrudniają jego wszechstronny, społeczno-gospodarczy rozwój. W tym celu, lokalne władze przyjmują unikalną i właściwą dla danej jednostki politykę prorozwojową, dla której punktem wyjścia są: diagnoza stanu obecnego oraz analiza SWOT, pozwalające na zidentyfikowanie problemów oraz wytyczenie pożądanego kierunku rozwoju. Wszystkie działania na rzecz miejscowej społeczności podejmowane na danym obszarze muszą wynikać z przyjętego, wieloletniego planu strategicznego, wykazywać zgodność z celami polityki rozwoju na poziomie regionalnym i krajowym oraz stanowić spójny zbiór uzupełniających się zadań i projektów, co nie tylko pozwala na skuteczne zarządzanie jednostką samorządu terytorialnego i podniesienie jakości życia mieszkańców, lecz także znacznie ułatwia ubieganie się o dofinansowanie ze źródeł zewnętrznych.

Długofalowe, kompleksowe dokumenty strategiczne opracowywane na szczeblu lokalnym, powiatowym i regionalnym określają kierunki prowadzenia polityki prorozwojowej w danej jednostce, jej cele i pożądanego efekty. Pozwalają na uporządkowanie i rozłożenie w czasie planowanych działań oraz opisują, jak będzie się rozwijał dany obszar, co będzie wykorzystane jako atut, czego negatywny wpływ musi być neutralizowany. Zawierają one zapis wizji - pożądanego obrazu danej jednostki oraz misji, której wypełnienie gwarantuje uzyskanie założonych efektów.

Strategia rozwoju jest dokumentem, którego celem jest wskazanie wizji oraz strategicznych kierunków rozwoju JST. Strategia jest podstawowym instrumentem długofalowego zarządzania JST. Pozwala na zapewnienie ciągłości i trwałości w poczynaniach władz JST, niezależnie od zmieniających się uwarunkowań politycznych. Strategia rozwoju umożliwia również efektywne gospodarowanie własnymi zasobami JST, takimi jak: środowisko przyrodnicze, zasoby ludzkie, infrastruktura czy też środki finansowe.

Konieczność posiadania aktualnej strategii rozwoju JST podyktowana jest nie tylko względami praktycznymi „dobrego rządzenia”, ale również wynika z uregulowań prawnych, zawartych między innymi w ustawie o samorządzie gminnym czy też ustawie

o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, w której dokumenty strategiczne dotyczące rozwoju jednostek samorządu terytorialnego zostały zaliczone do kluczowych dokumentów planistycznych, na podstawie których powinna być prowadzona polityka rozwoju kraju.

Założono, że przedmiotowa strategia będzie dokumentem średniookresowym, a okres jej realizacji przypadnie na lata 2015-2022. Przyjęcie takiego horyzontu czasowego jest zgodne z zaleceniami planistycznymi oraz pozwala na dostosowanie strategii do wymogów wynikających z obowiązującej perspektywy finansowej Unii Europejskiej 2014-2020. Z uwagi na dość długi okres obowiązywania strategii przyjęto, że musi to być dokument uniwersalny, koncentrujący się na rozwiązaniu najważniejszych problemów rozwojowych gminy i jej mieszkańców.

Niniejszy dokument nawiązuje do obowiązującej w latach poprzednich Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2007–2015 i jest w pełni zgodny z celami w niej określonymi, do wielu z nich nawiązuje w sposób bezpośredni. Jednak ze względu na to, iż horyzont czasowy poprzedniej strategii dobiega końca, konieczne było opracowanie nowego dokumentu strategicznego, by zachować ciągłość prowadzonej polityki.

Niezbędnym elementem procesu programowania strategii rozwoju są konsultacje społeczne przeprowadzone na terenie i z udziałem osób zainteresowanych rozwojem jednostki terytorialnej.

Podczas przygotowywania Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 zdecydowano się na przeprowadzenie trzech spotkań konsultacyjnych. Konsultacje te przeznaczone były dla wszystkich grup społecznych: dla mieszkańców, organizacji pozarządowych, radnych, sołtysów, przedsiębiorców. Badania społeczne przeprowadzone zostały w formie badań ankietowych. Analiza ankiet pozwoliła na zebranie informacji, które stały się kluczowe dla określenia potrzeb i wskazania kierunków rozwoju Gminy Skierbieszów do roku 2022. Podstawą do określenia wizji strategicznej były wnioski wynikłe z analizy SWOT. Wiązkę celów strategicznych określono po sformułowaniu misji i priorytetów w obszarach działalności gminy.

W trakcie prac nad strategią wzięto pod uwagę poprzednią wersję strategii z 2008 roku, wychodząc z założenia, że dokument ten i stopień jego realizacji powinien stanowić punkt wyjścia do dalszych prac analitycznych. Ponadto, niniejszy dokument bazuje na innych dokumentach planistycznych, które z mocy prawa zostały opracowane na przestrzeni ostatnich kilku lat. Chodzi tu głównie o dokumenty związane z ochroną środowiska (program ochrony środowiska, plan gospodarki odpadami) lub polityką społeczną (np. program rozwiązywania problemów społecznych).

HORYZONT CZASOWY STRATEGII

Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów została opracowana na lata 2015-2022. Horyzont czasowy dokumentu strategicznego zależy od dwóch czynników:

- wygasania horyzontu czasowego Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2007-2015,
- okresów programowania budżetu Unii Europejskiej.

Polityka rozwoju musi być prowadzona w sposób ciągły, stąd też właściwe jest opracowanie i uchwalenie nowego dokumentu strategicznego pod koniec okresu obowiązywania obecnego. Ze względu na to, zdecydowano się na przystąpienie do prac nad opracowaniem i uchwaleniem strategii rozwoju w roku 2015.

W związku z tym, iż w roku 2013 skończył się okres programowania budżetowego Unii Europejskiej (2007-2013), a w 2014 rozpoczął się nowy (2014-2020), Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 wpisuje się swoim horyzontem czasowym w nowy okres budżetowy. Dzięki temu, proces rozwoju prowadzony będzie w pełnej zgodności z celami i kierunkami polityki prorozwojowej Polski i Wspólnoty Europejskiej w latach 2015-2020.

W związku z tym, iż strategia stanowi dokument długofalowy, jej wdrażanie zaplanowano na osiem lat, z możliwością przedłużenia i aktualizacji. Przyjęcie takiego okresu realizacji strategii pozwoli na prowadzenie procesu stopniowego rozwoju gminy. Okres ośmiu lat jest okresem dłuższym niż jedna kadencja gminnych władz, co oznacza, że przyjęty plan nie zakłada działań doraźnych, które mogą potem zostać przerwane lub zaniechane z przyczyn politycznych, lecz jest zapisem trwałej polityki prorozwojowej, do prowadzenia której zobligowane będą władze samorządowe, niezależnie od ich ewentualnych zmian. Zapobiega to przerwaniu procesu rozwoju oraz gwarantuje zachowanie jego ciągłości w długim okresie.

METODOLOGIA OPRACOWANIA DOKUMENTU

Przy opracowaniu niniejszego dokumentu zastosowano metodę ekspercko-społeczną, zapewniającą partycypację społeczeństwa w tworzeniu Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów oraz udział wszystkich zainteresowanych środowisk. Dzięki przyjęciu takiego modelu prac władze gminy oraz mieszkańcy mieli możliwość wpływu na kształt i założenia strategii. Praca nad strategią odbyła się przy aktywnym udziale grona specjalistów, pracowników i partnerów gminy, bazując na ich doświadczeniu, wiedzy i opinii. Partycypacja społeczeństwa w tworzeniu wizji przyszłości gminy za sprawą konsultacji społecznych odegrała równie ważną rolę. Wpływ społeczeństwa na życie gminy, poza uczestnictwem w wyborach, jest wartością nieocenioną. Wszyscy mieszkańcy mieli możliwość aktywnego uczestnictwa w procesie kreowania przyszłości gminy, tworzenia dokumentu strategicznego. Konsultacje społeczne były metodą, która zapewniła władzom gminy, przedstawienie mieszkańcom swoich zamierzeń, mając na uwadze nawiązanie konstruktywnego dialogu przy współtworzeniu wspólnej rzeczywistości oraz zapewnienie głosu wszystkim zainteresowanym.

Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 została przygotowana na podstawie wieloaspektowej diagnozy, która stanowi analizę stanu obecnego z uwzględnieniem najważniejszych dziedzin mających wpływ na jakość życia mieszkańców. Diagnoza dotyczy procesów i zjawisk, jakie miały miejsce w Gminie Skierbieszów do roku 2013, przyjmując do analizy przedział minimum czteroletni. Wybrane okresy badawcze wiążą się z dostępnością danych na czas pracy nad dokumentem, jak również w niektórych przypadkach okresami (wybranymi latami) dokonywania badań statystycznych przez Główny Urząd Statystyczny. Przedstawione wyniki diagnozy w wyodrębnionych tematycznie rozdziałach wyrażają stopień zaspokojenia potrzeb mieszkańców gminy, trendy rozwojowe, a także wskazują obszary, w których istnieje konieczność wprowadzenia działań mających na celu ich poprawę. Diagnoza stanu gminy została przygotowana w oparciu o dane statystyczne pozyskane z Głównego Urzędu Statystycznego, Wojewódzkiego Urzędu Pracy, materiały i dokumenty własne gminy, oraz informacje uzyskane od władz, pracowników oraz mieszkańców Gminy Skierbieszów. Korzystano również z opublikowanych badań, analiz i raportów sytuacji społeczno-gospodarczej dla powiatu, województwa i kraju.

W kolejnej części dokumentu, na podstawie diagnozy społeczno-gospodarczej, powstała analiza SWOT gminy: silne strony (wewnętrzne), słabe strony (wewnętrzne), szanse (zewnętrzne) i zagrożenia (zewnętrzne). Analiza SWOT jest więc syntezą najważniejszych wniosków wynikających z raportu stanu obecnego gminy, która uwypukliła atuty i mocne strony, ale również pozwoliła wskazać główne problemy do rozwiązania. Analiza SWOT stanowiła fundament do wypracowania celów strategicznych i operacyjnych, tworzących swoisty „scenariusz” działań koniecznych do podjęcia z wykorzystaniem obszarów prorozwojowych, z dużym potencjałem, a także naturalnych zasobów pozostających w dyspozycji gminy. Plany rozwojowe gminy opierają się na siedmiu obszarach priorytetowych, tj.

- 1) POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW
- 2) INFRASTRUKTURA TECHNICZNA
- 3) OCHRONA ŚRODOWISKA I ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII
- 4) ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI
- 5) ROLNICTWO I PRZETWÓRSTWO
- 6) EDUKACJA I ZDROWIE
- 7) TURYSTYKA I REKREACJA, KULTURA

W ramach każdego z tych obszarów przyjęto cele operacyjne oraz kierunki działań, których realizacja przyczyni się do osiągnięcia zamierzonego celu głównego, czyli misji rozwoju gminy. Plany te będą jednak podlegały ewolucji wraz z postępującymi w sposób ciągły zmianami w środowisku zarówno wewnętrznym jak i zewnętrznym gminy, dlatego niezwykle ważny jest systematyczny monitoring i w razie potrzeby również ewaluacja strategii. W części końcowej dokumentu zaproponowano sposób monitoringu i ewaluacji oraz wskazano przykładowe, rekomendowane mierniki wykonania zadań. Przedmiotowy dokument powinien zmieniać się razem z otoczeniem, podlegać aktualizacji i korekcie, „żyć razem z ludźmi”, ponieważ dla nich został stworzony.

DIAGNOZA SYTUACJI GMINY

Rys historyczny^{1,2}

Historia Gminy Skierbieszów

Najstarsze ślady osadnictwa ludzkiego na terenie gminy Skierbieszów, odkryte przez archeologów w postaci fragmentów naczyń glinianych, datowane są na 4.500-3.700 lat p.n.e. Są to zabytki związane z kulturą wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej, a znaleziono je na terenie wsi Kalinówka. Kultura ta przybyła na teren Wyżyn: Sandomierskiej, Lubelskiej i Zachodniowołyńskiej znad Środkowego Dunaju przynosząc ze sobą znajomość uprawy roli, lepienia glinianych naczyń i hodowli zwierząt, co ostatecznie umożliwiło zakładanie trwałych osiedli. Ślady takich osad pradziejowych, choć zróżnicowanych chronologicznie, zarejestrowano także w innych miejscowościach. Te najwcześniejsze, oprócz wyżej wzmiankowanej, reprezentują też neolityczną kulturę pucharów lejkowatych (4200-2900 r. p.n.e). Do tej kultury należą liczne fragmenty naczyń glinianych oraz narzędzia znalezione m.in. w Skierbieszowie i Lipinie Nowej.

Kolejny etap zasiedlenia tych terenów nastąpił dopiero w środkowej i późnej fazie wczesnego średniowiecza. Dostyc liczną ceramikę z X-XIII wieku odkryto na 21 osadach. Tak gęste osadnictwo było zapewne jedną z przyczyn budowy w późniejszym okresie w Skierbieszowie zamku obronnego. Został on zbudowany na wzgórzu usytuowanym na podmokłych łąkach, w dolinie rzeki Wolicy. W obrębie wałów istniał budynek murowany i wieża. Czas powstania zamku datowany jest na przełom XIV i XV wieku.

Pierwsze wzmianki historyczne o Skierbieszowie pochodzą z XIV wieku. Pierwsi mieszkańcy Skierbieszowa, dawni Słowianie wybudowali gród obronny na półwyspie z trzech stron otoczonym wodą. Były to tereny wyjątkowo dogodnie do założenia osady. Z trzech stron broniły dostępu: woda i bagna. Od strony zachodniej przekopano kanał, następnie dookoła osady wzniesiono wały obronne. Szczątki tych wałów obronnych i przekopanej sztucznie fosy zachowały się do dnia dzisiejszego.

W czasie II wojny światowej od Skierbieszowa hitlerowcy rozpoczęli wysiedlanie i pacyfikację ludności Zamojszczyzny. W roku 1942 Skierbieszów i okoliczne wsie zostały wysiedlone przez okupanta, a wielu mieszkańców dostało się do obozów koncentracyjnych. Niemcy dokonali zmiany nazwy miejscowości Skierbieszów poprzez wprowadzenie okupacyjnej nazwy nazistowskiej Heidenstein (w osadzonej tu niemieckiej rodzinie urodził się m.in. Horst Köhler - prezydent Niemiec w latach 2004-2010). Ludność Gminy Skierbieszów przeżyła tragiczne doświadczenia, doznała wszystkiego co wiązało się z kolonizacją i germanizacją Zamojszczyzny, gdzie miał powstać bastion Bollwerk służący do dalszej ekspansji Niemiec na Wschód.

1

J. Niedźwiedź, Leksykon historyczny miejscowości Zamojszczyzny

2 Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2007-2015

Po wyzwoleniu w 1944 roku, pierwszy okres Skierbieszowa za Polski Ludowej był bardzo trudny. Skutki wysiedleń ludności odczuwalne były jeszcze bardzo długo. Zniszczenia wojenne, które niejednokrotnie przekraczały 80% budynków i brak jakiegokolwiek infrastruktury powodowały powolną odbudowę całej gminy.

Dzieje wybranych miejscowości gminy Skierbieszów³.

DĘBOWIEC

Wieś położona na południowo-zachodnim skraju gminy Skierbieszów. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z roku 1564, kiedy była własnością Udryckich, bocznej gałęzi Sitańskich. W 1745 roku dobra Udrycze odkupił od Udryckiego Antoni Deboli, a od niego w końcu XVIII wieku przejął je Onufry Kicki herbu Gozdawa.

W 1823 roku, po śmierci Onufrego, majątek odziedziczyła jego córka Teresa Kicka. Dębowiec w tym czasie był średniej wielkości wsią i według spisu z 1827 roku liczył 56 domów i 280 mieszkańców.

Wieś wchodząc w skład dóbr Udrycze dzieliła zapewne jej losy. W 1842 roku dobra te za długi wobec państwa dzierżawił Ludwik Błaszczński, od którego prawa nabył Kajetan Mrozewicz. W 1872 roku Udrycze wraz z Dębowcem kupił na licytacji za 45 500 rubli Bolesław Klepaczewski, ale jeszcze w tym samym roku sprzedał je Ignacemu i Marii z Lipczyńskich Zawadzki.

Pod koniec XIX wieku istniał tu folwark, którego właścicielem w 1904 roku był G. Gil. Na terenie folwarku mieszkało wtedy 27 mieszkańców, w tym 7 Żydów. Spis z roku 1921 notował we wsi 131 domów i 831 mieszkańców, w tym 18 Żydów i 30 Ukraińców. Być może już wówczas istniał we wsi wiatrak należący do Majdana, który notowano w 1929 roku. Wśród mieszkańców, przeważnie rolników, był także cieśla, krawiec, kowal i kołodziej. We wsi istniał także sklep z artykułami spożywczymi oraz sklep z wyrobami tytoniowymi.

Stosunkowo długie tradycje posiada szkoła w Dębowcu, którą założono w 1916 roku. Była to publiczna szkoła 1-klasowa, od 1 listopada 1917 roku przejęta przez polskie władze szkolne. Stopień organizacyjny szkoły podniesiono najpierw do 3-klasowej, a w 1930 roku do 4-klasowej. W Dębowcu utworzono w 1919 roku także drugą szkołę. Później szkołę zlikwidowano, a uczniów przeniesiono do pierwszej szkoły. Obecnie w Dębowcu funkcjonuje szkoła podstawowa 6-cio klasowa.

W 1929 roku ukończono budowę drogi utwardzonej z Zamościa do Skierbieszowa, która biegła przez Dębowiec i Zrąb. Mniej więcej w tym czasie powstała we wsi Spółdzielnia Spożywców.

W latach 30. XX wieku tutejszy majątek częściowo rozparcelowano, a niewielki folwark kupił Michał Bernat, który w 1947 roku przekazał ziemię Spółdzielni Produkcyjnej pozostawiając sobie jedynie 3 hektary. Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna przetrwała we wsi do końca lat 80.

---

³ Strona internetowa Gminy Skierbieszów: www.skierbieszow.com.pl

W połowie lat 60. utworzono w Dębowcu Kółko Rolnicze. Znaczącą rolę w życiu wsi odgrywała założona w 1932 roku jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. W 1954 roku strażacy wybudowali remizę, w 1965 roku otrzymali motopompę, a w 1988 roku samochód.

Podczas okupacji niemieckiej wieś Dębowiec nie była wysiedlona, natomiast pod koniec listopada 1942 roku została wysiedlona Kolonia Dębowiec. Opustoszałe wtedy gospodarstwa objęli Niemcy z Bałkanów.

Po wojnie Dębowiec nadal wchodził w skład gminy Stary Zamość. W 1947 roku wieś Dębowiec liczyła 631 ha ziemi oraz 751 mieszkańców, natomiast Kol. Dębowiec 118,6 ha ziemi i 87 mieszkańców. Na początku lat 50. otwarto we wsi Urząd Pocztowy, który zlikwidowano pod koniec lat 90.

W okresie powojennym Dębowiec był stosunkowo dużą wsią. W latach 1955-1972 istniała gromada Dębowiec, złożona z Dębowca, Kol. Dębowiec, Łazisk, Suchodębia, Udrycz, Udrycz Kolonii i Zrębu Kolonii. Wraz z utworzeniem gromady zorganizowano w Dębowcu Ośrodek Zdrowia.

Niezwykle ważną inwestycją była elektryfikacja wsi w 1952 roku. Dopiero jednak w 1971 roku zelektryfikowano Kolonię Dębowiec i w tym roku w Dębowcu zbudowano wodociąg. Dziesięć lat później wybudowano we wsi wysypisko śmieci, gdzie składowane są odpady z Zamościa i okolic.

Kolejną ważną inwestycją we wsi była budowa w 1987 roku, murowanego z cegły, kościoła filialnego parafii Łaziska pw. św. Maksymiliana Kolbe, według projektu architekta Jana Radzika z Zamościa.

Obecnie jest to stosunkowo duża wieś. Na początku 2009 roku Dębowiec liczył 558, a Kolonia Dębowiec 85 mieszkańców.

DREWNIKI [SKIERBIESZOWSKIE]

Wieś położona na północnym skraju gminy Skierbieszów, nad rzeką Milutka. Tylko część dawnej wsi znajduje się w granicach gminy Skierbieszów, pozostała, większa część należy obecnie do gminy Kraśniczyn.

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z roku 1436, kiedy biskup chełmski Jan Biskupiec erygował i uposażył parafię w Skierbieszowie. W skład tej parafii weszły wówczas także Drewniki. Na pocz. XV wieku miejscowość należała do włości kraśniczyńskiej [krośniczyńskiej]. W 1464 roku jako właściciel wsi, wymieniany był książę z Kraśniczyna - Aleksander Hurkowicz.

Prawdopodobnie po wygaśnięciu rodu Hurków Drewniki oderwały się od dóbr kraśniczyńskich, a około połowy XVI wieku nastąpił podział wsi na dwie części. Obecnie wieś położona w gminie Skierbieszów, to dawna własność biskupia. Stanowiła ona uposażenie łacińskich biskupów chełmskich aż do 1773 roku, kiedy po I rozbiórce Polski została skonfiskowana przez Austrię.

W 1845 roku Drewniki należały do gminy Skierbieszów. Istniała tu karczma, która uzyskała patent na dalsze prowadzenie wyszynku alkoholu. Pod koniec XIX wieku wieś wchodziła dalej w skład dóbr Skierbieszów, wówczas w posiadaniu Faustyna Mościckiego i liczyła 17 domów oraz 102 mieszkańców, w tym 64 prawosławnych.

W 1904 roku istniała we wsi szkoła przycerkiewna. Zapewne jednak po ukazie tolerancyjnym została zamknięta, gdyż w późniejszych dokumentach nie występowała. Dopiero od 1910 roku wznowiono naukę.

Według spisu z 1921 roku wieś liczyła 26 domów i 148 mieszkańców, w tym 38 Ukraińców, natomiast w 1949 roku 125 mieszkańców. Ważnym wydarzeniem dla miejscowości była budowa wodociągu w 1974 roku, budowa utwardzonej drogi w 1984 roku i telefonizacja wsi w 2004 roku. Wraz z utwardzeniem drogi w 1984 roku wieś uzyskała połączenie autobusowe z Chełmem i Zamościem.

Na początku 2009 roku Drewniki [Skierbieszowskie] liczyły 63 mieszkańców.

Hajowniki

Wieś położona na wschodnim skraju Gminy Skierbieszów, nad rzeką Wolicą.

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z roku 1430. W 1436 biskup chełmski Jan Biskupiec erygował i uposażył parafię w Skierbieszowie i włączył do niej Hajowniki obok Skierbieszowa, Moszczoniej, Woli [Hajownickiej], Cieszyna, Żukowa, Hłowca, Łazisk, Cześnik, Huszczki Wołoskiej, Huszczki Serbinowej, Huszczki Dzierżkowej, Sulmic, Zabytowa, Drewnik i Stryjowa. W 1463 roku wieś posiadała już prawo magdeburskie, a wójtem był Mikołaj. W 1525 roku Hajowniki położone były w powiecie chełmskim i stanowiły własność Uchańskich ze Służewa. W 1555 wieś wraz z Wysokim i Moszczonymi na wniosek właściciela przyłączono je do powiatu grabowieckiego.

Szybki rozwój osadnictwa we wsi skutkowałam założeniem Woli Hajownickiej, która pojawiła się w rejestrach poborowych w roku 1564. W XVII wieku była to średniej wielkości wieś, ale jej dalszy rozwój zahamowały zapewne klęski elementarne. Wskazuje na to wzmianka z 1684 roku, kiedy Hajowniki wraz z Wolą i Wysokiem liczyły 42 domy, ale tylko 24 były zamieszkałe zaś 18 pustych.

Na początku XIX wieku Hajowniki były niewielką wsią, liczącą w 1827 roku 25 domów i 178 mieszkańców. Wówczas należały do powiatu krasnostawskiego i łacińskiej parafii w Skierbieszowie. W 1845 roku istniała tu karczma, która uzyskała patent na dalsze prowadzenie wyszynku alkoholu.

W 1882 roku we wsi było 36 budynków chłopskich oraz 290 mieszkańców, w tym 166 prawosławnych i 11 Żydów. W Hajownikach po 1901 roku zbudowano dwór murowany, a jego architektem był Stanisław Czachórski. Nie zachowały się jednak żadne przekazy ikonograficzne dotyczące tego obiektu. Dwór ten został całkowicie zniszczony podczas I wojny światowej w 1915 roku.

Według spisu z 1921 roku wieś liczyła 50 domów oraz 299 mieszkańców, w tym 11 Żydów i 154 Ukraińców, natomiast folwark 3 domy i 83 mieszkańców, wyłącznie Polaków. Istniał wtedy we wsi tartak (parowy) oraz młyn Józefa Grynasiuka, który użytkował go także kilka lat po II wojnie światowej, a następnie został przejęty przez Gminą Spółdzielnią (GS) w Skierbieszowie. Na początku lat 90. krótko młyn dzierżawił od GS-u Mieczysław Buczak, a przed 2000 rokiem kupił obiekt Alfred Strachota. Ten ostatni użytkuje młyn do tej pory.

Według szacunków w 1928 roku w Hajownikach zabudowa dworska wraz z sadami zajmowała 16,8 ha, stawy rybne 25,2 ha, w tym stare 16,8 ha i nowe 8,4 ha. Istniały wówczas we wsi dwa sklepy spożywcze. W tym samym roku powstała we wsi jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. Dwa lata później strażacy wybudowali remizę. Wojna przerwała działalność straży. Została ona wznowiona dopiero w 1963 roku. W 1974 roku strażacy otrzymali motopompę.

W okresie międzywojennym zaobserwowano we wsi znaczną aktywność polityczną chłopów, którego efektem było utworzenie w Hajownikach koła Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”, koła Stronnictwa Ludowego i Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”, rozwiązanych w 1936 roku w wyniku pacyfikacji wsi przez policję. Istniała we wsi także kilkusobowa komórka Komunistycznej Partii Polski.

Tradycje szkolne we wsi sięgają początków XX wieku. W 1904 roku istniała we wsi szkoła przycerkiewna. Zapewne jednak po ukazie tolerancyjnym została zamknięta, gdyż w późniejszych dokumentach nie występowała. Szkołę otwarto ponownie w okresie międzywojennym. Była to szkoła 1-klasowa z jednym nauczycielem.

Okres okupacji był szczególnie okrutny dla mieszkańców wsi. W 1942 roku Niemcy wysiedlili wsie: Cieszyn, Hajowniki, Hówek, Lipinę Nową, Łaziska i Suchodębie. Polaków wywieziono do obozu w Oświęcimiu lub na roboty do Niemiec, Ukraińców natomiast przesiedlono do pobliskiej wsi Skomorochy. Część mieszkańców przesiedlono do miejscowego dworu, gdzie utworzono gospodarstwo niemieckie – Liegenschaft.

W 1946 roku, w wyniku reformy rolnej nastąpiła parcelacja gruntów majątku Hajowniki, a dwór i budynki folwarczne zostały przez okoliczną ludność rozebrane.

Po wojnie życie wracało powoli do normy. W 1944 roku otwarto szkołę. Szkołę jednak w 1946 roku zlikwidowano, a dzieci uczęszczały do szkoły w Szorcówce.

W 1949 roku wieś liczyła 261 mieszkańców. W latach 1955-1956 Hajowniki zostały zelektryfikowane. W połowie lat 60. powstało we wsi Kółko Rolnicze, którego prezesami byli kolejno: Robert Bazylak, Bronisław Buczak i Eugeniusz Sitarz. W 1974 roku Kółko Rolnicze przyłączono do Spółdzielni Kótek Rolniczych w Skierbieszowie i tam też wywieziono sprzęt rolniczy. W połowie lat 80. wybudowano drogę utwardzoną do Skierbieszowa. Na początku 2009 roku mieszkało we wsi 142 mieszkańców.

HUSZCZKA (Mała i Duża)

Wsie położone w środkowej części gminy Skierbieszów, nad bezimiennym dopływem Wolicy.

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z roku 1436. W niewyjaśnionych okolicznościach wieś została królewską i włączono ją do starostwa krasnostawskiego, które w 1492 roku od Jana Pileckiego przejął Jan Feliks Rzeszowski, prepozyt przemyski. Na początku XVIII wieku zbudowano we wsi karczmę, którą wymienia także inwentarz z 1739 roku, a w 1801 roku jako karczmę wjezdną.

W 1782 roku Huszczki wchodziły w skład klucza sitanieckiego. Pod koniec XVIII wieku w Huszczce Dużej były 32 gospodarstwa.

W 1827 roku Huszczka Mała należała do powiatu zamojskiego i parafii unickiej Monastyr. Liczyła wówczas 10 domów i 74 mieszkańców, również Huszczka Duża

należała do powiatu zamojskiego i unickiej parafii w Monastyrze, liczyła 44 domy i 295 mieszkańców. W końcu XIX wieku w Huszczce Dużej istniał młyn włościański o 1 kamieniu. Notowano wówczas 1 dom dworski i 29 włościańskich oraz 359 mieszkańców, w tym 312 katolików, 44 unitów i 3 Żydów. Huszczka Mała liczyła 11 gospodarstw włościańskich i 114 mieszkańców, w tym 79 katolików i 35 prawosławnych.

W 1904 roku istniała w Huszczce [Dużej] szkoła przycerkiewna. Zapewne jednak po ukazie tolerancyjnym została zamknięta, gdyż w późniejszych dokumentach nie występowała. W 1916 roku otwarto w Huszczce Dużej powszechną szkołę 1-klasową, która od listopada 1917 roku przeszła pod polską administrację szkolną. W 1918 roku otwarto także 1-klasową szkołę w Huszczce Małej. Szkoła mieściła się w wynajętym od gospodarzy pomieszczeniu. Prawdopodobnie około 1926 roku szkołę zlikwidowano.

Po II wojnie światowej już w 1944 roku rozpoczęto ponownie naukę w Huszczce Dużej, w drewnianym parterowym budynku. Do tej szkoły chodziły dzieci z Huszczki Dużej, Huszczki Małej, Podhuszczki i Pańskiej Doliny. Ze względu na małą ilość uczniów szkołę zlikwidowano w 1973 roku.

Znaczna część Huszczki do II wojny światowej należała do Ordynacji Zamojskiej. W 1916 roku Zarząd Ordynacji przystąpił do budowy tartaku w Pańskiej Dolinie, położonej na terenie Huszczki Dużej. Tartak posiadał 12 budynków i mógł przetrzeć w ciągu roku do 30 tys. m³ drewna. Tartak ten był czynny w okresie międzywojennym.

Spis z 1921 roku wykazał w Huszczce Dużej 56 domów i 332 mieszkańców, zaś w Huszczce Małej 26 domów i 186 mieszkańców. W obu wsiach wszyscy mieszkańcy byli Polakami.

Obie wsie Niemcy wysiedlili już 6 listopada 1941 roku, co zapoczątkowało późniejsze masowe wysiedlenia na Zamojszczyźnie. Podczas tej akcji wysiedlono 367 mieszkańców. Podczas II wojny światowej zniszczono w Huszczce Dużej 32 gospodarstwa, z tego 8 całkowicie i 24 częściowo. W Huszczce Małej zniszczono 26 gospodarstw, z tego 14 całkowicie.

W 1947 roku Huszczka Duża liczyła 308 mieszkańców, natomiast Huszczka Mała 132 mieszkańców. W 1962 roku powstała w Huszczce Dużej jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej, a w 1964 roku strażacy otrzymali motopompę i wybudowali remizę.

W 1951 roku utworzono w Huszczce Dużej Punkt Skupu Mleka, który początkowo mieścił się w mieszkaniu prywatnym, a w latach 1961-1962 pobudowano nowy, murowany budynek z przeznaczeniem na Punkt Skupu Mleka. Punkt czynny był do 1996 roku.

W 1971 roku w Huszczce Małej utworzono jednostkę OSP. W 1973 roku strażacy otrzymali motopompę, a pięć lat później zbudowali remizę.

Ważnym wydarzeniem dla wsi była elektryfikacja, w Huszczce Małej ok. 1963 roku, zaś w Huszczce Dużej w 1967 roku. W 1978 roku wykonano scalenie gruntów dla obu miejscowości. W wyniku tego Państwowy Fundusz Ziemi (PFZ) pozyskał ok. 200 ha gruntów, które od zakończenia wojny użytkowała okoliczna ludność. Ziemię tę w użytkowanie przejął wówczas PGR Michalów, ale po 2 latach, ze względu na dużą

odległość, zrezygnował z uprawy i przekazał do PFZ, który rozsprzedał ją tutejszym rolnikom. W roku 1980 zmeliorowano okoliczne łąki. Do ważnej inwestycji należy zaliczyć budowę drogi utwardzonej, najpierw w 1978 roku na odcinku od szosy Kalinówka-Skierbieszów do Huszczki Małej, a w latach 1981-1983 od Huszczki Małej do Huszczki Dużej.

Na początku 2009 roku w Huszczce Dużej mieszkało 106 osób i tyle samo w Huszczce Małej.

IŁOWIEC

Wieś położona w południowo-wschodniej części gminy Skierbieszów, w międzyrzeczu Wolicy i Marianki. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z roku 1429. W XIX wieku Iłowiec należał do średniej wielkości wsi. Spis z 1827 roku notował ją w powiecie hrubieszowskim i parafii Skierbieszów. Liczyła wówczas 53 domy i 300 mieszkańców. Według spisu w 1880 roku Iłowiec liczył 44 domy włościańskie i 8 dworskich oraz 81 mieszkańców, w tym 69 prawosławnych. We wsi istniał młyn, a także zbudowany na pocz. lat 50. magazyn zboża i chmielu, a w części także suszarnia chmielu rozebrana w 1984 roku. Pozostała część budynku pełniąca rolę magazynu nie została rozebrana. Właścicielem obiektu była Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna w Iłowcu.

W roku 1921 wieś liczyła 82 domy i 504 mieszkańców, w tym 14 Ukraińców i 5 Żydów, natomiast w folwarku były 2 domy i 42 mieszkańców, w tym 11 Żydów.

W okresie międzywojennym powstało we wsi koło Stronnictwa Ludowego, a tutejsza młodzież założyła koło Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”. Obie organizacje rozwiązano po pacyfikacji ruchu ludowego na Zamojszczyźnie w 1936 roku. Prężnie działało także koło Komunistycznej Partii Polski. W Iłowcu miał siedzibę Dzielnicowy Komitet KPP, podległy Podokręgowemu Komitetowi KPP w Zamościu.

Tragicznym dla mieszkańców był okres okupacji niemieckiej. W 1942 roku Niemcy wysiedlili wsie: Cieszyn, Hajowniki, Iłowiec, Lipinę Nową, Łaziska i Suchodębie.

Tradycje szkolne sięgają w Iłowcu drugiej połowy XIX wieku. Szkoła najpierw mieściła się w pomieszczeniach wynajętych, ale w 1898 roku zbudowano drewniany budynek szkolny. W 1916 roku powstała we wsi 1-klasowa szkoła polska, którą w 1917 roku przejęła polska administracja szkolna. Na budynek szkolny przeznaczono dawną szkołę, którą w 1923 roku wyremontowano. Po wyzwoleniu z okupacji niemieckiej naukę w 2-klasowej szkole wznowiono w 1944 roku. Później szkoła podnosiła swój stopień organizacyjny aż do 6-klasowej. Szkołę zlikwidowano w 1978 roku.

Pomimo strat wojennych w 1949 roku wieś liczyła już 465 mieszkańców. W latach 1955-1961 istniała gromada Iłowiec. W 1961 roku zlikwidowano gromadę, a miejscowości przyłączono do gromady Dębowiec i Skierbieszów.

Pod koniec lat 40. powstała we wsi Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna, którą zlikwidowano w 1957 roku. Jednak w poł. lat 70. reaktywowano Spółdzielnię Produkcyjną. Na początku lat 90. majątek Spółdzielni wykupiła Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna z Łabuniek. Jednak po dwóch latach Spółdzielnię zlikwidowano, a majątek został sprzedany rolnikom indywidualnym.

Kolejną inicjatywą mieszkańców było utworzenie w połowie lat 60. Kółka Rolniczego, które w 1974 roku zlikwidowano, a jego majątek przekazano do SKR w Skierbieszowie.

W 1958 roku powstała jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. W 1960 roku strażacy otrzymali motopompę, a osiem lat później wybudowali remizę.

Do ważniejszych inwestycji we wsi należy zaliczyć także elektryfikację w 1952 roku, budowę utwardzonej drogi Skierbieszów-Iłowiec pod koniec lat 70. oraz Iłowiec-Szorcówka ok. 1995 roku i Iłowiec-Łaziska ok. 1993 roku, scalenie gruntów w latach 1999-2001 i budowę wodociągu w 2008 i 2009 roku.

Na początku 2009 roku Iłowiec liczył 212 mieszkańców.

KALINÓWKA

Wieś położona na zachodnim skraju gminy Skierbieszów, nad rzeką Wolicą. Początkowo była zwana Monastyr, a później Monastyrek.

Wieś powstała w miejscu dawnego monasteru bazylikańskiego. Tutejsi mnisi żyli jako pustelnicy w lesie i co pewien czas gromadzili się na wspólne modlitwy. W XV i XVI wieku wieś (pod nazwą Monastyr) wchodziła w skład starostwa krasnostawskiego, Według inwentarza z 1614 roku wieś liczyła 4 i 1/2 półłanków. Spis z 1702 roku notował tu piwnicę, słodownię oraz nowy i stary browar. W 1727 roku był w Monastyrze stary i nowy dwór.

Prawdopodobnie już w XVII wieku powstał we wsi folwark, który należał do Ordynacji Zamojskiej. W 1880 roku w folwarku było 5 budynków, natomiast wieś liczyła 29 domów i 169 mieszkańców, w tym 115 prawosławnych. Był tutaj wówczas młyn wodny o 2 kamieniach, systemu amerykańskiego.

Już w XVI wieku istniała w miejscowości cerkiew unicka i przy niej zapewne monastyr. Być może jego początki należy wiązać z monastyrem w Huszczce Serbinowej datowanym na 1488 rok. W monastyrze było kilku mnichów, którzy mieszkali jako pustelnicy w pobliskim lesie. Zbierali się wspólnie na nabożeństwa w cerkwi. Data budowy pierwszej cerkwi nie jest znana. W 1792 roku zbudowano kolejną cerkiew drewnianą, która była filią parafii w Sulmicach. W latach 1880-1883 zbudowano w Monastyrku cerkiew murowaną, do której w latach 1919-22 dobudowano wieżę. Obecnie jest to kościół rzymskokatolicki. Do I wojny światowej istniała w Monastyrku parafia prawosławna. Parafię rzymskokatolicką pw. Św. Krzyża erygował biskup lubelski Leon Marian Fulman 4 lipca 1919 roku. Do parafii należą: Huszczka Mała, Kalinówka, Pańska Dolina, Sulmice, Wiszenki, Wiszenki Kolonia i Zabytów.

Przypuszczalnie już w 1916 roku otwarto we wsi 1-klasową szkołę, po wojnie funkcjonowało 6 klas. W 1974 roku obniżono stopień organizacyjny szkoły do 4-klasowej, a w 1978 roku szkołę zlikwidowano.

Monaster był stosunkowo małą wsią i w 1827 roku liczył zaledwie 8 domów i 43 mieszkańców. Wówczas wieś należała do powiatu hrubieszowskiego i parafii Grabowiec. Później nastąpił znaczny rozwój wsi. Według spisu z 1921 roku Monastyrek liczył 54 domy i 306 mieszkańców, w tym 19 Żydów, natomiast tutejszy folwark liczył 5 domów i 72 mieszkańców, wyłącznie Polaków. W tym czasie istniał tutaj młyn wodny

systemu amerykańskiego, który zbudowano przed 1896 rokiem. W 1939 roku folwark w Monastyrku (Kalinówce) kupił prezes sądu z Zamościa.

W 1947 roku Kalinówka liczyła 418 mieszkańców. W latach 1955-1968 w Kalinówce mieściła się siedziba gromady Kalinówka. Obejmowała ona obok Kalinówki także Kol. Wiszenki, Wiszenki, Sulmice, Huszczkę Dużą i Małą oraz Zabytów. Z końcem 1968 roku gromadę zlikwidowano, a miejscowości gromady przyłączono w 1969 roku do Skierbieszowa. W 1955 roku utworzono we wsi Urząd Pocztowy, natomiast w 1996 roku placówkę pocztową zlikwidowano.

W 1965 roku powstała w Kalinówce jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. Jeszcze tego samego roku strażacy wybudowali remizę, a trzy lata później otrzymali motopompę. Do ważnych inwestycji we wsi należy zliczyć elektryfikację we wrześniu 1964 roku oraz budowę utwardzonej drogi 5 lat później. Nie było we wsi nigdy Kółka Rolniczego ani Spółdzielni Produkcyjnej. Obecnie jest to stosunkowo niewielka wieś. Na początku 2009 roku w Kalinówce mieszkały 164 osoby.

LIPINA NOWA

Wieś położona w środkowej części gminy Skierbieszów, nad rzeką Wolica. Wieś powstała pod koniec XIX wieku jako kolonia Lipina. Pierwsza wzmianka pochodzi z roku 1895, kiedy w aktach USC zanotowano urodziny Jana Borysa. Z informacji mieszkańców wiadomo, że 18 i 19 lipca 1915 roku doszło na terenie wsi do krwawej bitwy wojsk austriackich i rosyjskich. Rosjanie przygotowując się do obrony wykonali ciąg okopów ziemnych w lesie lipińskim, a także tamę ułożoną z worków z piaskiem na rzece Wolicy za Skierbieszowem, co spowodowało zalanie dużej powierzchni łąk. Żołnierze VI korpusu austro-węgierski atakując od strony Łowca aż 7-krotnie próbowali dokonać przeprawy przez zalane wodą łąki. Do najkrwawszych walk na bagnety doszło w płytkiej wodzie. Po zakończeniu działań wojennych okoliczna ludność spuściła wodę odsłaniając ciała żołnierzy. Część poległych pochowano na terenie Lipiny Nowej. Na powierzchni ok. 0,05 ha znajduje się 11 zbiorowych mogił ziemnych, w których pogrzebano 344 żołnierzy rosyjskich i 336 żołnierzy austriackich.

W 1917 roku w Kolonii Nowa Lipina utworzono polską szkołę. Według spisu z 1921 roku Lipina Nowa jako kolonia liczyła 51 domów i 294 mieszkańców, w tym 8 Ukraińców i 7 Żydów.

Podobnie jak we wsiach sąsiednich tragiczna dla mieszkańców była okupacja niemiecka. W 1942 roku Niemcy wysiedlili wieś. W 1949 roku Lipina Nowa liczyła 294 mieszkańców. Po II wojnie światowej zorganizowano w drewnianym budynku poukraińskim szkołę 4-klasową. Od 1974 roku był to Punkt Filialny Zbiorczej Szkoły Gminnej w Skierbieszowie. Szkołę zlikwidowano pod koniec lat 90. Ważną organizacją w Lipinie Nowej jest jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej założona w 1963 roku. W następnym roku strażacy otrzymali motopompę, a w 1979 roku wybudowali remizę.

W roku 1962 Lipina Nowa została zelektryfikowana, a na pocz. lat 80. wybudowano we wsi drogę utwardzoną do Skierbieszowa.

Obecnie jest to niewielka wieś. Na początku 2009 roku mieszkały tutaj 123 osoby.

LIPINA STARA,

Wieś położona w środkowej części gminy Skierbieszów. Miejscowość Lipina powstała zapewne w drugiej połowie XVIII wieku w dobrach hajownickich. Pierwszy raz zanotowano ją w 1811 roku, kiedy występowała jako wieś należąca do parafii Skierbieszów. Spis z 1827 roku notował Lipinę w powiecie krasnostawskim i parafii Skierbieszów. Liczyła wówczas 7 domów i 50 mieszkańców.

W 1899 roku utworzono, zapewne za zgodą i pomocą dziedziców, we wsi początkową szkołę rosyjską, zapewne 1-klasową.

Pod koniec XIX wieku istniał folwark i wieś Lipina. Znajdowały się tu 2 domy dworskie i 11 włościańskich oraz 91 mieszkańców. W pobliskim lesie pod koniec XIX wieku założono zakład kopyciarski, gdzie wyrabiano szewskie kopyta aż do II wojny światowej. Na początku XX wieku grunty Lipiny podzielono na Lipinę Starą, wzmiankowaną po raz pierwszy w źródłach w 1911 roku i Kolonię Lipinę wzmiankowaną w 1914 roku. Według spisu z 1921 roku Lipina Stara liczyła 26 domów i 161 mieszkańców, wyłącznie Polaków. W tym czasie we wsi rozwijało się intensywnie tkactwo, gdyż niemal w każdym domu znajdował się warsztat. Wyrabiano płótno przeważnie na własne potrzeby, a tylko niewielką część wyrobów sprzedawano. W okresie międzywojennym zaobserwowano znaczną aktywność polityczną mieszkańców, której efektem było utworzenie koła Stronnictwa Ludowego oraz koła ZMW „Wici” rozwiązanych w 1936 roku w wyniku pacyfikacji Ruchu Ludowego. W okresie międzywojennym istniała tu polska szkoła 1-klasowa otwarta w 1916 roku, która mieściła się w parterowym budynku drewnianym. Po wyzwoleniu wznowiono we wsi naukę, a szkoła systematycznie podwyższała swój stopień organizacyjny aż do 8-klasowej. W 2002 roku obniżono stopień organizacyjny szkoły do klas 0-3, a w roku 2004 ostatecznie zlikwidowano szkołę w Lipinie Starej. Dnia 15 grudnia 2008 roku otwarto w budynku dawnej szkoły w Lipinie Starej Warsztaty Terapii Zajęciowej dla osób niepełnosprawnych.

W 1946 roku powstała w Lipinie Starej jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. W 1950 roku strażacy wybudowali niewielki budynek na sprzęt strażacki a w 1987 roku remizę. Stosunkowo późno, bo dopiero w 1967 roku jednostka otrzymała motopompę. W 1949 roku wieś liczyła 219 mieszkańców. W roku 1969 zbudowano drogę utwardzoną ze Skierbieszowa do Lipiny Starej. Na początku lat 60. powstało we wsi Kółko Rolnicze, do którego w 1970 roku przyłączyło się także KR z Wysokiego W 1974 roku Kółko włączono do Spółdzielni Kółek Rolniczych w Skierbieszowie, a w Lipinie pozostała baza maszynowa. Na początku lat 80. zlikwidowano także tę bazę. W latach 1955-1961 istniała gromada Lipina Stara, która obejmowała Marcinówkę, Wysokie I i II, Lipinę Starą, Podwysokie i Osiczyne. Gromadę zlikwidowano z końcem 1961 roku. W roku 1961 Lipina Stara została zelektryfikowana, a w 1973 roku wybudowano utwardzoną drogę do wsi Lipina Stara i wówczas uruchomiono połączenie autobusowe z Zamościem. Na początku lat 80. zbudowano utwardzoną drogę w kierunku Wysokiego i Podwysokiego, a w 2000 roku zbudowano we wsi wodociąg. W latach 80. wybudowano we wsi murowaną zlewnię

mleka, którą użytkowano do 1990 roku. Obecnie jest to stosunkowo niewielka wieś. Na początku 2009 roku w Lipinie Starej mieszkało 150 osób.

ŁAZISKA

Wieś położona w południowej części gminy Skierbieszów, nad rzeką Wolicą.

Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z roku 1394, kiedy została włączona do nowo utworzonej parafii łacińskiej w Grabowcu.

Znaczną część ludności Łazisk od chwili powstania wsi stanowili Rusini. Dla nich właśnie wybudowano we wsi cerkiew, o której pierwsza wzmianka pochodzi z 1564 roku. Jej istnienie poświadczają źródła przez resztę XVI i na pocz. XVII wieku. W 1760 roku tutejsza parafialna cerkiew p.w. Opieki NMP należała do dekanatu zamojskiego. W 1793 roku cerkiew włączono jako filialną do parafii skierbieszowskiej, wcześniej wsie: Łaziska, Sławęcín, Suchodoły, Hówiec i Dębówiec wchodziły w skład oddzielnej parafii w Łaziskach. Pięć lat później w wyniku likwidacji unii w diecezji chełmskiej cerkiew przemianowano na prawosławną.

W latach 1910-1913 obok starej cerkwi zbudowano z funduszy rządu nową cerkiew murowaną z cegły. Nowa cerkiew do 1946 roku pełniła rolę prawosławnej cerkwi parafialnej, a po II wojnie światowej przejęli ją rzymskokatolicy na kościół.

Łaziska należały do stosunkowo niewielkich miejscowości. Według spisu w 1827 roku wieś była w powiecie hrubieszowskim i parafii Sitaniec. Liczyła wówczas 26 domów i 153 mieszkańców. W 1840 roku we wsi notowano 22 domy i 135 mieszkańców. Wśród zabudowań była także karczma, która w 1845 roku uzyskała patent na dalsze prowadzenie wyszynku alkoholu. Pod koniec XIX wieku była we wsi szkoła początkowa 1-klasowa i młyn wodny o 1 kamieniu zbudowany w 1887 roku. Wieś liczyła wówczas 31 domów i 277 mieszkańców, w tym 120 katolików i 3 Żydów. Dobra Łaziska składały się z folwarków w Łaziskach, Sławęcínie i Suchodębíu. W folwarkach było 6 budynków murowanych i 21 drewnianych oraz 2 młyny.

Pod koniec XIX wieku wybudowano w Łaziskach dwór na rzucie prostokąta. W 1918 roku zbudowano kolejny dwór murowany istniejący do dziś. Według spisu z 1921 roku było w Łaziskach 46 domów i 317 mieszkańców, w tym 11 Żydów i 137 Ukraińców. W okresie międzywojennym zaobserwowano w Łaziskach znaczną aktywność polityczną chłopów, którego efektem było utworzenie Koła Stronnictwa Ludowego, rozwiązanego w 1936 roku w wyniku pacyfikacji. W 1929 roku w Łaziskach znajdowała się cegielnia i gorzelnia oraz młyn wodny i tartak parowy. Tutejszą gorzelnię wraz z przynależnym doń magazynem zbudowano w 1902 i 1903 roku. Obecnie w skład wsi Łaziska wchodzi także przysiółek Ewusin, który dawniej obejmował odrębny folwark. Tradycje szkolne we wsi są stosunkowo długie. Pierwsza szkoła w Łaziskach powstała w drugiej połowie XIX wieku i była to rosyjska szkoła 1-klasowa. W 1916 roku utworzono we wsi 1-klasową powszechną szkołę polską, która mieściła się w drewnianym budynku parterowym. Z czasem lokal okazał się zbyt mały na potrzeby szkoły, dlatego wynajmowano dodatkowe pomieszczenie u miejscowych gospodarzy. Szkoła podnosiła swój stopień organizacyjny i w latach 30. była to szkoła 4-klasowa. Szkoła funkcjonowała

podczas okupacji niemieckiej w latach 1941-1942. Po wysiedleniu wsi naukę przerwano, a wznowiono ją w 1944 roku. Początkowo była tutaj szkoła 4-klasowa, która jednak stopniowo podnosiła stopień organizacyjny aż do 8-klasowej. W 1978 roku obniżono stopień organizacyjny szkoły do 4-klasowej, a po pięciu latach ponownie utworzono szkołę 8-klasową. W 1999 roku ponownie obniżono stopień organizacyjny do 3-klasowej, a ostatecznie placówkę zlikwidowano w 2000 roku.

Tragiczny dla mieszkańców wsi był okres okupacji hitlerowskiej. W 1942 roku Niemcy wysiedlili Łaziska wraz z Cieszynem, Hajownikami, Hłowcem, Lipiną Nową i Suchodębem. Po wysiedleniu wsi szkołę zapewne zamknięto. Ważną rolę w życiu wsi odgrywała założona w 1927 roku jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. W dwa lata później wybudowano we wsi remizę. Dopiero w 1960 roku strażacy otrzymali motopompę. Łaziska były stosunkowo dużą wsią. W 1949 roku było tutaj 611 mieszkańców. Po wojnie uruchomiono gorzelnię w Łaziskach, gdzie produkowano z ziemniaków i jabłek tzw. surówkę spirytusową. Roczna produkcja tego półproduktu sięgała 200-250 tys. litrów. Początkowo gorzelnia należała do Spółdzielni Produkcyjnej w Dębowcu, a od 1974 roku do PGR-u w Michalowie. Obecnie w gorzelnii pracuje 4 robotników, roczna produkcja zakładu to około 2 miliony litrów spirytusu.

Do ważniejszych wydarzeń w życiu wsi można zaliczyć jej elektryfikację w 1962 roku oraz budowę I-go odcinka utwardzonej drogi klinkierowej w Łaziskach w latach 1964-1966. Przez dalszych kilkanaście lat budowano II-gi odcinek drogi przez Dębowiec i połączono ją w 1983 roku z szosą Zamość-Skierbieszów. Około 1993 roku zbudowano drogę na odcinku Łaziska-Hłowiec. W latach 1994-1996 wykonano we wsi scalenie gruntów, a pod koniec 2008 i na początku 2009 roku wybudowano wodociąg.

Mieszkańcy wsi pochodzenia ukraińskiego zostali w latach 1945-1947 przesiedleni na tereny zabużańskie oraz Północnej i Zachodniej Polski, a na ich miejsce przybyli Polacy z za Buga. W połowie lat 60 zorganizowano we wsi Kółko Rolnicze. W 1975 roku Kółko Rolnicze przejęła SKR w Skierbieszowie, gdzie po kilku latach przekazano także cały sprzęt rolniczy. Obecnie Łaziska są średniej wielkości wsią. Na początku 2009 roku mieszkało tutaj 329 osób.

MAJDAN SKIERBIESZOWSKI

Wieś położona na południowym skraju gminy Skierbieszów, powstała w drugiej połowie XVIII wieku w dobrach skierbieszowskich biskupów chełmskich. Pierwszy raz pojawiła się na Mapie Perthesa z 1786 roku. Po 1786 roku wchodziła w skład dóbr austriackich kameralnych [skarbowych], zawłaszczonych po łańskich biskupach chełmskich.

W 1916 roku otwarto we wsi szkołę, która od listopada 1917 roku podlegała oświatowym władzom polskim. Po wyzwoleniu wznowiono naukę w tutejszej szkole 4-klasowej. W 1968 roku szkołę zlikwidowano. W 1974 roku ponownie utworzono we wsi szkołę, Od 1974 roku klasa lekcyjna znajdowała się w budynku remizy strażackiej. Szkołę zlikwidowano ostatecznie w 1999 roku. W okresie międzywojennym we wsi notowano Spółdzielnię Mleczarską oraz dwa sklepy spożywcze. Ponadto obok rolników

we wsi był cieśla i szewc. Aktywnie działała wtedy młodzież zrzeszona w ZMW „Wici”, a także kilkusobowa komórka Komunistycznej Partii Polski. W 1949 roku wieś liczyła 462 mieszkańców powstała w Majdanie Skierbieszowskim jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. W 1964 roku strażacy otrzymali motopompę, a sześć lat później wybudowali remizę. W 1983 roku jednostka otrzymała samochód strażacki. Do ważniejszych wydarzeń w okresie powojennym można zaliczyć elektryfikację wsi w 1966 roku, budowę wodociągu w 1974 roku i telefonizację w 2001 roku. Pod koniec lat 80. i na pocz. lat 90. wybudowano we wsi drogę utwardzoną do Skierbieszowa. Na początku 2009 roku w Majdanie Skierbieszowskim mieszkało 191 osób.

MARCINÓWKA

Wieś położona na północnym skraju gminy Skierbieszów.

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1817 roku, kiedy należała do parafii w Skierbieszowie i wchodziła w skład dóbr skierbieszowskich.

W 1827 roku, Marcinówka będąc w powiecie krasnostawskim i parafii Skierbieszów liczyła 9 domów i 58 mieszkańców. Pod koniec XIX wieku wieś należała do gminy i parafii w Skierbieszowie. Liczyła wówczas 11 domów włościańskich i 64 mieszkańców, w tym 18 prawosławnych. Tutejszy folwark należał do dóbr skierbieszowskich.

W okresie międzywojennym Marcinówka nadal była niewielką wsią. Według spisu z 1921 roku liczyła 18 domów i 114 mieszkańców, w tym 1 Ukraińca. W 1949 roku wieś liczyła 117 mieszkańców. Wśród ważnych inwestycji w Marcinówce w okresie powojennym należy wymienić elektryfikację rozpoczętą w 1957 roku, a zakończoną dopiero w 1959 roku. W roku 1974 wybudowano wodociąg. Ciągłe jest niedokończona budowa drogi utwardzonej, choć była rozpoczęta jeszcze w 1982 roku. Wybudowano już znaczny odcinek na trasie Majdan Skierbieszowski-Marcinówka, ale jeszcze brakuje kilkaset metrów drogi. Na początku 2009 roku w Marcinówce mieszkało zaledwie 17 osób.

OSICZYNA

Wieś położona na wschodnim skraju gminy Skierbieszów. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1817 roku, kiedy należała do plebana uchańskiego jako uposażenie parafii. Osiczyna powstała zapewne na gruntach Wolicy Uchańskiej. Spis z 1827 roku notował wieś w powiecie hrubieszowskim oraz parafii łacińskiej Skierbieszów. Liczyła wówczas 30 domów i 188 mieszkańców. W 1845 roku istniała tu karczma, która uzyskała patent na dalsze prowadzenie wyszynku alkoholu. Osiczyna należała wtedy do gminy Wolica Uchańska, a pod koniec XIX wieku wchodziła w skład gminy Grabowiec i parafii łacińskiej i prawosławnej w Skierbieszowie. W latach 1841-1845 notowano we wsi 35 gospodarstw. Przymuszcześnie cała wieś została uwłaszczona w 1864 roku.

Według spisu z 1921 roku Osiczyna liczyła 55 domów i 396 mieszkańców, w tym 5 Ukraińców. Już w okresie międzywojennym istniała we wsi 4-klasowa szkoła, która mieściła się w parterowym budynku drewnianym zbudowanym około 1928 roku.

Podczas II wojny światowej Osiczyna została wysiedlona. Po wojnie życie stopniowo wracało do normy. Już w 1944 roku wznowiono naukę w tutejszej 4-klasowej szkole. Później podnoszono stopień organizacyjny szkoły aż do 8-klasowej. Początkowo szkoła mieściła się w przedwojennym budynku drewnianym, a w 1962 roku oddano do użytku parterowy budynek murowany. Szkołę zlikwidowano pod koniec lat 80.

W okresie powojennym do ważniejszych inwestycji we wsi należy zaliczyć elektryfikację Osiczyny w 1960 roku. W 1965 roku utworzono tutaj Kółko Rolnicze skupiające 18 członków. W 1974 roku Kółko Rolnicze przejęło SKR w Skierbieszowie, a w Osiczynie pozostała filia. Ostatecznie SKR zlikwidowano pod koniec lat 80. Do ważniejszych inwestycji we wsi należała budowa wodociągu w 1973 roku, budowa utwardzonej drogi na odcinku Lipina Stara do zabudowań w Osiczynie w połowie lat 60., a na terenie wsi w 1992 roku, scalenie gruntów w latach 1992-1994 oraz telefonizacja radiowa w 2004 roku. W 1956 roku było we wsi 74 domy i 475 mieszkańców, a na początku 2009 roku w Osiczynie mieszkało tylko 112 osób.

PODHUSZCZKA

Wieś położona w środkowej części gminy Skierbieszów, nad bezimiennym dopływem Wolicy. Miejscowość powstała prawdopodobnie pod koniec XVIII wieku w dobrach skierbieszowskich. Podhuszczka była stosunkowo niewielką wsią. Według spisu z 1827 roku było tutaj 20 domów i 71 mieszkańców. Wówczas miejscowość należała do powiatu krasnostawskiego i łacińskiej parafii w Skierbieszowie. W 1845 roku wieś wchodziła w skład gminy Skierbieszów. Istniała tu karczma, która uzyskała patent na dalsze prowadzenie wyszynku alkoholu.

Podhuszczka była niewielką wsią i pod koniec XIX wieku liczyła 3 domy dworskie i 7 włościńskich oraz 89 mieszkańców, w tym 68 katolików i 21 prawosławnych. Według spisu z 1921 roku wieś liczyła 13 domów i 96 mieszkańców, w tym 6 Ukraińców, natomiast kolonia miała 10 domów i 80 mieszkańców, w tym 3 Ukraińców. W latach 1923-1926 istniała we wsi 1-klasowa szkoła powszechna, która mieściła się w wynajętym od gospodarzy pomieszczeniu. Później szkołę zlikwidowano, a dzieci skierowano do szkoły w Skierbieszowie.

Tragiczne wydarzenia niemieckiej okupacji nie ominęły także Podhuszczki. Już w 1941 roku Niemcy wysiedlili wieś. Polacy zostali przewiezieni do Teptiukowa w powiecie hrubieszowskim. Po wojnie ludność z powrotem zasiedliła gospodarstwa. W 1949 roku wieś liczyła 149 mieszkańców. W 1962 roku Podhuszczka została zelektryfikowana, a trzy lata później zbudowano tutaj utwardzoną drogę na kierunku Skierbieszów-Kalinówka. Obecnie jest to niewielka miejscowość. Na początku 2009 roku w Podhuszczce mieszkały 162 osoby.

PODWYSOKIE

Wieś położona na północnym skraju gminy Skierbieszów.

Spis z 1827 roku notował Podwysokie w powiecie krasnostawskim i łacińskiej parafii Skierbieszów. Liczyła wówczas 19 domów i 124 mieszkańców. W 1845 roku wieś należała do gminy Hajowniki. Istniała tu karczma, która uzyskała patent na dalsze prowadzenie wyszynku alkoholu. W 1880 roku tutejszy folwark został oddzielony od dóbr Wysokie. Pod koniec XIX wieku było tu 5 domów dworskich i 21 włościańskich oraz 180 mieszkańców, w tym 138 katolików i 42 prawosławnych. Według spisu z 1921 roku wieś liczyła 55 domów i 342 mieszkańców, w tym 54 Ukraińców. Istniała także kolonia Podwysokie, która należała do wsi Wysokie i liczyła zapewne kilkanaście domów. W 1922 roku założono we wsi cegielnię, czynną kilka lat - do 1929 roku. W tym czasie we wsi istniały dwa drewniane wiatraki. Jeden z nich był czynny jeszcze kilka lat po II wojnie światowej.

W 1928 roku założono we wsi parafię polskokatolicką. Do parafii zlikwidowanej podczas pacyfikacji wsi w 1936 roku należało około 550 wyznawców. Już w 1916 roku utworzono we wsi szkołę, która początkowo mieściła się w wynajętym drewnianym budynku. Do szkoły uczęszczały dzieci z Marcinówki i Podwysokiego. W 1938 roku powzięto plany o budowie nowej szkoły, ale II wojna światowa przeszkodziła w ich realizacji. Po wyzwoleniu z okupacji niemieckiej naukę wznowiono w 1944 roku, ale uczono w wynajętych pomieszczeniach. Po kilku latach wybudowano drewniany budynek szkolny. W 1989 roku szkołę ostatecznie zlikwidowano, a budynek szkolny kilka lat później gmina sprzedała. Mieszkańcy tej niewielkiej wioski wykazali się dużą aktywnością polityczną i społeczną w okresie międzywojennym. Utworzono we koło Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej „Samopomoc” oraz koło Stronnictwa Ludowego, rozwiązane w 1936 roku w wyniku pacyfikacji. W tym okresie istniała we wsi także kilkuosobowa komórka Komunistycznej Partii Polski.

Okres niemieckiej okupacji okazał się tragiczny także dla mieszkańców Podwysokiego. Już w maju 1942 roku Niemcy, w odwecie za działalność dywersyjną, spalili wieś. W 1944 roku w odwecie za pomoc partyzantom Niemcy ponownie spalili wieś. W 1949 roku wieś liczyła 260 mieszkańców. Pod koniec lat 40. na bazie gruntów podworskich powstała we wsi Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna. W połowie lat 60. Spółdzielnię rozwiązano. W 1974 roku zawiązano ponownie Spółdzielnię Produkcyjną, która podlegała pod SKR w Skierbieszowie. Do Spółdzielni należało około 100 hektarów gruntów rolnych. Obok produkcji roślinnej hodowano w gospodarstwie owce. Po kilku latach gospodarowania Spółdzielnię ostatecznie zlikwidowano, a grunta sprzedano rolnikom indywidualnym.

W 1960 roku powstała w Podwysokiem jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. W 1967 roku strażacy otrzymali motopompę, a dziesięć lat później wybudowali remizę. Do ważniejszych osiągnięć gospodarczych wsi należy zaliczyć jej elektryfikację w 1949 roku, budowę wodociągu w latach 1968-1970 oraz budowę drogi utwardzonej w latach 90. Na początku 2009 roku w Podwysokiem mieszkały 134 osoby.

SADY

Wieś położona w środkowej części gminy Skierbieszów, nad rzeką Wolica, zwana także Mielnikowszczyzną. Pierwsza historyczna wzmianka o miejscowości pochodzi z roku 1839, kiedy pojawiła się na Mapie Kwatermistrzowskiej. Według spisu z 1921 roku Sady liczyły 51 domów i 336 mieszkańców, w tym 4 Ukraińców i 27 Żydów.

W dniu 27 listopada 1942 roku Niemcy o 4 rano okrążyli trzy wsie: Sady, Skierbieszów i Zawodę, a następnie wysiedlili Polaków. Mieszkańcy mieli w ciągu 20 minut stawić się na wyznaczonym placu. Niewielka liczba osób została pozostawiona na miejscu jako „tania siła robocza”, resztę wywieziono furmankami do obozu przejściowego w Zamościu, przy ul. Okrzei. Tam dokonano segregacji wywożąc jednych do obozu w Oświęcimiu, drugich na roboty przymusowe do Niemiec, a dzieci do powiatu siedleckiego.

W 1949 roku wieś liczyła 284 mieszkańców. Do ważniejszych inwestycji we wsi należy zaliczyć elektryfikację w 1961 roku oraz budowę utwardzonej drogi w latach 1971-1973. Około 1970 roku powstało we wsi Kółko Rolnicza. W 1975 roku Kółko włączono w skład Spółdzielni Kółek Rolniczych w Skierbieszowie. Według danych z marca 2009 roku we wsi mieszkało 182 osoby.

SKIERBIESZÓW

Skierbieszów powstał przy gościńcu z Grabowca do Krasnegostawu wzdłuż drogi biegnącej równolegle do rzeki Wolicy jako wieś ulicówka, z kościołem usytuowanym na jej wschodnim krańcu. Nazwa miejscowości pochodzi od staropolskiego słowa "skierbiesz", czyli "skarbnik".

Około 1428 roku, król Władysław Jagiełło nadał Skierbieszów biskupowi chełmskiemu Janowi z Opatowca Zborowskiemu. W roku 1426 biskup ten ufundował kościół pod wezwaniem Opieki Bożej i Wniebowzięcia NMP, a w 1436 roku założył i uposażył parafię. W jej skład weszły wówczas: Skierbieszów, Moszczona, Hajowniki, Wola [Hajownicka], Cieszyn, Żuków, Hówiec, Łaziska, Cześniki, Huszczka Wołoska, Huszczka Serbinowa, Huszczka Dzierżkowa, Sulmice, Zabytów, Drewniki i Stryjów. Na uposażenie kościoła składały się: dwa łany pola, łąka, wolny połów ryb w stawach 3 dni w tygodniu, wolny przemiał w młynach biskupich oraz dziesięcina snopowa ze wszystkich wsi parafii. Skierbieszów obok Kumowa został drugą siedzibą biskupów chełmskich.

W 1440 roku notowano w miejscowości wójta Andrzeja, co wskazuje na przeniesienie wsi na prawo niemieckie, a mogło to mieć miejsce już w 1428 roku.

W 1453 roku na prośbę biskupa Jana Kraski, Skierbieszów uzyskał prawa miejskie, które utracił w 1822 r. W tym okresie był własnością biskupów chełmskich, którzy pobudowali tutaj swoją główną rezydencję. Miasto otrzymało wówczas prawo magdeburskie. Z późniejszych źródeł wynika, że zostało lokowane na 41 łanach powierzchni, obejmującej także las, wygon dla bydła i łąki. Wkrótce po lokacji prawnej musiała nastąpić lokacja przestrzenna. W znacznej mierze dotyczyło to usytuowania rynku, bowiem wcześniejsza zabudowa chłopska przypuszczalnie pozostała bez większych zmian. Na podstawie analizy historyczno-przestrzennej zabudowy Skierbieszowa można stwierdzić, że pierwotnie rynek miał kształt trójkątny, zaś

czworoboczny plac ukształtował się dopiero w 2 poł. XIX i na pocz. XX wieku. Z zachodniej strony kwadratowego rynku wybiegały dwie ulice oraz jedna ulica z południowo-wschodniej strony. Z czasem miasto rozwinęło się w stronę zachodnią, ponieważ tylko tam teren nadawał się do zabudowy.

Miasto otrzymało herb - Ostoję, którym pieczętowano dokumenty już w XVI wieku. W roku 1557 biskup Jakub Uchański ufundował w Skierbieszowie cerkiew i parafię prawosławną.

W 1564 roku notowano w mieście 18 rzemieślników, 14 komorników, 2 banie gorzałczane i młyn. W wieku XVIII w Skierbieszowie było najwięcej szewców oraz tkaczy i ci skupieni byli w cechach. Rozwój handlu gwarantowały jarmarki i targi. Jarmark na św. Kiliana przypadający 8 lipca ściągał do Skierbieszowa kupców z Polski, Rusi i Litwy. Wymianę towarów ożywiali nieliczni Żydzi, którzy w Skierbieszowie mieli arendę gorzelni i woskobojni. Spore znaczenie dla rozwoju miasta miały dwa istniejące młyny wodne, przy jednym z nich zamontowano folusz do wyrobu sukna. Sprzyjało to rozwojowi rzemiosła tkackiego na tym terenie. W drugiej połowie XVI wieku Skierbieszów liczył szacunkowo około 490 mieszkańców i 100 domów.

Być może już w XV wieku istniał w Skierbieszowie zamek. Jednak pierwsza wzmianka źródłowa o nim pochodzi dopiero z lat 1574-1577, gdy wspomniany jest w „Księgach hetmańskich” Stanisława Sarnickiego. Był on wzmiankowany jeszcze w 1639 roku. Prawdopodobnie już wówczas nie spełniał funkcji obronnej. Z „gruzu zamku obronnego” wybudowano bowiem około 1610 roku kościół. Mniej więcej w tym czasie prawdopodobnie biskup Jerzy Zamoyski wzniósł zamek obronny. Na wzgórzu zwanym dziś Zamczyskiem powstał średniowieczny zamek biskupi, o którym nie zachowały się żadne zapiski w dokumentach. Okoliczna ludność mówi o nim "zamek biskupi". Badania archeologiczne na usypanym na wzgórzu kopcu o wysokości 3 m doprowadziły do odkrycia śladów osadnictwa z XIV wieku. Zamek był murowany, otoczony ziemno-drewnianymi fortyfikacjami bastejowymi, fosą oraz bagnami, które powodują, że do dzisiaj trudno do niego dotrzeć. Podobno posiadał rozległe podziemia. Całe wzgórze zajmuje powierzchnię 6 ha, a część zamkowa jest oddzielona głęboką na 3,5 m fosą. Po zamku nie zostały żadne ślady murów, są tylko nierówności i zagłębienia, z których jedno jest podobno zasypaną studnią. Na północny-zachód od Zamczyska znajduje się pagórek, na którym stał drewniany gród obronny. Zamek ten uległ zniszczeniu w XVII wieku podczas napadów Siedmiogrodzian lub wojsk kozackich oraz szwedzkich. Wówczas zniszczeniu uległa prawdopodobnie także cerkiew, odbudowana przed 1715 r. Zamek nie został już odbudowany, natomiast został wybudowany drugi zamek, posiadający rozległe podziemia. Pod tą budowlą znajdowały się labirynty lochów zachowanych do tej pory, choć w większości dziś już niedostępnych. Obok rezydencji założono ogród włoski, później przekształcony w park. Obecnie w miejscu zamku znajdują się zabudowania dawnego Ośrodka POM. Do dziś na osiedlu znajdują się nie odwiedzone lochy, których podobno jeszcze nikt nie zwiedził od tamtych czasów, ponieważ w którymś tunelu jest zawałone przejście.

Do ważniejszych budowli w Skierbieszowie należał zapewne szpital [przysiężnik dla ubogich], notowany tutaj już w 1591 roku. Mieścił się on w drewnianym budynku usytuowanym przy kościele Św. Ducha. W 1719 roku biskup Krzysztof Szembek ufundował nowy szpital, bowiem poprzedni zawałił się wskutek „starości”. Pozostałe budynki czyli kościół Św. Ducha i dom prebendarza zostały wówczas wyremontowane. Ten szpitalny zespół funkcjonował do około 1772 roku. Przypuszczalnie zlikwidowali go Austriacy po I rozbiórce Polski. W 2 poł. XIX wieku ponownie zorganizowano w osadzie przysiężnik dla ubogich, który funkcjonował jeszcze w okresie międzywojennym.

Po najazdach tatarskich z końca XV wieku nastąpiło w miarę spokojne życie mieszkańców. Zakłóciły je dopiero kolejne najazdy nieprzyjaciół w poł. XVII wieku, kiedy Skierbieszów najechały wojska kozacko-moskiewskie, później szwedzkie, a w roku 1657 także siedmiogrodzkie. Prawdopodobnie także w początkowym okresie wojny północnej Skierbieszów ucierpiał, gdyż spisy z lat 1714-1717 wykazały w mieście zaledwie 17 i 1/2 domów oraz 88 mieszkańców. Potem nastąpił znaczny rozwój osady, wspierany działaniem biskupów, którzy popierali zwłaszcza rozwój rzemiosła. W tym czasie najwięcej w mieście było szewców i tkaczy. O rozwoju miasta świadczy także budowa w 1753 roku Ratusza. Rządy w mieście sprawował burmistrz, który stał na czele magistratu. Zarządzenia burmistrza wykonywali dziesiętnicy, wybierani na ogólnym zgromadzeniu w Ratuszu. Znamy kilku burmistrzów Skierbieszowa, którymi w 1788 roku byli: Bartłomiej Kopciowski i Józef Bratkiewicz, a później Łukasz Golec [Goliszewski]. Po I rozbiórce Polski, zarządzenia burmistrza kontrolował mandatariusz, mianowany przez władze cyrkularne.

Znaczny rozwój osadnictwa został zahamowany dużym pożarem w mieście w roku 1773, podczas którego spłonęła większa część drewnianego miasteczka. Zbiegło się to w czasie z I rozbiorem Polski i zajęciem dóbr biskupich przez Austriaków.

Po 1783 roku, za rządów austriackich, dobra biskupie zostały skonfiskowane i sprzedane hr. Józefowi Ostrorogowi. Po śmierci ostatniego z rodu Ostroróg majątek przeszedł na własność Wincentego, a następnie jego syna Stanisława Dunin-Borkowskiego. Za rządów Wincentego Dunin-Borkowskiego Skierbieszów utracił prawa miejskie decyzją władz Królestwa Polskiego z dnia 25 stycznia 1822 roku. Decyzja ta zakazywała w Skierbieszowie organizacji jarmarków i cotygodniowych targów. Do utraty praw miejskich przyczynił się sam właściciel, który nie utrzymywał władz miejskich i chciał mieszczan w chłopów obrócić, aby obciążyć ich powinnościami pańszczyźnianymi.

Na czasy rządów Borkowskich w Skierbieszowie przypadły dwa powstania narodowe. Powstanie listopadowe nie odbiło się na tym terenie większym echem, natomiast duże znaczenie miało powstanie styczniowe.

Następnie Majątek Skierbieszów należał m.in. do rodziny Mościckich. Tu w majątku rodziców, lata młodości spędził późniejszy prezydent RP Ignacy Mościcki, który obecnie jest patronem Zespołu Szkoły Podstawowej i Przedszkola w Skierbieszowie.

W 1788 roku Skierbieszów liczył ok. 170 domów i 850 mieszkańców, natomiast w 1827 roku jako wieś w powiecie krasnostawskim i parafii Skierbieszów liczył 171

domów i 852 mieszkańców. Pod koniec XIX wieku było tu 170 domów i 1266 mieszkańców, w tym 206 prawosławnych i 56 Żydów. Notowano w Skierbieszowie wówczas kościół, cerkiew, szkołę początkową, dom przytułku dla 4 starców, urząd gminy, młyn wodny, cegielnię i staw na rzece. W folwarku były 4 budynki murowane i 13 drewnianych. Ponadto do dóbr skierbieszowskich należał folwark w Dulniku oraz wieś o tej nazwie z młynem, 3 domami i 36 mieszkańcami, w tym 6 prawosławnymi.

W roku 1795 Skierbieszów znalazł się w zaborze austriackim, w 1809 roku został przyłączony do Księstwa Warszawskiego, a 6 lat później znalazł się w zaborze rosyjskim.

W roku 1805 zostało zlikwidowane chełmskie biskupstwo rzymskokatolickie (na rzecz diecezji lubelskiej). W czasie pierwszej wojny światowej Skierbieszów przeszedł pod okupację austriacką. Front rosyjski w Galicji załamał się i do Skierbieszowa wkroczyli Austriacy.

Kolejnymi właścicielami Skierbieszowa byli Borzuchowscy, Wydźgowie, ostatnią właścicielką była Maria z Wydźgów Niklewiczowa, autorka wielu powieści m.in. legend o Skierbieszowie. Wyraźny rozwój Skierbieszowa zanotowano w odrodzonej Polsce. Według spisu z 1921 roku wieś liczyła 151 domów i 1021 mieszkańców, w tym 20 Ukraińców i 106 Żydów, natomiast w folwarku były 4 domy i 129 mieszkańców, wyłącznie Polaków. Wraz z odzyskaniem przez Polskę niepodległości wzrosła działalność społeczna mieszkańców osady.

W 1918 roku powstało w Skierbieszowie Kółko Rolnicze, Spółdzielnia Spożywców i Stowarzyszenie Pożyczkowe, później jako Kasa Pożyczkowo-Zapomogowa „Stefczyka”. Po wysiedleniu Skierbieszowa Kasa przerwała swoją działalność i wznowiła ją dopiero w 1948 roku. Wówczas na siedzibę Kasy wynajęto pomieszczenie w domu prywatnym. W 1950 roku zmieniono nazwę na Gminną Kasę Spółdzielczą. W 1924 roku z inicjatywy doktora Kapuścińskiego i aptekarza Tadeusza Bortnowskiego powstała mleczarnia. Zakład początkowo mieścił się w prywatnym domu, a później przeniesiono go do domu spółdzielczego. W 1957 roku Kasę Spółdzielczą przeniesiono do wspólnej siedziby wraz z Mleczarnią i Gminną Spółdzielnią, a od 1973 roku Kasa Spółdzielcza mieści się w budynku Urzędu Gminy.

Z innych inicjatyw mieszkańców należy wymienić utworzenie już w 1918 roku Kółka Rolniczego i Spółdzielni Spożywców.

W 1922 roku zorganizowano jednostkę Ochotniczej Straży Pożarnej, która w 1936 roku otrzymała motopompę, a dwa lata wcześniej strażacy zbudowali remizę. Po wysiedleniu Skierbieszowa w listopadzie 1942 roku nastąpiła przerwa w działalności organizacji. Wznowiono ją w 1945 roku. Kilkakrotnie budowano lub rozbudowywano remizy w gminie w latach 1934, 1949, 1968 i 1991. W 1960 roku strażacy otrzymali samochód. Z dniem 24 maja 1995 roku decyzją Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej jednostka skierbieszowska została włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego.

Niesłychanie ważną inwestycją była budowa utwardzonej drogi Skierbieszów-Zamość, którą ukończono w Skierbieszowie w 1927 roku. W 1935 roku zbudowano most

na rzece Wolicy, choć pierwszy tego typu obiekt powstał w Skierbieszowie już w 1876 roku.

W latach 30. XX wieku Wacław i Maria Niklewiczowie zbudowali nowy, drewniany dwór, który szczęśliwie przetrwał II wojnę światową, ale został rozebrany w latach 50. XX wieku.

W okresie międzywojennym zaobserwowano w Skierbieszowie znaczną aktywność polityczną chłopów, której efektem było utworzenie Koła Stronnictwa Ludowego, natomiast młodzież założyła koło ZMW „Wici”. Obok aktywności politycznej wzrosła się także działalność gospodarcza. Według danych z 1929 roku w osadzie była cegielnia Michała Karpińskiego i S-ki, dwa młyny: F. Garbulewskiego i Wacława Niklewicza, tartak E. Garbulewskiego, kilkanaście sklepów spożywczych, piekarnia S. Putlera oraz wyszynki alkoholu A. Pieczykolana i E. Putera. Rejestrowano wówczas także kilku rzemieślników: cieślę, fryzjera, kołodzieja, krawca, murarza, rzeźnika i szewca.

Tragiczna dla osady okazała się okupacja hitlerowska. W dniu 27 listopada 1942 roku wszystkich mieszkańców Skierbieszowa wywieziono do obozu przejściowego w Zamościu. Stąd 135 mieszkańców Skierbieszowa skierowano do obozu w Oświęcimiu, gdzie wkrótce zginęli. W miejsce dotychczasowych gospodarzy nasiedlono rodziny pochodzenia niemieckiego. W jednej z przybyłych wówczas rodzin niemieckich 22 lutego 1943 roku urodził się w Skierbieszowie Horst Köhler, późniejszy prezes Międzynarodowego Funduszu Walutowego, a od 2004 do 2010 roku prezydent Republiki Federalnej Niemiec.

Po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej ludność powróciła do domów i rozpoczęła odbudowę zniszczonej osady. W 1949 roku Skierbieszów liczył zaledwie 979 mieszkańców. Do końca 1954 była tutaj siedziba gminy, a potem w latach 1955-1972 siedziba gromady.

W okresie powojennym ludność Skierbieszowa włączyła się aktywnie w działalność społeczno-gospodarczą. Powstało szereg jednostek gospodarczych i administracyjnych, głównie związanych z funkcjonowaniem gminy i obsługą rolnictwa. Jedną z nich była utworzona w 1948 roku Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska”, która prowadziła działalność handlowo-usługową na terenie całej gminy. W jej strukturach znajdowało się 19 sklepów i pawilon handlowy, restauracja „Kilianka”, piekarnia mechaniczna oraz składy: pasz, węgla i nawozów mineralnych. Prowadzono z dużym powodzeniem skup płodów rolnych: zboża, roślin oleistych, ziemniaków, żywca i owoców. Na początku 2009 roku w Skierbieszowie mieszkało 1206 osób, a w Kolonii Skierbieszów dalsze 242 osoby.

SŁAWĘCIN

Wieś położona na południowo-wschodnim skraju gminy Skierbieszów.

Spis z 1827 roku notował wieś w powiecie hrubieszowskim i łacińskiej parafii Sitaniec. Liczyła wówczas 8 domów i 45 mieszkańców, natomiast w 1840 roku było tu 8 domów i 50 mieszkańców. W 1845 roku wieś [część] wchodziła w skład gminy Sitno

należącej do Kornela Malczewskiego. Istniała tu karczma, która uzyskała patent na dalsze prowadzenie wyszynku alkoholu. Wówczas wieś była podzielona [trudno stwierdzić kiedy ten podział nastąpił], część należała do Ordynacji Zamojskiej, a druga część do Kornela Malczewskiego.

W 1884 roku wybudowano w Sławęcinie drewnianą kaplicę nad cudownym źródłem, gdzie 15 lipca 1882 roku ukazała się ikona Matki Bożej. Teren wokół źródła był błotnisty, dlatego kaplicę w kształcie krzyża wybudowano na dębowych palach. Odtąd zdarzały się tu uzdrowienia i pokazywała się także kilkakrotnie ikona MB. W 1886 roku prawosławny biskup lubelski Fławjan poświęcił kaplicę, która wkrótce została włączona jako cerkiew filialna p.w. Opieki MB do parafii w Łaziskach. Cerkiewkę w Sławęcinie, nad źródłem rozebrano w latach 30. w ramach ograniczania przez rząd polski prawosławia na terenach Rzeczypospolitej. Tradycje cudownego źródła przetrwały do tej pory. W 2005 roku wybudowano nad źródłem kolejną, niewielką kapliczkę drewnianą. Z tego źródła bierze początek niewielka rzeczka Marianka, dopływ Wolicy.

Pod koniec XIX wieku wieś należała do gminy i parafii Skierbieszów. Liczyła wtedy 9 domów i 90 mieszkańców, w tym 10 Polaków. Obok znajdowała się osada młyńska, należąca podobnie jak wieś do dóbr w Łaziskach. Na terenie miejscowości istniał także folwark ordynacki o powierzchni 40 mórg, który wchodził w skład klucza horyszowskiego. W 1918 roku wybudowano w Sławęcinie drewniany młyn wodny, który później przerobiono na młyn elektryczny. Według spisu z 1921 roku wieś dzieliła się na dwie części, które leżały w dwu gminach. Część [ordynacka] w gminie Nowa Osada liczyła 4 domy i 25 mieszkańców, samych Polaków, natomiast druga część w gminie Skierbieszów liczyła 17 domów i 123 mieszkańców, w tym 37 Ukraińców. Podczas II wojny światowej rozegrał się we wsi pewien epizod. W czerwcu 1944 roku radziecki oddział partyzancki zastrzelił we wsi niemieckiego wójta i zdobył broń. W 1949 roku wieś liczyła 183 mieszkańców. W 1958 roku powstała w Sławęcinie jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. Już w roku utworzenia OSP strażacy otrzymali motopompę i wybudowali remizę. Do ważniejszych wydarzeń w życiu wsi można zaliczyć elektryfikację w 1964 roku oraz budowę I-go odcinka utwardzonej drogi z Łazisk do zabudowań Sławęcina pod koniec lat 90. i drugiego odcinka drogi przez wieś w 2008 roku. Na początku 2009 roku w Sławęcinie mieszkało 41 osób.

SUCHODĘBIE

Wieś położona w południowej części gminy Skierbieszów. Spis z 1827 roku notował wieś w powiecie hrubieszowskim i parafii Sitaniec. Liczyła wówczas 8 domów i 34 mieszkańców. W 1845 roku istniała tu karczma, która uzyskała patent na dalsze prowadzenie wyszynku alkoholu. W 1840 roku wieś [Suchodębie Łaziskie] liczyła 5 domów i 14 mieszkańców. Pod koniec XIX wieku były tutaj nadal dwie wsie: Suchodębie Łaziskie i Suchodębie Skierbieszowskie. Wieś Suchodębie Łaziskie liczyła 7 domów i należała wówczas do [Romana] Świdzińskiego. Natomiast Suchodębie Skierbieszowskie posiadało 3 domy dworskie i 8 włościańskich, 47 mieszkańców oraz 78 mórg ziemi

włościańskiej i 1108 mórg ziemi dworskiej. Po 1885 roku Suchodębie Skierbieszowskie należało do Mościckich. Pod koniec XIX wieku dobra te należały już do Stanisława Wydźgi.

Według spisu z 1921 roku wieś liczyła 28 domów i 196 mieszkańców, w tym 8 Ukraińców. W okresie międzywojennym zaobserwowano w Suchodębii znaczną aktywność polityczną chłopów, której efektem było utworzenie kół: Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej, Stronnictwa Ludowego i ZMW „Wici” rozwiązanych w 1936 roku w wyniku pacyfikacji.

Podobnie jak w miejscowościach sąsiednich tak i w Sławęcinie tragiczny dla mieszkańców był okres okupacji niemieckiej. W 1942 roku Niemcy wysiedlili wsie: Cieszyn, Hajowniki, Hłowiec, Lipinę Nową, Łaziska i Suchodębie. Wysiedlonych mieszkańców przewieziono furmankami do obozu przejściowego w Zamościu. W miejsce Polaków nasiedlono Niemców z Bałkanów. Po wojnie ludność powróciła do gospodarstw i w 1949 roku wieś liczyła 128 mieszkańców.

Do ważniejszych inwestycji w Suchodębii w okresie powojennym należy zaliczyć elektryfikację w grudniu 1965 roku i budowę drogi utwardzonej, której pierwszy odcinek ok. 500 m od drogi Skierbieszów-Zamość zbudowano na początku lat 70. Później nastąpiła długa przerwa i w połowie lat 80. zbudowano dalsze kilkaset metrów, a do zabudowań Suchodębii utwardzono drogę na początku lat 90. W 2002 roku Telekomunikacja Polska S.A. założyła we wsi telefony. W poł. lat 60. powstało we wsi Kółko Rolnicze, w 1974 roku przejęte przez SKR w Skierbieszowie. Na początku 2009 roku w Suchodębii mieszkało 66 osób.

SULMICE

Wieś położona na zachodnim skraju gminy Skierbieszów, nad rzeką Wolicą.

Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z roku 1436, kiedy weszła w skład nowo utworzonej przez biskupa chełmskiego Jana Biskupca (Opatowskiego) parafii w Skierbieszowie. W 1442 roku notowano wójtostwo w Sulmicach. Istnienie wójtostwa dowodzi, że Sulmice przeniesiono na prawo niemieckie.

W 1564 roku w Sulmicach i Monastyrku notowano 14 i 1/2 łana użytków, 4 zagrodników z ziemią, 1 zagrodnik bez ziemi i 1 włóczęgę. Wówczas wieś należała do łańciskiej parafii w Tarnogórze.

W 1583 roku urzędnikiem sulmickim Jana Zamoyskiego był Kacper Sosnkowski. W tym czasie notowano we wsi dwór, budynki dworskie, browar, staw i młyn wodny o dwóch kołach. W 1589 roku wieś została włączona do Ordynacji Zamojskiej i odtąd dzieliła jej losy. W 1613 roku notowano w Sulmicach zgorzały stary dwór, trzy winnice do kurzenia gorzałki w 26 baniach. Przy winnicach istniał browar, a obok dworu młyn o dwóch kołach, ze stępą i karczma. Inwentarz z 1614 roku wymienia w Sulmicach budynki dworskie, obory, ogrody, staw i młyn. Tutejszy młyn przed 1735 rokiem został na nowo zbudowany, w 1767 roku zbudowano nowy browar, w 1797 roku budynki dworskie, a w 1805 roku gorzelnię.

W 1760 roku notowano w Sulmicach parafialną cerkiew drewnianą p.w. Podwyższenia Krzyża Św., która należała do dekanatu zamojskiego. W 1840 roku

w skład unickiej parafii wchodziły: Sulmice, Monastyr, Wiszenki, Zabytów, Huszczki, Majdan Sitaniecki i część Suchodębia. Liczyła ona wówczas 805 parafian.

W drugiej połowie XVIII wieku istniał we wsi browar, którego tradycje były dosyć odległe. Spis z 1827 roku notował wieś w powiecie zamojskim i parafii Stabrów (unickiej). Liczyła wówczas 32 domy i 233 mieszkańców. Pod koniec XIX wieku istniał w Sulmicach folwark, cerkiew parafialna i szkoła początkowa. Wówczas były tu 2 domy dworskie, 28 włościańskich oraz 363 mieszkańców (w tym 27 katolików). Według spisu z 1921 roku w Sulmicach było 67 domów i 440 mieszkańców, w tym 6 Żydów i 3 Ukraińców.

Do kilku tragedii doszło we wsi podczas okupacji niemieckiej. Pod koniec listopada 1942 roku ze wsi wysiedlono Polaków, a nasiedlono kolonistów niemieckich.

Tradycje szkolne we wsi sięgają 4 ćwierci XIX wieku. Na fali strajków w Królestwie Polskim w latach 1905-1907 doszło także 26 lutego 1906 roku do strajku szkolnego w placówce sulmickiej. W okresie międzywojennym istniała we wsi nadal szkoła 1-klasowa. W 1938 roku rozpoczęto budowę murowanej szkoły, ale ze względu na wybuch II wojny światowej inwestycję przerwano.

W 1944 roku powstała tutaj 4-klasowa szkoła. W 1958 roku wznowiono budowę murowanej szkoły, ale ze względu na brak materiałów szybko ją przerwano. Wystawiono natomiast drewniany budynek z przeznaczeniem na szkołę, w którym mieściły się dwie sale lekcyjne. Szkoła stopniowo podnosiła swój stopień organizacyjny do 7-klasowej w 1961 roku i 8-klasowej w 1966 roku. Szkoła funkcjonuje do dnia dzisiejszego.

W 1947 roku wieś liczyła 564 mieszkańców. Dwa lata wcześniej powstała w Sulmicach jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. W 1947 roku strażacy wybudowali pierwszą, a w 1978 roku drugą remizę. Stosunkowo późno bo dopiero w 1967 roku jednostka otrzymała motopompę. W połowie lat 60. XX wieku powstało we wsi Kółko Rolnicze, które w 1974 roku weszło w skład Spółdzielni Kółek Rolniczych w Skierbieszowie, W 1984 roku ostatecznie zlikwidowano bazę KR w Sulmicach, a sprzęt przekazano do SKR w Skierbieszowie.

Do ważniejszych osiągnięć mieszkańców wsi należy zaliczyć elektryfikację w 1965 roku oraz budowę utwardzonej drogi. Tę ostatnią inwestycję rozpoczęto jeszcze pod koniec lat 60., kiedy wybudowano kilkusetmetrowy odcinek drogi klinkierowej w bezpośrednim sąsiedztwie szkoły. Jednak brak środków finansowych zmusił do przerwania tej inwestycji. Dopiero na początku lat 80. droga na odcinku Kalinówka-Wiszenki przebiegająca przez Sulmice została utwardzona.

Na początku 2009 roku w Sulmicach mieszkało 295 osób.

SZORCÓWKA

Wieś położona na wschodnim skraju gminy Skierbieszów, nad rzeką Kalinówką.

Spis z 1827 roku notował folwark w powiecie hrubieszowskim i parafii Skierbieszów. Liczył wówczas 17 domów i 61 mieszkańców. W folwarku istniał dworek z niewielkim parkiem oraz staw z młynem wodnym. Pod koniec XIX wieku we wsi było 16 domów i 116 mieszkańców - katolików.

W 1916 roku otwarto we wsi 1-klasową szkołę polską, która początkowo mieściła się w wynajętym budynku drewnianym. Szkoła podnosiła swój stopień organizacyjny aż do 4-klasowej. W 1933 roku szkołę umieszczono w nowo wybudowanym Domu Ludowym. Po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej w 1946 roku wznowiono naukę w tutejszej 4-klasowej szkole. Szkoła stopniowo zwiększała swój stopień organizacyjny aż do szkoły 8-klasowej. Warunki pracy były bardzo ciężkie, bowiem do nauki wynajmowano kilka sal lekcyjnych u gospodarzy, dlatego trzeba było często przechodzić z jednego budynku do innego. W 1973 roku obniżono jednak stopień do 4-klasowej, a w 1974 roku szkołę zlikwidowano.

Według spisu z 1921 roku Szorcówka liczyła 43 domy i 301 mieszkańców, w tym 2 Ukraińców i 6 Żydów.

W 1928 roku powstała we wsi jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. W roku powstania wybudowano tutaj remizę, ale motopompę otrzymali strażacy dopiero w 1965 roku. W 2006 roku jednostka została rozwiązana.

Wbrew informacjom zawartym w literaturze wieś nie została wysiedlona przez Niemców. W 1949 roku wieś liczyła 258 mieszkańców.

Do ważniejszych osiągnięć gospodarczych wsi w okresie powojennym należy zaliczyć jej elektryfikację w 1967 roku oraz budowę utwardzonej drogi pod koniec lat 80. na odcinku Hajowniki-Szorcówka i w połowie lat 90. na odcinku Łowiec-Szorcówka. Około 1970 roku założono we wsi Kółko Rolnicze, które w połowie lat 70. zostało przyłączone do SKR w Skierbieszowie, a sprzęt rolniczy przeniesiono do bazy w Hajownikach. W 1983 roku reaktywowano Kółko Rolnicze, następnie zlikwidowano ostatecznie na pocz. lat 90.

Obecnie Szorcówka jest bardzo małą wsią. Na początku 2009 roku mieszkało tu zaledwie 50 osób.

WISZENKI

Wieś położona na północnym skraju gminy Skierbieszów.

W drugiej połowie XVI wieku Wiszenki wchodziły w skład dóbr sulmickich, które z kolei należały do starostwa krasnostawskiego. Podstawą utrzymania mieszkańców było wówczas sadownictwo, stąd zapewne nazwa wsi. W 1589 roku wieś została włączona do Ordynacji Zamojskiej i odtąd dzieliła jej losy.

W 1679 roku notowano w Wiszenkach dwór, karczmę i winnicę. W 1777 roku obok budynków dworskich wybudowano nową karczmę i winnicę. Wówczas były we wsi 4 sady. Po pierwszym rozbiórce Polski, kiedy wieś weszła w skład Austrii, w latach 1782-84 stacjonowali tu żołnierze austriaccy i wymuszając na mieszkańcach dostarczanie żywności doprowadzili ich do ruiny gospodarczej. Inwentarz z 1807 roku wymienia w Wiszenkach budynki dworskie, karczmę i zniszczoną gorzelnię z wołownią. Spis z 1827 roku notował wieś w powiecie zamojskim i parafii Zamość. Liczyła wówczas 25 domów i 154 mieszkańców. Pod koniec XIX wieku było tu 5 domów dworskich i 11 włościańskich oraz 154 mieszkańców, w tym 134 prawosławnych. W miejscowości istniało rozwinięte sadownictwo, głównie uprawa wiśni.

W 1904 roku istniała we wsi szkoła przycerkiewna. Szkoła funkcjonowała także w okresie międzywojennym, jednak o jej dziejach nic nie wiadomo. W 1948 roku wznowiono naukę, a zajęcia prowadzono w mieszkaniach prywatnych. Od 1953 roku była szkołą 4-klasową. W czerwcu 1955 roku na budynek szkoły przejęto murowany dom po jednym ze zmarłych mieszkańców. W nowym budynku szkolnym obok sali lekcyjnej mieściła się także świetlica. W 1975 roku szkoła została filią Zbiorczej Szkoły Podstawowej w Skierbieszowie. W 1978 roku obniżono stopień organizacyjny Punktu Filialnego do klas 0-3. Od 1983 roku Punkt Filialny w Wiszenkach włączono do SP w Sulmicach. W następnym roku szkoła usamodzielniała się, ale w 1988 roku z powrotem utworzono Punkt Filialny. W 1996 roku szkołę zlikwidowano, a uczniów przeniesiono do Sulmic.

Według spisu z 1921 roku wieś liczyła 25 domów i 130 mieszkańców, w tym 36 Ukraińców, natomiast w folwarku były 2 domy i 81 mieszkańców, w tym 2 Ukraińców. W 1929 roku majątek ordynacki w Wiszenkach został rozparcelowany i sprzedany chłopom. W ten sposób powstała Kolonia Wiszenki. W tym czasie w Wiszenkach zanotowano silne wpływy Komunistycznej Partii Polski, które zaowocowały utworzeniem we wsi komórki KPP. Wyjątkowo tragiczne wydarzenia objęły mieszkańców wsi podczas II wojny światowej. Wiszenki w ramach odwetu za pomoc udzielaną partyzantom zostały przez Niemców kilkakrotnie spacyfikowane. Po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej wieś została odbudowana. W 1947 roku Wiszenki liczyły 133 mieszkańców, natomiast Kol. Wiszenki liczyła 259 mieszkańców. W 1966 roku powstała w Wiszenkach jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej, a w 1966 roku strażacy otrzymali motopompę, natomiast dwa lata później wybudowali remizę.

Do ważniejszych wydarzeń gospodarczych w okresie powojennym należy zaliczyć elektryfikację wsi w 1965 roku, budowę wodociągu w 1972 roku oraz budowę utwardzonej drogi Sulmice-Anielpol ukończonej pod koniec lat 90. W 1988 roku powstał we wsi Ludowy Zespół Śpiewaczy „Wisznia”.

Na początku 2009 roku w Wiszenkach mieszkało 65 osób, a dalszych 107 osób mieszkało w Kol. Wiszenki.

WYSOKIE (Pierwsze i Drugie)

Wieś położona na północnym skraju gminy Skierbieszów. Obecnie wyróżnia się Wysokie I i Wysokie II.

W 1827 roku jedna część (dziś Wysokie Pierwsze) była w powiecie krasnostawskim i parafii Skierbieszów, liczyła 16 domów i 109 mieszkańców, natomiast druga z nich (dziś Wysokie Drugie) w powiecie hrubieszowskim i parafii Uchanie, liczyła 7 domów i 48 mieszkańców i ta należała do plebana uchańskiego. W 1845 roku istniała tu karczma, która uzyskała patent na dalsze prowadzenie wyszynku alkoholu. Pod koniec XIX wieku były tu 3 domy dworskie i 7 włościańskich oraz 90 mieszkańców, w tym 40 prawosławnych.

Według spisu z 1921 roku Wysokie liczyło 58 domów i 360 mieszkańców, w tym 57 Ukraińców i 12 Żydów.

W okresie międzywojennym istniała we wsi szkolna placówka filialna, która organizacyjnie należała do szkoły w Lipinie Starej. Stamtąd przychodzili nauczyciele aby nauczać dzieci. W tym czasie zaobserwowano we wsi znaczną aktywność polityczną chłopów, której efektem było utworzenie koła Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej „Samopomoc” oraz koła Stronnictwa Ludowego, rozwiązanych w 1936 roku w wyniku pacyfikacji wsi przez policję. W tym okresie istniała we wsi także kilkusobowa komórka Komunistycznej Partii Polski.

W 1949 roku Wysokie I liczyło 260, a Wysokie II 169 mieszkańców. W latach 60. powstało we wsi Kółko Rolnicze, które do 1970 roku działało samodzielnie. W 1970 roku na wniosek mieszkańców Kółko Rolnicze z Wysokiego połączyło się z KR w Lipinie Starej. Doniosłym wydarzeniem w życiu wsi była jej elektryfikacja w 1961 roku.

W 1985 roku rozpoczęto budowę murowanej kaplicy p.w. św. Izydora. Inwestycję ukończono w 1989 roku. Na początku 2009 roku w Wysokiem I mieszkały 132 osoby, a w Wysokiem II kolejnych 56 osób.

ZABYTÓW

Wieś położona na zachodnim skraju gminy Skierbieszów, nad rzeką Wolicą. W 1782 roku Zabytów wchodził w skład ordynackiego klucza sitanieckiego. Była to wieś stosunkowo niewielka, która w 1827 roku liczyła 24 domy i 135 mieszkańców. Należała wtedy do powiatu zamojskiego i łańciskiej parafii w Skierbieszowie. Inwentarz z 1807 roku wspomina o karczmie, wówczas już zniszczonej. Zapewne wkrótce zbudowano nową karczmę lub odbudowano starą, bowiem w roku 1845 nadal istniała we wsi karczma. Pod koniec XIX wieku wieś należała do gminy Stary Zamość i parafii [prawosławnej] w Sulmicach.

Tradycje szkolne sięgają we wsi prawdopodobnie roku 1894, kiedy zbudowano budynek szkolny użytkowany w okresie międzywojennym. Do 1905 roku istniała we wsi szkoła przycerkiewna. Dopiero w 1916 roku otwarto we wsi szkołę 1-klasową w drewnianym, parterowym budynku, w którym obok sali lekcyjnej zorganizowano mieszkanie dla nauczyciela. Nauka trwała także w okresie okupacji niemieckiej oraz w pierwszych latach powojennych. W 1974 roku zlikwidowano placówkę. Po II wojnie światowej naukę prowadzono w wynajętych mieszkaniach prywatnych, dopiero w 1959 roku wybudowano murowaną szkołę. Po likwidacji szkoły w budynku mieścił się sklep Gminnej Spółdzielni w Skierbieszowie oraz Klub Rolnika. Wraz z likwidacją GS na początku lat 90. zlikwidowano zarówno sklep jak i Klub Rolnika.

Według spisu z 1921 roku wieś liczyła 55 domów i 355 mieszkańców, w tym 23 Ukraińców. W 1926 roku powstała we wsi jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. Już w roku założenia strażacy wybudowali remizę. W 1933 roku wybuchł we wsi pożar, który mimo akcji strażackiej strawił 18 budynków. Bardzo pomyślne dla rozwoju straży były lata 50. W 1951 roku strażacy otrzymali motopompę, a w pięć lat później wybudowali remizę strażacką, zaś w 1977 roku przekazano im samochód.

Podczas wojny wieś nie została wysiedlona i według danych z 1947 roku liczyła 323 mieszkańców.

Do ważniejszych wydarzeń w okresie powojennym należy zaliczyć elektryfikację wsi w 1965 roku, a około połowy lat 90. zbudowano w Zabytowie utwardzoną drogę. W połowie lat 60. założono we wsi Kółko Rolnicze. Następnie w 1974 roku Koło Rolnicze przyłączono do Spółdzielni Kółek Rolniczych w Skierbieszowie, a sprzęt rolniczy przeniesiono do skierbieszowskiej filii SKR w Sulmicach.

Liczba ludności we wsi już od kilkudziesięciu lat systematycznie maleje i na początku 2009 roku w Zabytowie mieszkało 119 osób.

ZRĄB

Wieś położona na południowo-wschodnim skraju gminy Skierbieszów. Miejscowość powstała na początku XX wieku na miejscu wyciętego lasu ordynackiego (stąd nazwa). Pierwsza wzmianka o niej pochodzi z roku 1914, kiedy zanotowano fakt urodzenia Ignacego Zytrowskiego z Kol. Zrąb. W 1915 roku była już zagospodarowana, a w sześć lat później jako kolonia należała do gminy Stary Zamość i liczyła 35 domów oraz 203 mieszkańców, w tym 2 Ukraińców. We wrześniu 1917 roku otwarto we wsi 1-klasową szkołę, która po dwu miesiącach przeszła pod polską administrację. W 1925 lub 1926 roku szkoła została zlikwidowana, a uczniów skierowano do pobliskiej szkoły w Dębowcu.

W 1929 roku zbudowano drogę utwardzoną na trasie Zamość-Skierbieszów, której niewielki odcinek przebiegał przez Kolonię Zrąb. Drogę do zabudowań utwardzono dopiero na początku lat 90. XX wieku. W 1947 roku Zrąb nadal jako kolonia liczył 309 mieszkańców i wchodził w skład gminy Stary Zamość, a w latach 1955-1972 do gromady w Dębowcu. W 1963 roku powstała we wsi jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. W roku następnym wybudowano remizę, a po kolejnych dwóch latach jednostka otrzymała motopompę. W latach 60. powstało we wsi Kółko Rolnicze, które po kilku latach samodzielnego gospodarowania zostało przyłączone na wniosek mieszkańców Zrębna z KR w Suchodębnie. W 1971 roku Kolonia Zrąb została zelektryfikowana, a w 1992 roku zbudowano we wsi wodociąg.

Na początku 2009 roku w Zrębnie mieszkało 246 osób.

Przestrzeń i środowisko

Umiejscowienie gminy w województwie i kraju

Gmina Skierbieszów zajmuje teren pogranicza dawnej ziemi chełmskiej i bełskiej, a niedawnych województw chełmskiego i zamojskiego, natomiast obecnie znajduje się w obszarze styku powiatów: zamojskiego, chełmskiego i krasnostawskiego. To pograniczne położenie wraz z innymi czynnikami sprawiło, że dzieje gminy są dosyć zagmatwane i ciekawe zarazem. Skomplikowane były tutaj stosunki własnościowe już w XV wieku, kiedy rządili, każdy na swoim skrawku ziemi, kniaziowie litewscy, ruscy i król polski. Dodatkowo znajdowały się tutaj dobra biskupie (Skierbieszów, Drewniki), plebańskie

(Wysokie, Wola Hajownicka, Hajowniki, Osiczyna) oraz prywatne (szlacheckie). Część obszarów obecnej gminy Skierbieszów należała do Ordynacji Zamojskiej (Huszczka Mała i Wielka, Zabytów, Wiszenki i Sulmice). Krzyżowały się tutaj podziały administracyjne staropolskich powiatów: chełmskiego, krasnostawskiego i grabowieckiego oraz łańskich parafii w Skierbieszowie, Starym Zamościu i Grabowcu.

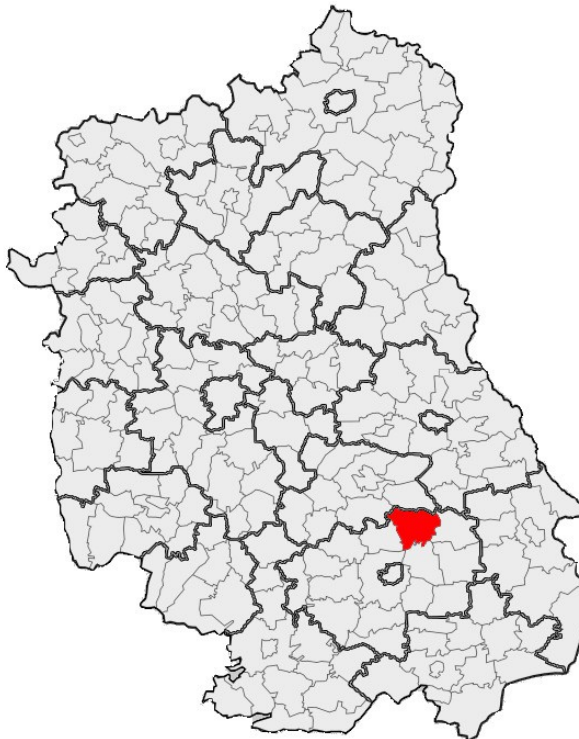
Rysunek 1. Lokalizacja Gminy Skierbieszów na tle kraju

Źródło: www.regioset.pl

Głównym szlakiem komunikacyjnym gminy jest droga wojewódzka Nr 843 Zamość-Skierbieszów-Chełm, która umożliwia dojazd do drogi krajowej Nr 17 oraz drogi wojewódzkiej Nr 846 Teratyn-Krasnystaw. Obszar gminy cechuje się dogodnym położeniem, w pobliżu najważniejszych szlaków komunikacyjnych, głównych miast obszaru oraz przejść granicznych. Odległość Gminy od stolicy województwa - Lublina wynosi 86 km, 20 km od Zamościa będącego stolicą powiatu oraz 40 km od miasta Chełm. Odległości Gminy od granicy z Ukrainą wynosi 57 km, najbliższe przejścia graniczne to Hrebenne, Medyka i Zosin.

Rysunek 2. Lokalizacja Gminy Skierbieszów na tle województwa lubelskiego

Źródło: pl.wikipedia.org

Rysunek 3. Położenie gminy Skierbieszów w powiecie zamojskim

Źródło: www.lubelskie.powiaty.cba.pl

Gmina Skierbieszów od wschodu graniczy z gminą Grabowiec, od południa z gminą Sitno, od zachodu z gminą Stary Zamość, od północnego-zachodu z gminą Izbica, a od strony północnej z gminą Kraśniczyn. Jest również gminą graniczącą z Powiatem Krasnostawskim.

Położenie fizyczno-geograficzne

Gmina Skierbieszów położona jest w województwie lubelskim, w północnej części powiatu zamojskiego, który usytuowany jest w południowej części województwa lubelskiego. Gmina Skierbieszów położona jest na południowy wschód od Lublina, na północ od Zamościa oraz na południe od Chełma.

Pod względem geograficznym, gmina Skierbieszów znajduje się w centralnej części Wierzchowiny Grabowieckiej („Działów Grabowieckich”), mezoregionu wchodzącego w skład Wyżyny Lubelskiej. Są to formy w większości zbudowane ze skał górną kredowych, odpornych na wietrzenie opok, tworzących równoleżnikowe garby, najczęściej pokryte lessem. Region ten graniczy od południa z Padołem Zamojskim i Kotliną Hrubieszowską. Ukształtowanie terenu gminy ma charakter falisto-pagórkowaty oraz wzgórzowy, co sprawia, że obszar gminy charakteryzuje się wysokimi walorami krajobrazowymi i środowiskowymi. Najwyższy punkt znajduje się w okolicach wsi Dębowiec. Na terenie gminy ustanowiono prawną formę ochrony przyrody – Skierbieszowski Park Krajobrazowy, który obejmuje najcenniejsze pod względem przyrodniczym i krajobrazowym tereny Działów Grabowieckich. Obszar gminy ma kształt zbliżony do kolistego i prawie w całości mieści się w granicach Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego. Odległość pomiędzy najdalej wysuniętymi punktami na granicach północnej i południowej wynosi ok. 14 km, natomiast między zachodnią i wschodnią granicą maksymalna odległość wynosi 16,7 km.

Dodatkowym atutem położenia gminy Skierbieszów jest fakt, iż zawiera się ona w granicach Euroregionu „Bug” – transgranicznego obszaru utworzonego z przygranicznych jednostek Polski, Ukrainy i Białorusi (województwo lubelskie w Polsce, obwód brzeski na Białorusi, obwód wołyński oraz dwa rejony z obwodu lwowskiego na Ukrainie), w ramach którego nawiązano współpracę gospodarczą i naukowo-kulturalną.

Charakterystyka sieci osadniczej⁴

W skład gminy wchodzi 30 sołectw: Dębowiec, Dębowiec-Kolonia, Drewniki, Hajowniki, Huszczka Duża, Huszczka Mała, Hówiec, Kalinówka, Łaziska, Majdan Skierbieszowski, Marcinówka, Lipina Nowa, Osiczyna, Podhuszczka, Podwysokie, Sady, Skierbieszów, Skierbieszów-Kolonia, Sławęcín, Lipina Stara, Suchodębie, Sulmice, Szorcówka, Wiszenki, Wiszenki-Kolonia, Wysokie Drugie, Wysokie Pierwsze, Zabytów, Zawoda, Zrąb. Najmniejsze z sołectw to Marcinówka. Natomiast najludniejszą miejscowością jest Skierbieszów.

Obszar gminy obejmuje 13 917 ha powierzchni i stanowi ok. 7,43% powierzchni ogólnej powiatu zamojskiego oraz ok. 0,55% powierzchni województwa lubelskiego. Jest to druga pod względem wielkości gmina w powiecie zamojskim, jest mniejsza tylko od Gminy Zamość.

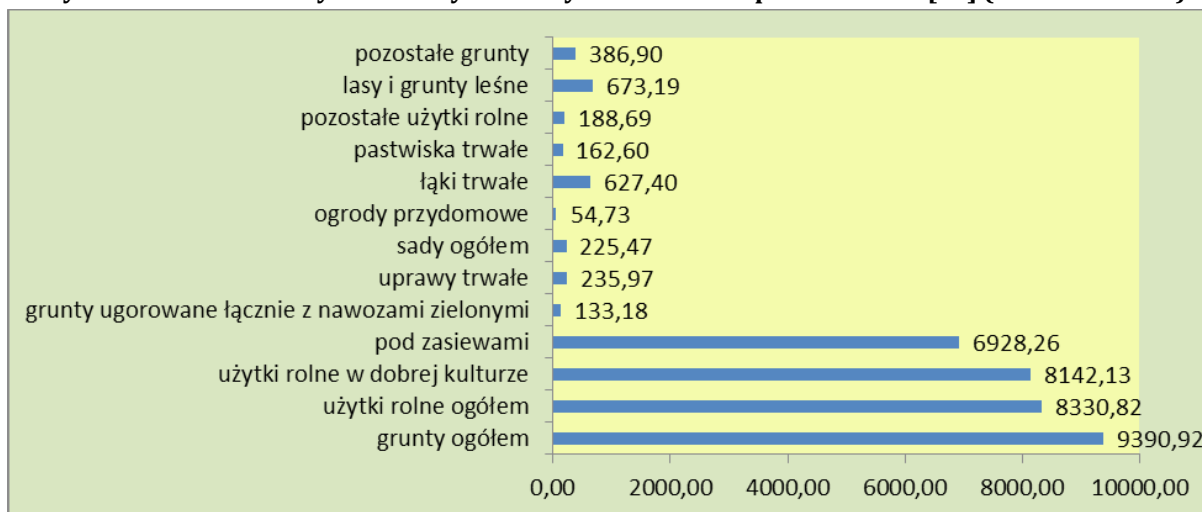
---

⁴ Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2007-2015

Gmina Skierbieszów jest gminą o wybitnie rolniczym charakterze - 86% jej powierzchni zajmują gleby (III i IV klasy bonitacyjnej), natomiast lasy pokrywają 14,3% jej obszaru.

Ponad 78% powierzchni gminy zajmują użytki rolne. Powierzchnia gruntów leśnych obejmująca powierzchnię lasów oraz gruntów związanych z gospodarką leśną ogółem to 2 188 ha co stanowi 15,71% powierzchni gminy. Pozostałe grunty i nieużytki stanowią 800 ha co stanowi 5,75% powierzchni gminy.

Wykres 1. Struktura użytków rolnych Gminy Skierbieszów powierzchnia [ha] (stan na 2010 r.)

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie GUS Bank Danych Lokalnych

Sieć osadnicza charakteryzuje się rozproszoną zabudową, ciągnącą się wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych gminy. Na obszarze gminy występuje głównie zabudowa mieszkaniowa zagrodowa oraz usługowa. Warunki budowlane z jakimi można spotkać się na terenie gminy w przeważającej części są warunkami dobrymi (doliny rzeczne i obniżenia, tarasy nadzalewowe, wysoczyzny lessowe). Ze względu na spadki terenu oraz płytko występujące wody gruntowe występują również utrudnione warunki budowlane. Na tarasach zalewowych dolin rzecznych warunki budowlane są złe.

Centrum Gminy i jego siedzibę stanowi Skierbieszów, który posiada miejskie tradycje mimo, że miejscowość od 1822 r. nie posiada tego statusu. Pozostałością miejskiego charakteru jest zachowany układ urbanistyczny oraz kultywowane wydarzenie kulturalne Skierbieszowa – Jarmark „Kiliana”.

Uchwałą Nr XXVIII/221/2006 Rady Gminy Skierbieszów z dnia 30 czerwca 2006 r. został uchwalony miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Skierbieszów. Plan objął jednostki osadnicze: Drewniki, Majdan Skierbieszowski, Kolonia Skierbieszów, Skierbieszów, Kolonia Zrąb, Kolonia Dębowiec, Dębowiec, Kalinówka, Podhuszczka, Sady, Lipina Nowa oraz Hajowniki. Przyjęty plan zagospodarowania przestrzennego gminy ustala warunki zabudowy i zasady zagospodarowania terenów dla poszczególnych jego funkcji. Uregulowana polityka przestrzenna gminy pozwoli na uzyskanie ładu przestrzennego i podniesienie estetyki krajobrazu przy uwzględnieniu zasad ochrony wartości środowiska przyrodniczego i kulturowego gminy oraz zapewni

ochronę interesów publicznych lokalnych i ponadlokalnych w zakresie: zapewnienia przestrzeni dla celów publicznych, zapewnienia prawidłowej obsługi komunikacyjnej obszaru, zabezpieczenia terenów pod lokalizację obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej, umożliwienia działalności inwestycyjnej różnorodnym podmiotom, przy minimalizacji konfliktów pomiędzy użytkownikami przestrzeni.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Skierbieszów zdefiniował następujące sposoby użytkowania terenu:

- tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej,
- tereny zabudowy wielorodzinnej,
- tereny zabudowy zagrodowej w gospodarstwach rolnych, hodowlanych lub ogrodniczych,
- tereny zabudowy usługowej,
- tereny budownictwa sakralnego,
- tereny otwarte usług sportu i rekreacji,
- tereny obiektów produkcyjnych, składów i magazynów,
- tereny obsługi produkcji w gospodarstwach rolnych, hodowlanych i ogrodniczych,
- tereny rolnicze bez prawa zabudowy,
- tereny lasów,
- tereny zieleni urządzonej,
- tereny zieleni nieurządzonej,
- cmentarze,
- tereny wód powierzchniowych (sztuczne zbiorniki wodne, rzeki, stawy),
- tereny dróg publicznych klasy drogi głównej,
- tereny dróg publicznych klasy drogi zbiorczej,
- tereny dróg publicznych klasy drogi lokalnej,
- tereny dróg publicznych klasy drogi dojazdowej,
- tereny urządzeń obsługi komunikacji samochodowej,
- tereny infrastruktury technicznej (elektroenergetyka, gazownictwo, wodociągi, kanalizacja, telekomunikacja).

Opis zasobów naturalnych⁵

Budowa geologiczna

Podłoże zbudowane jest ze skał dolnopaleozoicznych, kambryjskich i sylurskich – łupki, mułowce i iłowce. Ten fundament powstał w geosynklinie i został pofałdowany podczas ortogenezy kaledońskiej. W kambrze, ordowiku, sylurze i dewonie omawiany obszar był w strefie sedymentacji i gromadziły się tu wtedy iłowce, mułowce, piaskowce, łupki i zlepieńce. W karbonie zlokalizowany był tu basen sedymentacyjny, w którym

---

⁵ Strona internetowa Gminy Skierbieszów: www.skierbieszow.com.pl

tworzyły się złoża para liczne i gromadziła się tu roślinność węglonośna. Wskutek dużej labilności basenu pokłady węgla poprzeplatane są sedymentacją mineralną. Procesy tektoniczne podkreślone zostały ożywieniem wulkanów i wylewami law. Perm cechował tu klimat suchy i gorący z procesami erozji i denudacji.

W wyniku transgresji morza w górnej kredzie powstały piaski kwarcowe oraz margle, kreda pisząca i opoki. W trzeciorzędzie zapanowały warunki lądowe i zaczął się okres wietrzenia i erozji osadów kredowych i procesy krasowe. W oligocenie działalność tektoniczna spowodowała kształtowanie obecnych rysów krajobrazu. Czwartorzędowe zlodowacenie południowopolskie pozostawiło osady lodowcowe i wodnolodowcowe – gliny zwałowe, piaski i żwiry. Cofnięcie lądolodu spowodowało rozwój sieci rzecznej i wzmożenie rozcięcia dolin. W końcowym okresie ostatniego zlodowacenia lessy tworzyły na wysoczyznach pokrywy o znacznej grubości. Następowaly kolejne etapy wietrzenia i erozji, dlatego kredowe wzgórza Działów Grabowieckich prawie zupełnie pozbawione są lessu. Podłożem lessu są skały kredowe lub ich zwietrzliny. Głębokość pokrywy lessowej waha się od kilku do kilkunastu metrów w zależności od ukształtowania podłoża.

Obszar Gminy Skierbieszów stanowi garb kredowy pokryty lessem. Tereny gminy są bardzo urozmaicone, przeciętane dolinami i wąwozami o wysokościach względnych do 100 m, przy wysokości bezwzględnej 313 m n.p.m w miejscowości Dębowiec. Na terenie gminy występują surowce mineralne o małym znaczeniu przemysłowym. Z surowców ilastych znajdują się tu głównie lessy które stanowią podstawowa bazę dla przemysłu ceramicznego i są wykorzystywane są głównie do wyrobu cegły palonej i klinkieru drogowego. W kilku lokalnych odsłonięciach wydobywa się ręcznie piasek, wykorzystywany do celów budowlanych. Z surowców węglanowych na terenie gminy występują margle i opoki. Nie przedstawiają one większej wartości choć wcześniej były lokalnie eksploatowane do celów budowlanych.

Warunki klimatyczne

Klimat w gminie Skierbieszów, jak niemal w całej Polsce jest klimatem umiarkowanym, przejściowym. Wyróżnia się jednak większym stopniem kontynentalizmu, na co wskazuje dość wysoka roczna amplituda temperatury – najchłodniejszy miesiąc to styczeń (-4,5°C), a najcieplejszy - lipiec (+ 17,3°C). Najniższe temperatury absolutne występują w miesiącu lutym. Średnia temperatura roczna wynosi ok. 7,3°C. Okres bezprzymrozkowy w gminie wynosi od 155 do 165 dni w roku. Długość okresu wegetacyjnego w gminie wynosi przeciętnie 200-210 dni.

Istotnym elementem klimatycznym są opady atmosferyczne. Roczny opad na omawianym terenie wynosi 600-650 mm. Miesiącem z najobfitszym opadem jest lipiec, 80-100 mm. Najmniejsze opady notuje się w lutym. W ciągu roku najwięcej opadów występuje w miesiącach letnich, a najmniej jesienią i wiosną.

Kolejnym charakterystycznym elementem klimatu jest zachmurzenie i usłonecznienie. W przebiegu rocznym największym zachmurzeniem charakteryzuje się grudzień kiedy to zachmurzenie dochodzi do 80%. Najmniejsza wartość zachmurzenia

występuje w sierpniu i wrześniu kształtując się na poziomie 52 - 55%. Największe usłonecznienie przypada na miesiące letnie i dochodzi do 48%, a najmniejsze występuje w miesiącach zimowych i waha się od 20 do 24%.

Wiatry na omawianym obszarze najczęściej wieją z kierunków zachodnich. Rzadziej występują wiatry południowe, a najrzadziej północne i wschodnie. Dni bezwietrzne przeważają w miesiącach letnich, głównie w czerwcu i lipcu. Wiatry silne i bardzo silne występują najczęściej w miesiącach: styczniu, lutym oraz listopadzie i grudniu. Przeciętna prędkość wiatru wynosi 3-4 m/s.

Sieć wodna

Sieć wodna gminy jest rzadka, ponad 80% obszaru położone jest w zlewni rzeki Wolicy - prawego dopływu Wieprza. Długość rzeki wynosi 17,4 km, w tym 9,5 km jest uregulowana. Szerokość koryta zawiera się pomiędzy 3 a 6m, a średnia głębokość wody wynosi 0,5m. Wody tej rzeki zasilają trzy większe dopływy. Jeden zbierający wody z części północnego obszaru gminy od Osiczyny, Wysokiego II, przez Wysokie I, Lipinę Starą do Skierbieszowa. Po drodze łączy się z mniejszym doprowadzającym wody z Majdanu Skierbieszowskiego, Zawody i północnej części Skierbieszowa. Drugi zbiera wody z południowo-zachodniej części gminy, z terenów wsi Zrąb, Huszczka Mała, Huszczka Duża i częściowo Kalinówka i Podhuszczka. Trzeci największy zbiera wody z południowej części gminy obejmując obszary wsi Sławęcín, Łaziska i częściowo Majdanu Żukowskiego i Szorcówki, oraz Dębowca, Hłowca i przyległych terenów. Dopływ ten jest na całej długości uregulowany podobnie jak rzeka Wolica, której sieć wodną uzupełniają rowy melioracyjne otwarte. Poza zasięgiem rzeki Wolicy leży południowa część Dębowca pozostająca w zlewni rzeki Łabuńki. Północna część Marcinówki, Majdanu Skierbieszowskiego, Wiszenek i prawie całych Drewnik leży w zasięgu rzeki Wojsławki. Obie te rzeki płyną poza granicami gminy. Obok wymienionych istnieje jeszcze szereg niewielkich cieków, stałych i okresowych, w dnach lokalnych dolinek. Stałe większe zbiorniki wodne utworzono w Broczówce, Skierbieszowie, Hajownikach i Łaziskach.

Jednolite części wód powierzchniowych w granicach Gminy Skierbieszów:

1. Wolica od dopł. spod Huszczki Dużej do ujścia PLRW200092432999:
  - 1) Typ - Mała rzeka wyżynna węglanowa,
  - 2) Status - naturalna część wód,
  - 3) Ocena stanu – dobry,
  - 4) Ocena ryzyka – zagrożona,
  - 5) Derogacje – Wpływ działalności antropogenicznej na stan JCW generuje konieczność przesunięcia w czasie osiągnięcia celów środowiskowych z uwagi na brak rozwiązań technicznych możliwych do zastosowania w celu poprawy stanu JCW.

2. Wojśławka PLRW2000624349:

- 1) Typ - Potok wyżynny węglanowy z substratem drobnoziarnistym na lessach i lessopodobnych,
- 2) Status - naturalna część wód,
- 3) Ocena stanu – zły,
- 4) Ocena ryzyka – zagrożona,
- 5) Derogacje – Wpływ działalności antropogenicznej na stan JCW generuje konieczność przesunięcia w czasie osiągnięcia celów środowiskowych z uwagi na brak rozwiązań technicznych możliwych do zastosowania w celu poprawy stanu JCW.

3. Wolica do dopł. spod Huszczki Dużej PLRW20006243294:

- 1) Typ - Potok wyżynny węglanowy z substratem drobnoziarnistym na lessach i lessopodobnych,
- 2) Status - naturalna część wód,
- 3) Ocena stanu – dobry,
- 4) Ocena ryzyka – zagrożona,
- 5) Derogacje – Wpływ działalności antropogenicznej na stan JCW generuje konieczność przesunięcia w czasie osiągnięcia celów środowiskowych z uwagi na brak rozwiązań technicznych możliwych do zastosowania w celu poprawy stanu JCW.

4. Dopływ spod Udrycz-Woli PLRW2000624269:

- 1) Typ - Potok wyżynny węglanowy z substratem drobnoziarnistym na lessach i lessopodobnych,
- 2) Status - naturalna część wód,
- 3) Ocena stanu – zły,
- 4) Ocena ryzyka – niezagrożona,
- 5) Derogacje – brak.

Jednolite części wód podziemnych w granicach Gminy Skierbieszów:

1. Nr 107 PLGW2300107:

- 1) Ocena stanu ilościowego – zły (w subczęści),
- 2) Ocena stanu chemicznego – dobry,
- 3) Ocena ryzyka – zagrożony,

Derogacje – ze względu na znaczący pobór wody z poziomu kredowego przez ujęcia aglomeracji lubelskiej.

Gleby

Na obszarze gminy zdecydowanie dominują lessy. Utwór ten pokrywa przeważającą jej część z wyjątkiem tarasu zalewowego Wolicy i niektórych jej większych dopływów, gdzie występują pyły wodnego pochodzenia oraz torfy i namuły torfiaste pochodzenia organicznego. Tylko południowe i północne krańce gminy, sporadycznie budują inne utwory: piaski, pyły i gliny wodno-lodowcowe. Lessy pokrywające obszar gminy są w większości głębokie. Cechuje je drobnoziarnistość, przy tylko kilku procentowej frakcji piasku i znacznej zawartości części spławialnych około 35%. Są to więc typowe lessy zwykłe i ilaste bardzo do siebie podobne właściwościami fizykochemicznymi. Wierzchnie poziomy w większości również o dobrej strukturze stwarzają korzystny układ stosunków powietrzno-wodnych.

Z utworów lessowych powstały różne typy gleb. Największą powierzchnię zajmują gleby brunatne najczęściej w wierzchnich poziomach pozbawione węglanów (zakwaszone), wykazujące około 5-6 pH. Ogółem gleb kwaśnych jest ponad 50%, lekko kwaśnych 21%, obojętnych 25% i zasadowych 2,6%.

Bardziej równomiernie po całym obszarze gminy, małymi enklawami obok gleb brunatnych występują pseudobielice. Gleby tego typu są najczęściej nie wybielicowane. Największą powierzchnię zajmują gleby lessowe klasy IIIa i IIIb, dobre pszenne, częściowo tylko na zboczach (3–6 stopni nachylenia), podścielone przepuszczalnym podłożem. Na zboczach powyżej 6 stopni większość lessów jest erodowanych oraz okresowo za sucha. Klasyfikowane od IIIb do klasy V i niżej stanowią gleby kompleksu 3. pszennego, zalesiane oraz przeznaczone do zadarnienia.

W północnej części gminy na gruntach Drewnik, Wiszenek, Sulmic oraz Dębowca w części południowej gminy występują gleby wytworzone z utworów pyłowo gliniastych i piaszczystych. W mniejszych ilościach występują one również na zboczach wyższego tarasu w dolinie rzeki Wolicy i jej dopływów, na gruntach Hajownik, Zabytowa, Podhuszczki oraz Sadów tworząc gleby żytnio-ziemniaczane kompleksu 6. Większe powierzchnie i to głównie w Dębowcu oraz Kolonii Wiszenki zajmują piaski gliniaste. Stanowią one dobre gleby żytnio-ziemniaczane klasy IVa i IVb. Gleby wytworzone z piasków są w większości w typie brunatnym wyługowanym. Obok gleb wytworzonych z piasków w bezpośrednim ich sąsiedztwie, występują gleby wytworzone z pyłów i glin przewarstwianych piaskiem, na podłożu skały wapiennej. Są to już gleby pszenno-żytnie, zaliczane w większości do kompleksu 4. rzadziej 3. i 5. Typologicznie w większości są to

pseudobelice. Na północnych i południowych krańcach obszaru gminy, obok gleb wytworzonych z piasków i glin występują rędziny mieszane. Zwięzłe, zasobne w węglany w całym profilu, stanowią kompleksy pszenne 2 i 3. Sklasyfikowane są od IIIb do V kompleksu rolniczej przydatności gleb, w zależności od miąższości gleby do skały wapiennej i położenia w rzeźbie terenu. W dolinie rzeki Wolicy i niektórych jej południowych dopływów, największą powierzchnię zajmują gleby bagienne mułowo-torfowe i torfowe, różnej miąższości. Obok nich duże powierzchnie den dolinnych zajmują gleby pyłowe wodnego pochodzenia, oraz lessowate i deluwialne. Gleby te zawierają dużo substancji organicznej i próchnicznej, stanowią żyzne środowisko dla roślin. Zajęte są głównie przez użytki zielone. Nadmiar wilgoci występujący na przeważającym obszarze doliny rzeki i jej dopływach obniża ich jakość i przydatność rolniczą.

Dużą część tych obszarów, obok gleb torfowych, zajmują gleby mineralne. Najlepsze gleby występują w dolinach na glebach lessowych deluwialnych, czarnoziemach, czarnych ziemiach oraz madach czarnoziemnych i dobrze zmeliorowanych torfach. Na glebach tych występują użytki zielone klasy od II do IV i kompleksy I_z i 2_z (bardzo dobry i dobry użytków zielonych). Duży wpływ na jakość gleb dolin i ich przydatność rolniczą ma układ stosunków wodnych, jakim jest nadmierne uwilgotnienie (wysoki poziom wód gruntowych przy braku lub złej melioracji). W warunkach tych występujące gleby zaliczone zostały w większości do klasy V. Bardziej zabagnione gleby klasy VI występują w mniejszych ilościach w miejscach największych zagłębień terenu i razem z klasą V zaliczone są do kompleksu 3_z - użytki zielone, słabej jakości. W przeważającej części gleby Gminy Skierbieszów stanowią ziemie dobre (około 60%), ponad 9% to ziemie bardzo dobre. Najlepsze gleby lessowe (klasa I i II) głównie czarnoziemy występują na gruntach wsi Huszczka Duża, Huszczka Mała, Łaziska, Hówek oraz Hajowniki. Z kolei najwięcej pod względem powierzchni gleb dobrych występuje na obszarze wsi Dębowiec, Drewniki, Sulmice i Wiszenki.

Szata roślinna

Powierzchnia lasów w gminie Skierbieszów wynosi 1 989 ha, co stanowi 14,2% całej powierzchni gminy. Podstawowym zbiorowiskiem leśnym na terenie gminy jest las świeży. Do tego typu siedliskowego należą wszystkie lasy państwowe i większość lasów prywatnych. Jedynie w lasach prywatnych na niewielkich powierzchniach występuje las wilgotny i mieszany (Skierbieszów, Wiszenki, Lipina Stara).

Las świeży (typ siedliskowy lasów nizinnych) zajmuje siedliska żyzne i bardzo żyzne. Występuje na glebach właściwych i zdegradowanych. Gatunkiem panującym jest tu dąb szypułkowy zajmujący 37,01% powierzchni leśnej, a jako gatunki współpanujące występują tu buk zwyczajny 34,3% i sosna pospolita 4,7% powierzchni leśnej. Z gatunków towarzyszących najwięcej bo 10,17% zajmuje grab zwyczajny, występują tu również brzoza brodawkowata, modrzew europejski i topola osika. W runie gatunkami typowymi tego siedliska są marzanna wonna, dąbrówka rozłogowa, podagrycznik pospolity, kopytnik pospolity i przytulia Schultesa. Zbiorowisko to jest zaliczane do klasy Querceto - Fagatea.

Drzewostany najstarsze, w większości bukowe, liczące powyżej 80 lat zajmują 28,65 ha co stanowi około 3,4% powierzchni leśnej. Najwięcej, bo około 30,5% zajmują drzewostany młode w przedziale wieku 40 - 60 lat. Są to przede wszystkim wydzielone bukowe, w których gatunek ten rozwija się bardzo pręźnie, bez potrzeby podsadzeń. Drzewostany w wieku 20-40 lat buduje przede wszystkim dąb, zajmujący aż 165,92 ha upraw w tej klasie wieku. Głównymi gatunkami lasotwórczymi na terenie gminy są dąb zajmujący 37,01% i buk 34,3% powierzchni leśnej. Poza wymienionymi do dominujących gatunków należą: grab, sosna i modrzew.

Poza lasami państwowymi podlegającym Nadleśnictwu Krasnystaw, na terenie gminy Skierbieszów znajdują się lasy prywatne zajmujące 995 ha tj. około 50% powierzchni leśnej gminy. Posiadają one strukturę siedliskową identyczną jak lasy państwowe, są jednak silnie rozczłonkowane, a najczęściej tworzą jednolite kompleksy z lasami państwowymi. Drzewostany budujące te lasy mają skład gatunkowy bardzo zbliżony do lasów państwowych.

Porównując aktualne zasięgi kompleksów leśnych z zasięgami sprzed kilkudziesięciu lat można zaobserwować istotne powiększenie się powierzchni leśnych, zwłaszcza lasów prywatnych. Nowe dolesienia „obudowują” kompleksy lasów państwowych, zwłaszcza na obszarach słabszych gleb i stronszych zboczy. Innym, korzystnym procesem jest rozszerzanie się powierzchni zarośli łęgowych na tarasie zalewowym Wolicy. Jest to proces naturalny i dynamiczny, a efektem może być zwiększenie naturalnej retencji doliny rzecznej.

Poza kompleksami leśnymi i zaroślowymi należy wyróżnić liczne zespoły roślinne oraz drzewa pojedyncze i grupy drzew towarzyszące terenom zabudowanym.

Flora na terenie gminy Skierbieszów jest bardzo zróżnicowana i ciekawa. Spotkać można tu wiele gatunków roślin chronionych, zaliczamy do nich: zawilec wielkokwiatowy, miłek wiosenny, goryczka krzyżowa, len złocisty, ożota zwyczajna, wężymord stepowy, storczyk kukawka, ostrożeń pannoński, powojnik prosty, wisienka karłowata oraz reintrodukowany kosaciec bezlistny. Chronione gatunki leśne to: wawrzynek wilczyko, lilia złotogłów, orlik pospolity, pluskwica europejska, naparstnica zwyczajna. Na terenach bagiennych i torfowiskach występują: kruszczyk błonny, storczyk krwisty, storczyk plamisty.

Strefę przejściową pomiędzy zbiorowiskami muraw, a leśnymi zajmują zespoły zaroślowe z dominującą leszczyną trzmieliną, tarniną, szakłakiem oraz dereniem świdwą z domieszką ligustru.

Świat zwierząt

Fauna Gminy Skierbieszów jest niezbyt zróżnicowana niemniej jednak na terenie gminy (Skierbieszowski Parku Krajobrazowego) występują następujące gatunki ptaków: orlik krzykliwy, myszołów, płomykówka, puchacz, pustułka, błotniak stawowy, srokosz, bocian czarny, muchołówki, mała i białoszyja, dziwonia, dzięcioł średni, gąsiorek, strumieniówka, perkoz, bąk, rybitwa czarna, rybitwa rzeczna, kokoszka wodna, łabędź niemy, brzęczka, mewa białogłowa czy też jaskółka brzegówka. Na terenie Parku

występują też chronione rodzime płazy i gady (żaba jeziorkowa, żaba trawna, żaba moczarowa, traszka zwyczajna, kumak nizinny, ropucha szara i zielona, ropucha paskówka, padalec, jaszczurka zwinka, jaszczurka żyworodna i zaskroniec). Chronione gatunki ssaków to: jeż wschodni, ryjówka aksamitna, wiewiórka pospolita, chomik europejski, gronostaj, łasica, bóbr, wydra europejska. Występują również owady pszczołowe reprezentowane przez 271 gatunków.

Jako bioindykator świata fauny w gminie Skierbieszów ustalono wydrę europejską, drapieżne zwierzę należące do rodziny łasicowatych, przystosowane do zimnowodnego trybu życia, żyjąca nad brzegiem rzek, strumieni i stawów. W obszarze gminy wydra występuje na zbiorniku wodnym w rejonie miejscowości Hajowniki i na odcinkach rzeki Wolicy. Obecność tego gatunku świadczy o dobrym stanie środowiska naturalnego, gdyż wydra nie toleruje dużego zanieczyszczenia wód i gleb.

Opis zasobów kulturowych

Gmina Skierbieszów jest regionem o bogatej historii i tradycjach kulturowych. Wielowiekowa historia Skierbieszowa wytworzyła specyficzne tradycje i cechy kulturowe, które są widoczne w obrzędach i tradycji. Mimo długiej i burzliwej historii w Gminie Skierbieszów zachowały się liczne zabytki, objęte ścisłą ochroną konserwatorską.

Obiekty zabytkowe objęte ścisłą ochroną konserwatorską na podstawie przepisów ustawy o ochronie dóbr kultury, wpisane do rejestru zabytków Województwa Lubelskiego to:

- 1) Cmentarz wojenny z I wojny światowej w miejscowości Hajowniki.
Cmentarz wpisano do rejestru zabytków pod nr Z A/399;
- 2) Park podworski w miejscowości Hajowniki. Obiekt wpisano do rejestru zabytków pod nr Z A/227; Park zajmuje około 11 ha;
- 3) Cmentarz wojenny z I wojny światowej wraz z drzewostanem w miejscowości Iłowiec, wpisany do rejestru zabytków pod nr Z A/400;
- 4) Cmentarz wojenny z I wojny światowej w miejscowości Lipina Nowa, wpisany do rejestru zabytków pod nr Z A/423;
- 5) Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Św. Krzyża (dawna cerkiew prawosławna), w granicach cmentarza kościelnego w miejscowości Kalinówka wpisany do rejestru zabytków pod nr Z A/445;
- 6) Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Niepokalanego Serca NMP (dawna cerkiew prawosławna) w granicach cmentarza kościelnego w miejscowości Łaziska, wpisany do rejestru zabytków pod nr Z A/466;
- 7) Zespół dworski: dwór i park, w miejscowości Łaziska wpisany do rejestru zabytków pod nr Z A/215. Najciekawsze obiekty to: dwór murowany z XIX wieku, gorzelnia z 1902 r. stodoła murowana 1915 r., spichlerz murowany z 1910 r., magazyn spirytusu z 1903 r., kuźnia z około 1920 r., park około 4 ha;
- 8) Wzgórze „Zamczysko” - dawna siedziba biskupów chełmskich w Skierbieszowie,

wpisany do rejestru zabytków pod nr Z A/354. Powierzchnia objęta ochroną to 11,59 ha;

- 9) Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia NMP i św. Dominika z wyposażeniem wnętrza oraz dwiema figurami i drzewostanem w granicach cmentarza kościelnego, wpisany do rejestru zabytków pod nr Z A/253. Obiekt murowany z ok. 1620 roku;
- 10) Cmentarz wojenny z I wojny światowej z drzewostanem w Skierbieszowie, wpisany do rejestru zabytków pod nr Z A/401. Ponadto, pośrednią ochroną konserwatorską objęto następujące obiekty i obszary zabytkowe, dobra kultury, znajdujące się w ewidencji Gminy Skierbieszów:
  - 1) w Dębowcu: kapliczka domkowa, drewniana z XIX w, zespół folwarczny, rządówka drewniana z początku XIX w wraz z towarzyszącą zielenią;
  - 2) w Iłowcu: zespół dworski z XIX w, spichlerz murowany z XIX w. wraz z towarzyszącą zielenią, dworek drewniany z 1882 r. z towarzyszącą zielenią;
  - 3) w Kalinówce: układ urbanistyczny wsi, cmentarz czynny parafialny, cmentarz nieczynny prawosławny, dwór murowany wraz z parkiem oraz murowaną piwnicą, trzecia ćwierć XIX wieku, chałupa drewniana z 1915 rok , chałupa drewniana z 1910 rok;
  - 4) w Hajownikach: kapliczka Matki Boskiej – kamienna z początku XX wieku, dom murowany w zespole młyna drewnianego z 1915 roku, młyn wodny drewniany 1877 roku;
  - 5) w Łaziskach: kaplica murowana z 1914 r., cmentarz czynny – parafialny, cmentarz nieczynny – prawosławny;
  - 6) w Osicynie: kaplica murowana, domkowa z 1928 r.;
  - 7) w Podwysokiem: cmentarz nieczynny polsko-katolicki;
  - 8) w Szorcówce: układ urbanistyczny wsi, zespół folwarczny, ruiny dworku drewnianego z XIX wieku wraz z towarzyszącą zielenią;
  - 9) w Skierbieszowie: cmentarz grzebalny czynny z 1817 roku ul. Cmentarna, dom drewniany z 1920 roku.

Ochroną planistyczną na terenie Gminy Skierbieszów zostały objęte obiekty o charakterze zabytkowym i walorach krajobrazowych oraz architektonicznych. Są to:

- w Hajownikach: chałupa drewniana z 1910 rok,
- w Skierbieszowie: chałupa drewniana z 1910 rok, chałupa drewniana z 1923 rok,
- w Skierbieszowie: spichlerz murowany z końca XVIII w. rejon ul. Parkowej (wzgórze dawnej siedziby biskupów chełmskich),
- w Majdanie Skierbieszowskim: chałupa drewniana z 1918 rok.

Dodatkowo w ramach planu zagospodarowania przestrzennego gminy ustalono ochronę figur i kapliczek o dużych wartościach kulturowych:

- Figura kamienna z krzyżem z pocz. XX w. – Hajowniki

- Figura Matki Boskiej kamienna z pocz. XX w. – Hajowniki
- Kapliczka Matki Boskiej z pocz. XX w. – Hajowniki

Ponadto na terenie całej gminy można spotkać obiekty związane z kultem religijnym mieszkańców, kaplice i przydrożne świątki. Warto również podkreślić, że w wielu wsiach gminy, jak Łaziska, Sławęcín, Iłowiec, Hajowniki, Huszczka Duża i Mała, Podwysokie, w znacznym stopniu zachowało się jeszcze drewniane budownictwo ludowe. Również w samym Skierbieszowie spotkać można wciąż wiele przykładów starej architektury regionalnej. Stare budownictwo wiejskie i jego elementy zagrożone są degradacją. Stanowią one ważne zasoby miejscowego dziedzictwa i mogą stać się atrakcją turystyczną ze względu na to, iż są one obiektami unikalnymi. W większości należą one do właścicieli prywatnych, którzy nie przeznaczają żadnych środków na ich utrzymanie i konserwację.

Jarmark „Kilian”

Jarmark św. Kiliana jest jedną z największych letnich imprez folklorystycznych na terenie województwa lubelskiego, przyciąga każdego roku kilkanaście tysięcy osób, wśród których są mieszkańcy Lubelszczyzny jak też i turyści coraz częściej przyjeżdżający tutaj na wakacje. W trakcie trwania jarmarku podziwiać można występy zespołów folklorystycznych, pokazy dawnych zawodów, wiejskich rzemiosł i tradycyjnych zajęć, połączone z możliwością ich nauki i zakupu gotowych wyrobów. Liczne rodzinne gry i zabawy ludowe, konkursy z nagrodami, a także spotkania z twórcami, rzemieślnikami i artystami gwarantują wszystkim dobrą zabawę, miły nastrój i niezapomniane wrażenia. Przedsięwzięcie nawiązuje też do jarmarków z lat minionych, gdzie rzemiosło, taniec, muzyka i ludowa tradycja przeplata się z treściami religijnymi, bowiem patronem jarmarku jest święty Kilian

Nieznane są początki i okoliczności powstania Jarmarku. Odbywa się od ponad stu lat. Jarmark nosi nazwę, „Kilian”, od godności irlandzkiego kaznodziei o tym samym imieniu. Brak jest jasnych przekazów dotyczących powiązania nazwy jarmarku ze znanym świętym, wg niektórych domysłów opartych na historii Skierbieszowa nazwa jarmarku może być powiązana z odpustami kościelnymi. Dlatego też jarmark „Kiliana” może stanowić spuściznę po dawnej tradycji odpustowej. Kolejna teoria związana z genealogią „Kiliana” dotyczy niemieckich osadników, którzy mieli znaczące oddziaływanie na Skierbieszów w czasie II Wojny Światowej. Być może osadnicy nazwali jego imieniem jarmark w Skierbieszowie. Według innej pogłoski Jan „Sobiepan” Zamoyski, który miał przyjaciół w całej Europie, sprowadził kult Kiliana do Skierbieszowa.

Jarmark „Kilian” jest corocznym świętem w Skierbieszowie, trwa obecnie trzy dni i przypada zazwyczaj na 6-7-8 lipca. Dzień 8 lipca w przeszłości był dla Skierbieszowa wielkim świętem. W tym dniu nikt w Skierbieszowie ani w całej gminie nie pracował, chociaż nie było to święto państwowe czy kościelne. Z racji terminu w jakim się odbywa – 8 lipca, „Kilian” był zapowiedzią zbliżających się żniw, stąd zawsze na straganach dominowały wyroby i przedmioty niezbędne do pracy w polu, przy zbiorze plonów oraz

zwierzęta. Do Skierbieszowa przyjeżdżali handlarze z Galicji, Kongresówki, Wołynia, a nawet Słowacji i Podhala. Jednodniowy jarmark przedźniwny, na który zjeżdżali się handlarze z całej wschodniej połowy dawnego województwa lubelskiego stanowił niekwestionowaną wizytówkę gminy.

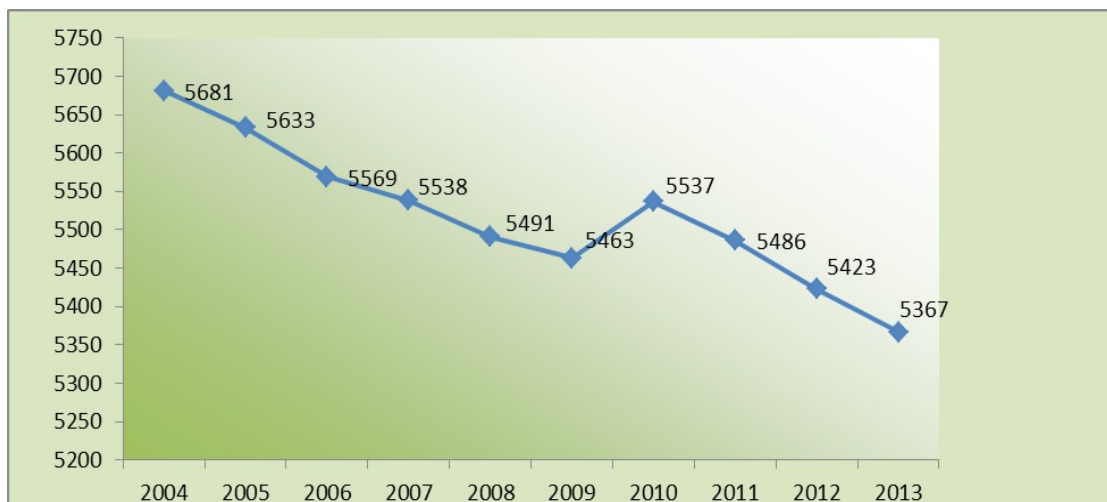
Obecnie jarmark „Kilian” przyciąga wielu twórców ludowych, rzemieślników, artystów i właścicieli gospodarstw agroturystycznych. To trzy dni zabawy, odpoczynku, degustacji różnych gatunków piwa oraz zakupów. Można kupić wszystko od odpustowych szczyr przez ubrania, wyroby wikliniarskie, gobeliny, sita, rzeźby, kompozycje z kwiatów i skóry, serwety, oleje ekologiczne, a także hartowane siekiery, motyki, a nawet sierpy. Na straganach królują zazwyczaj: drewniane maselnice, grabie i zabawki, konie na biegunach, wiklinowe kosze, koszyczki i gliniane garnki oraz kukułki. Jarmark św. Kiliana to czas zabawy, odpoczynku, degustacji regionalnych potraw i kultywowania dawnych obrzędów. Jarmark uświetniają każdego roku występy znanych i uznanych artystów.

Demografia

Liczba ludności

Liczba ludności gminy Skierbieszów w 2014 wynosiła 5 346 osoby, z czego 2 657 (49,7%) to mężczyźni, a 2 689 (50,3%) – kobiety (wg danych GUS, Baza demografia, stan na dzień 31 marca 2014). Według danych statystycznych publikowanych w Banku Danych Lokalnych GUS w Gminie Skierbieszów obserwuje się stałą tendencję zmniejszania się liczby mieszkańców. Jest to trend charakterystyczny dla powiatu zamojskiego oraz dla całego województwa lubelskiego. Zjawisko to szczegółowo obrazuje poniżej zamieszczony wykres.

Wykres 2. Liczba ludności gminy Skierbieszów wg faktycznego miejsca zamieszkania w latach 2004-2013

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Dane udostępnione w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, dzięki którym możliwe jest zbadanie trendów dotyczących kształtowania się liczby ludności w większym przedziale czasowym, wskazują na to, iż liczebność populacji w latach 2004-2013 wykazywała tendencję spadkową, za wyjątkiem jednego okresu (2009-2010). Ogółem, w badanym okresie liczba ludności zmalała o 314 osób. W latach 2004-2009 liczba ludności stale spadała, największy spadek zanotowano w 2006 (64 osoby). Natomiast w 2010 roku liczba ludności wzrosła o 74 osoby w porównaniu do 2009 roku.

Tabela 1. Porównanie liczby ludności w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim, województwie lubelskim i na obszarach wiejskich województwa lubelskiego i powiatu w 2013 r.

Wyszczególnienie	Województwo lubelskie	Obszary wiejskie woj. lubelskiego	Powiat zamojski	Obszary wiejskie powiatu zamojskiego	Gmina Skierbieszów
Liczba mieszkańców	2 156 150	1 158 931	109198	97489	5 367
Udział mieszkańców Gminy Skierbieszów w liczbie mieszkańców poszczególnych jednostek [%]	0,25%	0,46%	4,91%	5,51%	

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Jak wynika z powyższego zestawienia, mieszkańcy Gminy Skierbieszów stanowią 4,91 % mieszkańców powiatu zamojskiego oraz 0,25% mieszkańców województwa lubelskiego. Ludność Gminy Skierbieszów posiada również 0,46% udziału w liczbie mieszkańców obszarów wiejskich województwa lubelskiego i 5,51% udziału w liczbie mieszkańców obszarów wiejskich powiatu.

Gęstość zaludnienia

Gęstość zaludnienia to statystyczny wskaźnik demograficzny, oznaczający stosunek liczby ludności danego obszaru do jego powierzchni. Gęstość zaludnienia wyraża się jako liczbę ludzi mieszkających na powierzchni 1 km². Najmniejszą gęstością zaludnienia charakteryzują się obszary, na których występują m.in. brak wody, niedostatek ciepła i światła, duże wysokości n.p.m., stanowiące bariery do rozwoju osadnictwa. Największą gęstością zaludnienia cechują się duże miasta i metropolie.

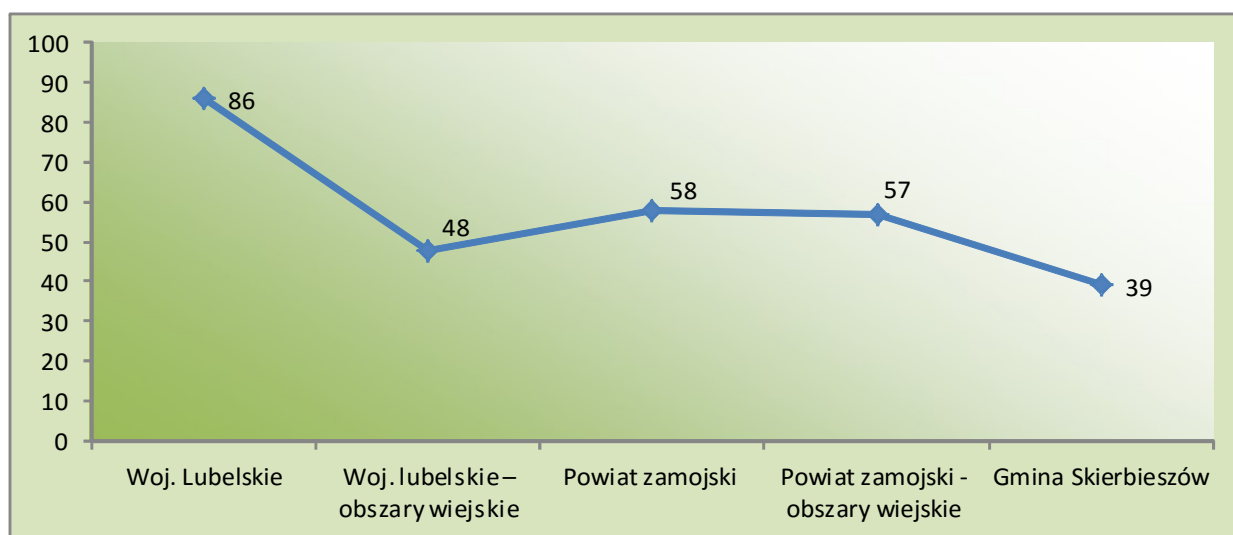
Tabela 2. Porównanie gęstości zaludnienia w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim na obszarach wiejskich, województwie lubelskim i na obszarach wiejskich województwa lubelskiego w 2013 r.

Gęstość zaludnienia (w os./km ²)			
Woj. lubelskie	Woj. lubelskie – obszary wiejskie	Powiat zamojski - obszary wiejskie	Gmina Skierbieszów
86	48	57	39

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Gęstość zaludnienia gminy Skierbieszów od 2011 roku nie zmieniła się i na koniec 2013 roku wynosiła 39 os./km². Gęstość zaludnienia gminy była mniejsza od średniej dla powiatu zamojskiego – obszary wiejskie (57 os./km²) i województwa lubelskiego - obszary wiejskie (48 os./km²).

Wykres 3. Porównanie gęstości zaludnienia w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim, na obszarach wiejskich powiatu zamojskiego, województwie lubelskim i na obszarach wiejskich województwa lubelskiego w 2013 r.

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Przyrost naturalny

Przyrost naturalny jest jednym z głównych czynników oddziałujących na liczbę ludności. Gmina Skierbieszów cechuje się ujemnym przyrostem naturalnym. W 2013 roku współczynnik przyrostu naturalnego, wyrażony jako różnica pomiędzy liczbą urodzeń a liczbą zgonów na 1000 ludności, wyniósł - 8,7.

Tabela 3. Przyrost naturalny w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim oraz województwie lubelskim w 2013 roku

Przyrost naturalny	2013
Gmina Skierbieszów	-8,7
Powiat zamojski	-3,9
Województwo lubelskie	-1,4

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS

Ujemny przyrost naturalny w 2013 roku wystąpił także w powiecie i województwie. Dla gminy Skierbieszów wartość tego wskaźnika była wyraźnie wyższa od wartości przyrostu naturalnego powiatu zamojskiego oraz znacznie wyższa od przyrostu w województwie lubelskim, co oznacza, że stosunek urodzeń do zgonów był bardziej korzystny w województwie i powiecie niż w gminie.

Na przestrzeni lat 2004-2013 w gminie Skierbieszów notowano ujemny przyrost naturalny. Wartość tego wskaźnika zmieniała się na przestrzeni lat.

Wykres 4. Przyrost naturalny w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013

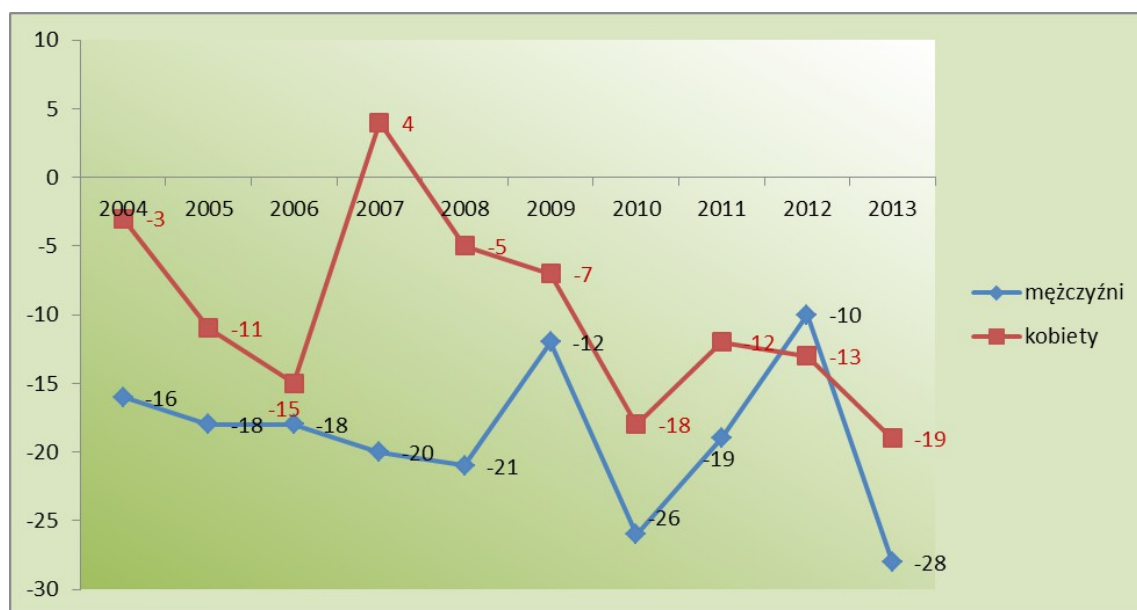

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Najniższą wartość wskaźnika przyrostu naturalnego zanotowano w 2013 roku, zaś najwyższą w 2007 roku. Podsumowując ogółem w okresie od 2004 do 2013 roku na terenie gminy liczba zgonów przewyższała liczbę urodzeń. Tendencja ta stale się utrzymuje. Regularnie pogłębiający się ujemny przyrost naturalny wpływa negatywnie na

liczbę ludności gminy Skierbieszów. Tendencje w zakresie przyrostu naturalnego w podziale na mężczyzn i kobiety dla gminy Skierbieszów przedstawia poniższy wykres:

Wykres 5. Przyrost naturalny w Gminie Skierbieszów w latach 2004-2013 wg płci

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jak wynika z powyższego wykresu w badanym okresie korzystniej kształtował się wskaźnik przyrostu naturalnego w przypadku kobiet. W 2007 roku wystąpił nawet dodatni przyrost naturalny kobiet. W 2013 roku wskaźnik u mężczyzn przyjął wartość najniższą od 2004 roku.

Ruch migracyjny

Napływ i odpływ ludności czyli ruch migracyjny także wpływa na zmiany liczebności mieszkańców. Na ruch migracyjny w gminie Skierbieszów składa się kilkadziesiąt zameldowań i wymeldowań rocznie. W okresie 2004-2013 największą liczbę zameldowań odnotowano w 2007 roku (57), w tym samym roku miało miejsce także najwięcej wymeldowań (74).

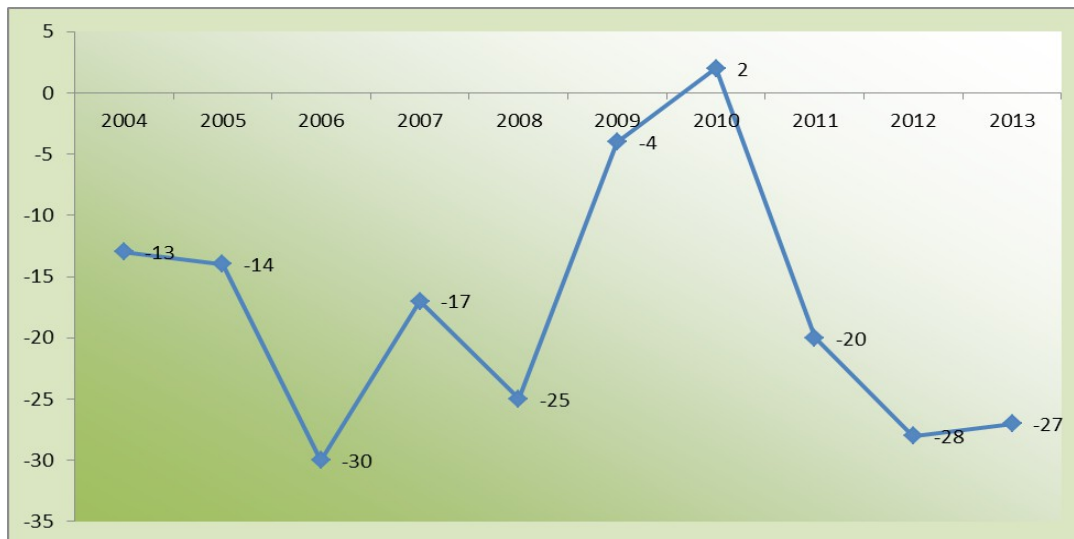
Tabela 4. Liczba zameldowań i wymeldowań oraz saldo migracji na terenie gminy Skierbieszów w latach 2004-2013

Ruch migracyjny	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
zameldowania	55	45	35	57	42	52	46	25	35	27
wymeldowania	68	59	65	74	67	56	44	45	63	54
saldo migracji	-13	-14	-30	-17	-25	-4	2	-20	-28	-27

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Saldo migracji (różnica pomiędzy liczbą zameldowań a wymeldowań) w latach 2004-2013 cechowało się zmiennością, w większości przyjmowało ujemne wartości, jedynie w 2010 roku była to wartość dodatnia.

Wykres 6. Saldo migracji gminy Skierbieszów w latach 2004-2013

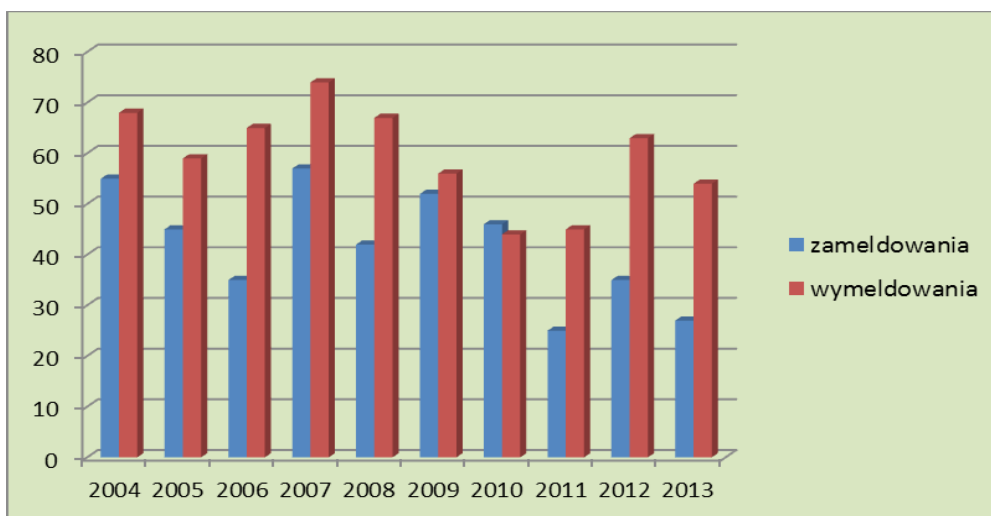
Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Migracje miały duży wpływ na wahania liczby mieszkańców, przy czym znacznie częściej odpływ ludności przewyższał jej napływ, co obniżało tendencje wzrostowe liczebności mieszkańców gminy w latach 2004-2013. Saldo migracji, którego obraz zamieszczony jest na wykresie powyżej pokazuje, że odpływ mieszkańców poza terytorium gminy pogłębia się.

Najmniej korzystnie saldo migracji prezentowało się w roku 2006, gdy o 30 osób więcej opuściło obszar gminy, niż do niej przybyło. Oznacza to, że mieszkańcy gminy Skierbieszów częściej wyjeżdżali poza jej terytorium niż przyjeżdżali z innych gmin lub regionów. Powodem takiej sytuacji było najczęściej poszukiwanie zatrudnienia. Najkorzystniejszą różnicę pomiędzy liczbą wyjazdów a przyjazdów odnotowano w 2010 roku, gdy saldo migracji wynosiło 2 osoby.

Pomimo tego, iż odpływ mieszkańców nie był duży, ujemne saldo migracji ma wpływ na utrzymanie się spadkowej tendencji kształtowania się liczby ludności.

Wykres 7. Porównanie liczby zameldowań i wymeldowań w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013

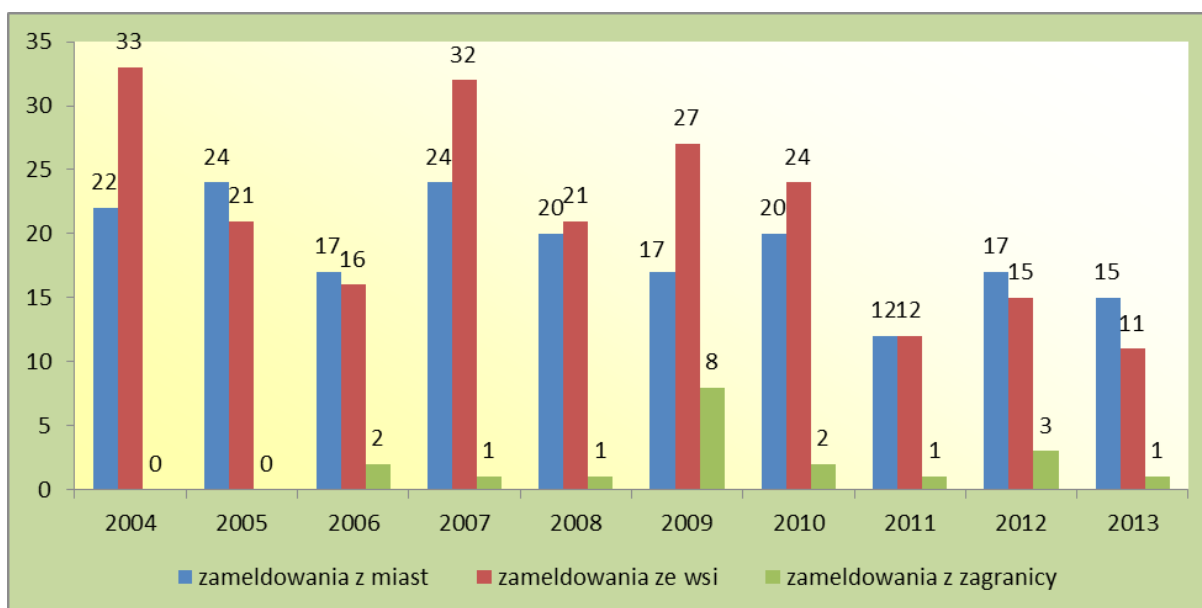

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jak prezentuje powyższy wykres za wyjątkiem jednego roku (2010) liczba wymeldowań przekracza liczbę zameldowań, dlatego też w tych latach saldo migracji było ujemne. Ujemne saldo migracji jest kolejnym czynnikiem istotnie przyczyniającym się do zmniejszania się liczebności mieszkańców gminy.

W podziale poszczególnych migracji ze względu na ich kierunek, charakterystyczną cechą jest fakt, iż ludność napływająca na obszar gminy to zarówno ludność pochodząca ze wsi, jak również z miast.

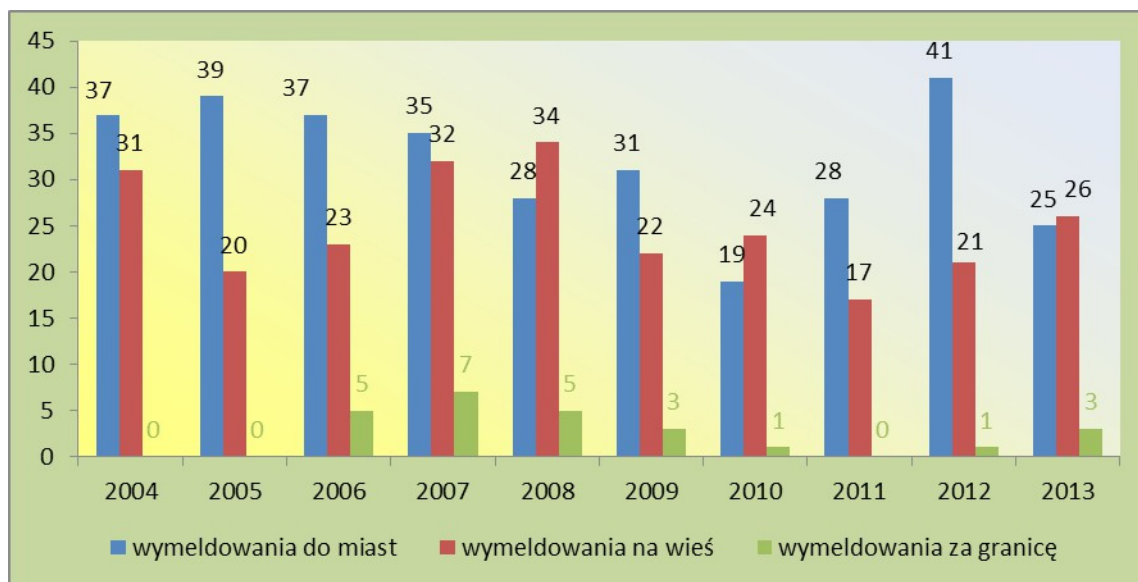
Wykres 8. Liczba zameldowań w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013 wg kierunku

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W odniesieniu do zameldowań w latach 2004-2010 dominują zameldowania z obszarów wsi, natomiast mniej wystąpiło zameldowań z miast. W roku 2011 wartości te były równe. W kolejnych latach 2012-2013 odnotowano więcej zameldowań ze wsi, tylko w jednym roku 2004 odnotowano więcej zameldowań z miast niż ze wsi. Znikomą część migracji w całym analizowanym okresie stanowiły przyjazdy zza granicy.

Wykres 9. Liczba wymeldowań w Gminie Skierbieszów w latach 2004-2013 wg kierunku

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W migracjach odpływowych żaden z kierunków migracji nie dominuje wyraźnie, oznacza to, że mieszkańcy emigrują zarówno do miast jak również na wieś. Łatwo jednak zauważyć, iż wymeldowania do miast zdarzały się częściej w latach 2005, 2006, 2012, zaś liczba wymeldowań na wieś przekroczyła liczbę wymeldowań do miast w latach 2008 i 2010.

Powyższe dane dotyczące ruchu migracyjnego na terenie gminy obejmują jedynie liczbę tych mieszkańców, którzy oficjalnie zmienili miejsce swojego zamieszkania. W przypadku takich gmin jak Skierbieszów – wiejskich, o charakterze rolniczym, położonych stosunkowo daleko od większego ośrodka miejskiego – na sferę demograficzną i kształtowanie się liczby ludności duży wpływ mają migracje nieoficjalne. Zjawisko to objawia się przede wszystkim w takich sytuacjach, w których mieszkańcy od wielu lat przebywają (np. w celach zarobkowych lub edukacyjnych) poza obszarem gminy, natomiast pozostają w niej oficjalnie zameldowani.

Na wyjazd bez zmiany miejsca zamieszkania decydują się przede wszystkim ludzie młodzi, mobilni, wykształceni lub kształcący się, poszukujący zarówno pracy, jak również wyższego standardu życia. Należy przyjąć, iż po uwzględnieniu migracji nieoficjalnej, jej poziom będzie wyższy, a saldo – bardziej niekorzystne.

Analiza sfery demograficznej gminy Skierbieszów wykazała, iż liczba jej ludności w latach 2000-2009 stale spadała, na co wpływ miały ujemny przyrost naturalny oraz

ujemne saldo migracji. Migracje mieszkańców mogą oznaczać, że lokalna społeczność postrzega obszar gminy jako mało atrakcyjny, o niewystarczających warunkach bytowych i poszukuje miejsc, w których jej potrzeby będą pełniej zaspokajane. Istnieje duże ryzyko, że migracje osiągać będą coraz wyższy poziom, a liczba ludności ulegać będzie dalszemu zmniejszeniu.

Struktura wiekowa ludności

Analiza struktury ludności została przeprowadzona z uwzględnieniem płci, wieku oraz wykształcenia. Analiza ludności pod względem wieku dotyczy ludności wg grup wieku oraz ekonomicznych grup wieku. Struktura ludności została przedstawiona na przestrzeni lat 2004-2013 na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Zgodnie z danymi opublikowanymi w Banku Danych Lokalnych GUS, na terenie Gminy Skierbieszów w 2013 roku liczebnie nieznacznie dominowały kobiety – stanowiły 50,31% ludności. Przewaga liczebna kobiet nad mężczyznami występuje w niemal całym badanym okresie (2006-2013).

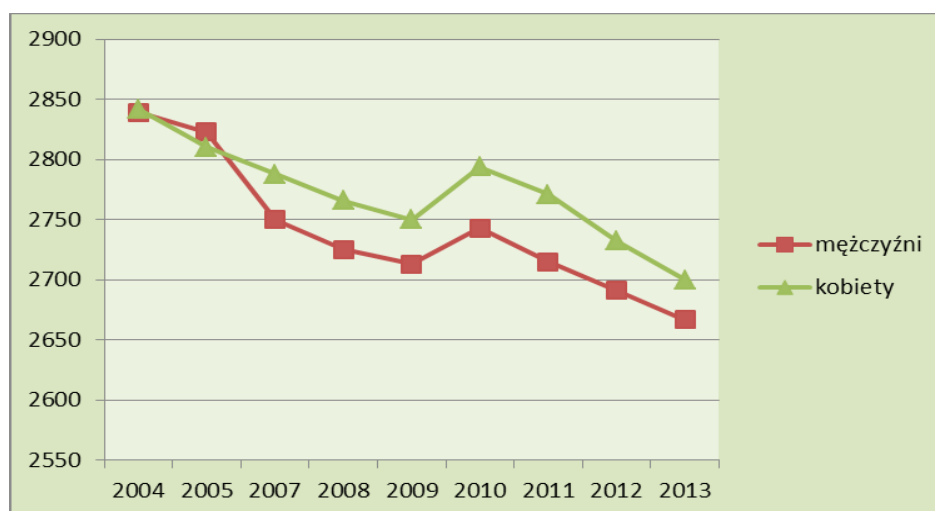
Wykres 10. Liczba ludności (kobiet i mężczyzn) w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013

Płeć	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
mężczyźni	2839	2823	2780	2750	2725	2713	2743	2715	2691	2667
kobiety	2842	2810	2789	2788	2766	2750	2794	2771	2732	2700

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Wahania obu wskaźników nie są gwałtowne ale dominacja liczebna kobiet nad mężczyznami jest widoczna. Najmniejsza różnica pomiędzy liczbą kobiet i mężczyzn wystąpiła na początku analizowanego okresu czyli w 2004 roku (3 osoby), później w 2006 roku (9 osób). W późniejszych latach różnica ta była zmienna, największą różnicę zanotowano w 2010 i 2011 roku (ponad 50 osób).

Wykres 11. Liczba ludności (kobiet i mężczyzn) w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013

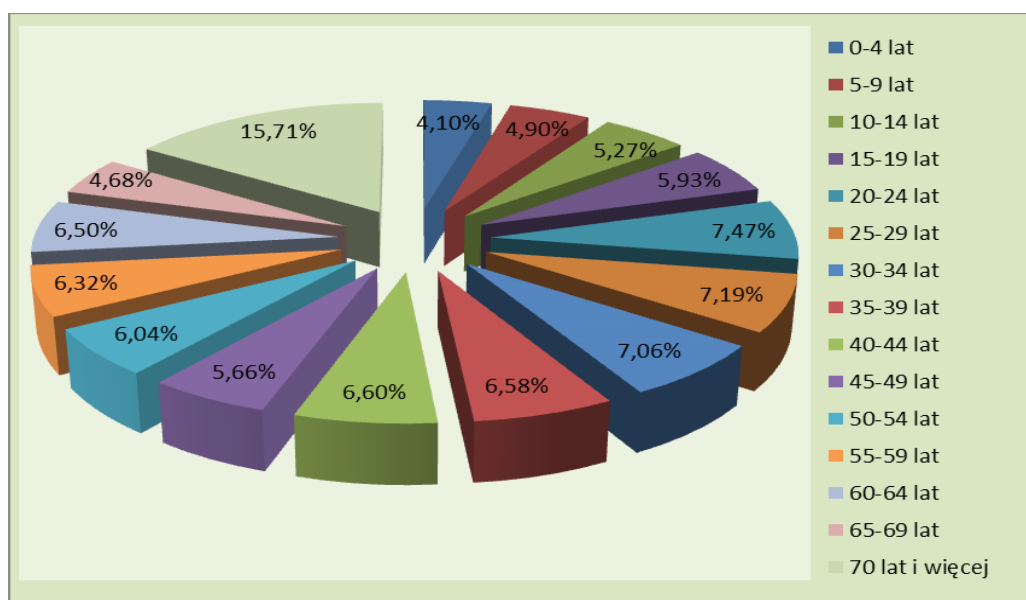
Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W okresie 2004-2013 liczba mężczyzn i kobiet sukcesywnie malała, jedynie w roku 2010 wzrosła liczba zarówno kobiet jak i mężczyzn.

Na terenie gminy występują dysproporcje w liczbie kobiet i mężczyzn, widoczna jest dominacja liczebna kobiet nad mężczyznami. Procentowe udziały kobiet i mężczyzn w ogólnej liczbie ludności w latach 2004-2013 nie różnią się od siebie znacznie.

Pomimo zauważalnej nadwyżki kobiet nad mężczyznami w latach 2004-2006 na 100 mężczyzn przypada 100 kobiet, natomiast w późniejszych latach na 100 mężczyzn 101/102 kobiety. W porównaniu do powiatu i województwa dysproporcje pomiędzy płciami są mniejsze, ponieważ w powiecie zamojskim od 2009 roku na 100 mężczyzn przypada 103 kobiety, natomiast w województwie lubelskim od 2010 - 106 kobiet.

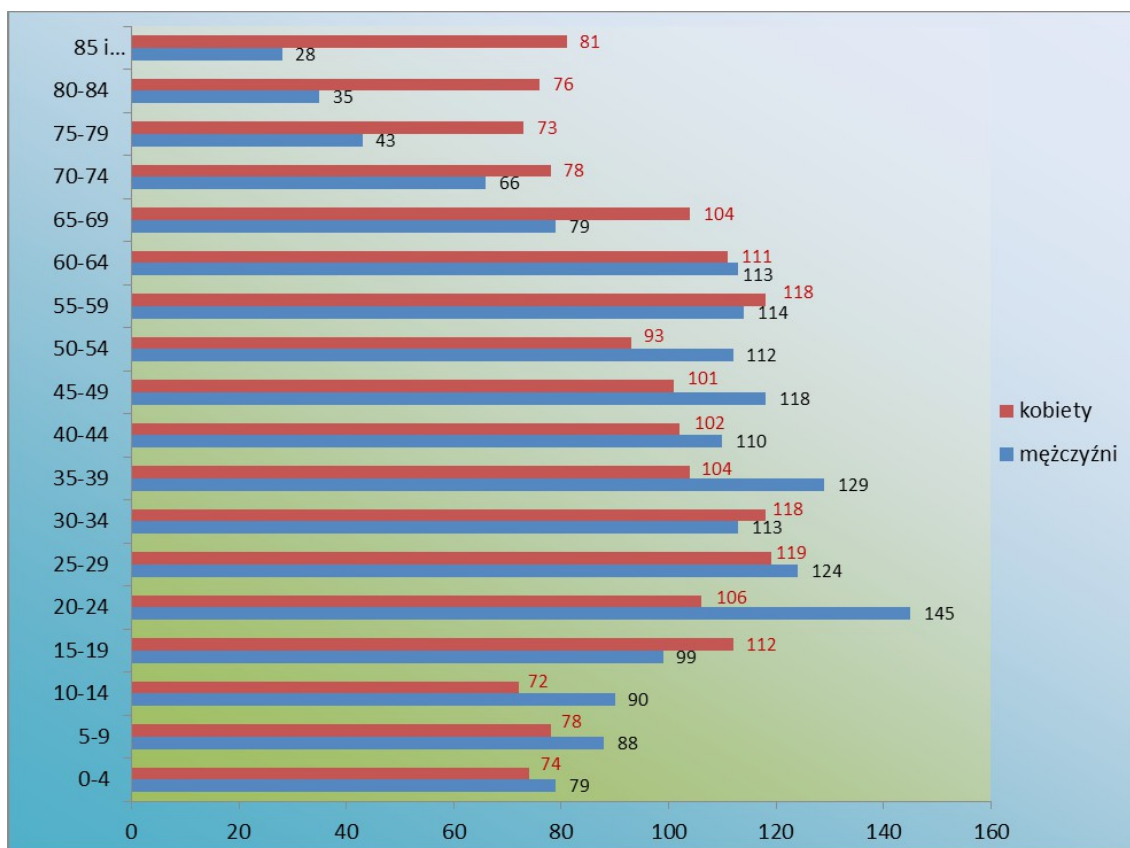
Wykres 12. Liczba ludności gminy Skierbieszów w poszczególnych przedziałach wiekowych w 2013 r.

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W 2013 roku w podziale ludności ze względu na poszczególne przedziały wiekowe najliczniejszą grupę mieszkańców gminy Skierbieszów stanowiły osoby w wieku 70 lat i więcej (ponad 15%). Nieco mniej liczebne lecz również wyróżniające się w strukturze ludności są grupy osób w wieku: 20-24 lat (7,47% ludności), 25-29 lat (7,19%), 30-34 lat (7,06%), 40-44 lata (6,60%) 35-39 lat (6,58%). Korzystną cechą struktury ludności ze względu na wiek jest fakt, iż osoby w wieku 20-34 lata liczebnością znacznie przewyższają liczbę osób w podeszłym wieku, łącznie stanowią 21,73% ludności. Pozytywną właściwością struktury demograficznej jest także to, że grupy ludzi w przedziałach wiekowych przed 30. rokiem życia są stosunkowo liczne. Ogółem, mieszkańcy w wieku 0-29 lat stanowią 34,86% ludności gminy. Takie kształtowanie się liczebności populacji w poszczególnych przedziałach wiekowych ogranicza rozwój zjawiska starzenia się lokalnej społeczności.

Wykres 13. Liczba ludności gminy Skierbieszów w poszczególnych przedziałach wiekowych w podziale na płeć w 2013 r.

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Powyższy wykres wyraźnie charakteryzuje sytuację demograficzną Gminy Skierbieszów. W 2013 roku najliczniej reprezentowane były grupy wiekowe od 20 do 39 roku życia. Można by stwierdzić, że pod względem wiekowym, grupy te stanowią istotny potencjał rozwojowy gminy, mają wpływ na gospodarkę i dochody gminy oraz wytyczanie kierunków rozwoju.

Struktura ludności wg ekonomicznych grup wieku

Analiza struktury ludności pod względem wieku uwzględnia następujące grupy ludności: w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym. Przez ludność w wieku produkcyjnym rozumie się ludność w wieku zdolności do pracy. Dla mężczyzn przyjęto wiek 18-64, dla kobiet – 18-59. Przez ludność w wieku nieprodukcyjnym rozumie się ludność w wieku przedprodukcyjnym tj. do 17 lat oraz w wieku poprodukcyjnym tj. mężczyźni powyżej 65, kobiety powyżej 60 roku życia.

Liczba oraz struktura ludności w poszczególnych przedziałach wiekowych w latach 2004-2013 przedstawiona została w poniżej.

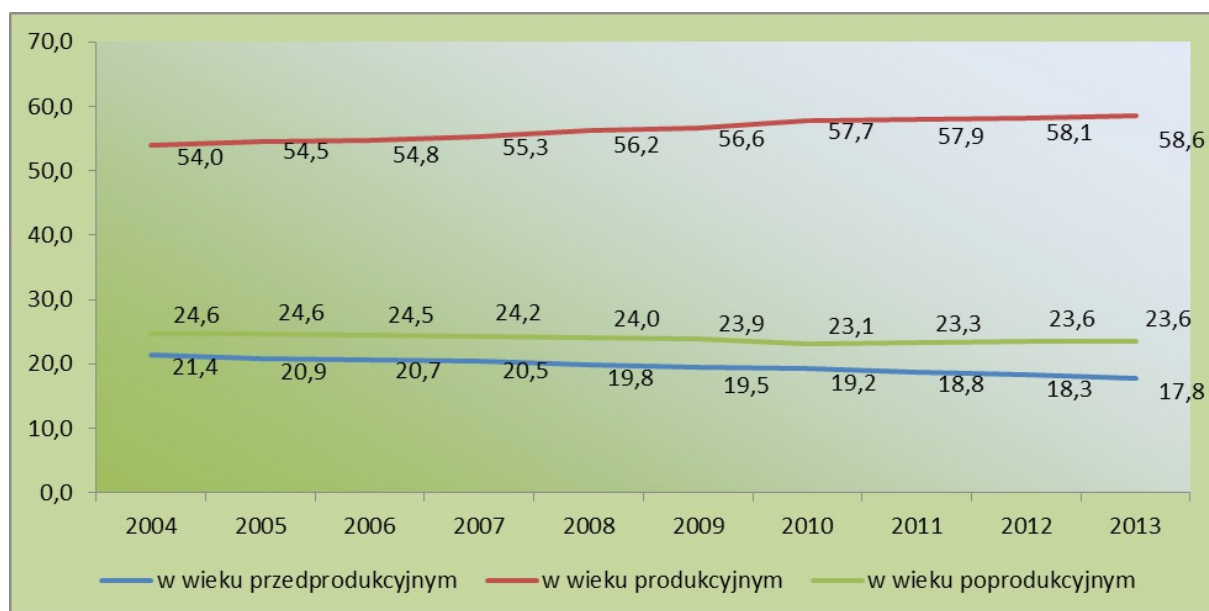
Tabela 5. Liczba ludności w poszczególnych grupach ekonomicznych w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013

Ekonomiczna grupa wieku	Liczba ludności									
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
w wieku przedprodukcyjnym	1217	1178	1150	1133	1087	1063	1065	1032	992	954
w wieku produkcyjnym	3067	3069	3053	3064	3084	3092	3193	3178	3150	3146
w wieku poprodukcyjnym	1397	1386	1366	1341	1320	1308	1279	1276	1281	1267

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Niezwykle istotne jest zbadanie, w jaki sposób kształtuje się liczebność osób w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w dłuższym okresie, by ocenić, czy są to korzystne, czy niekorzystne trendy. Zmiany liczebności poszczególnych grup ekonomicznych w latach 2004-2013 zaprezentowano na poniższym wykresie:

Wykres 14. Struktura ludności w gminie Skierbieszów według ekonomicznych grup wieku w latach 2004-2013 [%]

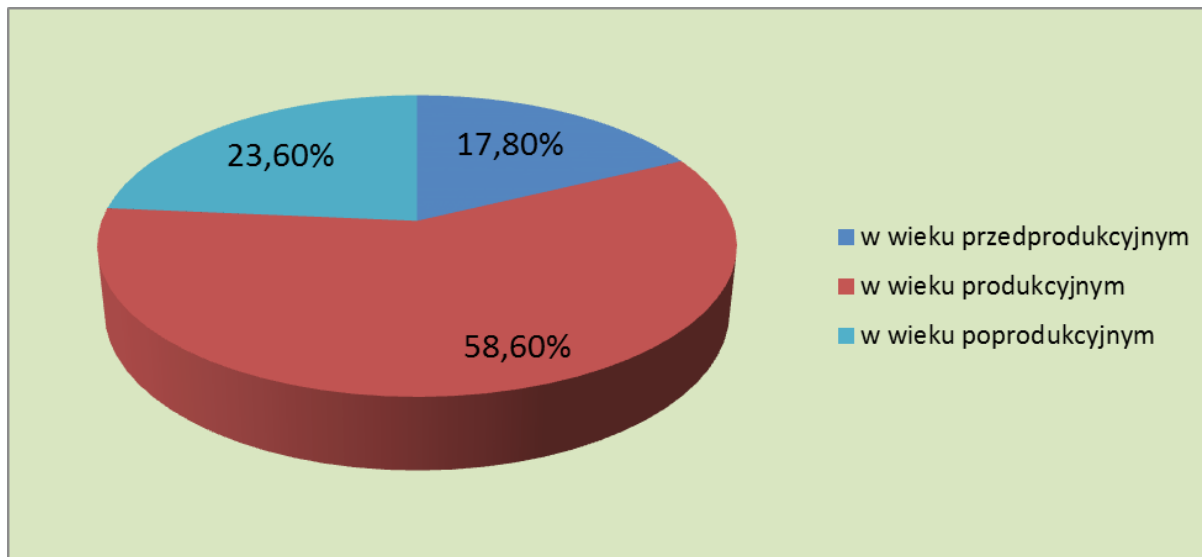
Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W strukturze ludności systematycznie spada udział osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym. Zauważalny jest natomiast wzrost udziału osób w wieku produkcyjnym.

Cechą charakterystyczną podziału ludności gminy ze względu na ekonomiczne grupy wieku jest fakt, iż liczba mieszkańców obu grup (osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym) w ostatnich latach spadała. Takie kształtowanie się udziału poszczególnych grup wieku w całkowitej liczbie mieszkańców sprawia, iż w najbliższych latach nie przewiduje się znacznego pogłębienia zjawiska starzenia się lokalnej społeczności, jednak ryzyko jego nasilenia będzie wzrastać w dłuższym okresie, ponieważ w przyszłych latach będzie następował proces starzenia się ludności gminy, co oznacza szybszy wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym.

Pod względem ekonomicznych grup wieku, w strukturze mieszkańców dominują osoby w wieku produkcyjnym. Stanowią one 58,6 % ogółu ludności. Szczegółowo prezentuje to poniższy wykres:

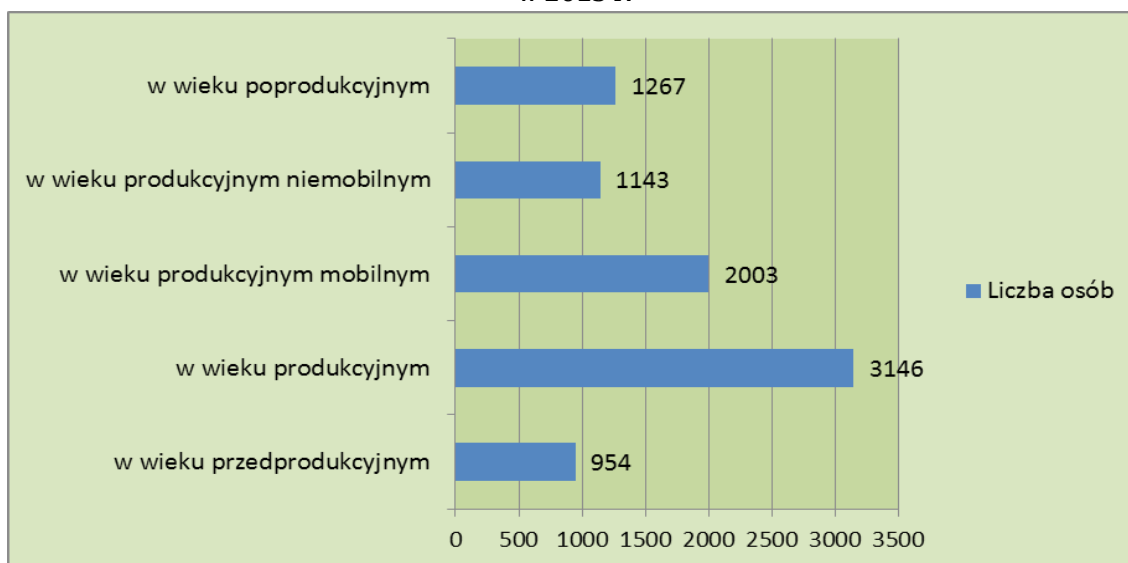
Wykres 15. Struktura ludności gminy Skierbieszów ze względu na ekonomiczne grupy wieku w 2013 roku [%]

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Struktura ludności ze względu na ekonomiczne grupy wieku w gminie Skierbieszów przedstawia się stosunkowo korzystnie (ponad połowa ludności w wieku produkcyjnym). Pomimo tego, iż drugą pod względem liczebności grupą mieszkańców są osoby w wieku poprodukcyjnym (23,6%), nie dominują one znacznie nad grupą osób w wieku przedprodukcyjnym (17,8%).

Wykres 16. Liczba ludności w poszczególnych grupach ekonomicznych w gminie Skierbieszów w 2013 r.

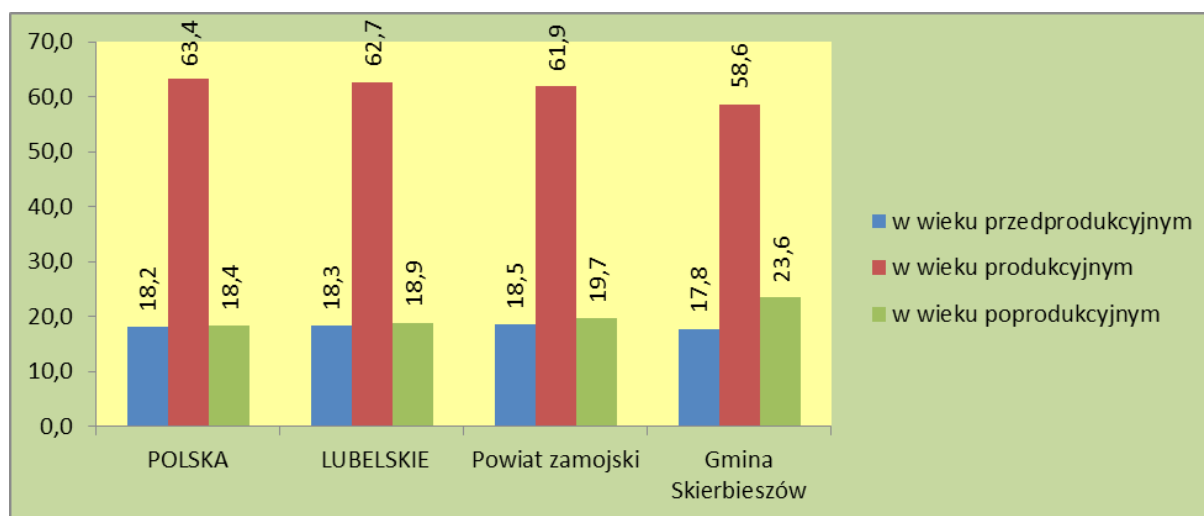

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jak widać na powyższym wykresie najmniej osób jest w wieku przedprodukcyjnym, natomiast najwięcej w wieku produkcyjnym. W wieku produkcyjnym mobilnym jest przeważająca większość ogółu osób w wieku produkcyjnym.

W porównaniu do średnich dla powiatu zamojskiego, województwa lubelskiego oraz dla całego kraju, wskaźniki gminne nie wykazują dużych dysproporcji i wpisują się w trendy występujące na poziomie ponadlokalnym.

Wykres 17. Struktura ludności Gminy Skierbieszów, powiatu zamojskiego, województwa lubelskiego i Polski według ekonomicznych grup wieku w roku 2013 [%]

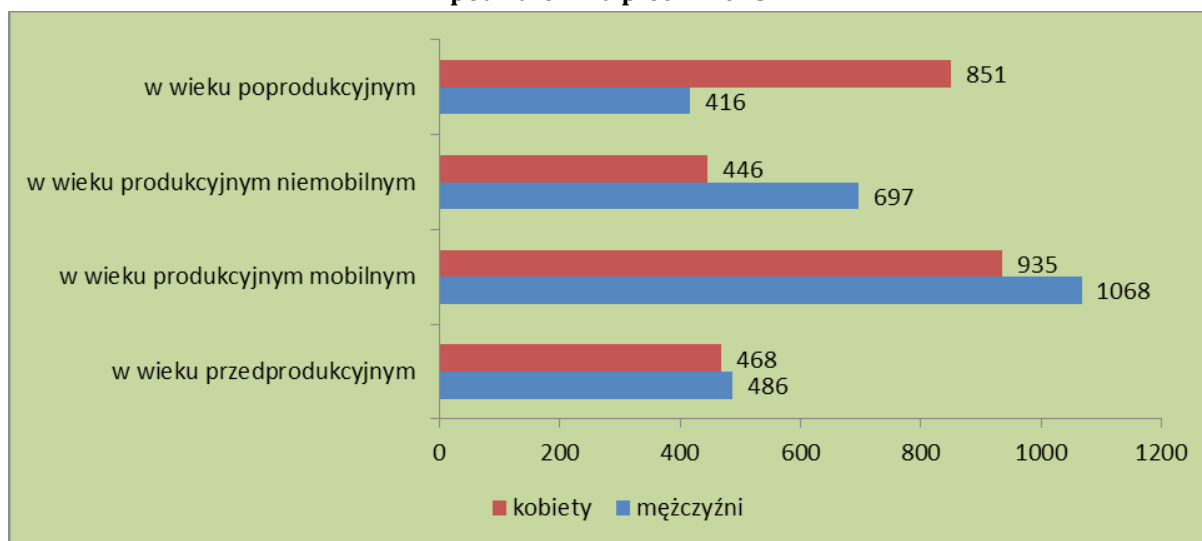

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Starzejące się społeczeństwo, odpływ mieszkańców gminy do innych stref zamieszkania, ujemny przyrost naturalny powodują, że sytuacja demograficzna gminy Skierbieszów może być oceniana jako trudna.

Zgodnie z tendencją pokazaną na wykresach sytuacja taka może się utrzymywać na obecnym poziomie, a nawet nieznacznie pogarszać ponieważ zmniejsza się liczba urodzeń, natomiast liczba osób w wieku poprodukcyjnym zwiększa się. Przedstawiony obraz populacji charakteryzuje jednak pozytywna cecha, mianowicie znacząco wysoki poziom osób w wieku produkcyjnym w stosunku do pozostałych kategorii wiekowych, tj. osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym.

Wykres 18. Struktura ludności w gminie Skierbieszów według ekonomicznych grup wieku z podziałem na płeć w 2013 r.

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

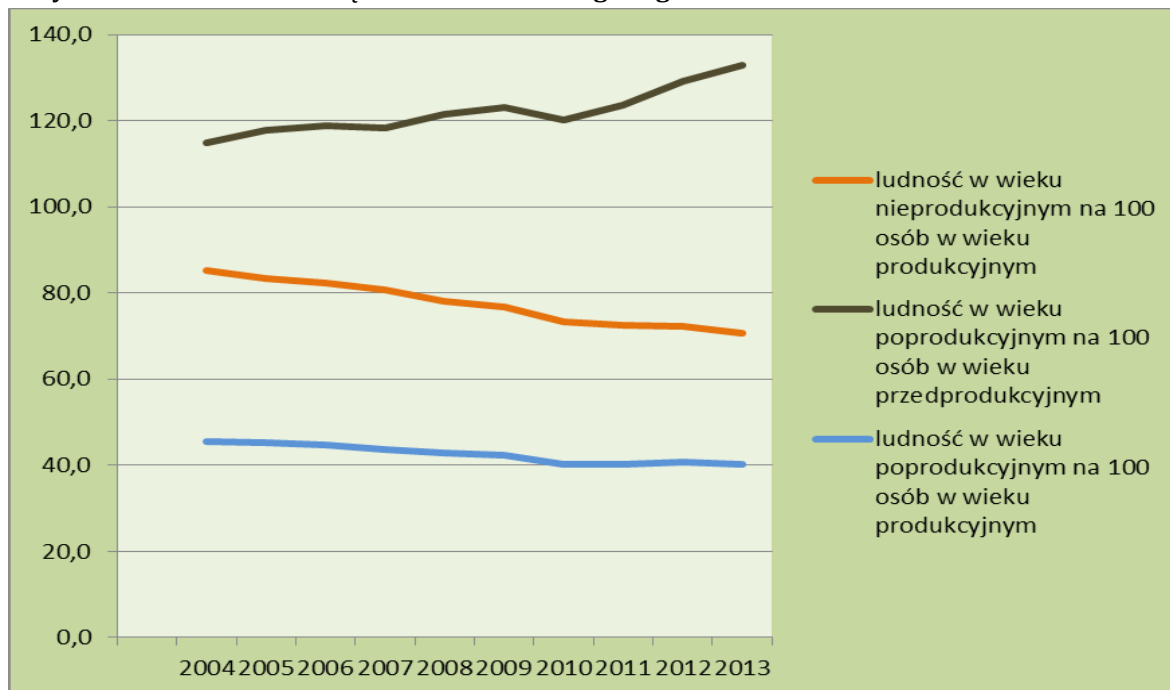
W strukturze ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym większą grupę stanowią mężczyźni, podczas gdy wśród ludności w wieku poprodukcyjnym znaczną większość stanowią kobiety, co może świadczyć o szybszej umieralności mężczyzn.

Jak prezentuje powyższy wykres mężczyźni dominują liczebnie w przedziałach wiekowych 0-14, 20-24 lata oraz 35-54 lata. Kobiety natomiast przeważają w grupach starszych tj. 65 lat i więcej. Wskazuje to na fakt, iż mieszkanki Gminy żyją dłużej niż mężczyźni.

Wskaźnik obciążenia demograficznego

Jednym z wskaźników stosowanych w opracowaniach statystycznych jest liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym. Jego wartości mogą posłużyć do wstępnej analizy „obciążenia demograficznego/ekonomicznego” grupy w wieku produkcyjnym grupami w wieku nieprodukcyjnym.

Wykres 19. Wskaźnik obciążenia ekonomicznego w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013.

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o. o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Zachodzące zmiany struktur wiekowych przyczyniały się do zmian wskaźników obciążenia ekonomicznego. Zmniejszająca się liczba osób w wieku nieprodukcyjnym oraz stosunkowo duży udział ludności w wieku produkcyjnym powodowały, że w gminie Skierbieszów spadał wskaźnik obciążenia ekonomicznego.

Tabela 6. Wskaźnik obciążenia demograficznego w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim, województwie lubelskim oraz w Polsce w 2013 r.

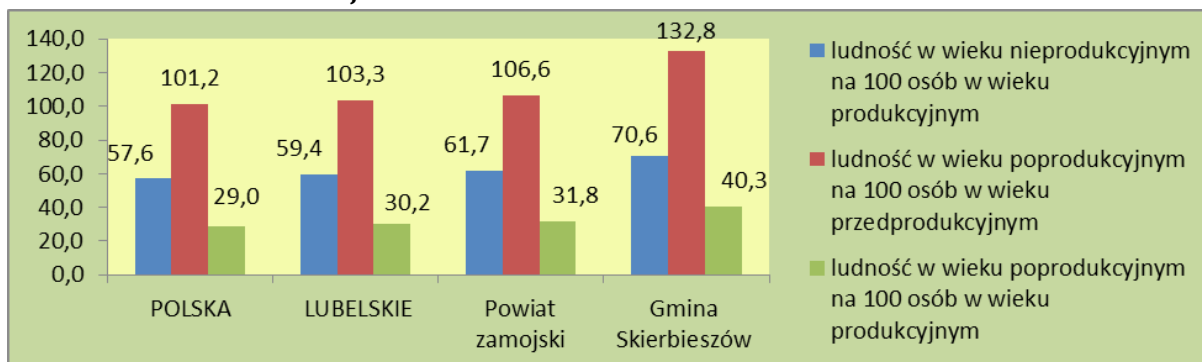
Wyszczególnienie	Gmina Skierbieszów	Powiat zamojski	Województwo lubelskie	Polska
ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	70,6	61,7	59,4	57,6
ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym	132,8	106,6	103,3	101,2
ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	40,3	31,8	30,2	29,0

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W 2013 roku na 100 mieszkańców gminy Skierbieszów w wieku przedprodukcyjnym (młodzież i dzieci) przypadało 132 mieszkańców w wieku poprodukcyjnym (emeryci). Ta proporcja kształtuje nie tylko sytuację ekonomiczną Gminy, ale nade wszystko wpływa na sytuację społeczną i konieczność przygotowania

Gminy do zabezpieczania różnego rodzaju potrzeb związanych z organizacją systemu wsparcia dla starzejącego się społeczeństwa⁶.

Wykres 20. Wskaźnik obciążenia demograficznego w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim, województwie lubelskim oraz w Polsce w 2013 r.

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Powyższe dane wskazują, iż na terenie gminy Skierbieszów liczba mieszkańców w poszczególnych grupach wiekowych, jest wyższa niż na terenie powiatu, województwa i kraju. Wskazuje to na większe ryzyko pogłębiania się zjawiska starzenia lokalnej społeczności, niż na terenie powiatu, województwa i całej Polski.

Zmniejszanie się populacji mieszkańców gminy Skierbieszów potwierdza też wiele innych wskaźników, choćby ujemny przyrost naturalny czy saldo migracji.

Kształtowanie się liczby ludności w poszczególnych ekonomicznych grupach wiekowych świadczy o tym, iż zjawisko starzenia się lokalnej społeczności na terenie gminy będzie się rozwijać. Osoby w wieku produkcyjnym, których liczba obecnie rośnie, w przyszłości zasilać będą grupę osób w wieku poprodukcyjnym. Gdy to nastąpi, liczba osób w wieku poprodukcyjnym przestanie spadać, zacznie wykazywać tendencje wzrostowe. Natomiast ubytek w liczbie osób w wieku produkcyjnym nie będzie zrównoważony przez dopływ mieszkańców będących obecnie w grupie osób w wieku przedprodukcyjnym, gdyż będzie ich zbyt mało, a ich liczba będzie dalej spadać, o czym świadczy fakt, iż niska jest liczebność grup najmłodszych.

⁶ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Skierbieszów na lata 2014-2020

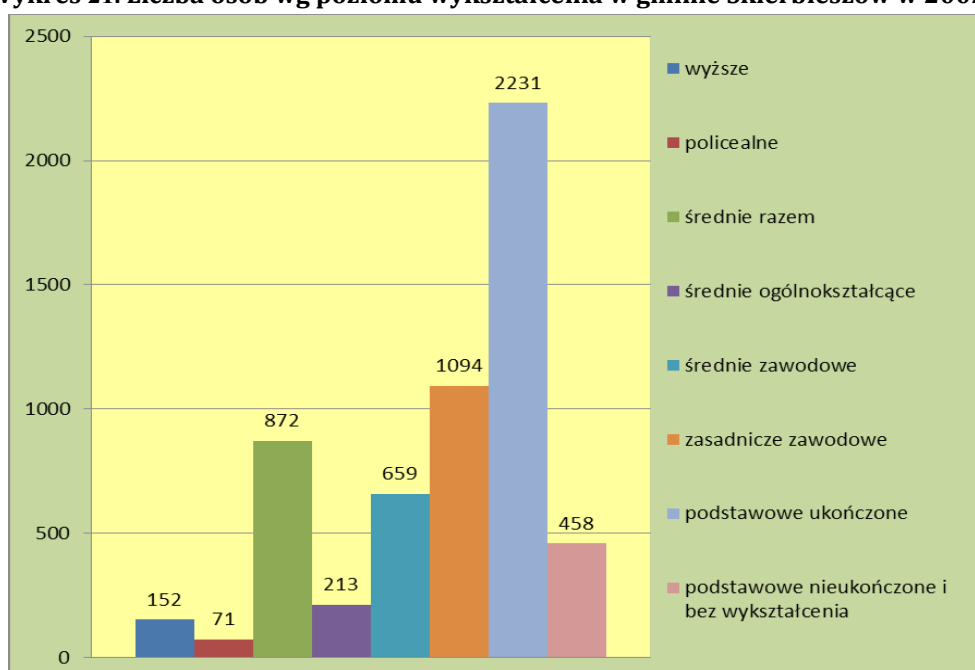
Sfera społeczna

Poziom wykształcenia

W chwili opracowywania niniejszego dokumentu najpełniejsze dane dotyczące wykształcenia ludności na poziomie poszczególnych jednostek podziału terytorialnego zawarte były w wynikach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002.

Uwzględniono ludność gminy Skierbieszów z podziałem wykształcenia na następujące kategorie: wyższe, policealne, średnie (zawodowe i ogólnokształcące), zasadnicze zawodowe, podstawowe ukończone, niepełne podstawowe i bez wykształcenia.

Wykres 21. Liczba osób wg poziomu wykształcenia w gminie Skierbieszów w 2002 r.

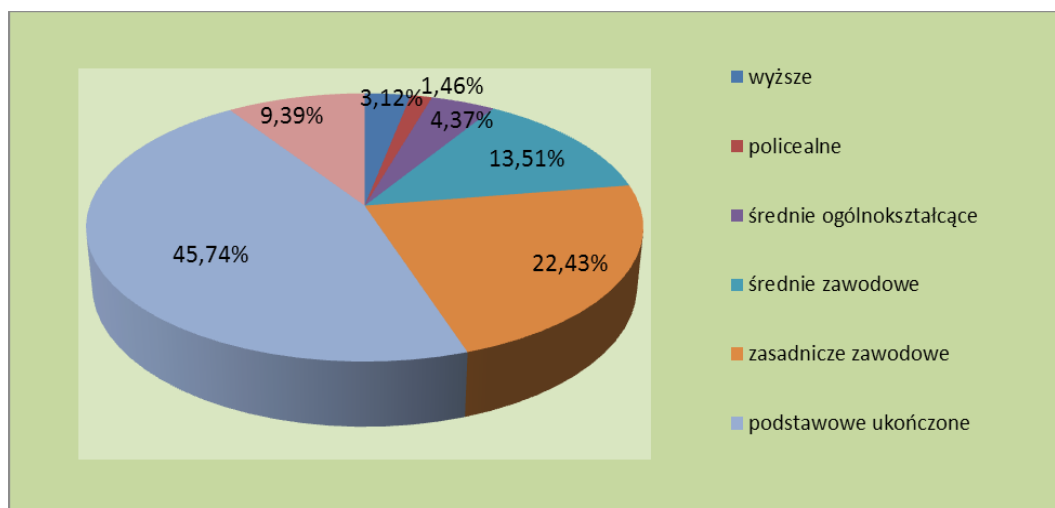

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002

Zgodnie z informacjami przedstawionymi na powyższym wykresie, zdecydowana większość mieszkańców gminy Skierbieszów legitymowała się wykształceniem podstawowym. Kolejne grupy stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym i średnim.

Z powyższych danych wynika, że ludność gminy Skierbieszów cechuje niski poziom wykształcenia. Zdecydowanie największa grupa ludności w gminie posiada zaledwie wykształcenie podstawowe. Związane jest to z faktem uwzględnienia w badaniu ludności w wieku od 13 lat.

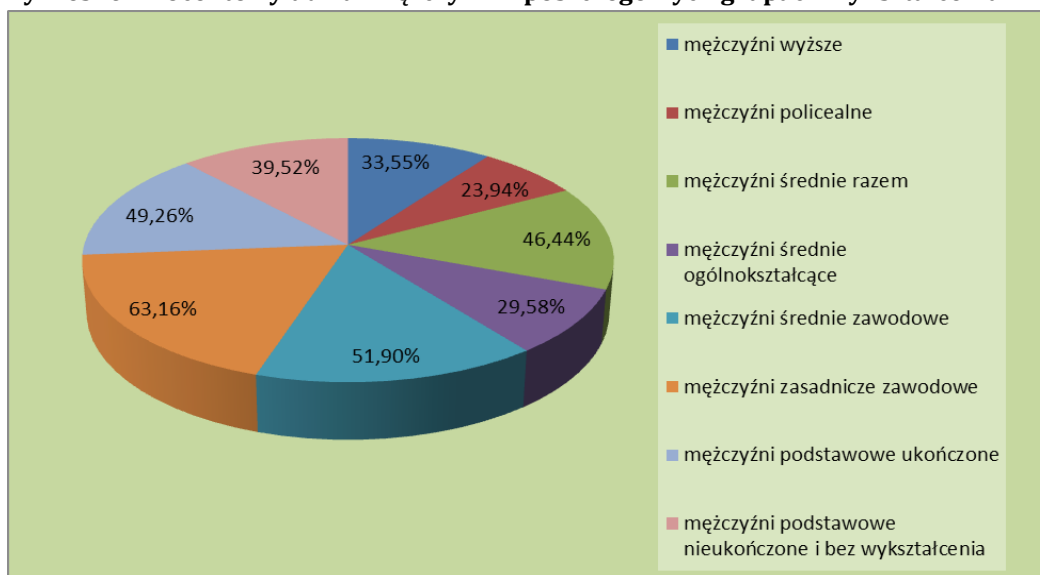
Wykres 22. Poziom wykształcenia mieszkańców gminy Skierbieszów w roku 2002 [%]

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002

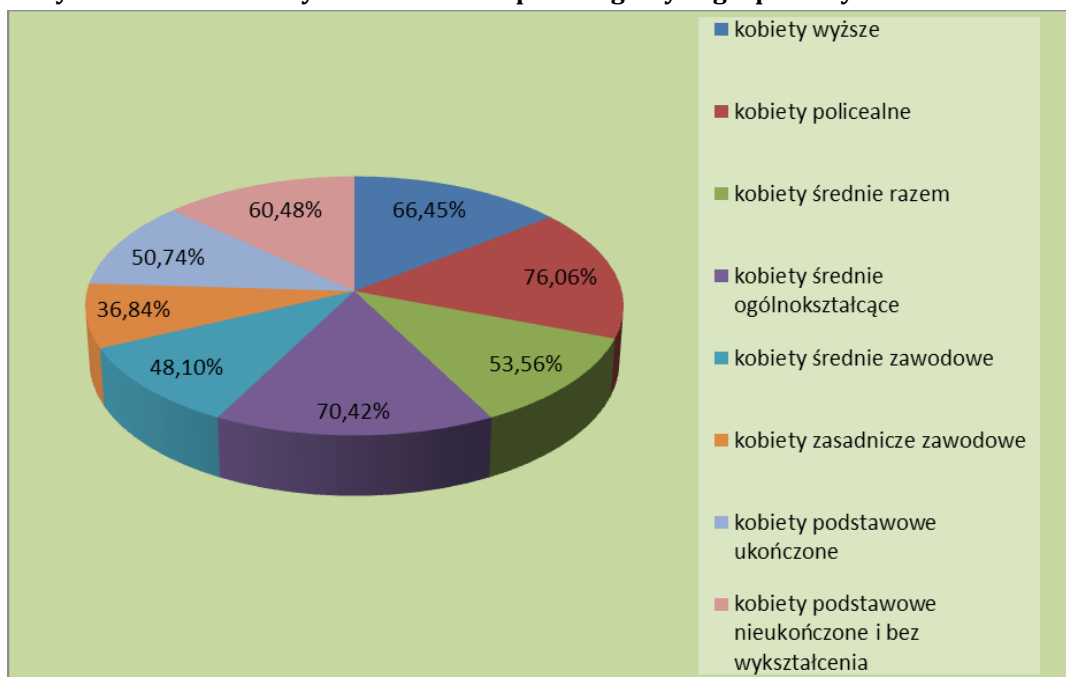
W grupie ludności w wieku 13 lat i więcej, zamieszkałej na terenie gminy najliczniejszą grupę stanowią osoby z wykształceniem podstawowym ukończonym (45,74%), zasadniczym zawodowym (22,43%) i średnim zawodowym (13,51%). Wykształcenie wyższe posiada tylko 3,12% mieszkańców a policealne jeszcze mniej bo tylko 1,46%. Są to wartości prawie trzykrotnie niższe od wskaźników dla województwa lubelskiego, które wynoszą odpowiednio: 9,4% i 3,5%. Wyższe wskaźniki z zakresu poziomu wykształcenia ludności notowane są także w powiecie zamojskim.

Wykres 23. Procentowy udział mężczyzn w poszczególnych grupach wykształcenia

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002

Wykres 24. Procentowy udział kobiet w poszczególnych grupach wykształcenia

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o. o. na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002

Podobnie jak w województwie i powiecie zamojskim wyższy poziom wykształcenia charakteryzuje kobiety. Spośród osób z wykształceniem wyższym ponad 66% to kobiety. Mężczyźni częściej niż kobiety posiadają wykształcenie średnie i zasadnicze zawodowe. Na terenie gminy kobiety są zdecydowanie lepiej wykształcone – kobiet mogących się pochwalić wyższym wykształceniem jest dwukrotnie więcej niż mężczyzn.

Wykształcenie ludności gminy Skierbieszów jest na zbliżonym poziomie do ogółu ludności wiejskiej w województwie lubelskim i Polsce.

W opublikowanej przez Główny Urząd Statystyczny notatce informacyjnej na temat wstępnych wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 wskazano, iż w porównaniu do 2002 roku zaobserwowano stały wzrost poziomu wykształcenia ludności Polski, a najbardziej dynamicznie rosła liczba osób z wykształceniem wyższym. Należy przyjąć, iż trendy te odnotowano również na terenie Gminy Skierbieszów, jednak powyższe porównanie gminnych wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002 do wyników wojewódzkich pozwala przypuszczać, iż cechowały się one mniejszą dynamiką, niż średnia krajowa czy regionalna, a proporcje poszczególnych poziomów wykształcenia względem siebie znacznie się nie zmieniły.

Rynek pracy i bezrobocie**Liczebność osób pracujących i ich podział według sektorów gospodarki**

Przez pracujących w gospodarce narodowej w badaniach prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny rozumie się:

- 1) osoby wykonujące pracę przynoszącą im zarobek (w formie wynagrodzenia za pracę) lub dochód, bez względu na czas i miejsce trwania tej pracy, na podstawie stosunku pracy bądź innego stosunku prawnego lub czynności prawnej, na podstawie której jest świadczona praca; bez osób pracujących na umowę zlecenie lub umowę o dzieło;
- 2) osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Tabela 7. Liczba pracujących w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i województwie lubelskim w 2012 r.

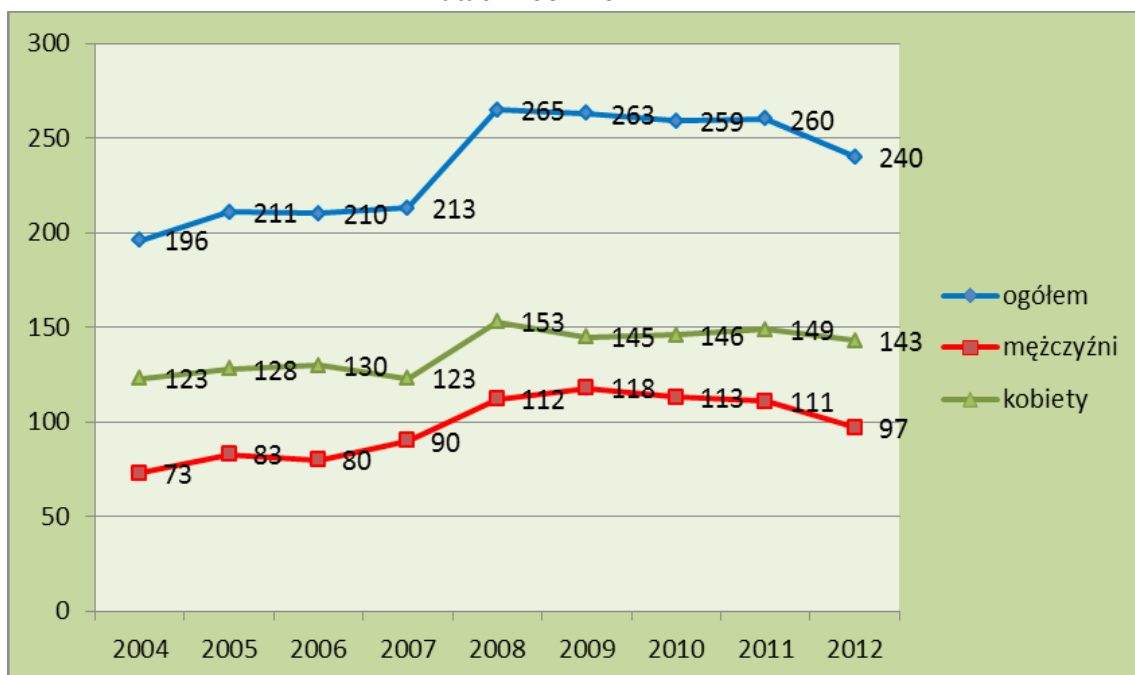
Jednostka terytorialna	ogółem	mężczyźni	kobiety
Woj. Lubelskie	364962	177369	187593
Woj. Lubelskie - gminy wiejskie	79962	40320	39642
Procent ogółu		50,42%	49,58%
Powiat zamojski	9330	4532	4798
Powiat zamojski - gminy wiejskie	5204	2565	2639
Procent ogółu		49,29%	50,71%
Gmina Skierbieszów	240	97	143
Procent ogółu		40,42%	59,58%

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W 2012 roku w ogólnej liczbie pracujących na obszarach wiejskich województwa niewiele ponad 50% stanowili mężczyźni a 49,5% kobiety. Natomiast w powiecie zamojskim na obszarach wiejskich pracowało o 1,42% więcej kobiet niż mężczyzn. Inaczej sytuacja prezentowała się na obszarze gminy ponieważ kobiet pracujących było tam niemal 60%.

W odniesieniu do obszarów wiejskich województwa i powiatu ogólna liczba pracujących w Gminie Skierbieszów jest bardzo niska. Pracujący Gminy Skierbieszów stanowią zaledwie 4,61% wszystkich pracujących na obszarach wiejskich powiatu zamojskiego oraz 0,30% pracujących we wsiach województwa lubelskiego.

Wykres 25. Pracujący w Gminie Skierbieszów ogółem oraz z podziałem na płeć w latach 2004-2012

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jak widać na powyższym wykresie w latach 2004-2007 liczba osób pracujących powoli rosła, następnie w roku 2007 nastąpił znaczący wzrost, który do 2011 roku utrzymywał się na podobnym poziomie. W ostatnim badanym okresie (lata 2011-2012) nastąpił spadek liczby pracujących. Ogólna liczba pracujących w gminie w okresie 2004-2012 wzrosła o 44 osoby.

Tabela 8. Pracujący w gminie Skierbieszów wg sektorów własności i płci w 2003 r.

Sektor własności	Jednostka terytorialna	ogółem		
		ogółem	mężczyźni	kobiety
ogółem	Woj. lubelskie	335255	162106	173149
	Powiat zamojski	7960	3891	4069
	Gmina Skierbieszów	204	79	125
sektor publiczny	Woj. lubelskie	192983	79056	113927
	Powiat zamojski	4783	1837	2946
	Gmina Skierbieszów	167	67	100
sektor prywatny	Woj. lubelskie	142272	83050	59222
	Powiat zamojski	3177	2054	1123
	Gmina Skierbieszów	37	12	25

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Charakterystyczną cechą województwa lubelskiego, powiatu zamojskiego i Gminy Skierbieszów jest fakt, iż najwięcej osób zatrudnionych jest w usługach nierynkowych (administracji publicznej, edukacji publicznej, opiece społecznej, itp.). Jest

to zjawisko typowe dla obszarów wiejskich i słabo rozwiniętych gospodarczo, gdzie do głównych pracodawców należą urzędy, szkoły i inne publiczne instytucje. Znacznie mniejsza to elastyczność rynku pracy i jego dostosowanie do sytuacji rynkowej, wpływa również niekorzystnie na funkcjonowanie całej sfery gospodarczej. Kolejnym problemem lokalnego rynku pracy jest fakt, iż na terenie gminy dominują branże tradycyjne, brakuje miejsc pracy dla osób wysoko wykwalifikowanych, co powoduje odpływ mieszkańców, w szczególności wykształconych i mobilnych.

Zgodnie z danymi Urzędu Statystycznego w Lublinie, w 2003 roku na terenie gminy Skierbieszów, w strukturze osób pracujących na jej terenie dominowały osoby zatrudnione w usługach.

Tabela 9. Pracujący wg sektorów ekonomicznych i płci w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i województwie lubelskim w 2003 r.

Jednostka terytorialna		Woj. lubelskie	Powiat zamojski	Gmina Skierbieszów
ogółem	ogółem	335255	7960	204
	mężczyźni	162106	3891	79
	kobiety	173149	4069	125
sektor rolniczy	ogółem	4925	164	6
	mężczyźni	3642	138	6
	kobiety	1283	26	0
sektor przemysłowy	ogółem	107989	2782	7
	mężczyźni	74324	1917	6
	kobiety	33665	865	1
sektor usługowy razem	ogółem	222341	5014	191
	mężczyźni	84140	1836	67
	kobiety	138201	3178	124
sektor usługowy - usługi rynkowe	ogółem	96158	1555	45
	mężczyźni	49649	953	20
	kobiety	46509	602	25
sektor usługowy - usługi nierynkowe	ogółem	126183	3459	146
	mężczyźni	34491	883	47
	kobiety	91692	2576	99

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jak wynika z powyższego zestawienia, liczba osób pracujących na obszarze gminy Skierbieszów kształtuje się w odmienny sposób, niż liczba osób pracujących na terenie powiatu zamojskiego i województwa lubelskiego.

Tabela 10. Procentowy udział pracujących w poszczególnych sektorach gospodarki wg sektorów ekonomicznych i płci w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i województwie lubelskim w 2003 r.

Jednostka terytorialna		Woj. lubelskie	Powiat zamojski	Gmina Skierbieszów
ogółem	ogółem	100%	100%	100%

	mężczyźni	48,35	48,88	38,73
	kobiety	51,65	51,12	61,27
sektor rolniczy	ogółem	1%	2%	3%
	mężczyźni	73,95	84,15	100,00
	kobiety	26,05	15,85	0,00
sektor przemysłowy	ogółem	32%	35%	0,00%
	mężczyźni	68,83	68,91	0,00
	kobiety	31,17	31,09	0,00
sektor usługowy razem	ogółem	66%	63%	94%
	mężczyźni	37,84	36,62	35,08
	kobiety	62,16	63,38	64,92
sektor usługowy - usługi rynkowe	ogółem	29%	20%	22%
	mężczyźni	35,93	29,99	16,13
	kobiety	48,37	38,71	55,56
sektor usługowy - usługi nierynkowe	ogółem	38%	43%	72%
	mężczyźni	27,33	25,53	32,19
	kobiety	72,67	74,47	67,81

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Analiza struktury pracujących w sektorach: usługowym, przemysłowym i rolniczym wykazuje, że największa liczba osób pracuje w sektorze usługowym. W sektorze rolniczym pracuje tylko 3% ogólnej liczby pracujących w gminie. W powiecie osoby zatrudnione w rolnictwie stanowią 2%, w województwie 1% .

W powiecie i województwie ponad jedną trzecią osób pracujących stanowią zatrudnieni w przemyśle, natomiast na obszarze gminy osób pracujących w przemyśle nie odnotowano. Wynika to z charakteru gminy – na jej terenie nie ma zlokalizowanych zakładów przemysłowych ani ośrodków miejskich. Podobnie jak w powiecie i województwie, najwięcej osób zatrudnionych jest w sektorze usług, przy czym ich udział w liczbie pracujących ogółem różni się zauważalnie. W gminie Skierbieszów w usługach zatrudnionych jest 94% pracujących, podczas gdy na terenie powiatu 63% a na terenie województwa 66%. Jest to spowodowane niskim udziałem przemysłu w strukturze gospodarki – w działalności pozarolniczej miejsca pracy tworzone są przede wszystkim w usługach.

Bezrobocie

Bezrobocie jest niewątpliwie złożonym i dynamicznym zjawiskiem gospodarki rynkowej, generowane przez wiele czynników o różnym stopniu trwałości i działania. W Polsce po 1989 r. bezrobocie ma charakter nie tylko strukturalny, ale recesyjny towarzyszący przechodzeniu od gospodarki sterowanej przez państwo do gospodarki rynkowej. Najbardziej uwidacznia się na obszarach wiejskich w postaci upowszechniania

się ubóstwa, zmniejszania się popytu na artykuły przemysłowe i usługi tworzone w mieście. Drastyczne skutki bezrobocia na obszarach wiejskich są widoczne przede wszystkim na byłych osiedlach PGR zamieszkałych przez ludność pracującą kiedyś w tych gospodarstwach.

Województwo lubelskie ze względu na swój typowo rolniczy charakter szczególnie zagrożone jest bezrobociem mieszkańców wsi. Województwo lubelskie ze względu na swój typowo rolniczy charakter szczególnie zagrożone jest bezrobociem mieszkańców wsi⁷.

Pod koniec roku 2013 w gminie Skierbieszów zarejestrowanych było 340 bezrobotnych, z czego około 50,29% stanowiły kobiety, a 49,71% mężczyźni (dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie). W ogólnej liczbie bezrobotnych aż 21,5% to długotrwale bezrobotni, natomiast tylko 3% ma prawo do zasiłku. Dane dla województwa, powiatu oraz gminy zaprezentowano w poniższej tabeli:

Tabela 11. Liczba osób bezrobotnych w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i województwie lubelskim w 2013 roku z podziałem na płeć.

Jednostka terytorialna	2013		
	ogółem	mężczyźni	kobiety
Województwo lubelskie	134042	69190	64852
% ogółu		51,62%	48,38%
Powiat zamojski	7215	3852	3363
% ogółu		53,39%	46,61%
Gmina Skierbieszów	340	169	171
% ogółu		49,71%	50,29%

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie

Na obszarze gminy Skierbieszów udział bezrobotnych kobiet jest większy niż w powiecie i w województwie. Natomiast udział bezrobotnych mężczyzn jest mniejszy niż w regionie i w powiecie.

Jedną z przyczyn znacznych dysproporcji w zatrudnieniu mężczyzn i kobiet jest fakt, iż kobiety z terenów wiejskich częściej decydują się na pozostanie w domu w celu wychowania dzieci, zajęcia się gospodarstwem domowym lub gospodarstwem rolnym. W gminie Skierbieszów dominuje model rodziny, w której, jedna osoba zajmuje się pracą w domu, a druga pracą zarobkową poza domem. Najczęściej osobą pozostającą w domu jest kobieta.

Porównanie wskaźników bezrobocia w gminie Skierbieszów, na tle powiatu i województwa lubelskiego prezentuje poniższa tabela:

⁷ „Bezrobocie rejestrowane na obszarach wiejskich województwa lubelskiego” opracowanie statystyczne, strona internetowa Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie, www.wup.lublin.pl

Tabela 12. Porównanie wskaźników dotyczących bezrobocia w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i województwie lubelskim w latach 2004-2013

Jednostka terytorialna	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba bezrobotnych zarejestrowanych										
Województwo lubelskie - gminy wiejskie	79744	75960	69603	59337	50201	56942	57380	59707	64482	66540
Powiat zamojski	8528	7987	7250	6331	5355	6128	6307	6285	7206	7215
Gmina Skierbieszów	473	440	417	359	250	308	324	295	323	340
Stopa bezrobocia [%]										
Województwo lubelskie	17,8	17,0	15,5	13,0	11,2	12,9	13,1	13,2	14,2	14,4
Powiat zamojski	17,5	16,5	15,1	13,2	11,4	13,1	14,5	14,4	16,2	16,2

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie

W powiecie zamojskim najwyższy poziom bezrobocia zanotowano w 2004 roku, w którym stopa bezrobocia wyniosła 17,5%. Najniższy zaś w 2008 roku. W latach 2004-2008 w powiecie podobnie jak w województwie bezrobocie obniżało się, a następnie rosło za wyjątkiem 2011 roku, w którym nastąpił nieznaczny spadek zarówno w województwie jak i w powiecie i gminie. Stopa bezrobocia od 2008 roku stopniowo wzrasta, na koniec 2013 roku w powiecie zamojskim wyniosła 16,2%, a w województwie lubelskim 14,4%.

Wykres 26. Liczba osób bezrobotnych w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie

W latach 2004-2013 liczba bezrobotnych była zmienna. W badanym okresie największą liczbę bezrobotnych odnotowano w 2004 roku – 473 osoby, w kolejnych latach liczba ta systematycznie spadała, sięgając na koniec 2008 roku liczby 250. Następnie wskaźnik zarówno wzrastał jak i spadał, a na koniec 2013 roku osiągnął liczbę 340 osób.

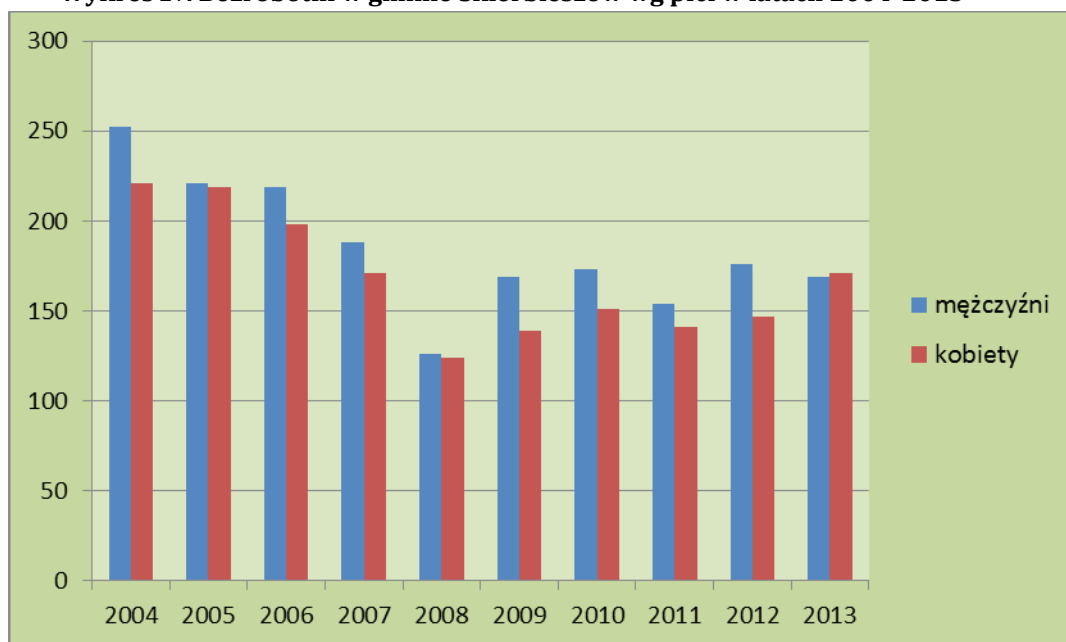
Tabela 13. Liczba bezrobotnych w gminie Skierbieszów wg płci w latach 2004-2013

Płeć	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
mężczyźni	252	221	219	188	126	169	173	154	176	169
kobiety	221	219	198	171	124	139	151	141	147	171

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie

Powyższe dane wskazują na to, iż udział kobiet w liczbie osób bezrobotnych w badanym okresie był mniejszy niż mężczyzn. Spadek udziału kobiet w liczbie osób bezrobotnych jest korzystną cechą lokalnej struktury bezrobocia, gdyż kobiety na ogół częściej pozostają bezrobotne niż mężczyźni i trudniej im znaleźć zatrudnienie. Jednak pamiętać należy, iż w dużej mierze jest to spowodowane również faktem, iż na obszarach wiejskich kobiety są lepiej wykształcone i częściej migrują w poszukiwaniu pracy, podczas gdy mężczyźni częściej decydują się pracować w gospodarstwach indywidualnych, ta tendencja występuje również na terenie gminy Skierbieszów.

Wykres 27. Bezrobotni w gminie Skierbieszów wg płci w latach 2004-2013

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie

Na terenie gminy notuje się również zjawisko bezrobocia ukrytego (agrarnego), którym charakteryzują się obszary wiejskie, gdzie dominuje nieefektywne, małoobszarowe rolnictwo z niskim poziomem produkcji towarowej i nadmiarem rąk do pracy. Mieszkańcy wsi są grupą szczególnie zagrożoną bezrobociem ukrytym, wynika to głównie z tego, iż duża część ludności wiejskiej nie spełnia kryterium niezbędnego do uzyskania statusu bezrobotnego, ponieważ posiada gospodarstwa rolne o powierzchni większej niż przewidują przepisy prawne. Bezrobotni mieszkańcy obszarów wiejskich napotykają na duże trudności w znalezieniu zatrudnienia. Wiąże się to przede wszystkim z brakiem wolnych stanowisk w ich miejscu zamieszkania, niskim poziomem

wykształcenia oraz kwalifikacji zawodowych, które są najczęściej niedostosowane do potrzeb nowoczesnej gospodarki rynkowej.

Pomimo tego, iż osoby dotknięte bezrobociem ukrytym nie są wykazywane w statystykach i pracują w rolnictwie, ich praca nie przyczynia się do wzrostu produkcji i nie przynosi oczekiwanych korzyści ekonomicznych, co sprawia, że są oni zbędnymi pracownikami. Konieczne jest rozwijanie lokalnego rynku pracy, stymulowanie rozwoju przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy, by osoby bezrobotne oraz dotknięte zjawiskiem bezrobocia ukrytego mogły podjąć pracę w sektorze pozarolniczym.

Bezrobocie jest poważnym problemem całego powiatu zamojskiego. Zgodnie z danymi Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie, w 2013 roku stopa bezrobocia na terenie powiatu była wyższa od średniej dla wszystkich powiatów województwa lubelskiego.

Tabela 14. Stopa bezrobocia w poszczególnych powiatach woj. lubelskiego w 2013 r. (stan na 31 grudnia)

Powiaty województwa lubelskiego	Stopa bezrobocia [%]
Ogółem województwo	14,4%
1. bialski grodzki	16,6%
2. bialski ziemski	16,0%
3. biłgorajski	9,4%
4. chełmski grodzki	18,3%
5. chełmski ziemski	20,6%
6. hrubieszowski	20,7%
7. janowski	15,2%
8. krasnostawski	17,0%
9. kraśnicki	15,9%
10. lubartowski	17,6%
11. lubelski grodzki	10,1%
12. lubelski ziemski	13,0%
13. łęczyński	10,5%
14. łukowski	13,1%
15. opolski	16,0%
16. parczewski	15,4%
17. puławski	11,7%
18. radzyński	15,4%
19. rycki	15,2%
20. świdnicki	16,2%
21. tomaszowski	15,9%
22. włodawski	24,9%
23. zamojski grodzki	16,5%
24. zamojski ziemski	16,2%

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie

Stopa bezrobocia w powiecie zamojskim była o 1,8 punkt procentowy wyższa od średniej wojewódzkiej i o 6,8 punkt procentowy od najniższej stopy bezrobocia w województwie.

Rynek pracy na terenie gminy Skierbieszów jest w dużej mierze uzależniony od rolnictwa, przy czym ten dział gospodarki cechuje się niską efektywnością, małym arealem gospodarstw, brakiem specjalizacji i dostosowania do potrzeb konsumentów. Rynek pracy jest mało elastyczny, duży udział w nim mają usługi nierynkowe, brakuje miejsc pracy dla osób wysoko wykwalifikowanych, co powoduje odpływ mieszkańców, w szczególności wykształconych i mobilnych. Gmina Skierbieszów, podobnie jak cały obszar powiatu zamojskiego, cechuje się wysoką stopą bezrobocia, wyższą, niż średnia dla województwa i dla kraju. Duży jest udział bezrobotnych do 25 roku życia w liczbie bezrobotnych ogółem. Wielu bezrobotnych to osoby z niskim wykształceniem, nie posiadające dostatecznych kwalifikacji. Na terenie gminy notuje się również zjawisko bezrobocia ukrytego (agrarnego), którym charakteryzują się obszary wiejskie, gdzie dominuje nieefektywne, małoobszarowe rolnictwo z niskim poziomem produkcji towarowej i nadmiarem rąk do pracy. Pomimo tego, iż osoby dotknięte bezrobociem ukrytym nie są wykazywane w statystykach i oficjalnie pracują w rolnictwie, ich praca nie przyczynia się do wzrostu produkcji i nie przynosi oczekiwanych korzyści ekonomicznych, co sprawia, że są one zbędnymi pracownikami.

Sfera gospodarcza

Sfera gospodarcza gminy Skierbieszów cechuje się zdecydowaną dominacją branż tradycyjnych, znikomym udziałem podmiotów innowacyjnych w lokalnej gospodarce, niską aktywnością gospodarczą. Na terenie gminy przeważają podmioty tradycyjnych branż gospodarki, stosunkowo mało konkurencyjne i ukierunkowane na rynek lokalny. Niski poziom aktywności oraz dominacja liczebna przedsiębiorstw funkcjonujących w formie indywidualnej działalności gospodarczej sprawiają, że na obszarze gminy tworzonych jest mało nowych miejsc pracy.

Gminę cechuje niski poziom zatrudnienia. Z pracy najemnej i na własny rachunek utrzymują się ok. 45% gospodarstw domowych. Reszta korzysta z emerytur pracowniczych, rent rolniczych, rent zdrowotnych i zasiłku dla bezrobotnych. Spośród zatrudnionych znakomita większość, bo aż ponad 90% pracuje w usługach, reszta – w przemyśle i rolnictwie. Dominujące gałęzie gospodarcze to: handel, gastronomia, transport, budownictwo i usługi naprawcze. O gospodarczym charakterze gminy decyduje rolnictwo uprawiane na dobrych glebach. Jednakże sektor rolniczy jest bardzo rozproszony. Działa tu ponad 1600 gospodarstw rolnych o średniej powierzchni 6,7 ha⁸.

---

⁸ Strategia Rozwoju Turystyki Gminy Skierbieszów na lata 2009-2015

W miejscowości Skierbieszów znajdują się następujące instytucje:

- 1) Urząd Gminy Skierbieszów
- 2) Urząd Pocztowy Skierbieszów
- 3) Posterunek Policji w Skierbieszowie
- 4) Bank Spółdzielczy Oddział w Skierbieszowie
- 5) Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Skierbieszowie
- 6) Gminny Ośrodek Kultury w Skierbieszowie
- 7) Gminna Biblioteka Publiczna w Skierbieszowie

Główni pracodawcy

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, w 2013 roku na terenie Gminy Skierbieszów funkcjonowało 257 podmiotów gospodarczych, z czego 244 to podmioty sektora prywatnego. Wśród nich zdecydowanie dominowały osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, które zapewniają samozatrudnienie ich właścicielom.

Według danych GUS w Gminie Skierbieszów w 2013 roku funkcjonowało:

- 248 mikro przedsiębiorstw zatrudniających od 0 do 9 osób,
- 8 małych przedsiębiorstw zatrudniających od 10 do 49 pracowników,
- 1 średnie przedsiębiorstwo zatrudniające od 50 do 249 osób.

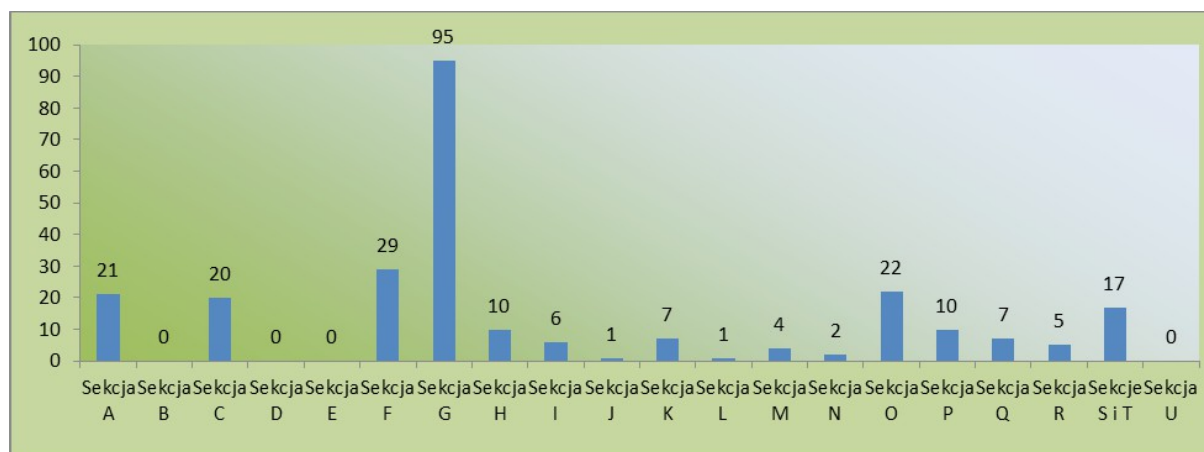
Podmioty tworzące miejsca pracy w gminie, to w szczególności przedsiębiorstwa działające w handlu i usługach. Najszybciej rozwijającą się sferą komercyjnych usług jest handel. Największa koncentracja obiektów handlowych występuje w ośrodku gminnym w Skierbieszowie. Przeważającą większość stanowią przedsiębiorstwa działające w handlu artykułami spożywczymi i przemysłowymi. Ponadto funkcjonują: 2 zakłady produkujące trumny, kwiaciarnia, piekarnia, apteka, zakład usług medycznych, podmioty usług transportowych oraz sklep ogrodnicy.

Główni pracodawcy gminy Skierbieszów prowadzą działalność w branżach tradycyjnych (handel), i tworzą głównie miejsca pracy tego typu, co utrudnia znalezienie zatrudnienia osobom poszukującym pracy w innych branżach lub etatów z wymaganym innym poziomem kwalifikacji. Do poprawy funkcjonowania lokalnej sfery gospodarczej i miejscowego rynku pracy konieczne jest przyciąganie na teren gminy inwestorów, którzy tworzyliby miejsca pracy w innych branżach oraz poszukiwaliby osób o zróżnicowanym poziomie kwalifikacji.

Struktura podstawowych branż gospodarki

Struktura branżowa lokalnej gospodarki obejmuje liczbę podmiotów, prowadzących działalność w poszczególnych branżach, zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności (PKD). Podział podmiotów gospodarczych gminy Skierbieszów ze względu na sekcje PKD zaprezentowano w poniższym wykresie:

Wykres 28. Podział podmiotów gospodarczych gminy Skierbieszów ze względu na sekcje PKD w 2013 r.

- Sekcja A - Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
- Sekcja B - Górnictwo i wydobywanie
- Sekcja C - Przetwórstwo przemysłowe
- Sekcja D - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
- Sekcja E - Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
- Sekcja F - Budownictwo
- Sekcja G - Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
- Sekcja H - Transport i gospodarka magazynowa
- Sekcja I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
- Sekcja J - Informacja i komunikacja
- Sekcja K - Działalność finansowa i ubezpieczeniowa
- Sekcja L - Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości
- Sekcja M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
- Sekcja N - Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca
- Sekcja O - Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne
- Sekcja P - Edukacja
- Sekcja Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna
- Sekcja R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją
- Sekcja S - Pozostała działalność usługowa
- Sekcja T - Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby
- [Sekcja U - Organizacje i zespoły eksterytorialne](#)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Pod względem branż, w jakich funkcjonowały przedsiębiorstwa, na terenie gminy Skierbieszów licznie dominowały podmioty prowadzące działalność w ramach handlu i napraw (sekcja G wg PKD 2007). W 2013 roku stanowiły one prawie 37% wszystkich przedsiębiorstw działających na obszarze gminy. Drugą pod względem liczebności grupą

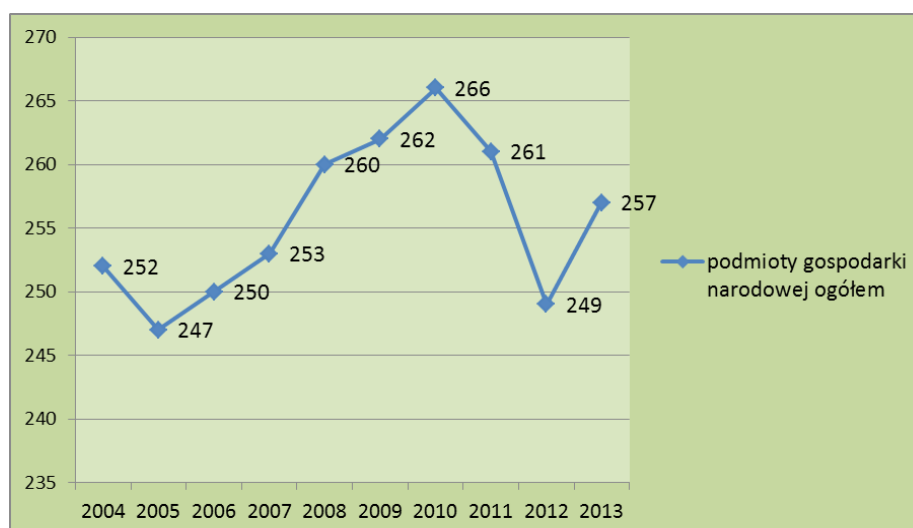
podmiotów są przedsiębiorstwa prowadzące działalność w ramach budownictwa (sekcja F). W 2013 roku miały one około 11% udziału w liczbie podmiotów ogółem.

Powyższe zestawienie potwierdza jedną z głównych cech gospodarki gminy Skierbieszów – charakteryzuje się ona zdecydowaną dominacją branż tradycyjnych. Na terenie gminy nie funkcjonują podmioty innowacyjne, działające w sektorach takich jak: przemysł wysokich technologii czy nowoczesne usługi.

Liczba podmiotów gospodarczych w poszczególnych sektorach

Liczba podmiotów gospodarczych prowadzących działalność na terenie gminy Skierbieszów w latach 2004-2013 wykazywała duże wahania, jednak ogólnie w badanym okresie wzrosła. W porównaniu do roku 2004, w roku 2013 na terenie gminy działalność prowadziło 5 przedsiębiorstw więcej. W roku 2013 liczba podmiotów wzrosła o 8 w porównaniu do roku 2012.

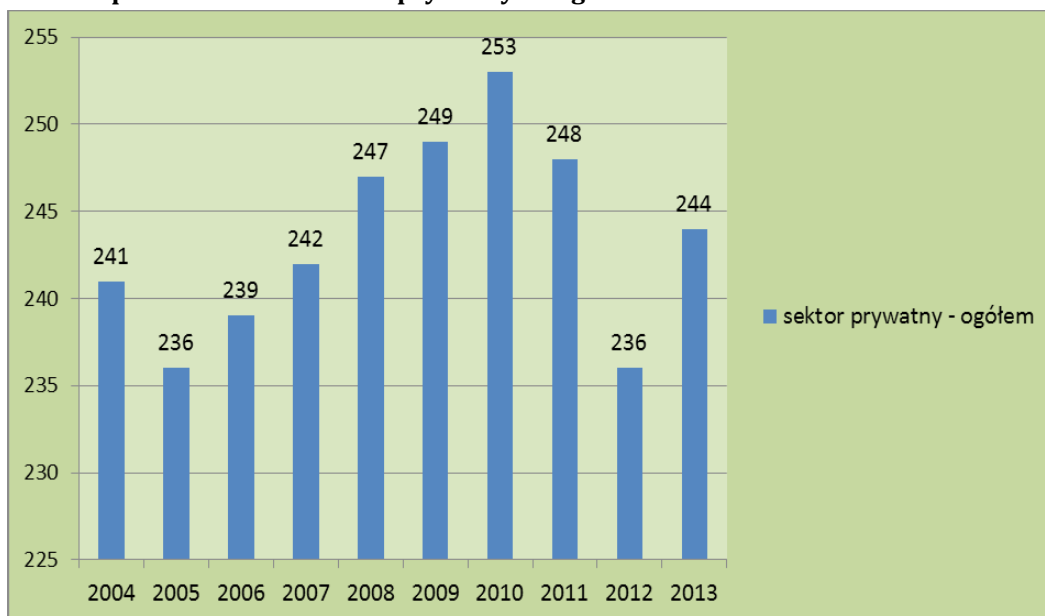
Wykres 29. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Zdecydowaną większość podmiotów gospodarczych stanowiły przedsiębiorstwa sektora prywatnego. Również zmiany ich liczby miały największy wpływ na kształtowanie się liczby podmiotów ogółem. Liczba podmiotów sektora publicznego w latach 2004-2013 roku wzrosła o 3. Spośród 244 podmiotów gospodarczych funkcjonujących w sektorze prywatnym, największą liczebną grupę stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W roku 2013 funkcjonowało 197 podmiotów tego typu, co stanowiło 80,74% podmiotów gospodarczych ogółem.

Wykres 30. Liczba podmiotów w sektorze prywatnym w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Gmina posiada niższą aktywność gospodarczą niż średnia dla województwa i powiatu. Jedynie w przypadku fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców wskaźnik dla gminy Skierbieszów jest wyższy niż średnia dla województwa i powiatu.

Wykres 31. Wskaźniki przedsiębiorczości w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim oraz w województwie lubelskim w 2013 r.

Wyszczególnienie	Gmina Skierbieszów	Powiat zamojski	Województwo lubelskie
podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	479	569	787
jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	35	51	72
jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności	20	36	53
osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym	6,3	7,4	9,5
fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców	45	33	32
podmioty nowo zarejestrowane na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym	60	82	115

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Niska aktywność gospodarcza należy do głównych problemów sfery gospodarczej gminy i hamuje proces jej rozwoju. Niski poziom aktywności oraz dominacja liczebna przedsiębiorstw funkcjonujących w formie indywidualnej działalności gospodarczej sprawiają, że na obszarze gminy tworzonych jest mało nowych miejsc pracy.

Tabela 15. Liczba podmiotów w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim oraz w województwie lubelskim w 2013 r.

Jednostka terytorialna	ogółem	sektor publiczny	sektor prywatny
Województwo lubelskie	169762	5844	163918
Powiat zamojski	6214	233	5981
Skierbieszów	257	13	244

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Rolnictwo

Gmina Skierbieszów, podobnie jak sąsiadujące z nią gminy powiatu zamojskiego jest gminą rolniczą. Produkcja owoców i warzyw przekraczająca w znacznym stopniu możliwość spożycia przez mieszkańców gminy stanowi podatny grunt dla rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego. Dobre warunki glebowe pozwalają na uprawę pszenicy, buraków cukrowych, ziemniaków i rzepaku, ale wysokotowarowa produkcja rolna nie jest najlepiej rozwinięta. Gospodarstwa rolne są niewielkie, przeciętna wielkość gospodarstwa kształtuje się na poziomie 1-15 ha, najmniej gospodarstw ma powierzchnię powyżej 15 ha. Na terenie gminy Skierbieszów znajduje się 105 gospodarstw przekraczających swoim obszarem tak duży areał. Gospodarka rolna od lat pozostaje na podobnym poziomie, nie gwarantując mieszkańcom gminy znaczących dochodów. Regres gospodarki rolnej wzmacnia też migracja młodych osób do innych regionów w poszukiwaniu zatrudnienia, co sprawia, że właścicielami gospodarstw zostają starzejący się rolnicy, dotknięci pogarszającym się stanem zdrowia, bez większych perspektyw na wzmocnienie produkcji rolnej oraz wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań w rolnictwie. Szansą na rozwój są gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zdrowej, ekologicznej żywności, przetwórstwa tej żywności oraz agroturystyce⁹.

W chwili opracowywania niniejszego dokumentu najbardziej pełne dane dotyczące działalności rolniczej na poziomie poszczególnych jednostek podziału terytorialnego zawarte były w wynikach Powszechnego Spisu Rolnego 2010. Zgodnie z nim, na terenie Gminy Skierbieszów znajdowało się 1400 gospodarstw rolnych.

Tabela 16. Liczba i areał gospodarstw rolnych w gminie Skierbieszów w 2010 r.

Gospodarstwa rolne	Szt.	%
ogółem	1400	100,00
do 1 ha włącznie	457	32,64
powyżej 1 ha razem	943	67,36
1 - 5 ha	405	28,93
5 - 10 ha	270	19,29
10 - 15 ha	163	11,64
15 ha i więcej	105	7,50

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2010

⁹ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Skierbieszów na lata 2014-2020.

Na terenie gminy w 2010 roku w sposobie użytkowania i zagospodarowania terenu dominowały użytki rolne, zajmowały ponad 78% powierzchni gminy. Gospodarstwa rolne znajdujące się na terenie gminy Skierbieszów cechują się niskim poziomem specjalizacji i towarowości. Miejscowe rolnictwo jest w dużej mierze tradycyjne, ekstensywne, niewyspecjalizowane, oparte o mało efektywne gospodarstwa o niewysokim areale, dużym zróżnicowaniu upraw. W przypadku gospodarstw małych, rolnictwo w pierwszej kolejności służy zaspokajaniu bieżących potrzeb producentów rolnych i ich rodzin, dochody wypracowywane są z pozostającej rolnikom i niewykorzystanej do konsumpcji własnej nadwyżki.

W 2010 roku na terenie gminy funkcjonowało 1400 indywidualnych gospodarstw rolnych. Wiodącym kierunkiem produkcji rolnej była produkcja roślinna, w której specjalizowało się ok. 76% ogółu gospodarstw. Główne uprawy stanowiły zboża, w tym pszenica, jęczmień i żyto. Poza tym ziemniaki i rzepak były głównymi uprawianymi roślinami.

Tabela 17. Najważniejsze uprawy w gminie Skierbieszów według rodzaju i powierzchni w 2010 r.

Uprawa wg rodzaju	Liczba gospodarstw rolnych	Powierzchnia
ogółem	1068	6928,26
zboża razem	949	5334,88
zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi	922	5319,21
ziemniaki	482	138,40
uprawy przemysłowe	273	1025,39
buraki cukrowe	51	142,38
rzepak i rzepik razem	195	833,47
strączkowe jadalne na ziarno razem	16	18,27
warzywa gruntowe	33	16,12

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2010

Poza uprawami zbożowymi, duże znaczenie dla lokalnej gospodarki rolnej posiadają uprawy ziemniaków. Główne kierunki upraw i rodzaj zasiewów zdeterminowane są przez posiadane przez gminę Skierbieszów warunki glebowe. Uprawa roślin przemysłowych np. buraka cukrowego ze względu na kwotowanie oraz ograniczenia produkcyjne połączone z restrukturyzacją cukrowni zaczyna być coraz bardziej ograniczana. Brak rozwiniętej sieci skupu i przetwórstwa ogranicza rozwój uprawy warzyw oraz produkcji owoców.

W gminie Skierbieszów istnieją korzystne warunki do rozwoju hodowli bydła, trzody chlewnej oraz drobiu. Bardzo duży udział w powierzchni gminy posiadają łąki i pastwiska. Ponadto, duże ilości produkowanych na terenie gminy zbóż stanowią zboża pastewne oraz ziemniaki, co sprzyja rozwojowi hodowli najpopularniejszych zwierząt gospodarskich.

Tabela 18. Pogłowienie zwierząt gospodarskich na terenie gminy Skierbieszów w 2010 r.

Pogłowie zwierząt gospodarskich	sztuki
bydło razem	1807
bydło - krowy	940
trzoda chlewna razem	2037
trzoda chlewna lochy	243
konie	95
drób ogółem razem	20137

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2010

Rolnictwo stanowi ważne źródło utrzymania w strukturze dochodów ludności gminy Skierbieszów. W 2010 roku było głównym źródłem utrzymania dla ponad 91% gospodarstw.

Tabela 19. Gospodarstwa domowe w Gminie Skierbieszów z dochodami z różnych źródeł w 2010 r.

Gospodarstwa domowe wg struktury dochodów	
ogółem	1400
z dochodem z działalności rolniczej	1285
z dochodem z emerytury i renty	452
z dochodem z pozarolniczej działalności gospodarczej	160
z dochodem z pracy najemnej	576
z dochodem z innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą	107
bez dochodów z działalności rolniczej	115
bez dochodów z emerytury i renty	948
bez dochodów z pozarolniczej działalności gospodarczej	1240
bez dochodów z pracy najemnej	824
bez dochodów z innych niezarobkowych źródeł poza emerytura i rentą	1293

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2010

Struktura gospodarstw rolnych charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem zarówno pod względem wielkości poszczególnych gospodarstw jak również gruntów użytkowanych rolniczo w poszczególnych gospodarstwach. W niektórych miejscowościach przeprowadzono scalenie gruntów np.: Iłowiec, Huszczka, Łaziska, Osiczyna, co zdecydowanie poprawiło strukturę użytków w gospodarstwach¹⁰.

Turystyka

Gmina Skierbieszów położona jest na obszarze cennym pod względem przyrodniczym i krajobrazowym, posiada również bogate dziedzictwo kulturowe. Jest regionem o dużej różnorodności przyrodniczej, krajobrazowej, bogatej historii i tradycjach kulturowych. Stan środowiska jest bardzo dobry, na terenie gminy nie funkcjonują uciążliwe zakłady przemysłowe lub inne obiekty mogące stanowić zagrożenie dla środowiska naturalnego. Gmina posiada również wiele obiektów zabytkowych,

¹⁰ Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2007-2015.

objętych ścisłą ochroną konserwatorską na podstawie przepisów ustawy o ochronie dóbr kultury, wpisanych do rejestru zabytków Województwa Lubelskiego.

Walory środowiskowo-krajobrazowe oraz zasoby dziedzictwa kulturowego należą do głównych atutów obszaru, umożliwiają rozwój turystyki, podnoszą jego atrakcyjność i konkurencyjność w regionie, korzystnie wpływają na jakość życia mieszkańców. Warunki przyrodnicze, w połączeniu z brakiem zakładów przemysłowych zanieczyszczających środowisko, stanowią doskonałą podstawę do rozwoju bazy wypoczynkowej szczególnie turystyki indywidualnej.

Ponadto gmina posiada szereg walorów zachęcających do wypoczynku i sprzyjających różnorodnym formom turystyki, agroturystyki. Potencjał gminy do rozwoju turystyki w chwili obecnej jest wykorzystywany w niewystarczającym stopniu

Gmina Skierbieszów jest drugą w powiecie zamojskim po gminie Krasnobród, w której obserwuje się rozwój agroturystyki. Sprzyja temu korzystna sytuacja ekologiczna, czyste powietrze, woda, duże powierzchnie zalesień wynoszące 1992 ha, co stanowi 14,3% powierzchni gminy oraz istnienie Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego. Ten potencjał może wpływać istotnie na poprawę kondycji ekonomicznej gminy Skierbieszów¹¹.

Walory turystyczne gminy Skierbieszów należą do dość wysokich i perspektywicznych. Do podstawowych walorów należy atrakcyjność kulturowa, krajobrazowa (urozmaicona rzeźba, punkty widokowe) i przyrodnicza (korzystny bioklimat) możliwość uprawiania sportów.

Gmina Skierbieszów posiada duży potencjał do rozwoju turystyki, który powinien być wykorzystywany w większym stopniu. Jednak ze względu na brak odpowiednio rozwiniętej infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej, niską promocję i rozpoznawalność obszaru, niedostateczną liczbę podmiotów gospodarczych, świadczących usługi na rzecz odwiedzających, potencjał ten nie jest w pełni wykorzystywany w procesie rozwoju obszaru. Z tego powodu turystyka nie odgrywa dostatecznej roli w lokalnej gospodarce, pomimo tego, iż na obszarze gminy panują odpowiednie warunki do tego, by napędzała rozwój gminy i umożliwiła mieszkańcom pracę poza rolnictwem. Funkcje turystyczne w Gminie Skierbieszów są jednak zbyt słabo rozwinięte. W przypadku obszaru gminy Skierbieszów, turystyka mogłaby się stać branżą, której rozwój miałby korzystny wpływ na funkcjonowanie innych sektorów, umożliwiłby rozwiązanie lub ograniczenie niektórych problemów i wpływałby pozytywnie na ożywienie całości lokalnej gospodarki.

Do rozwoju sektora turystycznego w gminie Skierbieszów potrzebna jest rozbudowana infrastruktura turystyczna.

Bazę materialną turystyki tworzą obiekty i urządzenia, które są niezbędne dla obsługi różnych form turystyki. Zapewniają one możliwość dotarcia do obszarów stanowiących cel wyjazdu oraz dogodne warunki do życia w miejscu pobytu w danej chwili podróży.

---

¹¹ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Skierbieszów na lata 2014-2020.

Do urządzeń turystycznych zalicza się:

- kolejki linowe
- wyciągi narciarskie
- kąpieliska
- szlaki turystyki pieszej
- inne urządzenia.

Podnoszenie poziomu jakości infrastruktury turystycznej stanowi dodatkową zachętę do przyjazdu i przyczynia się do lepszego postrzegania danego obszaru przez turystów.

W gminie Skierbieszów przy Gminnym Ośrodku Kultury funkcjonuje Punkt Informacji Turystycznej. Punkt Informacji Turystycznej udziela kompleksowej informacji turystycznej m.in. o Skierbieszowskim Parku Krajobrazowym, który znajduje się na terenie gminy Skierbieszów. Zakres usług świadczonych przez Punkt Informacji Turystycznej w Skierbieszowie obejmuje m.in.¹²:

- kompleksową informację turystyczną o gminie Skierbieszów i jej zabytkach,
- informację o regionie turystycznym Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego,
- informacje o wydarzeniach kulturalnych i sportowych,
- informacje o bazie noclegowej,
- poradnictwo w zakresie wycieczek pieszych,

Baza noclegowa i gastronomiczna¹³

Największym i najnowocześniejszym obiektem turystycznym na terenie gminy jest Zamoyskie Rancho DEBRY. Na obszarze 35 ha znajdują się stajnia, ujeżdżalnia z widownią, odkryty padok i przepiękne trasy do jazdy konnej. Na jego ofertę składa się: baza noclegowa, stadnina koni, pensjonat dla koni, mini ZOO, ogród, plac zabaw dla dzieci, mały akwen wodny doskonały do wędkowania, pływania kajakami i rowerami wodnymi. Ranczo Debry organizuje naukę jazdy konnej, zawody jeździeckie, konferencje, szkolenia i inne imprezy.

W 2013 roku Zamoyskie Rancho DEBRY otrzymało II miejsce w Regionie od Marszałka Województwa za najlepszą ofertę agroturystyczną, natomiast w 2014 roku zostało laureatem plebiscytu Sukces Roku 2014, organizowanym przez Magazyn Osobowości i sukcesy.

Oprócz tego w Gminie Skierbieszów działają gospodarstwa agroturystyczne, które oferują turystom noclegi. Ich baza znajduje się na stronie internetowej Urzędu Gminy Skierbieszów.

---

¹² Strona internetowa Gminy Skierbieszów, www.skierbieszow.com.pl

¹³ Strategia Rozwoju Turystyki Gminy Skierbieszów na lata 2009-2015

Ogółem baza noclegowa gminy liczy ok. 60 miejsc noclegowych. Obiekty te nie są oznakowane i działają głównie w sezonie letnim. Promocja oferty noclegowej gminy nie jest wystarczająca, zarówno w materiałach drukowanych, jak i w Internecie. Agroturystyka w gminie Skierbieszów zaczęła rozwijać się na początku lat 90.

Baza gastronomiczna w gminie Skierbieszów nie jest zbyt rozbudowana i obejmuje 3 lokale gastronomiczne, dysponujące 80 miejscami do konsumpcji.

Baza sportowo - rekreacyjna¹⁴

Największymi obiektami sportowo-rekreacyjnymi są: nowo wybudowany stadion lekkoatletyczny i piłkarski Skierbieszów-Zawoda oraz nowoczesna hala sportowa z siłownią przy Zespole Szkoły Podstawowej i Przedszkola w Skierbieszowie. Obiekty te są udostępniane mieszkańcom.

Ponadto, w niektórych gospodarstwach agroturystycznych można uprawiać jazdę konną, wypożyczyć rowery lub kajaki. Dużą rolę odgrywa Zamoyskie Ranczo Debry, które organizuje cyklicznie konne zawody regionalne w skokach jak i Mistrzostwa Województwa Lubelskiego a także warsztaty szkoleniowe z jazdy konnej dla młodzieży.

W Gminie jest kilka sztucznych zbiorników wodnych, jednak żaden z nich formalnie nie jest wykorzystywany do celów rekreacyjnych, przeważnie służą tylko wędkarzom.

Latem 2008 roku w miejscowości Zrąb otwarto pole paintballowe, obejmujące 1 ha lasu¹⁵.

Zagospodarowanie turystyczne - szlaki turystyczne, oznakowanie, produkty turystyczne

Sieć szlaków turystycznych w gminie Skierbieszów, przeznaczonych dla pieszych i rowerzystów jest stosunkowo dobrze rozwinięta.

Przez gminę prowadzą szlaki turystyczne, wytyczone przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze¹⁶:

1) „Po Działach Grabowieckich” zielony (LU 5601) relacji: Kornelówka - Skierbieszów – Wierzba o długości 28 km

2) Żółty szlak turystyczny - część szlaku „Ariańskiego” relacji: Kolonia Zastawie - Kolonia Surhów - Surhów - Majdan Surhowski - Anielpol - Kolonia Wiszenki - południowo-zachodni skraj projektowanego rezerwatu Sulmice - Zawada - Skierbieszów. Szlak wyznaczony jest na obszarze Działów Grabowieckich i Pagórów Chełmskich, prowadzący po miejscach związanych z życiem i działalnością Pawła Orzechowskiego, właściciela zamku w Krupem, który należał do radykalnego odłamu protestantów - arian, zwanych też braćmi polskimi. Długość szlaku to 61,5 km. Rozpoczyna się w Skierbieszowie, a kończy w Rejowcu Fabrycznym,

3) Niebieski szlak turystyczny - szlak „Tadeusza Kościuszki”. Szlak prowadzi z Obniżenia Dubienki przez krawędź Grzędy Horodelskiej i wzdłuż Działów Grabowieckich na Wyniosłość Giełczewską, umożliwiając penetrację krajoznawczą całej

---

¹⁴ Strategia Rozwoju Turystyki Gminy Skierbieszów na lata 2009-2015

¹⁵ Strategia Rozwoju Turystyki Gminy Skierbieszów na lata 2009-2015

¹⁶ Strona internetowa Gminy Skierbieszów, www.skierbieszow.com.pl

północnej części Grabowiecko-Strzeleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu i Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego oraz poznanie związków T. Kościuszki, jako bohatera wojny obronnej 1792 roku z ziemią chełmską. Szlak ma długość 120,5 km.

Ostatnio wytyczona została Skierbieszowska Trasa Rowerowa o długości 42 km rozpoczynająca się i kończąca w Skierbieszowie, która prowadzi m. in. przez Wysokie, Hajowniki, Sławęcín, Hówiec, Kalinówkę, Sulmice, Zawodę. Szlak ten jest bardzo dobrze oznakowany, ponadto w kluczowych miejscach ustawiono tablice z mapą szlaku i opisem atrakcji w najbliższej okolicy. Dokładny przebieg szlaku wskazany jest na mapie turystycznej gminy wydanej w skali 1:50 000. Granice gminy Skierbieszów zostały oznakowane barwnymi tablicami na głównych drogach dojazdowych. Tablice kierunkowe wskazują również niektóre zabytki gminy, np. tzw. Zamczysko oraz teren dawnego dworu Mościckich.

Ocena wielkości ruchu turystycznego¹⁷

Obszar powiatu zamojskiego, z racji położenia w pobliżu Zamościa, jest chętnie odwiedzany przez turystów. W 2009 roku z noclegów w obiektach położonych na terenie powiatu skorzystało 30 759 osób, w tym 1 202 turystów zagranicznych (wg danych GUS, stan na 31.12.2009). Warto dodać, że liczba osób odwiedzających powiat ogółem jest wyższa, ponieważ wiele osób przyjeżdża do miejscowości położonych na terenie powiatu na wycieczki jednodniowe, przy okazji zwiedzania Zamościa. Szacuje się, że obszar gminy rocznie odwiedzany jest obecnie przez około 5 000 osób, najczęściej łączą one przyjazd do gminy Skierbieszów z wycieczkami po Zamościu i okolicach. Biorąc pod uwagę także liczbę miejsc noclegowych można oszacować, że w gminie Skierbieszów gości rocznie ok. 500 turystów. Zdecydowanie większa jest liczba odwiedzających, która waha się pomiędzy 5 a 10 tys. osób rocznie. Najwięcej osób odwiedza Skierbieszów w czasie Jarmarku Kiliana, jednakże są to w większości osoby z sąsiednich miejscowości i miast, albo przybysze z innych obszarów kraju, związani ze Skierbieszowem więzami rodzinnymi.

Podejmowane działania promujące gminę. Działania marketingowe w zakresie turystyki

Aktywność promocyjna gminy Skierbieszów

W Urzędzie Gminy Skierbieszów funkcjonuje stanowisko referenta ds. promocji Gminy i obsługi informatycznej, które koncentruje się na współpracy z prasą lokalną i radiem oraz na promocji na gminnym portalu internetowym (www.skierbieszow.com.pl). Spośród wydawnictw drukowanych Gmina Skierbieszów wydała w 2006 roku folder „Skierbieszów” w nakładzie 5 tys. egzemplarzy, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Drugim wydawnictwem dofinansowanym z tego Funduszu jest turystyczna mapa Gminy Skierbieszów wydana w 2006 roku. Gmina dysponuje także filmem promocyjnym, zapisanym na płycie CD o długości 14 minut.

---

¹⁷ Strategia Rozwoju Turystyki Gminy Skierbieszów na lata 2009-2015

Promocją Gminy Skierbieszów zajmuje się także Gminny Ośrodek Kultury w Skierbieszowie. Promocja poprzez kulturę sprowadza się do organizowania imprez kulturalnych, zwłaszcza jarmarku Kiliana i ogólnopolskich wystaw plastycznych.

Promocja Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego

W działalności władz Gminy jak i mieszkańców pojawiają się pewne elementy wskazujące nie tylko na wzrost świadomości potencjału jakim jest Park, ale również na dążenie do jego wykorzystania:

- 1) W listopadzie 2005 powstał film o Skierbieszowie.
- 2) W sierpniu 2005 odbył się cykl audycji w Katolickim Radiu Zamość pod ogólnym tytułem: Skierbieszowski Park Krajobrazowy – ogólna charakterystyka, zasoby naturalne, rezerваты przyrody, działalność proekologiczna gminy – stan obecny i plany na przyszłość.
- 3) 29 czerwca 2005 roku utworzono uchwałą Rady Gminy Skierbieszów użytek ekologiczny „Horodysko”.
- 4) W październiku 2005 Wójt Gminy wspólnie z Zespołem Zamojskich Parków Krajobrazowych zorganizował spotkanie z przewodnikami wycieczek po Zamościu, Roztoczu w rocznicę 10-lecia powstania Parku.

Zgodnie z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, obszary parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu są w naturalny sposób predysponowane do wykorzystania turystycznego, zwłaszcza dla form przyjaznych środowisku (ekoturystyka i agroturystyka). W dokumencie tym podkreślono również, że obszar Pogranicza nabiera szczególnego znaczenia dla turystyki, a jego walory przyrodniczo-krajobrazowe i możliwość wykorzystania turystycznego są przedmiotem wspólnego zainteresowania z Białorusią i Ukrainą.

Gmina Skierbieszów posiada zarówno potencjał jak i odpowiednie uwarunkowania lokalne do rozwoju turystyki, w tym także na skalę międzynarodową. Do czynników hamujących funkcjonowanie tej branży gospodarki i obniżających jej atrakcyjność turystyczną należą między innymi: niedostatecznie rozwinięta infrastruktura turystyczna i okołoturystyczna, niewystarczająca promocja, niska rozpoznawalność obszaru.

Infrastruktura techniczna

Infrastruktura techniczna jest szczególnym elementem zagospodarowania gminy mającym wpływ zarówno na sprawność jego funkcjonowania, jak i na możliwości dalszego rozwoju. Kształtuje ona w znacznym stopniu warunki życia ludności oraz lokalne warunki gospodarowania, stanowiąc bazę dostarczania usług komunalnych. Stan i możliwości rozwoju infrastruktury mogą sprzyjać rozwojowi bądź go utrudniać, a nawet

stanowiąc barierę dla rozwoju gminy¹⁸. Infrastruktura techniczna ma bardzo duże znaczenie w procesie wielofunkcyjnego rozwoju, ponieważ stanowi ona podstawę wszelkiej działalności gospodarczej.

Infrastruktura komunikacyjna

Podstawą dla prawidłowego funkcjonowania transportu i komunikacji jest odpowiednia sieć dróg. Na dostępność komunikacyjną składają się następujące czynniki: sieć dróg kołowych i kolejowych, częstotliwość ich połączeń z innymi miastami.

Gmina Skierbieszów położona jest z dala od głównych krajowych szlaków komunikacyjnych, mimo to cechuje się stosunkowo dużą dostępnością komunikacyjną, gdyż przez jej obszar przebiegają ważne powiatowe szlaki drogowe, zapewniające dobre skomunikowanie gminy z pozostałymi częściami regionu. Drogi powiatowe łączą gminę z gminami sąsiednimi, umożliwiają dojazd do miast będących siedzibami powiatu oraz komunikację pomiędzy siedzibami gmin. Poza tym infrastrukturę drogową uzupełniają gminne szlaki komunikacyjne. Sieć dróg jest dość dobrze rozwinięta i zapewnia dojazd do każdej miejscowości. Problemem jest niewystarczająca jakość sieci drogowej w Gminie Skierbieszów. Drogi charakteryzują się złą jakością, poziom bezpieczeństwa drogowego na obszarze gminy jest niski (niewystarczająca liczba chodników, niebezpieczne skrzyżowania, niewystarczające oznakowanie dróg i słaba widoczność). Niedostatecznie rozwinięta jest również sieć ścieżek rowerowych.

Niski stopień rozwoju infrastruktury drogowej utrudnia funkcjonowanie sfery turystycznej oraz zwiększenie jej roli w lokalnej gospodarce. Zły stan gminnych dróg nie tylko pogarsza warunki bytowe mieszkańców i zmniejsza jakość ich życia, lecz także wpływa negatywnie na funkcjonowanie lokalnej gospodarki. Niedostatecznie rozwinięta sieć dróg pogarsza dostępność komunikacyjną obszaru, obniża jego atrakcyjność dla turystów, znacznie utrudnia przyciąganie nowych inwestorów.

W celu zapewnienia dobrych warunków dla osób odwiedzających, konieczny jest między innymi rozwój sieci dróg, by obszar był dostępny komunikacyjnie, a turyści nie mieli problemów z dojazdem do miejsc atrakcyjnych. Szczególną rolę odgrywają drogi lokalne, które prowadzą do zabytków położonych często na uboczu w stosunku do głównych szlaków komunikacyjnych. Brak podstawowej infrastruktury drogowej znacznie obniża atrakcyjność gminy dla przedsiębiorstw oraz przyszłych inwestorów. Podmioty gospodarcze, niezależnie od typu prowadzonej przez nich działalności, muszą mieć dostęp do rozwiniętej sieci komunikacyjnej i dróg dobrej jakości. Potencjalni inwestorzy przy podejmowaniu decyzji o lokalizacji inwestycji biorą pod uwagę poziom rozwoju infrastruktury na danym terenie. Jeśli jest on zbyt niski, poszukują innych miejsc, spełniających ich wymagania. Dostępność komunikacyjna i sieć dróg należą do podstawowych atutów inwestycyjnych obszaru i są konieczne do zapewnienia odpowiednich warunków do prowadzenia działalności. Przedsięwzięcia z zakresu poprawy stanu dróg przyczyniają się do podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej obszaru

---

¹⁸ Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2007-2015

i tworzenia nowych miejsc pracy. W chwili obecnej, sieć dróg w gminie wymaga zwiększenia jej jakości, by mogła stanowić istotny atut dla przedsiębiorstw i inwestorów oraz w większym stopniu przyczyniała się do stymulowania rozwoju społeczno-gospodarczego.

Tabela 20. Wykaz dróg powiatowych przebiegających przez obszar gminy Skierbieszów (stan na listopad 2013)

Nr drogi	Przebieg drogi
3243L	Skierbieszów – Stanisławka
1864L	Wierzchowiny - Rakołupy - Drewniki - Skierbieszów
3147L	Wólka Orłowska - Kalinówka - Skierbieszów
3228L	Skierbieszów - Tuczępy
3230L	Skierbieszów - Grabowiec - Hrubieszów (ul. Grabowiecka)

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Zarządu Dróg Wojewódzkich w Lublinie, www.zdw.lublin.pl

Wykaz dróg gminnych przebiegających przez obszar gminy Skierbieszów (źródło ZDW w Lublinie, stan na grudzień 2013)¹⁹

- Nr drogi 09904L dr. gm. 109901L - Majdan Krynicki - dr. gm. 110254L
- Nr drogi 109978L dr. pow. 3150L - Wiszenki - Surhów
- Nr drogi 110241L dr. woj. 843 - Marcinówka - Podwysokie - Wysokie II - dr.pow.3228L
- Nr drogi 110242L dr. pow. 3225L - Pańska Dolina
- Nr drogi 110243L dr. pow. 3242L - Sławęcin
- Nr drogi 110244L dr. woj. 843 - Suchodębie - dr.pow.3242L
- Nr drogi 110245L dr. woj. 843 - Kol. Dębowiec - dr.pow.3242L
- Nr drogi 110246L dr. pow. 3228L - Osiczyna
- Nr drogi 110247L dr. pow. 3227L - Skierbieszów - dr.woj.843
- Nr drogi 110248L dr. pow. 3227L - Majdan Skierbieszowski - dr. woj.843
- Nr drogi 110249L dr. woj. 843 - Dębowiec - dr.woj.843
- Nr drogi 110250L dr. pow. 3225L - Udrycze
- Nr drogi 110251L dr. gm. 110247L - Skierbieszów - dr.woj.843
- Nr drogi 110252L dr. woj. 843 - Skierbieszów - dr.pow.3243L
- Nr drogi 110253L dr. pow. 3150L - Kol. Wiszenki
- Nr drogi 110254L dr. gm. 109904L - Zabytów
- Nr drogi 110255L dr. pow. 3147L - Kalinówka
- Nr drogi 110256L dr. pow. 3147L - Sulmice (Kąty) - Sulmice (Zagóra)
- Nr drogi 110257L dr. woj. 843 - Kol. Skierbieszów
- Nr drogi 110258L dr. pow. 3230L - Hajowniki
- Nr drogi 110259L dr. gm. 110248L - Majdan Skierbieszowski
- Nr drogi 110260L dr. pow. 3242L - Hajowniki

¹⁹ Strona internetowa Zarządu Dróg Wojewódzkich w Lublinie, www.zdw.lublin.pl

- Nr drogi 110261L dr. pow. 3242L - Szorcówka
- Nr drogi 110262L dr. pow. 3242L - Iłowiec
- Nr drogi 110263L dr. gm. 110243L - Sławęcín
- Nr drogi 110264L dr. gm. 110244L - Kol. Łaziska
- Nr drogi 110265L dr. gm. 110244L - Suchodębie
- Nr drogi 110266L dr. pow. 3225L - Huszcza Duża
- Nr drogi 110267L dr. pow. 3242L - Dębowiec
- Nr drogi 110268L dr. gm. 110245L - Dębowiec
- Nr drogi 110269L dr. pow. 110242L - Łaziska - dr.gm.110243L

W 2012 roku wykonano remonty nawierzchni dróg na terenie Gminy Skierbieszów w miejscowościach: Zabytów, Suchodębie, Wiszenki, Sławęcín, Skierbieszów oraz Huszcza Duża – Pańska Dolina. Całkowity koszt realizacji inwestycji wyniósł 605 601,70 zł. Ponadto wybudowano także chodniki w miejscowościach Sady i Skierbieszów²⁰.

System transportowy jest jednym z najważniejszych czynników decydujących o sprawności funkcjonowania gminy i możliwościach jej rozwoju. Istotnym elementem decydującym o sprawności funkcjonowania gminy i możliwościach jej rozwoju jest sieć drogowo-uliczna gminy i jej powiązanie z układem komunikacji głównych szlaków krajowych i międzynarodowych (drogowym i kolejowym).

Komunikację zbiorową na terenie gminy można rozpatrywać tylko w obszarze zamiejscowym. Komunikacja PKS i mikrobusów zapewnia dojazd do miejscowości w gminie i pobliskich miast. Głównymi dostawcami usług komunikacyjnych jest Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej w Zamościu Sp. z o.o. oraz przewoźnicy prywatni. Stan komunikacji jest obecnie dostateczny. Częstotliwość linii autobusowych została przystosowana do potrzeb mieszkańców gminy. Większość linii to trasy przebiegające przez Skierbieszów w kierunku Zamościa. Gmina nie posiada połączeń obsługujących wsie wyłącznie w swoim zakresie²¹.

Infrastruktura ochrony środowiska

Obszary chronione²²

System Przyrodniczy gminy Skierbieszów tworzą:

1. Skierbieszowski Park Krajobrazowy

Skierbieszowski Park Krajobrazowy został utworzony w 1995 roku i zajmuje powierzchnię 35 488 ha, dalsze 12 479 ha zajmuje otulina Parku. Jest to najmłodszy park krajobrazowy, a jednocześnie największy z Parków Krajobrazowych tworzących Zespół Parków Krajobrazowych Zamojszczyzny. Park jest położony na terenie gmin: Skierbieszów, Izbica, Kraśniczyn, Krasnystaw, Grabowiec, Miączyn, Sitno, Stary Zamość.

²⁰ Strona internetowa Gminy Skierbieszów www.skierbieszow.com.pl

²¹ Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2007-2015

²² Strona internetowa Gminy Skierbieszów www.skierbieszow.com.pl

Park został utworzony celem ochrony jednego z najciekawszych pod względem krajobrazowym mezoregionów wschodniej Polski - Działów Grabowieckich. Główny zarys rzeźby terenów Parku jak i całej Wyżyny Lubelskiej ukształtowany został jeszcze w trzeciorzędzie, kiedy nastąpiło posarmackie dźwignięcie z dna morza. Całość obszarów Parku cechuje falisto-pagórkowata rzeźba. Najwyższe wzgórza sięgają wysokości ponad 311 metrów n.p.m. i osiągają ok. 100 m wysokości względnej. Nie mają jednak charakteru wzgórz wyspowych, są to raczej łagodne wypukłości prawdopodobnie kumulacyjnie podwyższone. Materiałem budującym są skały kredowe i opoka dosyć odporna na wietrzenie i denudację, pokryte warstwą lessu o różnej grubości. Less pokrywa prawie całą powierzchnię Działów Grabowieckich. Podatny na spływy, pod działaniem wody sprzyja procesom erozji, która obok spękań skały wapiennej podłoża, jej zmiennej twardości, wietrzenia, procesów denudacji i soliflukcji w przeszłości jest czynnikiem kształtującym rzeźbę tego terenu. Działalność ta zaznacza się już na kilkustopniowych skłonach, które występują jednak na małej powierzchni Parku. Większość terenu wykazuje małe skłony, gdzie nie zachodzą zmywy takie, które tworzyłyby nowe formy rzeźby terenu.

W terenach Parku wyróżnić można trzy poziomy zrównań:

- wierzchowinowy poziom wyżynny - położony powyżej 270 metrów n.p.m.,
- średni poziom wyżynny - między poziomiami 270 - 220 metrów n.p.m.,
- najniższy w położeniu - poniżej 220 metrów n.p.m.

Najbardziej zwarte obszary zrównań poza doliną Wolicy występują w poziomie wyższym wzdłuż szosy od Iłowca do Kalinówki, na gruntach Iłowca, Skierbieszowa, Podhuszczki, Huszczek, Zabytowa, Sulmic, Kalinówki, Wiszenek i Łazisk. Skłony zajmują dużą powierzchnie, przeważając na znacznych obszarach nad terenami zrównań - szosa w Zrębciu. Na obszarach tych występuje również największy procent skłonów powyżej 10-15° znajdujących się jeszcze w uprawie i większych, które prawie w całości zostały zalesione lub na małych powierzchniach zadarnione.

Szlaki turystyczne Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego to:

- 1) Szlak po „Działach Grabowieckich” - zielony
- 2) Szlak „Ariański” - żółty
- 3) Szlak „Tadeusza Kościuszki” - niebieski

Pasma wzgórz na terenie Parku są rozdzielone dwiema szerokimi dolinami dopływów Wieprza: Wolicy i Wojsławki. Park wyróżnia interesująca szata roślinna. Lasy stanowią ok. 20% powierzchni parku, ale odznacza je bogactwo i różnorodność gatunków. W Parku jest kilka rezerwatów przyrody: Broczówka, Łaziska, Pańska Dolina, Sulmice, Głęboka Dolina, Zabytów. Rezerваты Sulmice i Zabytów są rezerwatami leśnymi częściowymi. Celem ich utworzenia jest zachowanie zbiorowisk gradu bukowego na północnej granicy zasięgu występowania buka zwyczajnego wraz z występującym w jego runie szeregiem gatunków rzadkich i chronionych. Zróżnicowana konfiguracja terenu na którym znajdują się te rezerваты znacznie podnosi walory krajobrazowe tych obiektów.

Obszary rezerwatów stwarzają także doskonałe warunki bytowe dla wielu przedstawicieli bogatej fauny leśnej. Ponadto w Skierbieszowskim Parku znajduje się kilka użytków ekologicznych, które obejmują m.in. jezioro koło Kraśniczyna, systemy wąwozów pod Anielpolem i Brzezunami oraz kilkanaście pomników przyrody z których większość to okazałe drzewa i ich zgrupowania. W Parku jest wiele cennych zabytków architektury, na przykład: kościół w Skierbieszowie (XVII w.), w Bończy (XVI w.) i Surhowie (XIX w.), otoczone parkami zespoły pałacowe i dworskie w Kalinówce (XIX w.), Łaziskach (XX w.), Surhowie (XIX w.), park podworski w Hajownikach, zajazd w Kraśniczynie, karczma w Czajkach, zespół zabytkowych zabudowań we wsi Brzeziny oraz grodziska w Skierbieszowie i Orłowie Murowanym.

Teren Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego jednak nie posiada praktycznie żadnej infrastruktury turystycznej, co przekłada się na atrakcyjność Parku i dochód ludności, która z tytułu lokalizacji Parku nie odczuwa praktycznie żadnych korzyści. I choć ideą Parku nie jest zapewnienie ludności dodatkowych źródeł dochodu, to często funkcjonowanie Parku Krajobrazowego stanowi dodatkowy atut miejscowości położonych w jego obrębie. Wydaje się, że w dłuższej perspektywie można przekształcić ten zasób w mocną stronę Gminy, ale bardzo istotne będą działania podejmowane przez Gminę²³.

Zgodnie z rozporządzeniem Nr 29 Wojewody Lubelskiego z dnia 10.08.2005r. w sprawie *Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego* (Dz. Urz. Woj. Lub. Nr 182, poz.3154) w granicach Parku obowiązują następujące zakazy:

- 1) realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu art. 51 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
- 2) umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności w ramach racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej, rybackiej i łowieckiej;
- 3) likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej lub zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych;
- 4) pozyskiwania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;
- 5) wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym, przeciwpowodziowym lub przeciwsuwiskowym lub budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;
- 6) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody lub racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej;

---

²³ Strategia Rozwoju Turystyki Gminy Skierbieszów na lata 2009 -2015

- 7) budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem obiektów służących turystyce wodnej, gospodarce wodnej lub rybackiej;
- 8) likwidowania, zasypywania i przekształcania zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno- błotnych;
- 9) wylewania gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia własnych gruntów rolnych;
- 10) prowadzenia chowu i hodowli zwierząt metodą bezściółkową,
- 11) utrzymywania otwartych rowów ściekowych i zbiorników ściekowych;
- 12) organizowania rajdów motorowych i samochodowych;
- 13) używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego na otwartych zbiornikach wodnych.

2. Rezerwat przyrody "Broczówka"

Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych w 1989 r. na terenie Gminy Skierbieszów został powołany rezerwat przyrody „Broczówka”. Przedmiotem ochrony rezerwatu jest zachowanie zbiorowisk kserotermicznych z rzadkimi i chronionymi gatunkami roślin stepowych oraz fragmentu grądu i świetlistej dąbrowy. Rezerwat położony jest w odległości 1,5 km na północ od Skierbieszowa, obejmuje fragment zbocza erozyjnego rozcięcia lessowej wierzchowiny o powierzchni 6,17 ha. Występuje tu wiele rzadkich i chronionych gatunków roślin. Najcenniejszymi zbiorowiskami rezerwatu są murawy kserotermiczne, które w latach 60. zajmowały prawie całe zbocze, obecnie pokrywające powierzchnię około 1 ha. Bogactwo florystyczne oraz zróżnicowanie zbiorowisk roślinnych „Broczówki” warunkuje bogactwo fauny bezkręgowców. Z dotychczasowych badań wynika, że występuje tu około 140 gatunków ryjkowców, wśród których 22 gatunki to typowe formy kserotermiczne.

3. Parki podworskie

Parki podworskie stanowią dość ważny element krajobrazu, a ponadto są skupiskiem wielu interesujących gatunków roślin. Zespoły parkowe na omawianym terenie tworzone były w XIX wieku. Układ architektoniczny i skład gatunkowy poszczególnych parków świadczy o zamożności właścicieli, ich zamiłowaniach i ówczesnej modzie:

- 1) Hajowniki - XIX-wieczny park o powierzchni około 5 ha, powiększony o stawy w całości zajmuje ok. 11 ha. Dawny układ przestrzenny zespołu dworskiego wyznaczają pozostałości alei i szpalerów. Drzewostan parku reprezentowany jest przez 23 gatunki. Krzewy reprezentowane są przez 10 gatunków.
- 2) Kalinówka - pozostałość (ok. 2 ha.) XIX-wiecznego parku z murowanym dworem. W drzewostanie występuje: klon zwyczajny, jesion wyniosły, grab zwyczajny i lipa drobnolistna. Warstwa krzewów reprezentowana jest przez dziką różę i dziki bez czarny.

- 3) Łaziska - założony w XIX wieku zespół zieleni z parkiem o powierzchni ok. 3,6 ha, widokowo powiązany ze wzgórzem cerkiewnym. Budynki powstałe na początku XX wieku: dwór, kaplica, gorzelnia, stodoły, spichlerze, kuźnia i magazyny.
  - 4) Skierbieszów - pochodząca z XVIII wieku rezydencja biskupów chełmskich, zamieniona w XIX wieku w siedzibę dworską o powierzchni 6 ha. Murowany dworek jest w ruinie. Główną częścią parku jest aleja orzechów włoskich. Łącznie występuje tu około 16 gatunków drzew.
  - 5) Szorcówka - pozostałość zadrzewień dawnego zespołu folwarcznego o powierzchni 2 ha w dużej mierze zdewastowana. Nielicznie występuje tu świerk pospolity, modrzew polski i jesion wyniosły, a z krzewów dziki bez czarny.
4. *Użytek Ekologiczny „Horodysko”*

Użytek ekologiczny „Horodysko” powstał w 2005r. (Uchwała Nr XXII/188/05 Rada Gminy Skierbieszów). Na powierzchni 1,9 ha objęto ochroną fragment zbocza przykrytego cienką warstwą lessu spod którego ukazują się wapienne skały kredowe. Podłoże oraz ekspozycja południowa zbocza stwarza korzystne warunki dla rozwoju roślinności kserotermicznej. Użytek ekologiczny utworzono przede wszystkim dla ochrony roślin ciepłolubnych, w szczególności wisienki karłowatej, tworzącej na powierzchni ok. 1000 m² zarośla o zwarciu dochodzącym do 90%. Wisienka karłowata jest gatunkiem pontyjskim, wpisanym do Polskiej Czerwonej Księgi Roślin. Jest to krzew o wysokości od 0,2 - 1,0 m., często z licznymi odroślami, liśćmi skórzastymi ciemnozielonymi z wierzchu połyskującymi. Kwitnie w kwietniu, ma białe kwiaty, jest rośliną miododajną.

Użytek ekologiczny "Horodysko" położony jest na trawiastym stromym zboczu wzniesienia o wysokości 245,3 m n.p.m. Jest miejscem obserwacji gadów i motyli, ale także punktem widokowym na Działy Grabowieckie. Roztacza się stąd panorama na doliny rzeki Wolica i Marianka.

Na terenie gminy Skierbieszów planowane jest utworzenie rezerwatu „Pańska Dolina” oraz odbudowa źródła w miejscowości Wysokie²⁴.

Na szczególną uwagę zasługuje też „Szuwarowisko” nad Wolicą w okolicach Zamczyska.

Na terenie gminy zarejestrowanych jest 8 obiektów w Centralnym Rejestrze Form Ochrony Przyrody, 6 obiektów stanowi pomniki przyrody, 1 obiekt to rezerwat przyrody oraz 1 obiekt w postaci użytku ekologicznego. Kolejno są to:

- 1) lipa drobnolistna w parku podworskim w miejscowości Łaziska o obwodzie ponad 600 cm i wysokości 25 m,
- 2) grupa drzew w parku podworskim w miejscowości Hajowniki (3 lipy drobnolistne o obwodach od 300 do 490 cm i wysokości od 25 do 30 m, 2 buki pospolite o

---

²⁴ Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Zamojskiego na lata 2009-2012

- obwodach około 300 cm i wysokości 30 m, 2 klony pospolite o obwodach ponad 250 cm i wysokości 25 m),
- 3) topola biała w parku podworskim obok stawu w miejscowości Hajowniki o obwodzie ponad 450 cm i wysokości 20 m,
  - 4) dwie wierzby białe w północno - zachodniej części parku podworskiego w miejscowości Hajowniki o obwodach ponad 400 cm i wysokości 20 m,
  - 5) grupa drzew w miejscowości Zabytów na terenie lasów państwowych (30 buków pospolitych o obwodach od 240 cm do ponad 400 cm i wysokości około 30 m, 3 graby pospolite o obwodach od 160 do 320 cm i wysokościach około 23 m, 2 klony o obwodach około 240 cm i wysokościach około 28 m),
  - 6) lipa drobnolistna w sąsiedztwie budynków mieszkalnych POM w miejscowości Skierbieszów o obwodzie 350 cm i wysokości około 18 m,
  - 7) rezerwat przyrody w miejscowości Broczówka - zbiorowiska kserotermiczne z rzadkimi gatunkami roślin stepowych,
  - 8) użytek ekologiczny w miejscowości Horodyska - pozostałości ekosystemów ze stanowiskami rzadkich gatunków roślin, w szczególności wisienki karłowatej o pow. 1.9202 ha.

Gmina Skierbieszów jest regionem o dużej różnorodności przyrodniczej i krajobrazowej. Posiada szereg walorów zachęcających do wypoczynku i sprzyjających różnorodnym formom turystyki i agroturystyki. Fauna i flora na terenie gminy jest bardzo zróżnicowana i ciekawa. Lasy gminy Skierbieszów to głównie lasy jodłowo-dębowe. Na terenie gminy występują również lasy dębowo-jodłowo-sosnowe czy też lasy wilgotne: jesionowo dębowe. Fauna gminy Skierbieszów jest niezbyt zróżnicowana niemniej jednak na terenie gminy (Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego) występuje wiele chronionych gatunków ptaków, płazów i gady a także ssaków.

Na obszarze Gminy Skierbieszów znajdują się także obszary chronione NATURA 2000 są to:

Obszar Natura 2000 **Las Orłowski PLH060061** to obszar o znaczeniu dla Wspólnoty zajmujący powierzchnię 367,25 ha. Obszar obejmuje grąd subkontynentalny (*Tilio-Carpinetum betuli*) z panującym w drzewostanie bukiem (*Fagus sylvatica*) i grabem (*Carpinus betulus*). W runie oprócz gatunków charakterystycznych dla grądów: turzyca orzęsiona (*Carex pilosa*), przytulia wiosenna (*Cruciata glabra*), trzmielina brodawkowata (*Euonymus verrucosus*), gwiazdnica wielkokwiatowa (*Stellaria holostea*), marzanka wonna (*Galium odoratum*), zawilec gajowy (*Anemone nemorosa*), gajowiec żółty (*Galeobdolon lutea*), żankiel zwyczajny (*Sanicula europaea*) i in. pojawiają się także gatunki typowe dla buczyn - żywiec bulwkowaty (*Dentaria glandulosa*) i buławnik wielkokwiatowy (*Cephalanthera damasonium*). Na podłożu wapiennym, przy ekspozycji południowej wykształca się ciepła odmiana grądu, składem gatunkowym nawiązująca do dąbrowy świetlistej, występują tam: malina kamionka (*Rubus saxatilis*), miodownik

melisowaty (*Mellitis melissophyllum*), dzwonek brzoskwiniolistny (*Campanula persicifolia*), wilczomleczeń kątowy (*Euphorbia angulata*) i pięciornik biały (*Potentilla alba*). W lesie rosną liczne gatunki chronione, m.in.: wawrzynek wilczczyko (*Daphne mezereum*), kopytnik pospolity (*Asarum europaeum*), gnieśnik leśny (*Neottia nidus-avis*), listera jajowata (*Listera ovata*). Na skraju lasu na podłożu wapiennym wykształcają się zarośla kserotermiczne oraz wąski pas murawy. W zaroślach utrzymują się fragmenty *Inuletum ensifoliae*. Natomiast na granicy lasu i pól znajduje się dobrze zachowane zbiorowisko z dominacją kłosownicy pierzastej (*Brachypodium pinnatum*) i ożanki właściwej (*Teucrium chamaedrys*). W murawach rosną rzadkie gatunki tj. len złocisty (*Linum flavum*) i zaraza (*Orobancha sp.*). Na terenie obszaru występują dwa typy siedlisk z Zał. I oraz jeden gatunek roślin z Zał. II Dyrektywy Siedliskowej oraz jeden gatunek ptaka z zał. I Dyrektywy Ptasiej. Obszar ten jest ważny ze względu na zachowanie dobrze wykształconego grądu subkontynentalnego z udziałem buka, będącego tu na granicy swego zasięgu oraz populacji *Cypripedium calceolus* i *Linum flavum*. Zgodnie ze Standardowym Formularzem Danych przedmiotami ochrony obszaru Obszar Natura 2000 Las Orłowski PLH060061 są:

- 1) siedliska przyrodnicze:
  - 6210 - Murawy kserotermiczne,
  - 9170 - Grad środkowoeuropejski i subkontynentalny.
- 2) gatunki zwierząt:
  - obuwik pospolity *Cypripedium calceolus*.

Obszar Natura 2000 **Dolina Wolicy PLH060058** to obszar o znaczeniu dla Wspólnoty zajmujący powierzchnię 938,28 ha. Obszar obejmuje fragment doliny Wolicy (dopływ Wieprza). W dolinie przeważają różne typy zbiorowisk łąkowych. W miejscach o mniejszej wilgotności występują świeże łąki użytkowane ekstensywnie z rajgrasem wyniosłym (*Arrhenatherum elatius*), złocieniem właściwym (*Leuanthemum vulgare*), komonicą zwyczajną (*Lotus corniculatus*), bodziszkiem łąkowym (*Geranium pratensis*) i in. W miejscach wilgotniejszych występują, zajmujące znaczną część obszaru, łąki ze związku *Calthion palustris*. Niewielkie fragmenty doliny zajmują zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (*Molinion*) z trzęślicą modrą (*Molina coerulea*) czarcikęsem łąkowym (*Succisa pratensis*), wierzbą rokitą (*Salix rosmarinifolia*), w sąsiedztwie których występuje ubogie *Caricetum davaliana* z turzycą davalla (*Carex davaliana*), turzycą żółtą (*Carex flava*) i kruszczykiem błotnym (*Epipactis palustris*). W starorzeczach wykształca się zbiorowisko z osoką aloesowatą (*Stratiotes aloides*), grązelem żółtym (*Nuphar luteum*), żabiściegiem pływającym (*Hydrocharis morsus-ranae*) i rżęsami (*Lemna sp.*). Niewielkie powierzchnie zajmują łągi olszowo-jesionowe (*Fraxino-Alnetum*). W drzewostanie dominuje olcha czarna (*Alnus glutinosa*), w podszycie przeważnie bez czarna (*Sambucus nigra*), natomiast w runie występują gatunki nitrofilne, głównie pokrzywa zwyczajna (*Urtica dioica*) i podagrycznik pospolity (*Aegopodium poagraria*), niekiedy także nawłóć późna (*Solidago gigantea*). Na terenie obszaru stwierdzono występowanie czterech typów siedlisk z Zał. I Dyrektywy Siedliskowej oraz trzech gatunków zwierząt i jednego gatunku roślin z Zał. II Dyrektywy Siedliskowej. Ponadto w obszarze występuje bocian biały, wymieniany w Zał. I

Dyrektywy Ptasiej. Zgodnie ze Standardowym Formularzem Danych przedmiotami ochrony obszaru Obszar Natura 2000 Dolina Wolicy PLH060058 są:

3) siedliska przyrodnicze:

- 3150 - Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nympheion*,
- 6410 - Zmiennowilgotne łąki trześlicowe,
- 6510 - Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie,
- 7230 - Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk,
- 91E0 - łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe,

4) gatunki zwierząt:

- starodub łąkowy *Angelica palustris*,
- różanka pospolita *Rhodeus sericeus amarus*.

Zarządzeniem Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Lublinie z dnia 24 listopada 2014 r. został ustanowiony plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Wolicy PLH060058. Zgodnie z treścią zarządzenia ze zidentyfikowanych zagrożeń najważniejsze wynikają z rolnictwa, leśnictwa, transportu i komunikacji, urbanizacji, pozyskiwania dzikich zwierząt, ingerencji oraz działalności człowieka. I są to:

- zagrożenia istniejące: ewolucja biocenotyczna, inwazja gatunku, zalesianie, zarzucenie pasterstwa, koszenie/ścinanie, odwadnianie, zmiana sposobu uprawy, wydobywanie torfu, sztuczne plantacje, wypełnianie rowów, tam, stawów, sadzawek, bagien lub torfiarek, kształtowanie wodnej lub nadwodnej roślinności dla celów związanych z odwadnianiem, drapieżnictwo, hodowla ryb, skorupiaków i mięczaków, zalewanie, wędkarstwo, pozbywanie się odpadów z gospodarstw domowych, usuwanie osadów (mułu...), antagonizm ze zwierzętami introdukowanymi,
- zagrożenia potencjalne: eutrofizacja, nawożenie/nawozy sztuczne, budowle związane z rolnictwem, zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie, zawleczenie choroby, rybołówstwo, wyschnięcie, sztuczne plantacje, odnawianie lasu po wycince (nasadzenia), wycinka lasu, usuwanie martwych i umierających drzew, eksploatacja lasu bez odnawiania, chwywanie, trucie, kłusownictwo, tamy, wały, sztuczne plaże.

Wskazane w Planie działania ochronne mają na celu utrzymanie właściwego stanu ochrony przedmiotów ochrony, tj. utrzymanie otwartego charakteru łąk i torfowisk, stworzenie dogodnych warunków do bytowania rzadkich gatunków motyli wskutek prowadzenia zabiegów czynnej ochrony (w odpowiednich terminach) w siedliskach ich występowania, coroczne wycinanie krzewów i podrostu drzew na murawach kserotermicznych oraz pozostawienie martwego drewna (leżącego i stojącego) w drzewostanie – poprawa parametru „martwe drewno”. Działania, które pozwolą osiągnąć ww. cele związane będą przede wszystkim z:

- 1) w stosunku do wszystkich przedmiotów ochrony ustawieniem tablic informacyjnych oraz przeprowadzeniem akcji informacyjnej wśród lokalnej społeczności, w stosunku do siedlisk:
  - 6510 niżowych i górskich świeżych łąk użytkowanych ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*) – w płatach tego siedliska planowane jest zadanie polegające na ekstensywnym użytkowaniu kośnym (działanie obligatoryjne) jako sposób zatrzymania ekspansji dużych bylin i krzewów w nieużytkowanych łąkach. Koszenie zgodne z określonymi zasadami (działanie fakultatywne) pozwoli na uzyskanie dopłaty i zapewni kluczowe parametry siedliska przyrodniczego. Dopuszczalne jest również użytkowanie pastwiskowe, na określonych zasadach.
  - 6410 zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych (*Molinion*) - utrzymanie formy i intensywności użytkowania wskutek mechanicznego koszenia na wysokość 5 – 10 cm z pozostawieniem 50% powierzchni siedliska z coroczną zmianą lokalizacji oraz zbiór siana, w terminie: 15 września-październik.

Obszar Natura 2000 **Horodysko PLH060060** to obszar o znaczeniu dla Wspólnoty zajmujący powierzchnię 2,89 ha. Obszar składa się z trzech części, są to strome zbocza o ekspozycji zachodniej i południowej, o odsłoniętej opoce kredowej. Na płytkich rędzinach wykształciły się na nich zespoły muraw kserotermicznych, min. *Inuletum ensifoliae* z omanem wąskolistnym (*Inula ensifoliae*), turzycą niską (*Carex humilis*), ostrożniem panońskim (*Cirsium pannonicum*) i in. oraz *Thalictro-Salvietum pratensis* z perzem sinym (*Elymus hispidus*) i turzycą wczesną (*Carex praecox*). W miejscach wilgotniejszych, na głębszej glebie tworzy się zbiorowisko z dominacją *Brachypodium pinnatum*. W miejscach silnie nachylonych występują zwarte płaty wisienki stepowej - *Prunetum fruticosae* z gatunkami charakterystycznymi: perzem sinym (*Elymus hispidus*), zawilcem wielkokwiatowym (*Anemone sylvestris*), czyścem prostym (*Stachys recta*), macierzanką Marshalla (*Thymus marschallianus*). W murawach rosną rzadkie gatunki: storczyk purpurowy (*Orchis purpura*), róża galicyjska (*Rosa galica*), zaraza (*Orobancha sp.*), aster gawędka (*Aster amellus*), dzwonek syberyjski (*Campanula sibirica*), zawilec wielkokwiatowy (*Anemone sylvestris*) i in. W granicach obszaru znajdują się dwa typy siedlisk z Zał. I., w tym rzadkie w Polsce stanowisko subpontyjskich zarośli stepowych *Prunetum fruticosae*. W dobrze wykształconych murawach kserotermicznych (*Inuletum ensifoliae*, *Thalictro-Salvietum pratensis*, zbiorowisko z *Brachypodium pinnatum*) oraz w inicjalnych murawach rozwijających się na podłożu kredowym rosną liczne gatunki chronione. Zgodnie ze Standardowym Formularzem Danych przedmiotami ochrony obszaru Obszar Natura 2000 Horodysko PLH060060 są:

- 1) siedliska przyrodnicze:
  - 6210 - Murawy kserotermiczne,
  - 40A0 - Zarośla wisienki stepowej.
- 2) gatunki zwierząt:

- obuwik pospolity *Cypripedium calceolus*.

Podstawowym celem ochrony obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty znajdujących się w granicach Gminy Skierbieszów, jest uzyskanie/utrzymanie właściwego stanu siedlisk oraz gatunków stanowiących przedmiot ochrony.

Powietrze atmosferyczne²⁵

Powietrze jest to mieszanina gazów oraz cząstek stałych, z których składa się atmosfera ziemska. Wprowadzone do powietrza substancje, które nie są jej naturalnymi składnikami lub ich stężenia przekraczające właściwy dla nich zakres, są to zanieczyszczenia powietrza. Do najważniejszych zanieczyszczeń należą:

- pyły (popioły lotne, sadza, stałe związki organiczne, azbest),
- gazy (tlenki siarki, azotu i węgla, węglowodory, ozon, radon, fluor),

Do podstawowych zanieczyszczeń powietrza należą: dwutlenek siarki, dwutlenek azotu i pył zawieszony.

Źródła emisji zanieczyszczeń możemy podzielić na:

- źródła technologiczne stosowane w zakładach przemysłowych,
- źródła energetyczne pochodzące z procesów energetycznego spalania paliw w ciepłowniach i kotłowniach lokalnych,
- pochodzące z transportu,
- paleniska indywidualne²⁶.

Głównym czynnikiem zagrażającym czystości powietrza jest emisja zanieczyszczeń powstających podczas produkcji energii cieplnej, głównie w kotłowniach indywidualnych, kotłowniach szklarniowych oraz emisja pochodząca z pojazdów samochodowych.

Ze względu na duży udział paliw stałych w produkcji energii cieplnej obserwuje się okresowe wzrosty stężenia pyłów oraz związków siarki w sezonie grzewczym.

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie przeprowadza coroczną ocenę jakości powietrza w strefach oraz klasyfikację stref, identyfikację obszarów przekroczeń poziomów niektórych substancji w powietrzu oraz ogólną ocenę jakości powietrza w województwie.

Badania zanieczyszczeń powietrza w Powiecie Zamojskim prowadzone były z uwzględnieniem dwóch grup kryteriów:

- ochrony zdrowia ludzi na terenie kraju oraz w przypadku niektórych zanieczyszczeń na obszarach ochrony uzdrowiskowej,
- ochrony roślin na terenie kraju.

Podstawą oceny jakości powietrza na terenie powiatu są pomiary przeprowadzone w stacjach monitoringu. Badania monitoringowe jakości powietrza

---

²⁵ Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Zamojskiego na Lata 2009-2012

²⁶ Sprawozdanie z wykonania Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Grodzkiego Zamość za lata 2007 r. do 2009 r.

w Zamościu prowadzą Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska – (WIOŚ) oraz Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna – (WSSE).

Powiat zamojski niezmiennie odznacza się niskimi wskaźnikami zanieczyszczenia powietrza, co związane jest z jego rolniczym charakterem, brakiem przemysłu ciężkiego i chemicznego oraz wielkiej energetyki. Emitorami zanieczyszczeń do atmosfery są tu głównie zakłady przemysłu spożywczego, gospodarki komunalnej oraz źródła komunikacyjne²⁷.

Powiat Zamojski z wyjątkiem miasta Zamość nie wykazał przekroczeń poszczególnych zanieczyszczeń w badanych punktach, co pozwala zakwalifikować go do strefy A, czyli strefy w której zanieczyszczenia nie przekraczają norm i nie są konieczne działania zmniejszające zanieczyszczenia, natomiast celem jest utrzymanie jakości powietrza na takim samym lub lepszym poziomie²⁸.

Na terenie gminy Skierbieszów nie były prowadzone badania czystości powietrza. Najbliższa stacjonarna stacja pomiarowa znajduje się w Zamościu. O stanie czystości powietrza w gminie świadczyć może stan powietrza w powiecie zamojskim. Na obszarze gminy Skierbieszów nie znajdują się żadne zakłady przemysłowe, zanieczyszczenia powietrza pochodzą z kotłowni lokalnych i spalin samochodowych. Na podstawie tej klasyfikacji możemy stwierdzić, że stan czystości powietrza atmosferycznego w gminie Skierbieszów jest dobry.

Hałas²⁹

Hałas drogowy

Hałas jest czynnikiem w znacznym stopniu wpływającym na jakość warunków zamieszkania i wypoczynku człowieka. Wynika z niej, że najbardziej dokuczliwy jest hałas komunikacyjny, znaczny wpływ na utrzymanie klimatu akustycznego ma wpływ hałas sąsiedzki, osiedlowy, a także hałas przemysłowy. Dlatego grupą najbardziej narażoną na hałas są mieszkańcy dużych miast oraz miejscowości położonych wzdłuż ruchliwych tras komunikacyjnych i w pobliżu niektórych obiektów przemysłowych. Gmina Skierbieszów położona jest z dala od miejsc emitujących hałas, więc nie jest narażona na przekroczenia norm w tym zakresie. Jedynym źródłem zakłóceń klimatu akustycznego środowiska w gminie jest hałas drogowy. Poziom hałasu komunikacyjnego zależy zarówno od czynników, takich jak natężenie ruchu, prędkość pojazdów, ich stan techniczny czy rodzaj i stan nawierzchni, po której poruszają się owe pojazdy, jak i od rodzaju otaczającej zabudowy.

Na terenie gminy Skierbieszów głównym źródłem hałasu drogowego są pojazdy kołowe, jednak w tym rejonie nie były prowadzone badania natężenia hałasu

---

²⁷ Raport z wykonania Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Zamojskiego za lata 2009-2010

²⁸ Raport z wykonania Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Zamojskiego za lata 2009-2010

²⁹ Sprawozdanie z wykonania Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Grodzkiego Zamość za lata 2007 r. do 2009 r.

komunikacyjnego. Dla mieszkańców Gminy Skierbieszów jedynym znaczącym źródłem hałasu komunikacyjnego są drogi powiatowe, wzdłuż których poziom hałasu mieści się w dopuszczalnych normach.

Hałas przemysłowy

Gmina Skierbieszów jest gminą typowo rolniczą, nie notuje się więc przekroczeń hałasu związanych z zakładami przemysłowymi, natomiast niewielkie przekroczenia mogą wynikać z działalności drobnych zakładów usługowych.

Przeprowadzone badania wykazują, że na klimat akustyczny Gminy Skierbieszów znaczący wpływ ma hałas komunikacyjny, natomiast hałas przemysłowy stanowi niewielką część czynników wpływających na środowisko akustyczne. Miejscowe uciążliwości stwarzane są okresowo przez niewielkie obiekty produkcyjne i usługowe.

Wody podziemne i powierzchniowe

Ocena stanu jakości wód w rzekach polega na określeniu stopnia zanieczyszczenia wody i zaliczeniu jej do jednej z klas. Ocena czystości jest dokonywana za pomocą trzystopniowej skali, obejmującej trzy klasy czystości wód:

α) klasa pierwsza – wody nadające się do:

- zaopatrzenia ludności w wodę do picia,
- zaopatrzenia zakładów wymagających wody o jakości wody do picia,
- bytowania w warunkach naturalnych ryb łososiowatych,

β) klasa druga – wody nadające się do:

- bytowania w warunkach naturalnych innych ryb niż łososiowate,
- chowu i hodowli zwierząt gospodarskich,
- celów rekreacyjnych, uprawiania sportów wodnych oraz organizowania kąpielisk,

χ) klasa trzecia – wody nadające się do:

- zaopatrzenia zakładów innych niż zakłady wymagające wody o jakości wody do picia,
- nawadniania terenów rolniczych, wykorzystywanych do upraw ogrodnich oraz upraw pod szkłem i pod osłonami z innych materiałów.

Wody, których parametry nie mieszczą się w wartościach dla klasy trzeciej określone są jako pozaklasowe, nie odpowiadające normatywom (non)³⁰.

Na podstawie stanu/potencjału ekologicznego oraz stanu chemicznego, dokonano oceny stanu wód dla 20 jednolitych części wód. Dla jednolitych części wód, dla których nie prowadzono monitoringu substancji chemicznych, zły stan wód został zdeterminowany poprzez umiarkowany, bądź słaby stan/potencjał ekologiczny. W 2012 r. oceniono łącznie stan 37 badanych jednolitych części wód. Jedynie 2 z nich (Zielawa od

³⁰ Sprawozdanie z wykonania Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Grodzkiego Zamość za lata 2007 r. do 2009 r.

dopł. spod Niecielina do ujścia oraz Zbiornik Nielisz) osiągnęły stan dobry, w pozostałych stwierdzono zły stan wód³¹.

Sieć wodna gminy Skierbieszów jest rzadka, ponad 80% obszaru położone jest w zlewni rzeki Wolicy - prawego dopływu Wieprza. Obok wymienionych istnieje jeszcze szereg niewielkich cieków, stałych i okresowych, w dnach lokalnych dolinek. Stałe większe zbiorniki wodne utworzono w Broczówce, Skierbieszowie, Hajownikach i Łaziskach.

Ocena czystości wód na podstawie rzeki Wolicy:

Ocena stanu jednolitych części wód powierzchniowych badanych w latach 2010 - 2012 (źródło: WIOŚ) Rzeka Wolica od dopł. spod Huszczki Dużej do ujścia rok 2011³²

- α) Typ abiotyczny 6 - potok wyżynny węglanowy z substratem drobnoziarnistym na lessach i lessopodobnych
- β) Klasa elementów hydromorfologicznych - stan bardzo dobry / potencjał maksymalny
- χ) Klasa elementów biologicznych - potencjał umiarkowany
- δ) Klasa elementów fizykochemicznych - stan dobry / potencjał dobry
- ε) Stan / potencjał ekologiczny- stan / potencjał umiarkowany
- φ) Stan jednolitej części wód powierzchniowych - stan zły
- γ) Nie spełnienia wymagań dla obszarów chronionych
- η) Stan / potencjał ekologiczny po uwzględnieniu obszarów chronionych - umiarkowany

Badania osadów wodnych rzek i jezior wykonywane są przez Państwowy Instytut Geologiczny w ramach podsystemu Państwowego Monitoringu Środowiska - Monitoring jakości śródlądowych wód powierzchniowych i obejmują określenie zawartości metali ciężkich i wybranych szkodliwych związków organicznych w osadach powstających w rzekach i jeziorach na obszarze kraju. Badania są wykonywane od 1990 roku. Bezpośredni nadzór nad realizacją programu badań sprawuje Główny Inspektorat Ochrony Środowiska³³.

Lokalizacja źródeł i ocena jakości wód w 2012 roku (źródło: WIOŚ) Wolica³⁴

- α) Ocena fizykochemiczna wody - klasa II osady miernie zanieczyszczone
- β) Ocena mikrobiologiczna:
  - Na użytkach zielonych - Azotany mg/l - 6,6
  - Na gruntach ornych - Azotany mg/l - 19,7

---

³¹ Raport o stanie środowiska Województwa Lubelskiego w 2012 roku/ rzeki

³² Raport o stanie środowiska Województwa Lubelskiego w 2012 roku/ rzeki

³³ Raport o stanie środowiska Województwa Lubelskiego w 2012 roku/ osady wody podziemne

³⁴ Raport o stanie środowiska Województwa Lubelskiego w 2012 roku/ osady wody podziemne

- Na obszarach zabudowanych - Azotany mg/l – 3,5
- χ) Wskaźniki decydujące o niższej klasie:
  - Na użytkach zielonych - wapń (III), wodorowęglany (III)
  - Na gruntach ornym - azotany (II), przewodność (II), wapń (III), wodorowęglany (III)
  - Na obszarach zabudowanych - Przewodność (II), wapń (III), wodorowęglany (III)
- δ) Liczba bakterii grupy coli/w tym typu kałowego [w 100 ml <3/<3

Wnioski wynikające z oceny zagrożeń środowiska wód powierzchniowych:

- 1) Dla ochrony jakości wód powierzchniowych konieczna jest realizacja kanalizacji sanitarnej.
- 2) Ochrona wód powierzchniowych wymaga wprowadzenia nowych zasad dobrego gospodarowania w gospodarce rolnej w zakresie stosowania nawozów i środków ochrony roślin, a także racjonalnego wykorzystania rolniczego odchodów płynnych zwierzęcych, przeciwdziałania w redukcji stopnia zanieczyszczeń obszarowych-rolnych.

Wnioski wynikające z oceny stanu czystości wód podziemnych:

- 1) Występuje konieczność przyspieszenia działań związanych z porządkowaniem gospodarki ściekowej i likwidacji nieszczelnych szamb,
- 2) Należy rozwiązać problem odprowadzania ścieków w indywidualnych gospodarstwach oraz gospodarowania odpadami (szczelność szamb, składowanie obornika, kiszonki, zbieranie odpadów itp.),
- 3) Istnieje konieczność uporządkowania gospodarki odpadami w wymiarze gminnym, przyjęcie systemu segregacji, zbiórki i unieszkodliwiania odpadów, rekultywacji składowiska odpadów w miejscowości Kolonia Dębowiec i innych miejsc gromadzenia odpadów („dzikich składowisk”),
- 4) Uporządkować należy gospodarkę odpadami płynnymi zwierzęcymi,
- 5) Monitorować trzeba przestrzeganie zasad gospodarowania w strefach ochronnych ujęć wody,
- 6) Dokonać realizacji zbiorczego zaopatrzenia mieszkańców w wodę³⁵.

System zaopatrzenia w wodę

Mieszkańcy gminy Skierbieszów są zaopatrywani w wodę z gminnej sieci wodociągowej. Eksploatację wodociągów prowadzi Gmina Skierbieszów. W gminie Skierbieszów występują wodociągi zbiorowe, które, zaopatrują większość sołectw. Zwodociągowanych jest 26 miejscowości. Cztery miejscowości pozostają bez obsługi wodociągowej. Mieszkańcy tej części gminy, która nie ma dostępu do sieci wodociągowej, zaopatrywani są w wodę z lokalnych studni kopanych lub wierconych.

---

³⁵ Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2007-2015

Długość wodociągu w 2012 roku wynosiła 75,4 km, do wodociągu podłączonych było 1 203 budynków. W 2012 roku, według danych BDL GUS, z sieci wodociągowej na terenie gminy korzystało 2 876 osób. Stopień zwodociągowania gminy na koniec 2012 r., liczony jako procentowy udział osób korzystających z wodociągu w ogólnej liczbie mieszkańców, był niski i wynosił 53%, był równy ze stopniem zwodociągowania powiatu (53%).

Tabela 21. Stan zwodociągowania gminy Skierbieszów na 2012 r.

Wyszczególnienie	Jednostka	Wartość
długość czynnej sieci rozdzielczej	km	75,4
długość czynnej sieci rozdzielczej będącej w zarządzie bądź administracji gminy	km	73,3
długość czynnej sieci rozdzielczej będącej w zarządzie bądź administracji gminy, eksploatowanej przez jednostki gospodarki komunalnej	km	0
połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	1203
woda dostarczona gospodarstwom domowym	dam ³	168,6
ludność korzystająca z sieci wodociągowej	osoba	2876
zużycie wody w gospodarstwach domowych ogółem na 1 mieszkańca	m ³	30,9
zużycie wody w gospodarstwach domowych na wsi na 1 mieszkańca	m ³	30,9

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Na system zaopatrywania w wodę Gminy Skierbieszów składają się:

- Wodociągi w miejscowościach: Skierbieszów, Majdan Skierbieszowski, Dębowiec, Zrąb, Wiszenki, Wysokie, Łaziska
- Punkt poboru wody w miejscowości Zbytów.

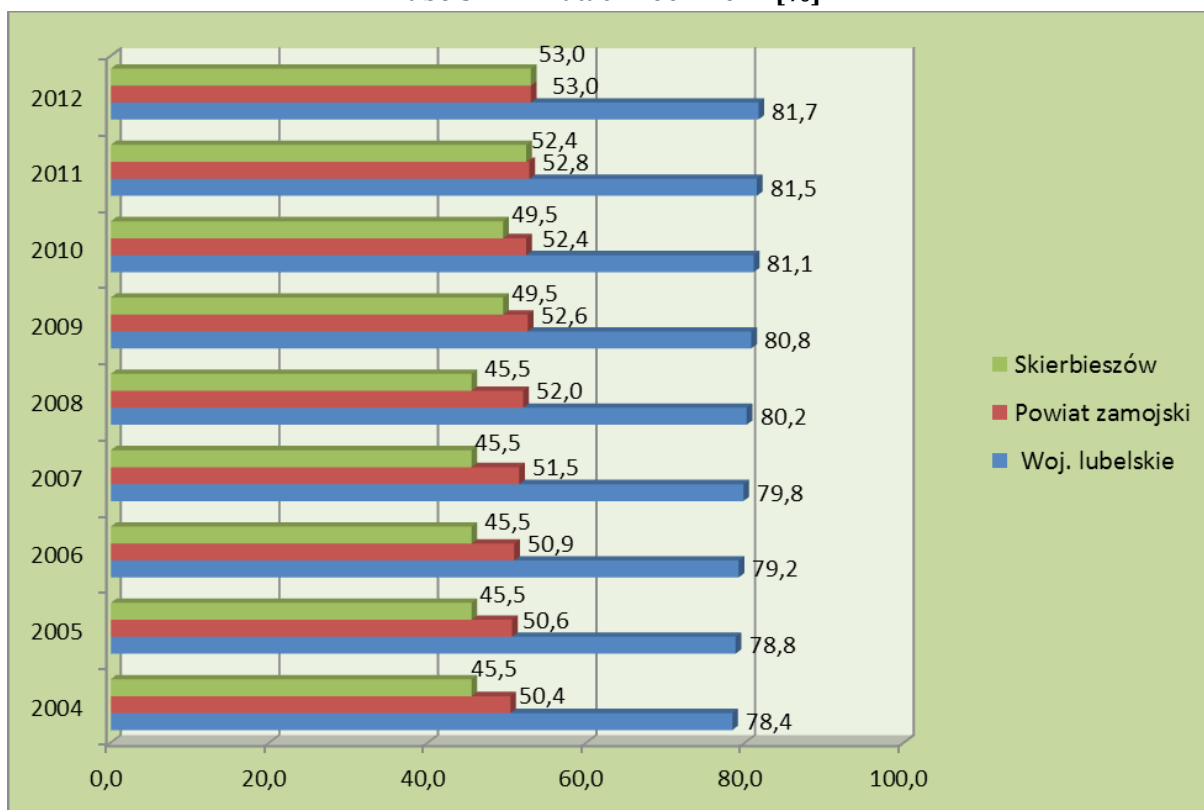
Tabela 22. Porównanie stopnia zwodociągowania gminy Skierbieszów, powiatu zamojskiego, województwa lubelskiego oraz obszarów wiejskich tych jednostek w 2012 r. [w %]

Wyszczególnienie	Gmina Skierbieszów	Powiat zamojski	Województwo lubelskie
ogółem	53,0	53,0	81,7
miasta		93,0	93,9
obszary wiejskie	53,0	48,2	71,1

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Na tle obszarów wiejskich powiatu i województwa gmina Skierbieszów wygląda stosunkowo korzystnie – jej stopień zwodociągowania jest większy od średnich dla obszarów wiejskich powiatu ale mniejszy od średnich dla obszarów wiejskich województwa. Oznacza to, że gminna sieć wodociągowa jest lepiej rozwinięta, niż sieci wodociągowe na obszarach wiejskich powiatu.

Wykres 32. Stopień zwodociągowania w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i województwie lubelskim w latach 2004-2012 [%].

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jak widać na powyższym wykresie na przestrzeni lat 2004-2011 stopień zwodociągowania gminy Skierbieszów był podobny do stopnia zwodociągowania powiatu zamojskiego. W 2012 roku stopień zwodociągowania obu jednostek zrównał się, co jest pozytywnym aspektem i świadczy o tym, że gmina Skierbieszów systematycznie poprawia poziom zwodociągowania. Poniższa tabela prezentuje podstawowe dane dotyczące sieci wodociągowej w gminie Skierbieszów.

Tabela 23. Podstawowe dane odnośnie sieci wodociągowej w gminie Skierbieszów w latach 2004-2012

Gmina Skierbieszów	Jedn.	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
długość czynnej sieci rozdzielczej	km	46,0	46,0	46,0	46,0	47,5	60,7	60,7	74,0	75,4
połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	946	946	946	946	946	1074	1074	1179	1203
ludność korzystająca z sieci wodociągowej	os.	2585	2563	2534	2520	2499	2702	2739	2876	2876

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Sieć wodociągowa gminy stale się rozrasta, zaprezentowane dane ukazują, że rozwój ten postępuje w stosunkowo szybkim tempie.

Gmina Skierbieszów prowadzi rejestry gminne, w których dostępne są najnowsze dane odnośnie infrastruktury wodociągowej. Z danych gminy wynika, iż na dzień 31.12.2014 dostęp do wodociągu posiadało 4 387 mieszkańców gminy, sieć wodociągowa podłączona była do 1 299 budynków mieszkalnych. Stopień zwodociągowania gminy Skierbieszów na koniec 2014 roku znacznie wzrósł w stosunku do 2012 roku i wynosił 80%.

System odprowadzania i oczyszczania ścieków

Na terenie gminy Skierbieszów nie ma uporządkowanej gospodarki ściekowej. Gmina posiada sieć kanalizacyjną, cechującą się bardzo niskim poziomem rozwoju. W 2012 roku jej długość wynosiła 12,9 km, do sieci podłączonych było 226 budynków. Z gminnej kanalizacji korzystały 792 osoby. Dokładne dane prezentuje poniższa tabela:

Tabela 24. Stan skanalizowania gminy Skierbieszów na 2012 r.

Wyszczególnienie	Jednostka	Wartość
długość czynnej sieci kanalizacyjnej	km	12,9
długość czynnej sieci kanalizacyjnej będącej w zarządzie bądź administracji gminy	km	12,9
długość czynnej sieci kanalizacyjnej będącej w zarządzie bądź administracji gminy, eksploatowanej przez jednostki gospodarki komunalnej	km	0
połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt	226
ścieki odprowadzone	dam ³	25
ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	osoba	792

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Do 2009 roku jedyny układ kanalizacyjny istniał na terenie osiedla d. POM, gdzie skanalizowane jest 7 budynków. Począwszy od 2009 roku rozpoczęto szereg inwestycji mających na celu rozbudowę sieci kanalizacyjnej w Gminie Skierbieszów. Obecnie sieć kanalizacyjna istnieje na obszarze miejscowości Skierbieszów.

W gminie Skierbieszów funkcjonuje oczyszczalnia ścieków komunalnych w Skierbieszowie oraz oczyszczalnia w Łaziskach. W 2008 roku została przeprowadzona kompleksowa rozbudowa i modernizacja oczyszczalni w Skierbieszowie.

Nieczystości płynne gromadzone w zbiornikach należących do użytkowników nieruchomości są okresowo wywożone na najbliższy punkt zlewny przy oczyszczalniach ścieków w Skierbieszowie i w Zamościu.

W 2014 r. rozpoczęto czynności w zakresie planowanej rozbudowy sieci kanalizacyjnej. W kwietniu 2014 zostało wydane postanowienie w sprawie konieczności

sporządzania raportu oddziaływania na środowisko do decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach realizacji przedsięwzięcia pn. „Budowa sieci kanalizacji grawitacyjno-tłocznej w miejscowości Sady i Skierbieszów, Gmina Skierbieszów”³⁶.

Tabela 25. Podstawowe dane odnośnie sieci kanalizacyjnej w gminie Skierbieszów w latach 2004-2012

Gmina Skierbieszów	Jedn.	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
długość czynnej sieci kanalizacyjnej	km	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	6,2	6,9	12,9	12,9
połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	7	7	7	7	7	113	116	226	226
ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	os.	165	164	162	161	160	477	491	801	792

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W miejscowościach, które nie posiadają dostępu do sieci kanalizacyjnej, ścieki zbierane są w bezodpływowych zbiornikach, co stanowi poważne zagrożenie dla środowiska, grozi przedostawaniem się ścieków bezpośrednio do gruntu i znacznie utrudnia ich neutralizację.

Tabela 26. Porównanie stopnia skanalizowania gminy Skierbieszów, powiatu zamojskiego, województwa lubelskiego oraz obszarów wiejskich tych jednostek w 2012 r. [%]

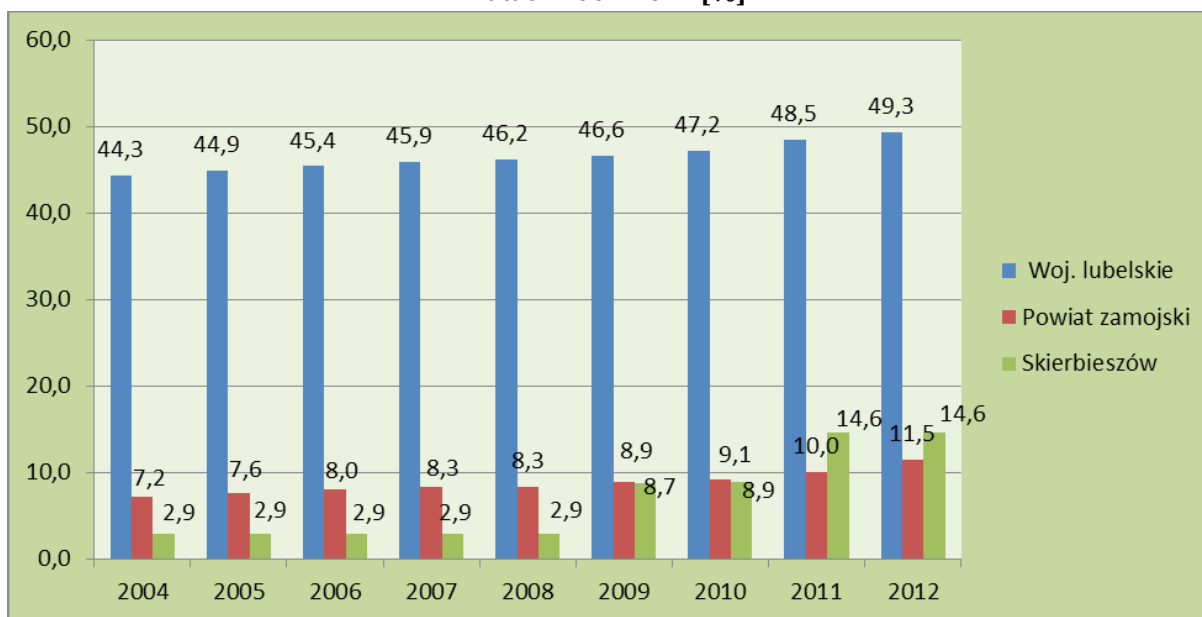
Wyszczególnienie	Gmina Skierbieszów	Powiat zamojski	Województwo lubelskie
ogółem	14,6	11,5	49,3
obszary wiejskie	14,6	5,6	17,0

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Stopień skanalizowania gminy (procentowy stosunek liczby mieszkańców korzystających z sieci kanalizacji sanitarnej do liczby mieszkańców ogółem) w 2012 roku wynosił 14,6%. Była to wartość większa od średniej dla powiatu zamojskiego ogółem oraz znacznie wyższa od średniej dla obszarów wiejskich powiatu. W stosunku do obszarów wiejskich województwa lubelskiego poziom skanalizowania jest niewiele niższy.

³⁶ Strona internetowa Biuletyn Informacji Publicznej Urząd Gminy Skierbieszów, ugskierbieszow.bip.lubelskie.pl

Wykres 33. Stopień skanalizowania w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i woj. lubelskim w latach 2004-2012 [%]

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Gmina Skierbieszów prowadzi rejestry gminne, w których dostępne są najnowsze dane odnośnie infrastruktury kanalizacyjnej. Z danych gminy wynika, iż na dzień 31.12.2014 z kanalizacji korzystało 951 mieszkańców gminy, sieć kanalizacyjna podłączona była do 226 budynków mieszkalnych. Stopień skanalizowania gminy Skierbieszów na koniec 2014 roku wzrósł w stosunku do 2012 roku i wynosił 17,6%.

Gmina Skierbieszów jest gminą wiejską, cechującą się niedostatecznym stopniem rozwoju sieci kanalizacyjnej, pomimo to na tle województwa i powiatu prezentuje się bardzo korzystnie.

Rozbudowa sieci kanalizacyjnej gminy oraz budowa przydomowych oczyszczalni w miejscach, gdzie funkcjonowanie sieci zbiorczej byłoby utrudnione lub nieekonomiczne są jednymi z priorytetowych inwestycji zaplanowanych przez władze na najbliższe lata.

Niski stopień rozwoju sieci kanalizacyjnej jest bardzo niekorzystny, obniża standard życia mieszkańców gminy, uniemożliwia prowadzenie ujednoczonej gospodarki wodno-ściekowej, zaburza stosunki wodne obszaru oraz stanowi zagrożenie dla środowiska i zdrowia ludzkiego.

Niedostateczny stopień rozwoju gospodarki wodno-ściekowej stanowi zagrożenie dla walorów krajobrazowo-przyrodniczych gminy, gdyż elementy środowiska naturalnego są stale narażone na oddziaływanie zanieczyszczeń bytowych, natomiast nieodpowiednie pozyskiwanie wody pitnej prowadzi do zaburzenia stosunków wodnych. Powoduje to duże ryzyko degradacji dla otoczenia przyrodniczego, a także może niekorzystnie wpływać na funkcjonowanie ekosystemów znajdujących się w problemowym obszarze. Poza ryzykiem degradacji głównych walorów gminy, niedostateczny rozwój sieci wodociągowej powoduje, że utrudnione jest funkcjonowanie obiektów turystycznych, które wymagają niezakłóconych dostaw wody do prowadzenia

działalności. Podmioty gospodarcze, niezależnie od typu prowadzonej przez nich działalności, muszą mieć dostęp do sieci wodociągowo-kanalizacyjnej. Potencjalni inwestorzy przy podejmowaniu decyzji o lokalizacji inwestycji biorą pod uwagę poziom rozwoju infrastruktury na danym terenie. Jeśli jest on zbyt niski, poszukują innych miejsc, spełniających ich wymagania. Dlatego ważne jest pełne zwodociągowanie i skanalizowanie obszaru gminy dla pozyskiwania inwestycji i tworzenia nowych miejsc pracy.

Zadania Gminy Skierbieszów w zakresie gospodarki ściekowej skupić się powinny na rozbudowie sieci kanalizacyjnej oraz na rozbudowie oczyszczalni ścieków w kierunku zwiększenia przepustowości i poprawy jakości odprowadzanych ścieków. Alternatywnym rozwiązaniem dla terenów wiejskich o rozproszonej zabudowie jest budowa przydomowych oczyszczalni ścieków współfinansowana przez fundusze pomocowe, Gminy i mieszkańców³⁷.

Gospodarka odpadami

Odpady są nieodłącznym atrybutem bytowania i gospodarczej działalności człowieka. Gospodarka odpadami jest ważnym elementem ochrony środowiska.

Z dniem 1 lipca 2013 roku weszła w życie nowelizacja „Ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach Dz.U.2013.0.1399 t.j. - Ustawa z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach” tzw. „śmieciowa”.

Ustawa określa:

- 1) zadania gminy oraz obowiązki właścicieli nieruchomości, dotyczące utrzymania czystości i porządku,
- 2) warunki wykonywania działalności w zakresie odbierania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości i zagospodarowania tych odpadów;
- 3) warunki udzielania zezwoleń podmiotom świadczącym usługi w zakresie uregulowanym w ustawie.

W praktyce oznacza to, że od 1 lipca 2013 roku „właścicielami” odpadów stały się gminy, tym samym mają obowiązek zapewnić odbiór odpadów od mieszkańców.

W Gminie Skierbieszów mieszkańcy mają możliwość dokonania wyboru sposobu odbioru odpadów (segregowane lub niesegregowane) oraz wysokości stawki, która uzależniona jest od liczby osób zamieszkujących daną posesję oraz rodzaju gospodarowania odpadami.

Wszyscy właściciele nieruchomości na których zamieszkują mieszkańcy (niezależnie od tego czy są tam zameldowani czy nie) zobowiązani są do złożenia w Urzędzie Gminy Skierbieszów deklaracji zawierającej informacje o zamieszkałych osobach na danej posesji oraz sposobie gospodarowania odpadami.

---

³⁷ Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska Dla Powiatu Zamojskiego na lata 2009-2012

Gmina Skierbieszów co roku wyłania w ramach przetargu nieograniczonego podmiot, który zapewnia w każdym miesiącu wywóz odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości.

Według informacji zawartych w „Regulaminie utrzymania czystości i porządku na terenie gminy Skierbieszów” na terenie Gminy Skierbieszów obowiązuje selektywna zbiórka następujących frakcji odpadów komunalnych:

- 1) papieru i tektur,
- 2) metalu,
- 3) tworzyw sztucznych i wielomateriałowych,
- 4) szkła opakowaniowego bezbarwnego i kolorowego,
- 5) przeterminowanych leków i chemikaliów,
- 6) mebli i odpadów wielkogabarytowych,
- 7) zużytych baterii i akumulatorów,
- 8) zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego,
- 9) zużytych opon,
- 10) odpadów budowlanych i rozbiórkowych,
- 11) odpadów ulegających biodegradacji.

Kilka razy w roku (raz na 2 m-ce) w miejscowości Skierbieszów prowadzone są mobilne Punkty Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych do których dostarczać można: metal, meble i inne odpady wielogabarytowe, zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, odpady budowlane i rozbiórkowe, odpady zielone i biodegradowalne, popiół, zużyte opony i chemikalia (zbiórka dotyczy odpadów powstających w gospodarstwach domowych).

Segregacja odpadów na terenie gminy odbywa się w następujący sposób³⁸:

- a) niebieski – na papier i tekturę;
- b) żółty – na tworzywa sztuczne i wielomateriałowe;
- c) białe – na szkło opakowaniowe bezbarwne;
- d) zielone – na szkło opakowaniowe kolorowe;
- e) czerwone - na zużyte baterie;
- f) pojemnik – na przeterminowane leki – z napisem „przeterminowane leki”.

Na terenie Gminy Skierbieszów funkcjonuje zorganizowany wywóz odpadów stałych i płynnych na wyznaczone miejsca ich gromadzenia, prowadzony przez PGK w Zamościu. Na terenie Gminy na gruntach wsi Dębowiec zlokalizowane jest składowisko odpadów komunalnych eksploatowane przez PGK w Zamościu. Regionalny Zakład Zagospodarowania Odpadów w Dębowcu (RZZO) przyjmuje odpady z terenu miasta Zamość oraz z 13 gmin terenu powiatu zamojskiego. Są to gminy: Adamów, Grabowiec, Komarów-Osada, Łabunie, Miączyn, Nielisz, Radecznicza, Sitno, Skierbieszów, Stary

---

³⁸ Uchwała Nr XVI/144/13 Rady Gminy Skierbieszów z dnia 29 stycznia 2013r. w sprawie przyjęcia „Regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie gminy Skierbieszów”

Zamość, Sułów, Szczepieszyn. RZZO położony jest w odległości około 10 km na północny-wschód od Zamościa, na gruntach Kolonii Dębowiec w sąsiedztwie istniejącego składowiska odpadów komunalnych. Obejmuje kompleksowe zagospodarowanie odpadów dowożonych z gmin należących do Zamojsko-Roztoczańskiego związku Gmin, a także pozostałych gmin powiatu zamojskiego oraz z terenu miasta Zamość, z uwzględnieniem istniejącego i prognozowanego stanu systemu gospodarki odpadami, w tym selektywnej zbiórki odpadów³⁹. W ramach przedsięwzięcia powstały trzy zasadnicze obiekty technologiczne zagospodarowania i unieszkodliwiania odpadów: sortowania, kompostownia i kwatera Nr II wraz z obiektami pomocniczymi, infrastrukturą i urządzeniami do eksploatacji Instalacji⁴⁰.

W ramach RZZO funkcjonują:

- sortownia odpadów komunalnych,
- linia sortownicza do doczyszczania selektywnie zbieranych „surowców wtórnych”
- linia do produkcji paliwa alternatywnego,
- kompostownia frakcji biodegradowalnej,
- plac na przyjmowanie odpadów budowlanych i ich ewentualne rozdrobnienie,
- wiata lub hala do przyjmowania odpadów wielkogabarytowych i ich ewentualne rozdrobnienie,
- hala wstępnego demontażu zużytego sprzętu elektronicznego i elektrycznego,
- miejsce wydzielenia z odpadów komunalnych odpadów niebezpiecznych.

W zakładzie zagospodarowania odpadów w Dębowcu znajduje się także m.in.: waga do ewidencji odpadów. Rocznie Zakład może przyjąć 50 tys. ton odpadów nieposegregowanych i 1,2 tys. tony odpadów z selektywnej zbiórki.

Na terenie gminy odpady komunalne powstają⁴¹:

- α) w gospodarstwach domowych,
- β) w obiektach infrastruktury, takich jak: usługi, handel, szkolnictwo, obiekty turystyczne,
- χ) w obiektach działalności gospodarczej,
- δ) na terenach otwartych, takich jak: ulice (odpady z koszy, zmiotki), cmentarze, skwery, parki, ogrody.

Informacje o osiągniętych przez gminę wymaganych poziomach recyklingu⁴².

Gmina Skierbieszów w ramach realizowania obowiązków wynikających z ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach udostępnia informacje o osiągniętych przez

³⁹ Aktualizacja Planu Gospodarki Odpadami dla Powiatu Zamojskiego na lata 2009-2012

⁴⁰ Decyzja nr 1/2009 o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia pn. „Budowa Regionalnego Zakładu Zagospodarowania Odpadów na nowo pozyskanych terenach w sąsiedztwie istniejącego Składowiska Odpadów w miejscowości Dębowiec, gm. Skierbieszów”

⁴¹ Aktualizacja Planu Gospodarki Odpadami dla Powiatu Zamojskiego na lata 2009-2012

⁴² Strona internetowa Biuletyn Informacji Publicznej Urząd Gminy Skierbieszów, ugskierbieszow.bip.lubelskie.pl

gminę poziomach recyklingu oraz ograniczenia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji przekazanych do składowania za rok 2013:

- Osiągnięty poziom ograniczenia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych do składowania wyniósł 57,58%
- Osiągnięty poziom recyklingu, przygotowania do ponownego użycia następujących frakcji odpadów komunalnych: papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła wyniósł 17,00%.

Infrastruktura energetyczna i telekomunikacja

Gmina Skierbieszów jest w całości zelektryfikowana, nie odnotowano niedoboru energii elektrycznej, sporadyczne wyłączenia energii spowodowane są awariami i ich usuwaniem.

Gmina Skierbieszów posiada dostęp do telefonii (stacjonarnej i komórkowej) oraz do Internetu.

Linie elektroenergetyczne

Energia elektryczna wykorzystywana jest przede wszystkim do oświetlania budynków i terenów zabudowanych. Na terenie gminy większość odbiorców posiada liczniki dwutaryfowe do wykorzystywania w gospodarstwach rolnych odbiorników energii o dużej mocy. Energia elektryczna dla potrzeb powiatu zamojskiego dostarczana jest głównie z elektrowni w Dobrotworze na Ukrainie. Część mocy pokrywana jest z polskiego systemu energetycznego oraz małych elektrowni wodnych działających na terenie powiatu w miejscowościach: Nielisz, Michalów, Zwierzyniec, Tworyczów i Klemensów⁴³.

Ciepłownictwo

Na terenie gminy nie występują centralne źródła ciepła, produkcja ciepła odbywa się w indywidualnych kotłowniach lokalizowanych w budynkach mieszkalnych, budynkach gospodarczych lub budynkach użyteczności publicznej. W większości kotłowni indywidualnych, w szklarniach, budynkach mieszkalnych oraz gospodarczych ciepło uzyskiwane jest poprzez spalanie paliw stałych, głównie w postaci węgla kamiennego, koksu, ale także wykorzystywane są coraz częściej do tego celu inne paliwa np. trociny drzewne. Większość obiektów użyteczności publicznej tj. szkoły, urzędy oraz inne podmioty ogrzewane są kotłowniami na opał stały. W zabudowie zagrodowej i jednorodzinnej dominuje ogrzewanie drewnem i węglem. W celu zmniejszenia zużycia energii cieplnej prowadzone są coraz częściej realizowane termomodernizacje zarówno obiektów użyteczności publicznej, jak i budownictwa mieszkaniowego.

Telekomunikacja

Rozwój gminy Skierbieszów wymaga budowy infrastruktury telekomunikacyjnej, ta zaś uwarunkowana jest tempem realizacji projektów inwestycyjnych w budownictwie jedno i wielorodzinnym i rozwojem przedsiębiorczości na terenie gminy.

---

⁴³ Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2007-2015

Gmina przygotowuje się do rozbudowania i wdrożenia planu upowszechnienia dla mieszkańców gminy szerokopasmowego dostępu do Internetu celem stworzenia społeczeństwa informacyjnego. Coraz większego znaczenia w gospodarce i życiu społecznym nabiera dostęp do informacji. Jawność życia publicznego, a także obywatelskie prawo dostępu do informacji, zagwarantowane przez Konstytucję RP, która stanowi, zgodnie z art. 54; każdy obywatel ma wolność pozyskiwania informacji, nakłada w tej mierze na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek stworzenia sprawnego systemu komunikacji społecznej, w tym także drogą elektroniczną, a w związku z tym budowy zintegrowanej infrastruktury informatycznej o zaawansowanych możliwościach usługowych.

Korzyści płynące z rozwoju informatyzacji w Gminie mają wiele płaszczyzn – od wymiaru pojedynczego obywatela (dostęp do informacji, możliwość zdalnego załatwiania spraw, telenauka, telepraca i inne), poprzez podmioty gospodarcze (e-biznes, e-commerce) do Urzędu Gminy – udostępnianie informacji, promocja gminy, zarządzanie kryzysowe i inne⁴⁴.

Gazyfikacja

Obszar Gminy nie jest zgazyfikowany. Brakuje sieci gazu przewodowego. Indywidualne gospodarstwa domowe używają dla swych potrzeb gazu z butli.

Infrastruktura społeczna

Infrastruktura edukacyjna

Historia szkolnictwa na terenie gminy⁴⁵

Tradycje szkolne sięgają w Skierbieszowie 1 poł. XVII wieku, kiedy istniała tutaj szkoła parafialna przy tutejszym kościele. W 1817 roku wizytacja biskupia wymieniała szkołę prywatną, natomiast szkołę elementarną, a potem początkową wymieniają źródła z końca XIX i pocz. XX wieku. W 1904 roku uczył tutaj Aleksander Szulc, a w 1914 roku Paweł Goroszko. Działalność szkoły była finansowana z funduszy zaborcy, dla przykładu można podać że w 1911 roku szkoła w Skierbieszowie otrzymała 420 rubli. W 1916 roku otwarto tutaj powszechną szkołę 2-klasową, która mieściła się od 1917 roku w nowo zbudowanym drewnianym, parterowym budynku. Budynek posiadał dwie sale lekcyjne i mieszkanie dla nauczyciela. Pierwszą nauczycielką w 1916 roku została Józefa Münnichówna. Później uczyli tutaj: Jadwiga Czarniecka (1917-1918), Leokadia Hintz (1918-1919), w latach 1919-1920 Władysław i Józefa Dąbrowscy oraz Sabina Dobrowolska, a w latach 1920-1921 Aniela Dobrowolska, Maria Wójtowicz, Katarzyna Wójtowicz i Leon Wójtowicz. Kierownikiem tej szkoły w latach 1921-1936 był Rudolf Bisch, w latach 1936-1937 Emil Ostaszewski, w latach 1937-1938 Stefan Tarankiewicz, a w latach 1938-1944 Władysław Keyha.

---

⁴⁴ Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2007-2015

⁴⁵ Strona internetowa Gminy Skierbieszów: www.skierbieszow.com.pl

Szkoła systematycznie zwiększała swój stopień organizacyjny aż do 7-klasowej. Jednak drewniany budynek szkolny okazał się za ciasny, dlatego w latach 1928-1930 wybudowano murowany, piętrowy gmach szkolny. Była to 7-klasowa Publiczna Szkoła im. Ignacego Mościckiego. Wyposażona była w 10 sal lekcyjnych, salę gimnastyczną, bibliotekę, gabinet dyrektora, sekretariat, ubikację. Naukę podjęło wówczas 243 dzieci. W okresie międzywojennym uczyli także: Zofia Bisch, Bronisława Taraszkiewiczówna, Zofia Nowakowska, Bronisława Krasucka, Stefan Teraszkiewicz, Władysław Sękiewicz, Józefa Gładysz, Bronisława Gładysz, Bronisława Kwaśniewska, Julian Chmielewski, Stefania i Ferdynand Kirschowie oraz Maria Pietrzak.

W 1944 roku otwarto ponownie szkołę, a jej pierwszym kierownikiem w latach 1944-1946 został Roman Dobrzański. Gmach szkolny został podczas II wojny światowej znacznie uszkodzony, dlatego zajęcia odbywały się w kilku budynkach, znacznie oddalonych od siebie.

W latach 1949-1951 odbudowano przedwojenny budynek szkolny, gdzie z powrotem rozpoczęto naukę. Funkcję kierownika tej szkoły pełnili kolejno: Józef Sokołowski (1947-1948), Maria Jankowska (1948), Tadeusz Gawłowski (1948-1972), Marian Cieplichowicz (1973-1984), Barbara Dymańska (1984-1986), Irena Klonowska (1986-1997), Anna Węclawik (1997-2001) i od 2001 roku Jolanta Sawicka-Żywicka. Wzrost liczby uczniów spowodował rozbudowę szkoły. Dobudowano kolejne skrzydło, a w 2001 roku oddano do użytku salę gimnastyczną z przeznaczeniem dla szkoły podstawowej i gimnazjum. W 2008 roku Szkoła Podstawowa i Gimnazjum Publiczne podpisały porozumienie partnerskie z polską Szkołą Średnią nr 24 im. Marii Konopnickiej we Lwowie. W 2012 roku Gimnazjum Publiczne nawiązało współpracę ze szkołą w niemieckiej gminie Bühlertann.

Gimnazjum skierbieszowskie powstało w 1999 roku i od początku kieruje nim Dyrektor Anna Węclawik, a jej zastępcą jest Anna Czochra. Zajmuje ono dobudowane piętrowe skrzydło przy Szkole Podstawowej.

Do instytucji oświatowo-wychowawczych można zaliczyć przedszkole, którego wieloletnią dyrektorką począwszy od 1966 roku była Irena Guz. W połowie lat 80. zastąpiła ją na tym stanowisku Teodozja Winiarczyk i pełniła tę funkcję do 2001 roku. Wówczas utworzono Zespół Szkoły Podstawowej i Przedszkola w Skierbieszowie, a dyrektorką całości została Jolanta Sawicka-Żywicka.

Pod koniec lat 50. powstała w Skierbieszowie 2-letnia Szkoła Przysposobienia Rolniczego, podlegała Inspektoratowi Oświaty w Zamościu, którą kierował Tadeusz Gawłowski, jednocześnie kierownik Szkoły Podstawowej. Szkoła ta mieściła się początkowo w dawnej „stróżówce” przy SP, a od 1966 roku przeniesiono ją do budynku dawnej szkoły drewnianej, gdzie funkcjonowała razem z przedszkolem. W 1968 roku powstała Zasadnicza Szkoła Rolnicza, której kierowniczką od 1970 roku została Jadwiga Cwener. W 1986 roku kupiono dom mieszkalny po Józefie Śmiechu i po adaptacji przeznaczono go na Szkołę Rolniczą. W 1992 roku utworzono także wieczorowe 3-letnie Technikum Rolnicze, a dyrektorem szkoły został wówczas Jan Cwener. Placówkę zlikwidowano w 1997 roku.

Na terenie gminy Skierbieszów obsługę mieszkańców w zakresie oświaty i wychowania zapewniają następujące placówki edukacyjne:

- 1) Zespół Szkoły Podstawowej i Przedszkola w Skierbieszowie
  - Samorządowe Przedszkole w Skierbieszowie,
  - Szkoła Podstawowa im. Ignacego Mościckiego w Skierbieszowie
- 2) Szkoła Podstawowa w Dębowcu
- 3) Szkoła Podstawowa w Sulmicach
- 4) Gimnazjum Publiczne im. Dzieci Zamojszczyzny w Skierbieszowie

Szkoły podstawowe oraz gimnazjum wyposażone są w sprzęt komputerowy z dostępem do Internetu oraz sale gimnastyczne. Nauczane są języki obce (angielski, rosyjski, niemiecki).

W Gminie działa jedno przedszkole, które posiada 5 oddziałów. Łącznie w 2013 w przedszkolu było 120 dostępnych miejsc, na zajęcia uczęszczało 102 dzieci.

Tabela 27. Struktura wiekowa dzieci uczęszczających do Przedszkola Samorządowego w Skierbieszowie w 2013 roku

Wiek dzieci	Liczba dzieci
2 i mniej lat	2
3 lata	15
4 lata	21
5 lat	32
6 lat	32
<i>Razem</i>	<i>102</i>

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o. o. na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Budynek przedszkola stanowi 841 m² powierzchni użytkowej, jest częściowo podpiwniczony.

Wykres 34. Liczba dzieci w przedszkolu ogółem w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych GUS, w latach 2004-2013 liczba dzieci uczęszczających do przedszkola w Gminie Skierbieszów była zmienna. W latach 2004-2011 wahała się w okolicach 60 dzieci, natomiast od 2011 roku do 2013 z roku na rok znacznie rosła. Związane jest to z faktem, iż są to dzieci pokolenia wyżu demograficznego.

Na poziomie podstawowym edukację prowadzą istniejące publiczne szkoły podstawowe w miejscowościach: Skierbieszów, Dębowiec, Sulmice. Łącznie 24 oddziały szkolne korzystają z 30 pomieszczeń szkolnych. Najmniejszą szkołą jest szkoła podstawowa w Sulmicach. Największa natomiast jest Szkoła Podstawowa w Skierbieszowie. W każdej szkole znajduje się pracownia komputerowa. Z sali gimnastycznej znajdującej się w Skierbieszowie korzystają uczniowie Szkoły Podstawowej i Gimnazjum.

Tabela 28. Szkolnictwo podstawowe w Gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i na obszarach wiejskich woj. lubelskiego w latach 2004-2012

Jednostka terytorialna	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Liczba szkół podstawowych									
Woj. lubelskie - gminy wiejskie	904	884	873	846	820	796	779	755	722
Powiat zamojski	98	95	95	91	85	81	77	75	68
Powiat zamojski - gminy wiejskie	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	52
Gmina Skierbieszów	4	3	3	3	3	3	3	3	3
Pomieszczenia szkolne									
Woj. lubelskie - gminy wiejskie	6897	6783	6748	7394	7376	7270	7200	7009	6914
Powiat zamojski	686	671	678	724	696	666	659	657	635
Powiat zamojski - gminy wiejskie	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	484

Gmina Skierbieszów	30	27	28	29	30	29	29	29	30
Oddziały w szkołach									
Woj. lubelskie - gminy wiejskie	5143	4993	4936	4868,43	4748,51	4618,29	4584,28	4411,47	4309,48
Powiat zamojski	532	505	500	489,47	473,00	452,63	439,58	409,15	397,50
Powiat zamojski - gminy wiejskie	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	306,25
Gmina Skierbieszów	23	21	21	22,00	22,00	22,00	21,50	19,00	24,00
Liczba uczniów									
Woj. lubelskie - gminy wiejskie	83627	79499	75878	71853	68885	65931	63355	61572	59982
Powiat zamojski	8674	8156	7803	7419	7075	6793	6501	6288	6083
Powiat zamojski - gminy wiejskie	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	4511
Gmina Skierbieszów	405	391	380	364	350	330	337	326	304

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Liczba uczniów w województwie (obszary wiejskie) od 2004 do 2012 roku zmalała o 23 645 osób, co stanowi 28,27%, w powiecie w tych samych latach ubyło 2591 uczniów (29,87%), natomiast w gminie 101 uczniów, czyli 24,94%. Procentowo spadek liczby uczniów najmniejszy był w gminie.

Siedzibą Szkoły Podstawowej im. Ignacego Mościckiego w Skierbieszowie jest budynek o powierzchni użytkowej 1 215,20 m² częściowo podpiwniczony o trzech kondygnacjach. W szkole mieści się 10 sal lekcyjnych, w tym pracownia komputerowa, w której znajdują się 22 stanowiska z dostępem do Internetu. W szkole znajduje się świetlica, która prowadzi zajęcia zgodnie z rozkładem zajęć dydaktyczno-wychowawczych szkoły⁴⁶.

- 1) Zespół Szkoły Podstawowej i Przedszkola w Skierbieszowie (w roku szkolnym 2013/14)
  - Szkoła Podstawowa – 233 uczniów, liczba nauczycieli: - 22
  - Przedszkole - 102 uczniów, liczba nauczycieli: - 6
- 2) Szkoła Podstawowa w Dębowcu (w roku szkolnym 2013/14)
  - Liczba uczniów – 50 (łącznie z klasą „0”), liczba nauczycieli - 10
- 3) Szkoła Podstawowa w Sulmicach (w roku szkolnym 2013/14)
  - Liczba uczniów – 46 (łącznie z klasą „0”), liczba nauczycieli – 8

Gimnazjum Publiczne im. Dzieci Zamojszczyzny w Skierbieszowie (w roku szkolnym 2014/15)

Liczba uczniów -168, liczba nauczycieli – 20

⁴⁶ Strona internetowa Gminy Skierbieszów: www.skierbieszow.com.pl

Tabela 29. Szkolnictwo gimnazjalne w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i na obszarach wiejskich woj. lubelskiego w latach 2004-2012

Jednostka terytorialna	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Liczba gimnazjów									
Woj. lubelskie - gminy wiejskie	288	291	293	292	294	294	291	290	290
Powiat zamojski	26	26	27	27	26	26	26	27	27
Powiat zamojski - gminy wiejskie	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	22
Gmina Skierbieszów	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pomieszczenia szkolne									
Woj. lubelskie - gminy wiejskie	2029	2111	2137	2424	2489	2471	2406	2401	2431
Powiat zamojski	241	242	250	282	278	267	266	271	275
Powiat zamojski - gminy wiejskie	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	484
Gmina Skierbieszów	11	11	11	12	12	12	12	11	10
Oddziały w szkołach									
Woj. lubelskie - gminy wiejskie	2027	2026	2010	1947,00	1896,00	1842,00	1776,00	1705,00	1627,00
Powiat zamojski	204	205	204	205,00	195,00	186,00	182,00	175,00	165,00
Powiat zamojski - gminy wiejskie	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	306,25
Gmina Skierbieszów	9	9	9	9,00	9,00	9,00	9,00	9,00	8,00
Liczba uczniów									
Woj. lubelskie - gminy wiejskie	47558	47549	45872	43141	40653	38653	36233	34621	32949
Powiat zamojski	4937	4888	4746	4562	4287	4030	3824	3624	3457
Powiat zamojski - gminy wiejskie	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	2649
Gmina Skierbieszów	238	234	216	200	202	201	184	174	178

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o. o. na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

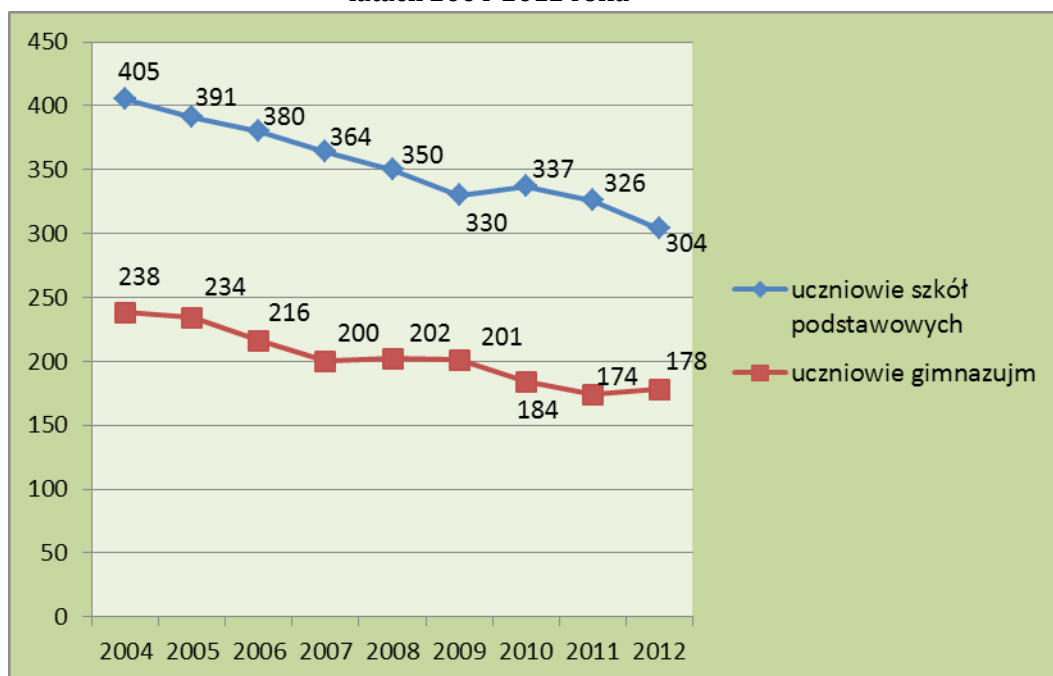
Liczba uczniów w województwie (obszary wiejskie) od 2004 do 2012 roku zmalała o 14 609 osób, co stanowi 30,72%, w powiecie w tych samych latach ubyło 1 480 uczniów (29,98%), natomiast w gminie 60 uczniów, czyli 25,21%. Procentowo podobnie jak w przypadku szkół podstawowych spadek uczniów w gimnazjach w gminie Skierbieszów był najniższy spośród omawianych jednostek terytorialnych.

Ponadpodstawową jednostką szkolnictwa w Gminie Skierbieszów jest Gimnazjum Publiczne im. Dzieci Zamojszczyzny w Skierbieszowie, które zostało założone na podstawie Uchwały Nr IV/13/99 Rady Gminy Skierbieszów z dnia 12 marca 1999 r. Obwód szkoły obejmuje teren gminy Skierbieszów. Siedzibą szkoły jest budynek o powierzchni użytkowej 1 848,30 m² całkowicie podpiwniczony o trzech kondygnacjach. W szkole mieści się 9 sal lekcyjnych, w tym pracownia komputerowa, w której znajduje się 20 stanowisk z dostępem do Internetu, świetlica i biblioteka. Z biblioteki korzystają uczniowie i nauczyciele Gimnazjum i Szkoły Podstawowej.

Uczniowie Gimnazjum, Zespołu Szkoły Podstawowej i Przedszkola mają również dostęp do nowoczesnej hali gimnastycznej. Hala o powierzchni użytkowej 1 194,41 m² do

użytku została oddana w 2001 roku, jest ona połączona łącznikiem z budynkiem Gimnazjum. Posiada główną salę, siłownię i salę do gimnastyki korekcyjnej, a także wyposażona jest w nowy sprzęt sportowy i prysznic⁴⁷.

Wykres 35. Porównanie liczby uczniów szkół podstawowych i gimnazjum w gminie Skierbieszów w latach 2004-2012 roku

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych GUS, w latach 2004-2012 liczba uczniów szkół podstawowych oraz gimnazjum stale spadała. W gminie Skierbieszów, podobnie jak w województwie i powiecie obserwuje się systematyczny spadek liczby uczniów w szkołach, związany z niekorzystną sytuacją demograficzną całego kraju. Ogółem, liczba uczniów szkół podstawowych w gminie latach 2004-2013 zmniejszyła się o 101 osób. W tym samym okresie liczba uczniów gimnazjum zmalała o 60 osób.

Istniejący system kształcenia na poziomie przedszkolnym, podstawowym oraz gimnazjalnym wydaje się być wystarczającym na potrzeby gminy. Oświatę w zakresie licealnym i wyższym zapewnia oferta województwa bądź miasta Zamość.

Prognozuje się, że w najbliższych latach, liczba uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjach spowodowana niżej demograficznym będzie się zmniejszać. Ponieważ liczba urodzonych dzieci wzrasta, dynamika spadku liczby uczniów będzie wyhamowywać. Należy wziąć pod uwagę, że stopniowe zwiększanie się urodzeń dzieci może mieć wpływ na wzrost liczby dzieci uczęszczających do przedszkoli.

⁴⁷ Strona internetowa Gminy Skierbieszów: www.skierbieszow.com.pl

Na terenie gminy nie funkcjonują szkoły średnie. Szkolnictwo średnie dostępne jest na poziomie powiatu. Absolwenci gimnazjum kontynuują naukę na poziomie ponadgimnazjalnym w szkołach położonych poza obszarem gminy, przede wszystkim w Zamościu.

Ponadto, na terenie powiatu w Zamościu mieszczą się uczelnie wyższe:

- 1) Wyższa Szkoła Zawodowa im. Szymona Szymonowica w Zamościu
- 2) Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna im. Jana Zamoyskiego w Zamościu
- 3) Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu

Infrastruktura sportowa

Na terenie gminy funkcjonuje jeden klub sportowy: Gminny Klub Sportowy „Ostoja” Skierbieszów, który działa od 1955 roku. W jego skład wchodzi następujące drużyny:

- 📁🕒 drużyna piłki nożnej – seniorzy,
- 📁🕒 drużyna piłki nożnej – juniorzy,
- 📁🕒 drużyna piłki nożnej – trampkarze starsi.

Baza jaką dysponuje klub to murowany budynek szatni i boisko trawiaste. W okresie jesienno-zimowym klub korzysta z sali gimnastycznej w Skierbieszowie. Zdecydowanie największe szanse na zaspokojenie swoich potrzeb w zakresie sportu mają dzieci i młodzież, które mają możliwość korzystania z zajęć obowiązkowych i dodatkowych prowadzonych w szkołach.

Jako koła działają następujące sekcje i koła sportowe:

- koło piłki nożnej,
- koło piłki siatkowej.

Baza rekreacyjno-sportowa:

- Hala sportowa przy Gimnazjum Publicznym w Skierbieszowie

Jest to nowoczesny, wielofunkcyjny obiekt sportowy, w którym można rozgrywać mecze różnych dyscyplin sportowych. Na znajdującej się w hali płycie z dębowym parkietem, można rozgrywać mecze piłki ręcznej, futsalu, siatkówki, koszykówki lub tenisa.

Hala posiada także zaplecze (trzy szatnie, natryski, siłownia, sala do zajęć korekcyjnych).

- Stadion lekkoatletyczny i piłkarski Skierbieszów- Zawoda

Jest to stadion do piłki nożnej należący do klubu GKS Ostoja, wyposażony jest w trybuny, 4 torową bieżnię tartanową o dł. 400 m, rzutnie do rzutu oszczepem, do rzutu

dyskiem i młotem, do pchnięcia kulą, skoczną do skoku w dal i skoku wzwyż, boisko tartanowe do siatkówki, piłki ręcznej i nożnej oraz dwa boiska tartanowe do koszykówki.

Stadion i hala są bezpłatnie udostępniane mieszkańcom gminy. Ponadto mieszkańcy mogą korzystać z:

- Boisk sportowych niepełnowymiarowych, trawiastych przy szkołach
- Boisk sportowych niepełnowymiarowych, trawiastych we wsiach
- Placów zabaw przy szkołach
- Placów zabaw we wsiach
- Siłowni

Infrastruktura kultury i uczestnictwo w kulturze

Gminny Ośrodek Kultury⁴⁸

Na początku swojego istnienia Gminny Ośrodek Kultury funkcjonował jako utworzony 8 lipca 1968 roku Rejonowy Ośrodek Kultury. Pierwszą dyrektorką ROK została Danuta Trybalska i pełniła tę funkcję do 1971 roku. Wówczas na tym stanowisku w latach 1971-2009 zastąpiła ją Jadwiga Wójcik. Była ona inicjatorką i redaktorką gminnego czasopisma „Ostoja”, traktującego o wydarzeniach społeczno-historyczno-kulturalnych z terenu gminy Skierbieszów, które ukazywało się jako kwartalnik w latach 1990-2006. Od 2009 roku dyrektorką GOK-u jest Ewa Marcola. Gminny Ośrodek Kultury prowadzi z niewielkimi przerwami Amatorski Teatr, który kilka razy do roku daje przedstawienia teatralne, Młodzieżowy Zespół Tańca Ludowego, chór „Legion” istniejący w latach 1988-2007 oraz Ludowe Zespoły Śpiewacze: „Wisznia” z Wiszenek i Kol. Wiszenek, „Lipniacy” z Lipiny Starej, „Dębina” z Dębowca oraz ze Skierbieszowa, Sulmic. Przy Ośrodku w latach 1968-1970 istniało kino stałe „Rolnik” prowadzone przez Jana Szabata, a w latach 70. i 80. działało kino objazdowe wyświetlające filmy raz w miesiącu.

Niejako uzupełnieniem dla działalności GOK-u był istniejący w latach 1969-1984 Ośrodek Nowoczesnej Gospodyni finansowany przez Gminną Spółdzielnię, a kierowała nim Maria Smusz.

Gminny Ośrodek Kultury jest samorządową instytucją kultury. GOK dysponuje bazą lokalową położoną w centrum gminy i swoim działaniem obejmuje teren całej gminy. W budynku GOK-u znajduje się sala, w której odbywają się zajęcia i imprezy oraz działają różnego rodzaju kluby, koła zainteresowań, zespoły. Ponadto GOK koordynuje pracę zespołów śpiewaczych na terenie gminy, udziela fachowego instruktażu w zakresie śpiewu. GOK współpracuje ze szkołami, parafiami, organizacjami kombatanckimi i emeryckimi oraz Radą Gminy. Oferta kulturalna jaką proponuje GOK spotyka się z szerokim zainteresowaniem dzieci, młodzieży i dorosłych. Ponadto GOK zajmuje się organizowaniem dyskotek dla młodzieży, imprez okolicznościowych tj. choinki dla dzieci,

---

⁴⁸ Strona internetowa Gminy Skierbieszów: www.skierbieszow.com.pl

bale sylwestrowe i andrzejkowe⁴⁹. Gminny Ośrodek Kultury działalność swoją prowadzi od roku 1968.

GOK dysponuje następującymi pomieszczeniami:

- sala widowiskowa ze sceną na 200 miejsc,
- dwa pokoje o różnym przeznaczeniu,
- pokój socjalny,
- pomieszczenia biurowe,
- łazienka.

Jednostka ta zajmuje się głównie organizacją imprez kulturalnych i wspieraniem różnych form działalności w Gminie, takich jak:

- ludowe zespoły śpiewacze w Dębowcu, Wysokim Skierbieszowskim i w Kolonii Wiszenki; w których śpiewają osoby dorosłe w starszym wieku,
- Chór „Zorza” utworzony z mieszkańców Gminy;
- Chór „Legion” - członkami są osoby w wieku emerytalnym,
- dziecięcy zespół tańca nowoczesnego „Gracja”;
- zespół wokalny „Skierki”, złożony z uczniów szkoły podstawowej;

Oferta kulturalna skierowana do mieszkańców oparta jest na prowadzeniu powyżej wymienionych grup, zespołów, ale także na prowadzeniu kół zainteresowań:

- kółko plastyczne dla dzieci ze szkoły podstawowej,
- kółko teatralne „Oaza życia” młodzieży gimnazjalnej,
- klub brydża sportowego dla dorosłych,
- młodzieżowa sekcja tenisa stołowego.

Podstawowym celem działalności Ośrodka (GOK-u) jest organizowanie działalności kulturalnej i rekreacyjnej na terenie gminy Skierbieszów. Ośrodek upowszechnia kulturę poprzez podejmowanie działań, których celem jest bieżące i nieprzerwane zaspokajanie potrzeb kulturalnych ludności, w drodze świadczenia usług powszechnie dostępnych. Działalność Ośrodka nie stanowi działalności gospodarczej i nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku.

Ośrodek prowadzi działalność kulturalną i rekreacyjną polegającą na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury w szczególności poprzez:

- 1) organizowanie wystaw artystycznych i wernisaży,
- 2) organizowanie przedstawień teatralnych, koncertów, projekcji filmów,
- 3) organizowanie i wspieranie imprez artystycznych i rozrywkowych,
- 4) prowadzenie zajęć i warsztatów artystycznych oraz kół zainteresowań,
- 5) prowadzenie i organizowanie działalności zespołów muzycznych, tanecznych i folklorystycznych,
- 6) promocję kultury Gminy Skierbieszów i lokalnych twórców kultury,
- 7) tworzenie, udostępnianie i dokumentowanie dóbr i wartości kultury,

---

⁴⁹ Strona internetowa Gminy Skierbieszów: www.skierbieszow.com.pl

- 8) edukację kulturalną i wychowanie przez sztukę,
- 9) tworzenie warunków dla rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego oraz zainteresowanie wiedzą i sztuką,
- 10) tworzenie warunków dla rozwoju folkloru, a także rękodzieła ludowego i artystycznego,
- 11) rozpoznawanie, rozbudzanie i zaspokajanie potrzeb oraz zainteresowań kulturalnych,
- 12) upowszechnianie wiedzy o kulturze, w tym o kulturze regionalnej.
- 13) dbałość o kształtowanie obszarów charakterystycznych dla Gminy celem zaspakajania potrzeb kulturalnych i rekreacyjnych mieszkańców.
- 14) dbałość o ochronę, odnowę i eksponowanie charakterystycznych dla Gminy miejsc, walorów krajobrazu i natury.
- 15) dbałość o zachowanie tradycji i obrzędów lokalnych.
- 16) organizowanie wypoczynku dzieci i młodzieży.
- 17) organizowanie wycieczek krajoznawczo-turystycznych.

Ośrodek współpracuje z innymi instytucjami kultury, podmiotami prowadzącymi działalność kulturalną, stowarzyszeniami i związkami twórców i artystów oraz organami władz publicznych zajmujących się działalnością kulturalną⁵⁰.

Biblioteka gminna⁵¹

Gminna Biblioteka Publiczna powstała w 1953 roku z inicjatywy Tadeusza Gawłowskiego. Był on jednocześnie przez dwa lata pierwszym kierownikiem biblioteki, która mieściła się w pomieszczeniach starej, drewnianej szkoły. W 1955 roku Bibliotekę przeniesiono do wynajmowanego od Pana Dwojakowskiego mieszkania prywatnego, a kierownikiem został wówczas Piotr Sobczak i pełnił tę funkcję do 1960 roku. Wówczas kierowniczką została Urszula Hybta. Po czterech latach kierowniczką została Wanda Cieślak, a bibliotekę przeniesiono do jej mieszkania. Jeszcze kilkakrotnie przenoszono zbiór biblioteczny wynajmując kolejno pomieszczenia u Pana Węclawika, Gątarza i Szabata, a od końca lat 90. bibliotekę ulokowano w budynku Przedszkola. Od 1968 roku kierowniczką, a później dyrektorką Biblioteki została Maria Składanec i przez 40 lat pełniła tę funkcję. Za jej kadencji w latach 80. utworzono punkty filialne w Szorcówce i Kalinówce oraz 10 punktów bibliotecznych w okolicznych wsiach. Od 2008 roku Biblioteką kieruje Gabriela Smusz.

Biblioteka nie tylko zaspokaja potrzeby mieszkańców z zakresu czytelnictwa, lecz także organizuje lub współorganizuje imprezy kulturalne na terenie gminy. Siedziba biblioteki mieści się przy Przedszkolu Samorządowym w Skierbieszowie.

Tabela 30. Stan księgozbioru oraz liczba czytelników w gminnej Bibliotece Publicznej w Skierbieszowie w latach 2004-2012

Gminna Biblioteka Publiczna w	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
-------------------------------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

⁵⁰ Statut GOK 2009

⁵¹ Strona internetowa Gminy Skierbieszów: www.skierbieszow.com.pl

Skierbieszowie									
księgozbiór	26235	24039	18637	17195	15591	15052	13636	13116	12710
czytelnicy w ciągu roku	920	845	813	795	821	815	801	799	774

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Ogółem księgozbiór biblioteki liczy 12 793 pozycji (stan na 2013r.). W 2012 roku zarejestrowanych było 774 czytelników. W 2012 roku na jednego czytelnika przypadło 22,9 wypożyczeń. Dla porównania w powiecie zamojskim było to 20,1 wypożyczeń, natomiast na obszarach wiejskich powiatu zamojskiego jedynie 18,7 wypożyczeń na jednego czytelnika.

Tabela 31. Liczba czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności w powiecie zamojskim i gminie Skierbieszów w latach 2004-2012

Jednostka terytorialna	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Powiat zamojski	138	138	131	127	127	128	124	125	123
Gmina Skierbieszów	161	149	145	143	149	149	144	145	142

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Jak wynika z powyższej tabeli w gminie Skierbieszów na przestrzeni lat 2004-2012 było więcej czytelników niż w powiecie, jednak ich liczba ogółem spadła o 19, a w powiecie o 15 czytelników na 1000 ludności.

Z innych podmiotów realizujących zadania z zakresu kultury należy wymienić fakt funkcjonowania przy Gimnazjum Publicznym w Skierbieszowie Galerii „Łącznik”, która jest unikalnym miejscem na terenach wiejskich prezentującym malarstwo i aktywizującym mieszkańców w zakresie kultury.

Do najważniejszych wydarzeń kulturalnych należą:

- Jarmark Kiliana,
- konkursy plastyczne o charakterze wojewódzkim i ogólnopolskim organizowane przez Gimnazjum Publiczne w Skierbieszowie
- coroczne dożynki,
- festyny rodzinne,
- jasełka, wieczory kolęd.

Niewątpliwie najważniejszą imprezą kulturalną organizowaną przez Urząd Gminy i Gminny Ośrodek Kultury jest jarmark „Kiliana”, trwający trzy dni, mianowicie 6-7-8 lipca każdego roku. Tradycja skierbieszowskich targów sięga końca XV wieku i trwa do dziś. W dniach tych organizowane są liczne koncerty, młodzieżowe konkursy, występy chórów, kapel i dzieci, a także imprezy sportowe. Ponadto w czasie jarmarku atrakcję stanowią liczne pokazy np. tańca towarzyskiego, nowoczesnego sprzętu pożarniczego i inne. Organizowane są także „biesiady kiliańskie” na wolnym powietrzu. Od wielu lat jarmark „Kiliana” obchodzony jest jako dni Skierbieszowa.

W rozwój lokalnej działalności kulturalnej aktywnie włączają się miejscowe placówki edukacyjne, które organizują lub współorganizują różne przedsięwzięcia tego typu, takie jak uroczyste obchodzenie świąt państwowych i okolicznościowych, kultywowanie ludowej tradycji. Dzięki temu w miejscowych wydarzeniach kulturalnych udział biorą dzieci i młodzież szkolna, co sprzyja ich czynnemu uczestnictwu w życiu kulturalnym i społecznym gminy.

Ponadto, na terenie gminy Skierbieszów wciąż kultywowane są lokalne tradycje i obyczaje, głównie poprzez działalność amatorskich zespołów oraz celebrowanie ludowych świąt i uroczystości. Przy Gminnym Ośrodku Kultury działają zespoły śpiewacze, przy KGW funkcjonują ludowe zespoły śpiewacze. Kultywowanie lokalnej tradycji i przekazywanie niematerialnych zasobów kulturowych ułatwia integrację lokalnej społeczności oraz wzbogaca miejscową kulturę.

W gminie działa kilka organizacji społecznych, m.in. Towarzystwo Przyjaciół Skierbieszowa oraz 5 związków kombatanckich. Gmina jest członkiem Zamojsko-Roztoczańskiego Związku Gmin.

Infrastruktura ochrony zdrowia

Ochrona zdrowia⁵²

Początki służby zdrowia w Skierbieszowie sięgają 1905 roku kiedy Piotr i Maria Łotoszyńscy założyli tutaj aptekę. Po śmierci Piotra jego żona Maria wyszła za mąż za innego farmaceutę – Tadeusza Bortnowskiego i dalej wspólnie prowadzili aptekę jeszcze w okresie powojennym. Potem aptekę przejęło inne małżeństwo – Stanisław i Anna z Markiewiczowie - Sakowie. Obecnie istnieje także druga apteka należąca do Anety Węclawik.

W 1924 roku w osadzie był lekarz Kapuściński, a w 1929 roku S. Paszkiewicz. W latach 30. leczył tutaj nieznany z imienia lek. Rams. To za jego kadencji w latach 1934-1938 wybudowano budynek Ośrodka Zdrowia. W rok później pracę lekarza w Skierbieszowie podjął Józef Rębacz, wysiedlony przez Niemców wraz z mieszkańcami w listopadzie 1942 roku. Potem budynek Ośrodka Zdrowia zajęli Niemcy i przeznaczyli na posterunek policji. Nasiedleńców leczył wówczas w wynajętym pomieszczeniu nieznany z imienia i nazwiska lekarz rosyjski, ożeniony z Niemką. Ten lekarz za pomoc partyzantom został wywieziony do obozu w Zwierzyńcu. Po wojnie powrócił do Skierbieszowa lek. Rams i zajął się odbudową budynku, zniszczonego podczas napadu żołnierzy podziemia na posterunek MO w 1945 roku. Pracował tutaj zapewne przez kilka dalszych lat. Później przyjeżdżał z Zamościa lekarz Szymura, a następnie felczerzy: Żebrowski, Paluch i Mazurek. W latach 1956-1959 pracowała na stanowisku lekarza Maria Meresta. W 1959 roku tutejszym lekarzem został Zygmunt Węclawik, który trzy lata później założył w Ośrodku Izbę Porodową. Funkcjonowała ona do 1974 roku, kiedy przeniesiono ją do Dębowca.

---

⁵² Strona internetowa Gminy Skierbieszów: www.skierbieszow.com.pl

Pierwszą położną w Skierbieszowie była Janina Dąbrowska, która pracowała na terenie gminy jeszcze przed II wojną światową, a później w czasie wojny i po wojnie. W Izbie Porodowej pracowała najpierw Maria Mordarska, w latach 1963-1965 Lidia Turska, a później kolejno: Maria Rajch, Zofia Babiszewska, Wiesława Badach, Janina Adamko i Jadwiga Niedźwiedź. Od 1970 roku pracowała Krystyna Sałach-Swatko, a po 1974 roku przeniosła się do Izby Porodowej w Dębowcu. Zygmunt Węclawik w 1964 roku wyjechał do Szczecina, a jego miejsce zajął Stanisław Ożga, który pracował tutaj w latach 1964-1983. Kolejnym lekarzem w Skierbieszowie był lek. Andrzej Zieja, pracujący tutaj wraz z żoną Alicją jako lekarzem stomatologiem. Od 1988 roku pracuje w Ośrodku także Krystyna Turczyn, lekarz pediatra. Od 1994 roku kierownikiem Ośrodka został lek. Zbigniew Boiski, z którym przybyła także jego żona Beata. W 2005 roku Ośrodek Zdrowia przekształcono w Niepubliczny Ośrodek Zdrowia, którego dyrektorką została lek. Beata Boiska.

Od 1954 roku w Ośrodku Zdrowia istniał gabinet stomatologiczny, w którym do 1958 roku pracowała Jadwiga Wolniewicz. Jej następcami byli kolejno: Tadeusz Pansko, Wojciech Tomczak, Kazimierz Sierkiewicz (do 1965 r.), Stanisław Francuz (1965-1973). W latach 1975-1979 pracowało kilku lekarzy: Ferenszkiewicz, Michalakowa i Gregorczyk. Po 1979 roku gabinet był nieczynny z powodu braku lekarza. Obecnie pracują tutaj jako dentystki: Jolanta Kropornicka i Ewa Woch-Fedzykiewicz.

Opieka zdrowotna to całokształt działalności zmierzającej do zapewnienia ochrony zdrowia ludności. Zapewnienie opieki zdrowotnej rozwijane jest na podstawach odpłatności prywatnej, ubezpieczeń społecznych, pomocy społecznej oraz w ramach budżetu państwowego. W opiece zdrowotnej prowadzona jest działalność sanitarno-epidemiologiczna, zapobiegawczo-lecznicza, świadczona jest pomoc doraźna.

Opieka zdrowotna zapewniana jest współcześnie na trzech poziomach: podstawowym, specjalistycznym (szpital) i wysokospecjalistycznym (szpitale akademickie, kliniki).

Za sprawy podstawowe uważane są: zapobieganie chorobom i umacnianie zdrowia, kształtowanie poczucia odpowiedzialności za zdrowie własne i innych, udostępnianie świadczeń opieki zdrowotnej wszystkim ludziom.

Opieka zdrowotna podstawowa

Podstawowa opieka zdrowotna, to system świadczeń zapobiegawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych, dostępnych ambulatoryjnie, w miejscu zamieszkania, nauki i pracy człowieka.

Współczesne tendencje rozwojowe podstawowej opieki zdrowotnej zawarte są w programie WHO Zdrowie dla wszystkich z 2000 roku. W programie tym za sprawę najważniejszą uważane jest wprowadzanie takich przemian w systemie opieki nad

zdrowiem, które z podstawowej opieki zdrowotnej uczynią główny ośrodek i pozwolą na zastępowanie przez nią opieki wyższego rzędu.

W tym celu konieczne jest wprowadzanie wielu zmian i koncentrowanie się na rozwijaniu szerokiej współpracy wśród pracowników służby zdrowia i służby zdrowia ze społeczeństwem, zapewnianiu na tym poziomie wszystkich rodzajów opieki i jej udostępnianiu, specjalnym zajmowaniu się grupami zwiększonego ryzyka, koncentrowaniu się na stylu życia człowieka i na jego środowisku, wykorzystywaniu i bogaceniu wiedzy znaczącej dla efektywności tej opieki.

Program wskazuje na potrzebę właściwszego aniżeli dotychczas wykorzystywania pielęgniarek i położnych w realizowaniu zadań tej opieki.

Opieka zdrowotna progresywna

Progresywna opieka zdrowotna, to system ujmowania pacjentów w grupy raczej wg ich potrzeb w zakresie różnorodnej pomocy i opieki, związanych z ciężkością stanu zdrowia, niż wg jednej specjalności medycznej. Na podstawie takiego podejścia progresywna opieka zdrowotna świadczona jest jako:

- 1) intensywna – w stosunku do chorych krytycznie,
- 2) pośrednia – o charakterze przejściowym pomiędzy opieką krytyczną a opieką, którą zapewnić sobie może sam człowiek,
- 3) udzielenie pomocy w zakresie uczenia się i różnych oddziaływań wychowawczych, ale bez konieczności świadczenia pomocy fizycznej.

Opieka zdrowotna specjalistyczna

Opieka zdrowotna zapewniana w ramach różnych specjalności medycznych przez lekarzy specjalistów. Specjalistyczna opieka zdrowotna wymaga różnych specjalistycznych środków i urządzeń.

Świadczona jest głównie na drugim poziomie opieki - w szpitalach. Najwyższy poziom usług specjalistycznych zapewniają szpitale akademickie (kliniki).

Opieka nad zdrowiem matki i dziecka

Opieka roztaczana nad kobietą w ciąży, zmierzająca do zapewnienia jej takiej pomocy, która pozwoli na zachowanie zdrowia, opanowanie umiejętności pielęgnowania dziecka, odbycie prawidłowego porodu i urodzenie zdrowego dziecka, a także utrzymanie laktacji.

W szerszym znaczeniu opieka ta zaczyna się dużo wcześniej, a zmierza do tego, aby zapewnić dobry stan zdrowia młodym ludziom, pomagać im w przygotowywaniu się do życia w rodzinie i społeczeństwie. Świadczenia zmierzają nie tylko do ochrony zdrowia dziecka, ale obejmują także problemy niepłodności i planowania rodziny.

Opieka nad zdrowiem dzieci i młodzieży

Opieka uwzględniająca zróżnicowane potrzeby, które wynikają z wieku rozwojowego. Opieka profilaktyczno-lecznicza nad dzieckiem obejmuje: czynne poradnictwo, organizowanie grup szczególnej troski, szczepienia ochronne, a także szerzenie oświaty zdrowotnej.

Opiekę zdrowotną w gminie Skierbieszów zapewniają:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "WIMED" s.c. - Skierbieszów
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "STOMART" Małgorzata Barczuk-Rycyk - Skierbieszów
- Protetyka Stomatologiczna Jolanta Kropornicka - Skierbieszów
- Apteka Prywatna mgr farm. Aneta Michalska - Skierbieszów
- Apteka „REMEDIUM” Sak-Jabłońska Spółka Jawna - Skierbieszów

Zabezpieczenie specjalistycznych usług medycznych realizowane jest przez Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej z siedzibą w Skierbieszowie. Zatrudnieni w nim są:

- chirurg,
- specjalista medycyny rodzinnej i chorób wewnętrznych,
- specjalista medycyny rodzinnej i pediatrii.

Tabela 32. Ludność na aptekę ogólnodostępną w latach 2004-2012

Jednostka terytorialna	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Woj. lubelskie	2925	2872	2764	2668	2733	2741	2747	2722	2690	2662
Woj. lubelskie - gminy wiejskie	4958	4812	4569	4464	4458	4411	4480	4587	4424	4475
Powiat zamojski	4618	4601	4585	4226	3913	4044	4077	4062	3777	3765
Powiat zamojski - gminy wiejskie	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	4637	4622
Gmina Skierbieszów	2841	2817	2785	2769	2746	2732	2769	2743	2712	2684

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o. o. na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Działalność Niepublicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w umiarkowanym stopniu zaspokaja zdrowotne potrzeby społeczności gminnej, ponieważ pomoc oferowana przez pracujących tam lekarzy obejmuje poziom podstawowy.

W zakresie leczenia specjalistycznego, specjalistycznej diagnostyki, leczenia szpitalnego oraz ratownictwa medycznego gmina obsługiwana jest przez przychodnię w Zamościu, placówki leczenia szpitalnego w Zamościu i Lublinie oraz jednostki pomocy doraźnej, Samodzielną Publiczną Stację Pogotowia Ratunkowego i Transportu Sanitarnego w Zamościu.

Obsługę mieszkańców w zakresie ochrony zdrowia na poziomie elementarnym należy uznać za niezadowalającą. Brak jest gabinetów prywatnych, analitycznych, zaplecza badawczo-diagnostycznego, gabinetów specjalistycznych (szczególnie specjalistów od chorób wieku podeszłego, rehabilitacji).

Opieka medyczna w zakresie leczenia podstawowego na terenie gminy Skierbieszów jest wystarczająca, pacjenci posiadają wystarczający dostęp do wymienionych usług medycznych na poziomie lokalnym, profilaktyka medyczna odbywa się na podstawie umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia. Zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych GUS, w 2012 roku na terenie gminy Skierbieszów udzielono 22 334 porad lekarskich. W 2013 porad było 27 899, czyli o około 25 % więcej. Na terenie gminy Skierbieszów nie funkcjonują prywatne gabinety lekarskie.

Warsztat Terapii Zajęciowej⁵³

Warsztat Terapii Zajęciowej w Lipinie Starej jest jednostką budżetową Gminy Skierbieszów. Uczestnikami Warsztatu są osoby niepełnosprawne, w stosunku do których orzeczono niezdolność do pracy, a zakwalifikowane zostały do rehabilitacji w formie terapii zajęciowej w Warsztacie.

Podstawowym celem Warsztatu jest rehabilitacja społeczna i zawodowa zmierzająca do ogólnego rozwoju i poprawy sprawności każdego uczestnika, niezbędna do możliwie niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia w środowisku.

Warsztat zmierza do osiągnięcia celu poprzez:

- ogólne usprawnianie,
- rozwój umiejętności wykonania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej,
- przygotowanie do życia w środowisku społecznym, między innymi przez rozwój umiejętności planowania i komunikowania się, dokonywania wyborów, decydowania o swoich sprawach oraz innych umiejętności niezbędnych w życiu, a także poprawę kondycji psychicznej,
- rozwijanie umiejętności przy zastosowaniu różnych technik terapii zajęciowej,
- rozwijanie psychicznych sprawności niezbędnych w pracy,
- rozwijanie podstawowych oraz specjalistycznych umiejętności zawodowych umożliwiających podjęcie pracy w zakładzie aktywizacji zawodowej lub innej pracy zarobkowej albo szkolenia zawodowego.

Infrastruktura opieki społecznej

Na terenie gminy funkcjonuje Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej (GOPS). Ośrodek jest samodzielną jednostką organizacyjną gminy, utworzoną w celu realizacji zadań własnych i zadań zleconych gminie. Siedzibą ośrodka jest Skierbieszów, a obszarem działania teren gminy Skierbieszów.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Skierbieszów realizuje zadania wynikające z ustawy o pomocy społecznej. Celem działań GOPS jest umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenia trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie

---

⁵³ Statut WTZ

pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Zadaniem GOPS jest wsparcie osób i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb bytowych i umożliwienie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka.

GOPS podejmuje działania mające na celu życiowe usamodzielnienie osób i rodzin oraz integrację ze środowiskiem.

Najczęstszymi przyczynami korzystania przez mieszkańców gminy ze świadczeń pomocy społecznej są:

- ubóstwo,
- bezdomność,
- bezrobocie (osoby długotrwale chore lub po 50 roku życia, bez pracy)
- niepełnosprawność orzeczona przez ZUS lub Zespół d.s. Orzekania o Niepełnosprawności,
- długotrwała lub ciężka choroba,
- potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietność,
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych,
- brak umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo wychowawcze,
- trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy,
- trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- alkoholizm lub narkomania,
- zdarzenia losowe (np. pożar mieszkania) lub sytuacja kryzysowa.

Osoby kwalifikujące się do świadczeń finansowych i rzeczowych z pomocy społecznej muszą spełniać ustawowe przesłanki tzn. kryterium dochodowe oraz pozostawać w trudnej sytuacji życiowej.

Rodzaj, forma i rozmiar świadczonej pomocy jest uzależniona od zgłaszanych potrzeb, okoliczności uzasadniających udzielenie pomocy i możliwości Ośrodka.

Do zadań Ośrodka należy w szczególności⁵⁴:

- 📁 ① przyznawanie i wypłacanie świadczeń z pomocy społecznej osobom i rodzinom znajdującym się w trudnych warunkach życiowych,
- 📄 ① prowadzenie pracy socjalnej rozumianej jako działalność zawodowa skierowana na pomoc osobom i rodzinom w celu wzmocnienia lub odzyskaniu ich zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie,
- 📄 ① analizowanie i ocena stanu pomocy społecznej, oraz występujących potrzeb i zapotrzebowania w tym zakresie,
- 📄 ① rozwijanie nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach potrzeb,

---

⁵⁴ Statut GOPS 2012

- ☎️ ① inspirowanie, koordynowanie działalności instytucji, organizacji społecznych, osób prawnych i fizycznych oraz współdziałanie z nimi w sprawach rozwoju form i zakresu pomocy społecznej,
  - ⌚ ① prowadzenie i rozwój niezbędnej infrastruktury socjalnej,
  - 🏠 ① realizacja zadań zleconych gminie z zakresu pomocy społecznej wynikających z innych ustaw lub rządowych programów, mających na celu ochronę poziomu życia osób i rodzin, po zapewnieniu odpowiedniej ilości środków finansowych.
- Świadczeniami rodzinnymi są:
- ➔ zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego,
  - ➔ jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka,
  - ➔ świadczenia opiekuńcze: zasiłek pielęgnacyjny i świadczenie pielęgnacyjne

GOPS realizuje również program dożywiania dla dzieci i młodzieży szkolnej. Z pomocy w formie zakupu posiłku korzystają również osoby dorosłe, głównie starsze, chore i niepełnosprawne.

W ramach działania GOPS świadczone są także usługi opiekuńcze, które są realizowane w formie umowy zlecenia.

Działając na rzecz klienta pracownik socjalny kontaktuje się z różnego typu instytucjami np. policją, kuratorem, pracownikami ZUS, KRUS, lekarzem itp.

Zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych GUS, w roku 2012 ze środowiskowej pomocy społecznej skorzystało 129 gospodarstw domowych oraz 429 osób w gospodarstwach domowych. Wskaźnik intensywności pomocy społecznej, liczony jako udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem jest wyższy na terenie gminy niż w powiecie zamojskim i województwie lubelskim.

Tabela 33. Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem na terenie gminy Skierbieszów, powiatu zamojskiego oraz województwa lubelskiego w 2012 r.

Wyszczególnienie	Gmina Skierbieszów	Powiat zamojski	Województwo lubelskie
gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej	243	3957	69551
osoby w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	850	13838	207614
udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem	15,6	12,6	9,6

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Powyższe dane wskazują na to, iż na terenie gminy Skierbieszów więcej osób (proporcjonalnie do liczby ludności) korzysta ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej, niż na terenie powiatu i regionu.

Na podstawie sprawozdań Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej można stwierdzić, że w okresie minionych lat spora liczba rodzin spośród wszystkich mieszkających w gminie korzysta z różnych form wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych.

Gmina Skierbieszów posiada Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Skierbieszów na lata 2014-2020. Jest to dokument strategiczny koncentrujący się na polityce społecznej gminy, wskazujący jej długofalowe cele, kierunki i działania. Opracowanie i realizacja gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka, jest jednym z zadań własnych Gminy, o charakterze obowiązkowym.

Co roku Gmina Skierbieszów przyjmuje Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, który przewiduje:

- zmniejszenie ilości alkoholu spożywanego zarówno przez osoby dorosłe, dzieci i młodzież,
- rozmowy profilaktyczne z osobami uzależnionymi i współuzależnionymi,
- opiniowanie wniosków o wydanie zezwolenia na sprzedaż alkoholu pod względem zgodności lokalizacji punktu sprzedaży z uchwałami Rady Gminy w sprawie limitu punktów sprzedaży i zasad usytuowania,
- współpraca z Centrum Zdrowia Psychicznego w Zamościu oraz z Sądem Rejonowym,
- pomoc psychologiczna i socjoterapeutyczna dla dzieci z rodzin z problemem alkoholowym,
- ograniczanie zagrożeń wynikających z używania i nadużywania alkoholu, narkotyków i innych używek,
- organizowanie działań służących przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Mieszkalnictwo

Według informacji opublikowanych w Banku Danych Lokalnych GUS, w 2010 roku na terenie gminy Skierbieszów znajdowało się 1902 mieszkań o łącznej powierzchni użytkowej 158568 m², składających się z 7197 izb. W zdecydowanej większości należały one do osób fizycznych.

Tabela 34. Zasoby mieszkaniowe w gminie Skierbieszów (stan na 31.12.2012)

mieszkania	izby	powierzchnia użytkowa mieszkań (m ²)
------------	------	--

1902	7197	158568
------	------	--------

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Tabela 35. Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne w gminie Skierbieszów oraz na obszarach wiejskich powiatu zamojskiego i województwa lubelskiego w 2012 r.

Wyszczególnienie	Gmina Skierbieszów	Powiat zamojski (obszary wiejskie)	Województwo lubelskie (obszary wiejskie)
Wodociąg	1366	25717	310704
Łazienka	980	20654	251522
Centralne ogrzewanie	854	17431	214526
Gaz sieciowy	0	5877	49160

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Zarządzanie Gminą

Możliwości budżetowe Gminy

Zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym, głównym zadaniem własnym Gminy jest zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty samorządowej, którą tworzy ogół mieszkańców jednostki podziału terytorialnego. Gmina prowadzi swoją gospodarkę finansową samodzielnie. Gospodarka Gminy jest jawna i prowadzona na podstawie uchwały budżetowej. Sposób prowadzenia gospodarki finansowej Gminy uzależniony jest od prowadzonej polityki budżetowej, założonych celów tej polityki, przyjętego modelu zarządzania Gminą i planowania jej budżetu oraz lokalnych uwarunkowań, specyficznych dla każdej jednostki samorządu terytorialnego. Podstawowym zadaniem władz samorządowych jest takie zbilansowanie dochodów i wydatków Gminy, które pozwala na pełne zaspokojenie potrzeb mieszkańców oraz stymulowanie jej społeczno-gospodarczego rozwoju przy jednoczesnej racjonalnej gospodarce finansowej i zapobieganiu nadmiernemu zadłużaniu jednostki.

Zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych GUS, w 2013 roku dochody Gminy Skierbieszów kształtowały się na poziomie 16 263 255,15 zł, natomiast wydatki były mniejsze od dochodów i wynosiły 15 626 752,66 zł. W ciągu ostatnich pięciu lat Gmina Skierbieszów odnotowywała zarówno deficyt, jak i nadwyżkę. W latach 2009-2011 następował wzrost dochodów. Dopiero w roku 2012 zanotowano spadek zarówno dochodów jak też wydatków, następnie w 2012 nastąpił znaczny spadek, a w 2013 roku ponownie wzrost obu wskaźników. W analogicznym okresie dochody powiatu i województwa stale wzrastały, natomiast poziom wydatków wzrastał za wyjątkiem jednego roku tj. 2012. W budżecie powiatu nadwyżka wystąpiła w latach 2012 i 2013, natomiast nadwyżka w budżecie województwa wystąpiła tylko w ostatnim badanym

roku. W przypadku Gminy Skierbieszów sytuacja budżetowa kształtowała się bardziej korzystnie niż w powiecie i województwie gdyż deficyt wystąpił tylko w dwóch latach (2009 i 2010), natomiast od 2011 roku budżet gminy charakteryzował się sporą nadwyżką.

Tabela 36. Zestawienie dochodów i wydatków Gminy Skierbieszów, powiatu zamojskiego oraz województwa lubelskiego w latach 2009-2013 (w zł)

Gmina Skierbieszów			
Rok	Dochody ogółem	Wydatki ogółem	Deficyt/nadwyżka
2009	13760693,15	15768061,30	-2 007 368,15
2010	14661820,71	15039176,98	-377 356,27
2011	17989661,04	16853648,81	1 136 012,23
2012	15287670,45	15090791,90	196 878,55
2013	16263255,15	15626752,66	636 502,49
Powiat zamojski			
<i>(gminy łącznie z miastami na prawach powiatu)</i>			
Rok	Dochody ogółem	Wydatki ogółem	Deficyt/nadwyżka
2009	242518241,20	257577027,94	-15 058 786,74
2010	270710589,52	300705698,08	-29 995 108,56
2011	285939096,31	304829136,47	-18 890 040,16
2012	299804906,81	292223693,68	7 581 213,13
2013	299918898,09	295600070,29	4 318 827,80
Województwo lubelskie			
<i>(gminy łącznie z miastami na prawach powiatu)</i>			
Rok	Dochody ogółem	Wydatki ogółem	Deficyt/nadwyżka
2009	5581208352,49	6032004869,19	-450 796 516,70
2010	6290944950,67	7048726407,82	-757 781 457,15
2011	6753609920,90	7244841251,41	-491 231 330,51
2012	7142504342,56	7161814981,04	-19 310 638,48
2013	7351265600,87	7330690878,23	20 574 722,64

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W 2012 roku dochody własne Gminy Skierbieszów (dochody z opłat i podatków, bez subwencji ogólnych i dotacji celowych) wynosiły 5 295 585,69 zł. Stanowiły one 32,5 % dochodów ogółem. W przypadku gmin powiatu zamojskiego dochody własne stanowiły około jednej trzeciej wszystkich dochodów, natomiast gminy całego województwa lubelskiego cechowały się ponad 37-procentowym udziałem dochodów własnych w wysokości dochodów ogółem.

Tabela 37. Dochody własne Gminy Skierbieszów, wszystkich gmin powiatu zamojskiego oraz województwa lubelskiego w 2013 r.

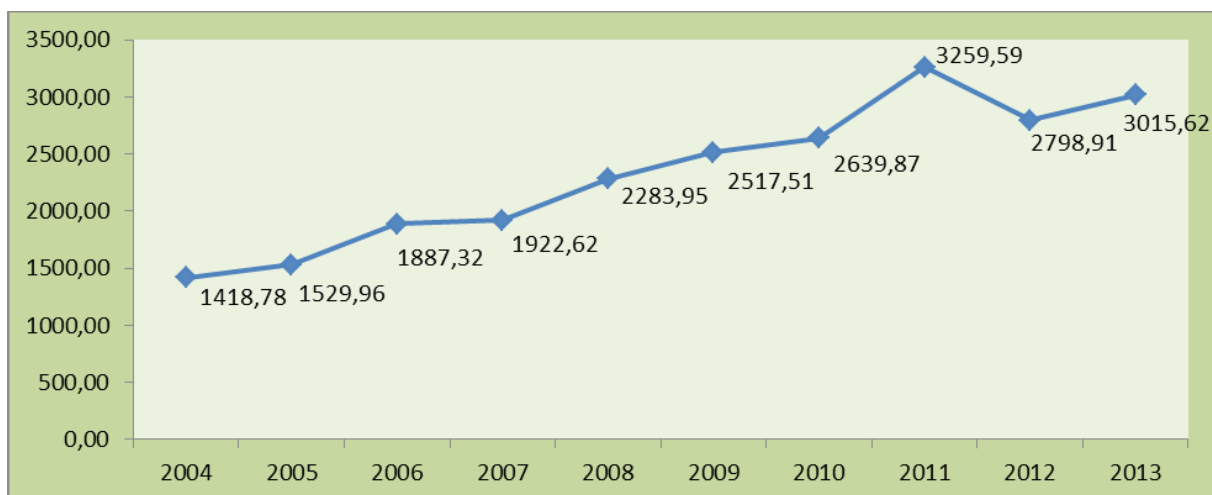
Wyszczególnienie	Gmina Skierbieszów	Powiat zamojski <i>(gminy łącznie z miastami na prawach powiatu)</i>	Województwo lubelskie <i>(gminy łącznie z miastami na prawach powiatu)</i>

Dochody własne (w zł)	5295585,69	87278058,96	2837487016,31
Udział dochodów własnych w dochodach ogółem	32,56%	29,10%	38,60%

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o. o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W przeliczeniu na jednego mieszkańca, wysokość dochodów Gminy Skierbieszów w 2013 roku wynosiła 3 015,62 zł. Od roku 2004 do 2011 wartość gminnych dochodów na jednego mieszkańca rosła. Następnie w 2012 spadła, a w ostatnim badanym roku ponownie wzrosła. W stosunku do roku 2004, w 2013 roku dochody na mieszkańca były wyższe o 1 596,84 zł.

Wykres 36. Dochody gminy Skierbieszów w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2004-2013

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o. o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Dochody Gminy Skierbieszów w przeliczeniu na jednego mieszkańca były w roku 2013 niewiele mniejsze, niż dochody województwa lubelskiego ale też większe niż dochody wszystkich gmin powiatu zamojskiego.

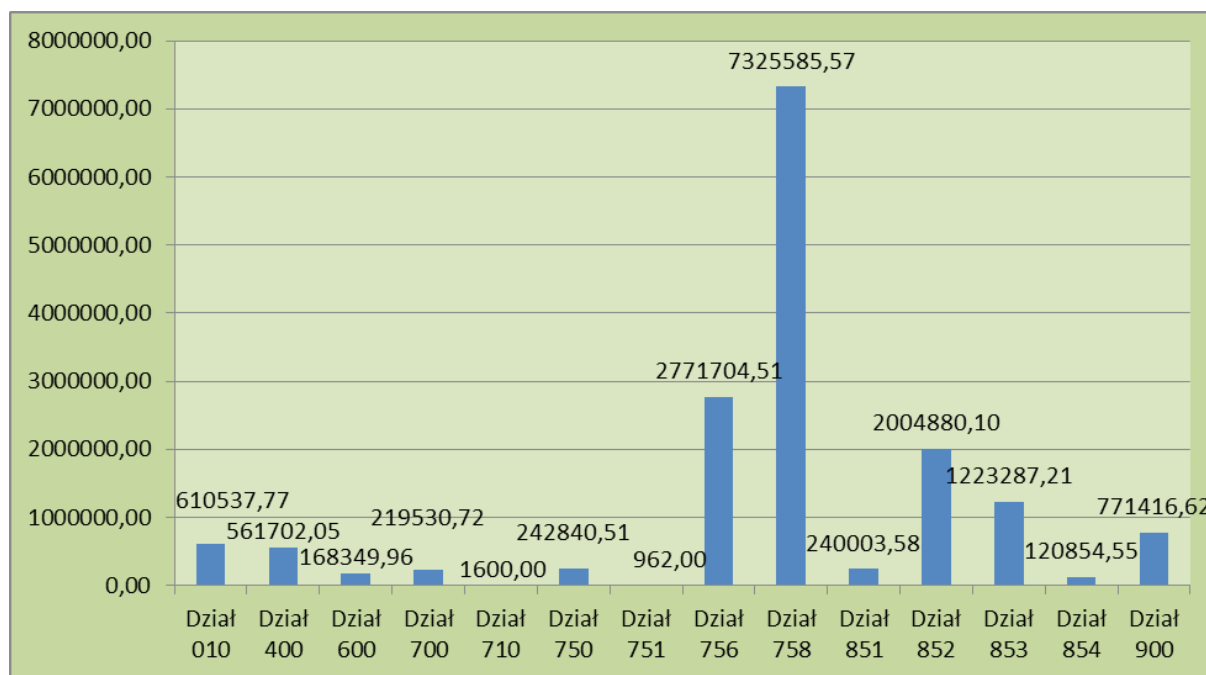
Tabela 38. Dochody Gminy Skierbieszów, wszystkich gmin powiatu zamojskiego oraz województwa lubelskiego w przeliczeniu na mieszkańca w 2013 r.

Wyszczególnienie	Gmina Skierbieszów	Powiat zamojski (gminy łącznie z miastami na prawach powiatu)	Województwo lubelskie (gminy łącznie z miastami na prawach powiatu)
Dochody na jednego mieszkańca (w zł)	3015,62	2744,45	3402,56

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Pod względem działów klasyfikacji budżetowej, w dochodach gminy ogółem dominują różne rozliczenia (np. subwencje, rezerwy). Duży udział w dochodach ogółem posiadają również dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem a także pomoc społeczna.

Wykres 37. Dochody gminy Skierbieszów według działów klasyfikacji budżetowej (w zł) w 2013 r.

Dział 010 - Rolnictwo i łowiectwo

Dział 400 - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę

Dział 600 - Transport i łączność

Dział 700 - Gospodarka mieszkaniowa

Dział 710 - Działalność usługowa

Dział 750 - Administracja publiczna

Dział 751 - Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa

Dział 756 - Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem

Dział 758 - Różne rozliczenia

Dział 851 - Ochrona zdrowia

Dział 852 - Pomoc społeczna

Dział 853 - Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej

Dział 854 - Edukacyjna opieka wychowawcza

Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Pod względem rodzajów wydatków w Gminie Skierbieszów przeważają wydatki bieżące ogółem. W 2013 roku posiadały one około 81-procentowy udział w gminnych

wydatkach ogółem (12 673 211,57 zł). Wydatki majątkowe inwestycyjne kształtowały się na poziomie 2 953 541,09 zł i stanowiły 18,90 % wydatków ogółem. W Gminie Skierbieszów udział wydatków majątkowych inwestycyjnych w wydatkach ogółem był większy od średniej dla wszystkich gmin powiatu i prawie na takim samym poziomie jak w województwie. Gminy powiatu zamojskiego cechowały się 14-procentowym udziałem wydatków majątkowych inwestycyjnych w wydatkach ogółem, natomiast na terenie województwa lubelskiego stosunek wydatków majątkowych inwestycyjnych do wydatków ogółem wynosił 18,27%.

Tabela 39. Wydatki majątkowe inwestycyjne gminy Skierbieszów, wszystkich gmin powiatu zamojskiego oraz województwa lubelskiego w 2013 r.

Wyszczególnienie	Gmina Skierbieszów	Powiat zamojski (gminy łącznie z miastami na prawach powiatu)	Województwo lubelskie (gminy łącznie z miastami na prawach powiatu)
Wydatki majątkowe inwestycyjne (w zł)	2953541,09	41394000,47	1339174713,45
Udział wydatków majątkowych inwestycyjnych w wydatkach ogółem	18,90%	14,00%	18,27%

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W latach 2004-2009 nastąpił znaczny wzrost wydatków Gminy Skierbieszów w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Od 2010 do 2013 roku notowano na przemian wzrost i spadek. Ogółem, w badanym okresie wydatki na mieszkańca wzrosły o 1 539,77 zł. Kształtowanie się wysokości wydatków Gminy Skierbieszów ogółem w przeliczeniu na jednego mieszkańca zaprezentowano na poniższym wykresie:

Wykres 38. Wydatki gminy Skierbieszów w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2004-2013

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W 2013 roku na jednego mieszkańca Gminy Skierbieszów przypadało 2 897,60 zł wydatków. Wydatki w przeliczeniu na jednego mieszkańca były nieznacznie wyższe, niż średnia dla wszystkich gmin powiatu ale niższe niż w województwie.

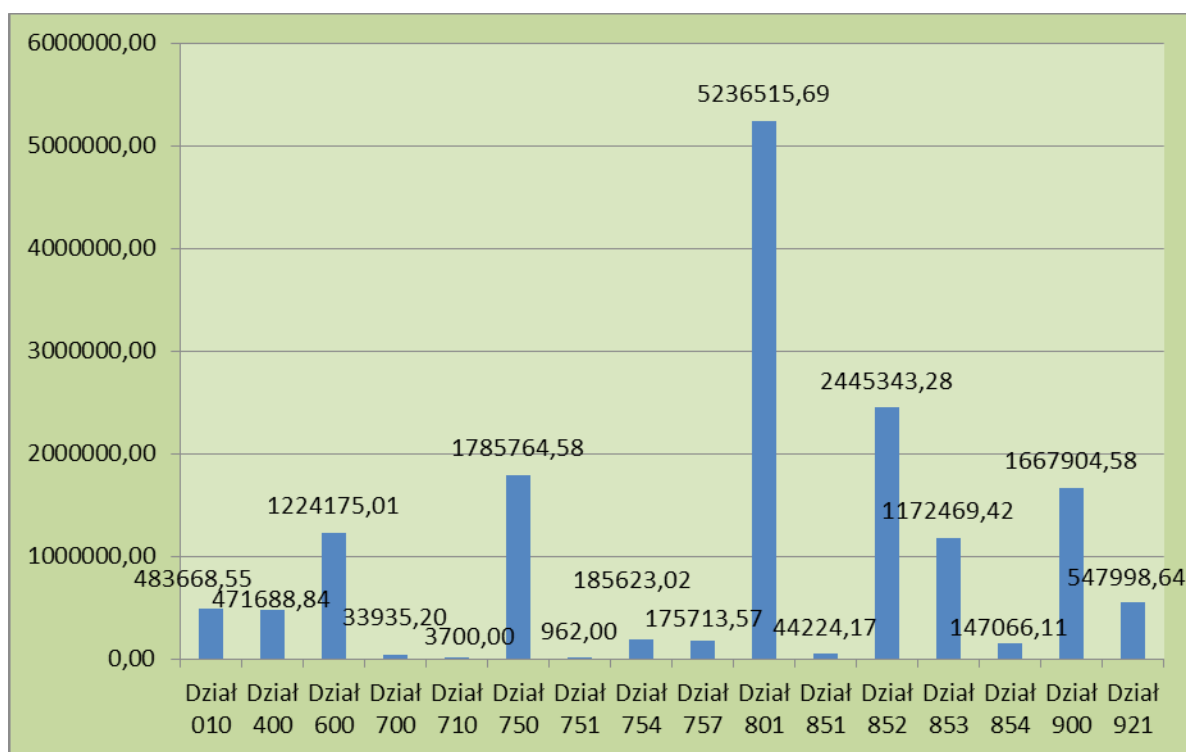
Tabela 40. Wydatki Gminy Skierbieszów, wszystkich gmin powiatu zamojskiego oraz województwa lubelskiego w przeliczeniu na mieszkańca w 2013 r.

Wyszczególnienie	Gmina Skierbieszów	Powiat zamojski (gminy łącznie z miastami na prawach powiatu)	Województwo lubelskie (gminy łącznie z miastami na prawach powiatu)
Wydatki na jednego mieszkańca (w zł)	2897,60	2704,93	3393,03

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Zgodnie z podziałem wydatków na działy klasyfikacji budżetowej, największe wydatki generuje dział oświata i wychowanie. Kolejnymi działami, w których wysokość wydatków jest znaczna i posiada duży udział w wydatkach ogółem są pomoc społeczna i administracja publiczna oraz gospodarka komunalna i ochrona środowiska.

Wykres 39. Wydatki Gminy Skierbieszów według działów klasyfikacji budżetowej w 2013 r.

Dział 010 - Rolnictwo i łowiectwo

Dział 400 - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę

Dział 600 - Transport i łączność

Dział 700 - Gospodarka mieszkaniowa

Dział 710 - Działalność usługowa

Dział 750 - Administracja publiczna

Dział 751 - Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa

Dział 754 - Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa

Dział 757 - Obsługa długu publicznego

Dział 801 - Oświata i wychowanie

Dział 851 - Ochrona zdrowia

Dział 852 - Pomoc społeczna

Dział 853 - Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej

Dział 854 - Edukacyjna opieka wychowawcza

Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska

Dział 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o. o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Planowanie strategiczne i promocja gminy

Planowanie strategiczne w Gminie Skierbieszów prowadzone jest w oparciu o długofalowe, kompleksowe dokumenty strategiczne, opracowane zarówno na szczeblu lokalnym, jak również powiatowym, regionalnym i krajowym. Strategie i programy rozwoju określają kierunki prowadzenia polityki prorozwojowej w danej jednostce, jej

cele i pożądane efekty. Władze samorządowe prowadzą politykę rozwoju jednostki w pełnej zgodności z przyjętymi założeniami strategicznymi na poziomie gminnym, ponadlokalnym, wojewódzkim i krajowym, a wszystkie plany strategiczne i dokumenty programowe jednostki samorządu terytorialnego wpisują się w kierunki i cele obowiązujących na danym terenie strategii wyższego szczebla.

Gmina Skierbieszów, z racji swojego usytuowania w powiecie zamojskim, w województwie lubelskim, jest objęta strategiami i programami obowiązującymi na obszarze powiatu i regionu oraz analogicznymi dokumentami krajowymi. W chwili obecnej punktem wyjścia do tworzenia planu strategicznego dla Gminy Skierbieszów są następujące dokumenty:

- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności (DSRK)
- Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo (SRK 2020)
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: regiony, miasta, obszary wiejskie
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku)
- Programy operacyjne 2014-2020
- Strategia Rozwoju Powiatu Zamojskiego na lata 2007-2020.

Gmina Skierbieszów posiada również własne dokumenty strategiczne i planistyczne:

- Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2007-2013
- Strategia Rozwoju Turystyki Gminy Skierbieszów na lata 2009-2015
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Skierbieszów
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Skierbieszów
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Skierbieszów na lata 2014-2020.

Promocja gminy należy do zadań własnych gminy, określonych w ustawie o samorządzie gminnym. Do głównych działań promujących gminę należą:

- organizacja imprez sportowo-turystycznych,
- gromadzenie informacji o gminie i przygotowywanie materiałów promujących gminę na zewnątrz,
- utrzymywanie kontaktów z przedstawicielami środków masowego przekazu,
- nawiązanie współpracy Gminy z zagranicą.

Promocja obszaru gminy powinna być ukierunkowana na pozyskiwanie inwestorów oraz zachęcanie turystów do przyjazdu. Obecnie gmina, pomimo podejmowania przez władze samorządowe działań ją promujących, nie jest dostatecznie rozpoznawalna wśród grup docelowych. Obszar gminy nie jest wystarczająco popularny na poziomie regionalnym i ponadregionalnym, jej walory nie są dostatecznie

wypromowane. Konieczne jest podjęcie skoordynowanych, zaplanowanych działań promocyjnych, o dużej skuteczności i szerokim oddziaływaniu, by pełniej wykorzystać posiadane przez gminę atuty w procesie jej rozwoju.

Kapitał społeczny

Na gminny kapitał społeczny składa się aktywność mieszkańców oraz działalność różnorodnych organizacji pozarządowych, które dzięki swojemu czynnemu udziałowi w życiu społecznym danej jednostki kreują korzystne procesy i tworzą sieć powiązań pomiędzy członkami lokalnej wspólnoty.

Na terenie Gminy Skierbieszów działalność prowadzą następujące organizacje pozarządowe:

- Fundacja Świętego Kiliana
- Stowarzyszenie „Tworzymy Razem Marzenia” w Lipinie Starej
- Stowarzyszenie Rozwoju Oświaty i Regionu „Ziemia Skierbieszowska”
- Spółdzielnia Socjalna "GRONO"
- Towarzystwo Wędkarskie „Staw” w Skierbieszowie

Ochotnicza Straż Pożarna funkcjonuje w Dębowcu, Hajownikach, Huszczce Dużej, Huszczce Małej, Iłowcu, Kalinówce, Lipinie Nowej, Łaziskach, Majdanie Skierbieszowskim, Podwysokim, Kolonii Skierbieszów, Skierbieszowie, Sławęcinnie, Sulmicach, Szorcówce, Wiszenkach, Zabytowie, Zawodzie, Kolonii Zrąb.

Działalność miejscowych organizacji i zespołów ma duży wpływ na sferę kulturalną gminy. Biorą one udział w przedsięwzięciach kulturalnych i rozrywkowych, organizują wiele wydarzeń tego typu, czynnie włączają się w życie społeczne, umożliwiają mieszkańcom kreatywne spędzanie czasu wolnego, rozwój zainteresowań oraz aktywne działanie na rzecz lokalnej społeczności.

Analiza SWOT

Analiza SWOT należy do najpopularniejszych metod prowadzenia analizy strategicznej i stanowi bardzo ważny etap diagnozowania stanu obecnego w procesie programowania polityki rozwoju. Polega ona na pogrupowaniu posiadanych przez badaną jednostkę cech ze względu na to, czy wywierają one pozytywny, czy negatywny wpływ na jej rozwój oraz na ocenie czynników zewnętrznych, wspomagających lub zakłócających proces rozwojowy. Nazwa metody – skrót SWOT – pochodzi od pierwszych liter angielskich słów: strengths (mocne strony), weaknesses (słabe strony), opportunities (szanse), threats (zagrożenia). Mocne i słabe strony są czynnikami wewnętrznymi z punktu widzenia władz samorządowych i społeczności lokalnej, na które w większości mają wpływ, natomiast szanse i zagrożenia są to czynniki zewnętrzne,

znajdujące się w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki, na których występowanie ani samorząd lokalny, ani mieszkańcy obszaru z reguły nie mają wpływu, mogą je natomiast wykorzystać w procesie rozwoju lub muszą neutralizować negatywne zjawiska z nimi związane. Dzięki logicznemu i czytelnemu zestawieniu posiadanych przez jednostkę cech ułatwione jest zidentyfikowanie problemów i zagrożeń rozwoju jednostki terytorialnej oraz zdefiniowanie wewnętrznych i zewnętrznych czynników temu rozwojowi sprzyjających. Uzyskuje się w ten sposób klarowną analizę, która stanowi punkt wyjścia do określenia priorytetów, celów i kierunków programowanej polityki prorozwojowej.

Technika analityczna SWOT polega na posegregowaniu posiadanych informacji, wiedzy na cztery grupy (cztery kategorie czynników strategicznych):

- S (Strengths) – mocne strony: wszystko to co stanowi atut, przewagę, zaletę analizowanego obiektu,
- W (Weaknesses) – słabe strony: wszystko to co stanowi słabość, barierę, wadę analizowanego obiektu,
- O (Opportunities) – szanse: wszystko to co stwarza dla analizowanego obiektu szansę korzystnej zmiany,
- T (Threats) – zagrożenia: wszystko to co stwarza dla analizowanego obiektu niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej.

Informacja, która nie może być poprawnie zakwalifikowana do żadnej z wymienionych grup, jest w dalszej analizie pomijana jako nieistotna strategicznie.

Analiza SWOT daje wartościowy rezultat analityczny pod warunkiem, że jest stosowana konsekwentnie i świadomie. Analiza SWOT powszechnie stosowana jest przy planowaniu rozwoju regionalnego i lokalnego, planowaniu przestrzennym oraz programowaniu urbanistycznym.

Celem analizy SWOT jest wskazanie istotnych słabych i mocnych stron Gminy, jakie wynikają z istniejącego stanu jej zagospodarowania i z dotychczas osiągniętego poziomu rozwoju, z cech środowiska przyrodniczego oraz ze struktury społeczno-demograficznej. Słabe strony są cechami niekorzystnymi dla dalszego rozwoju Gminy, natomiast mocne strony są czynnikami w różnym stopniu sprzyjającymi rozwojowi.

W piśmiennictwie istnieją trzy główne wzajemnie wykluczające się ujęcia, czym różnią się mocne strony od szans, a słabe strony od zagrożeń:

- mocne strony i słabe strony, to czynniki wewnętrzne, szanse i zagrożenia, to czynniki zewnętrzne,
- mocne strony i słabe strony to cechy stanu obecnego, a szanse i zagrożenia, to spodziewane zjawiska przyszłe,
- mocne strony i słabe strony to czynniki zależne od nas (te, na które mamy wpływ planistyczny i zarządczy), a szanse i zagrożenia, to czynniki obiektywne, na które nie mamy bezpośredniego wpływu sprawczego.

W poniższej analizie SWOT przyjęto zasadę pierwszą tj., iż mocne strony i słabe strony, to czynniki wewnętrzne, szanse i zagrożenia, to czynniki zewnętrzne.

Analiza SWOT nie jest metodą ujętą w ściśle określone procedury postępowania, których przestrzeganie gwarantuje uzyskanie stuprocentowo pewnych wyników. Mobilizuje jednak do myślenia strategicznego, zmusza do śledzenia zmian zachodzących w otoczeniu gminy, do korzystania z dostępnych źródeł informacji, raportów i prognoz, oraz formułowania na tej podstawie scenariuszy przewidujących przyszły rozwój wydarzeń.

Analiza ta wynika z zapisów zawartych w diagnozie (część I opracowania), opisujących stan rozwoju społeczno-gospodarczego gminy oraz wyjaśniających przebieg i kierunki procesów rozwojowych. Obejmuje ona także badanie zewnętrznych okoliczności działania (charakterystyka województwa i powiatu). Prezentowana w dokumencie analiza SWOT została przeprowadzona zgodnie z wymogami metodologicznymi, tj. zawiera analizę sił i słabości w układzie wewnętrznym (dotyczącym obszaru gminy) oraz szans i zagrożeń w układzie zewnętrznym (obejmującym procesy zachodzące w szeroko rozumianym otoczeniu społeczno-gospodarczym). Podstawą przeprowadzenia zbiorczej analizy SWOT były analizy sektorowe obejmujące najważniejsze dla rozwoju gminy dziedziny życia społeczno-gospodarczego, tj. rolnictwo, infrastrukturę techniczną, infrastrukturę społeczną, środowisko itd.

W procesie analitycznym określono czynniki:

- **zewnętrzne**, czyli zdarzeni, zjawiska, tendencje i procesy wpływające pozytywnie lub negatywnie na rozwój gminy, są to tak zwane szanse i zagrożenia rozwoju gminy
- **wewnętrzne**, które wynikają z obecnej i przewidywanej sytuacji w sferze społeczno-gospodarczej i funkcjonalno-przestrzennej gminy, są to tak zwane silne i słabe strony gminy.

Analiza tych dwóch grup czynników, rozpatrywana pod kątem pozytywnego i negatywnego wpływu na rozwój gminy pozwala określić następujące grupy czynników, zjawisk i procesów:

- **zewnętrzne pozytywne - SZANSE,**
- **zewnętrzne negatywne - ZAGROŻENIA,**
- **wewnętrzne pozytywne - SILNE STRONY,**
- **wewnętrzne negatywne - SŁABE STRONY.**

Przez szanse należy rozumieć zjawiska stwarzające możliwości rozwoju gminy niezależnie od niej samej. Szanse jako czynniki, które mają pozytywny wpływ na funkcjonowanie i dalszy rozwój gminy mogą stać się istotnymi bodźcami jej rozwoju.

Przez zagrożenia należy rozumieć negatywne zjawiska pochodzące z otoczenia gminy, niezależne od podejmowanych przez nią działań. Zagrożenia te stanowią bariery utrudniające rozwój gminy.

Przez silne strony należy rozumieć pozytywne zjawiska, na które wpływ ma sama gmina. Mogą one być wynikiem położenia geograficznego, potencjału społecznego, gospodarczego, intelektualnego, stanu środowiska naturalnego oraz kondycji finansowej gminy.

Natomiast słabe strony to zjawiska ograniczające możliwości rozwoju gminy, na które ma ona wpływ. Można tu jako przykłady wymienić: braki w podstawowej infrastrukturze, słabą komunikację wewnętrzną czy niedostateczną promocję gminy.

Analiza możliwości rozwoju gminy, polega na prawidłowym zidentyfikowaniu wymienionych wyżej czterech grup czynników, a to z kolei pozwala na określenie jej szans rozwojowych w przyszłości oraz stanowi podstawę do określenia strategicznych celów rozwoju oraz działań przewidzianych do realizacji.

Aby cele i działania przewidziane do realizacji odzwierciedlały rzeczywiste potrzeby gminy warto większą uwagę zwrócić na otoczenie samej gminy, która odbiera impulsy płynące z zewnątrz również jako szanse i zagrożenia.

Otoczenie to można krótko scharakteryzować jako:

α) otoczenie **globalne** (makrootoczenie) - gmina działa w określonym systemie ekonomicznym, społecznym, prawnym i politycznym, pomimo tego, że otoczenie to bardzo silnie wpływa na funkcjonowanie i rozwój gminy to ona sama nie ma na nie większego wpływu. Gmina odczytuje jedynie sygnały nadawane przez otoczenie jako szanse i zagrożenia. Jako przykładowe elementy takiego otoczenia można wymienić: dynamikę rozwoju gospodarczego, ogólną kondycję gospodarki, zmiany w stylu życia, preferencje konsumpcyjne, formy spędzania wolnego czasu, procesy innowacyjne zachodzące w gospodarce i inne,

β) otoczenie **terytorialne** (przestrzenne) – otoczenie to również istotnie wpływa na warunki funkcjonowania i rozwoju gminy, przy czym w odróżnieniu od otoczenia globalnego, gmina może na nie aktywnie wpływać. Inaczej mówiąc określone sąsiedztwo jest przesądzone, natomiast relacje sąsiedzkie w dużym stopniu są sprawą otwartą. Możemy je rozpatrywać na płaszczyźnie stosunków z innymi gminami nie zapominając, że jest ona również jednym z elementów systemu: krajowego, wojewódzkiego czy powiatowego. Typowymi elementami takiego otoczenia będą: integracja z Unią Europejską, koniunktura w gospodarce, handlu zagranicznym, polityka zagospodarowania przestrzennego, polityka regionalna czy ochrony i kształtowania środowiska.

Analizując te czynniki na bieżąco, gmina może w skuteczny sposób realizować podjęte działania niwelując jednocześnie sytuacje, które mogą być dla niej źródłem problemów.

Mocne i słabe strony Gminy Skierbieszów

Poniższa tabela przedstawia zestawienie mocnych i słabych stron Gminy Skierbieszów. Zgodnie z metodologią przeprowadzania analizy SWOT, są to czynniki wewnętrzne, które stanowią potencjał rozwojowy jednostki lub jego zagrożenie.

Tabela 41. Analiza SWOT - mocna i słabe strony Gminy Skierbieszów

Mocne strony	Słabe strony
PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Położenie w niewielkiej odległości od najważniejszych ośrodków miejskich województwa ➤ Położenie w obszarze transgranicznym „Euroregion Bug” ➤ Położenie na obszarze o dużych walorach przyrodniczych i krajobrazowych ➤ Bogate dziedzictwo kulturowe ➤ Czyste i nieskażone środowisko ➤ Dobre warunki dla rozwoju turystyki, agroturystyki, rekreacji 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Odległość od ważnych szlaków komunikacyjnych ➤ Niedostateczne wykorzystanie wysokich walorów krajobrazowo-przyrodniczych ➤ Niedostateczna baza turystyczno-rekreacyjna w tym niewystarczająca liczba obiektów gastronomicznych i noclegowych, niezagospodarowane tereny rekreacyjne ➤ Niewystarczająca promocja potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i turystycznego gminy
DEMOGRAFIA	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Duży odsetek ludzi młodych 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zmniejszająca się liczba mieszkańców, odpływ młodych i wykształconych mieszkańców
SFERA SPOŁECZNA	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zaangażowanie władz samorządowych w rozwiązywanie problemów gminy ➤ Zaangażowanie władz samorządowych w pozyskiwanie środków zewnętrznych 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Wysoki poziom bezrobocia ➤ Niski poziom i jakość kapitału ludzkiego
SFERA GOSPODARCZA	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Dobra jakość gleb, która jest szansą do rozwoju rolnictwa ➤ Duży udział użytków rolnych stanowiący dobrą bazę dla rozwoju produkcji rolnej i przetwórstwa rolno-spożywczego ➤ Wolne tereny dla rozwoju inwestycji ➤ Dostępna i tania siła robocza 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Małe gospodarstwa rolne oraz ich niska dochodowość ➤ Rozdrobnienie gruntów rolnych na małe działki ➤ Brak zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego ➤ Niski poziom przedsiębiorczości ➤ Niewystarczająca promocja potencjału inwestycyjnego gminy
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Rozwinięta sieć dróg ➤ Wysoki poziom zwodociągowania i skanalizowania gminy względem powiatu zamojskiego ➤ Uporządkowana gospodarka odpadami 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Braki w infrastrukturze wodociągowej i kanalizacyjnej ➤ Brak sieci gazowej ➤ Niska jakość dróg ➤ Niewystarczająca liczba chodników

➔ Objęcie zasięgiem sieci szerokopasmowej Polski Wschodniej	i ścieżek rowerowych
---	----------------------

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o.

Szanse i zagrożenia rozwoju Gminy Skierbieszów

W poniższej tabeli zgrupowano szanse i zagrożenia rozwoju Gminy Skierbieszów. Są to czynniki zewnętrzne, znajdujące się w otoczeniu bliższym i dalszym, które mogą wspomagać proces rozwoju jednostki lub go zakłócać.

Tabela 42. Analiza SWOT – szanse i zagrożenia rozwoju Gminy Skierbieszów

Szanse	Zagrożenia
PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO	
<ul style="list-style-type: none"> ➔ Wykorzystanie transgranicznego położenia gminy ➔ Nawiązywanie współpracy lokalnej i międzyregionalnej ➔ Atrakcyjne położenie geograficzno-przyrodnicze 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Brak poprawy skomunikowania gminy z innymi regionami ➔ Nieskuteczne wykorzystanie możliwości wynikających z atrakcyjnego położenia na obszarach o wysokich walorach krajobrazowo-przyrodniczych
DEMOGRAFIA	
<ul style="list-style-type: none"> ➔ Zwiększenie znaczenia polityki prorodzinnej, która jest szansą na poprawę sytuacji demograficznej 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Niekorzystna sytuacja demograficzna, proces starzenia się społeczeństwa ➔ Odpływ wykształconej ludności
SFERA SPOŁECZNA	
<ul style="list-style-type: none"> ➔ Aktywizacja społeczeństwa ➔ Wykorzystanie szans rozwoju gminy i kapitału ludzkiego wynikających z dostępnych środków finansowych Unii Europejskiej ➔ Szkolenia i wsparcie dla rolników ➔ Dalszy rozwój infrastruktury społecznej ➔ Rozwój społeczeństwa informacyjnego 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Postępujące ubożenie społeczeństwa w wyniku braku dochodów i zwiększenie liczby osób zagrożonych patologiami społecznymi ➔ Ograniczone możliwości pozyskania środków zewnętrznych z uwagi na bariery prawne i wysoką konkurencyjność innych gmin
SFERA GOSPODARCZA	
<ul style="list-style-type: none"> ➔ Scalanie gruntów ➔ Wzrost atrakcyjności turystycznej i gospodarczej gminy ➔ Promocja walorów turystycznych i krajobrazowych gminy ➔ Korzystne warunki do rozwoju nowoczesnego rolnictwa, produkcji żywności ekologicznej 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Niska rentowność pracy w rolnictwie ➔ Niski napływ inwestycji krajowych i zagranicznych ➔ Obniżanie się konkurencyjności gminy spowodowane między innymi niskim standardem infrastruktury, niskim poziomem rozwoju przedsiębiorczości i turystyki.
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	
<ul style="list-style-type: none"> ➔ Dalszy rozwój infrastruktury technicznej 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Ograniczone możliwości pozyskania środków zewnętrznych

➤ Położenie Regionalnego Zakładu Zagospodarowania Odpadów na terenie gminy	
--	--

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o.

WIZJA I MISJA STRATEGICZNA

Programowanie polityki rozwoju wymaga określenia jaki ma być jej efekt i za pomocą jakich działań ma on zostać osiągnięty. Pierwszym etapem opracowania części projekcyjnej procesu kształtowania polityki prorozwojowej jest wskazanie wizji i misji rozwoju jednostki objętej strategią rozwoju.

Wizja określa pożądany stan przyszły, do którego dążyć będzie jednostka w założonym okresie oraz przewidywany obraz gminy stanowiący całościowy efekt wdrożenia działań zaplanowanych do wykonania w ramach przyjętej strategii. Wizja

opisuje, jak przyjęta polityka prorozwojowa wpłynie na gminę, w jaki sposób ją zmieni i jaka się ona stanie po jej wprowadzeniu. Wizja jest ustalona na podstawie diagnozy stanu obecnego, przeprowadzonej analizy SWOT oraz zidentyfikowanych przez mieszkańców potrzeb.

Wizję rozwoju Gminy Skierbieszów i projekcję jej przyszłości w pewnej perspektywie i w przyjętym horyzoncie czasowym określono w następujący sposób:

„Gmina Skierbieszów dogodnym miejscem życia i pracy z rozwijającym się rolnictwem i przedsiębiorczością”

Wizja rozwoju Gminy zakłada, że do roku 2022 obszar ten będą zamieszkiwali ludzie o kwalifikacjach dostosowanych do lokalnego i regionalnego rynku pracy, otwarci na zmianę, ustawiczne kształcenie i innowacyjne rozwiązania. Będzie to obszar wykorzystujący potencjał rolniczy, nowoczesne rozwiązania związane z branżą przetwórczą oraz rozwijającą się przedsiębiorczością.

Wizja Gminy Skierbieszów została sformułowana w taki sposób, by podkreślić, iż programowana polityka strategiczna prowadzona będzie zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Oznacza to położenie równomiernego nacisku na obszary problemowe i wykorzystywanie atutów gminy w taki sposób, by nie doprowadzić do degradacji środowiska naturalnego. Efekty wdrożenia działań prorozwojowych będą odczuwalne zarówno w poprawie jakości życia mieszkańców, jak też w zwiększeniu rozpoznawalności gminy wśród turystów i inwestorów, podniesieniu aktywności i stopnia zintegrowania członków wspólnoty lokalnej oraz w funkcjonowaniu sfery gospodarczej. Wizja zakłada wpływ polityki prorozwojowej na różne obszary życia lokalnego oraz osiągnięcie komplementarnych, uzupełniających się i wzmacniających swoje rezultaty celów.

Misja służy wykonaniu przyjętej wizji i stanowi cel generalny strategii. Opisuje ona sposób, w jaki wizja zostanie wdrożona i stanowi całościowe zestawienie kierunków działań koniecznych do realizacji planu strategicznego. Odwołuje się ona do wszystkich podmiotów, które będą miały wpływ na proces rozwoju - władz gminnych, mieszkańców, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców. Misja ma na celu ukierunkowanie podejmowanych działań tak, by przyniosły one oczekiwane efekty.

Misję strategiczną sformułowano w sposób następujący:

„Poprawa jakości życia mieszkańców Gminy Skierbieszów poprzez rozbudowę infrastruktury technicznej i społecznej oraz rozwój gospodarczy. Dbanie o wysoką jakość warunków życia i wszechstronne możliwości rozwoju mieszkańców”

Gminy Skierbieszów oraz wspieranie tworzenia aktywnego lokalnego ośrodka gospodarczego i kulturalnego

Misja zakłada pełne wdrożenie określonej w strategii polityki prorozwojowej. Założono, że będzie ona kładła równomierny nacisk na poszczególne obszary problemowe. Uwzględniono konieczność zapewnienia mieszkańcom zaspokojenia ich potrzeb (zarówno podstawowych, bytowych, jak również wyższego rzędu, takich jak uczestnictwo w kulturze, itp.) oraz interwencję w sferze gospodarczej i społecznej. Zwrócono również uwagę na duże znaczenie poprawy jakości przestrzeni dla procesów rozwojowych. Wszystkie działania wdrażane w ramach planu strategicznego muszą zachowywać zasady ochrony środowiska, gdyż walory przyrodniczo-krajobrazowe należą do głównych atutów gminy, niezbędne jest więc zapobieganie ich degradacji.

Przyjęta wizja gminy oraz misja strategiczna mają na celu odpowiednie ukierunkowanie polityki programowania rozwoju gminy i opisanie jej generalnych założeń. Szczegółowe kierunki działań i zadania prorozwojowe ujęte są na poziomie celów strategicznych (obszarów priorytetowych) i operacyjnych przypisanych do każdego obszaru problemowego.

CELE STRATEGICZNE

Cele strategiczne bezpośrednio wynikają z misji (celu generalnego), stanowią jej uszczegółowienie i niższy poziom w hierarchii planu strategicznego. Cele strategiczne pogrupowane są w sposób logiczny i uzasadniony w ramach poszczególnych obszarów problemowych, wyznaczonych w toku diagnozy stanu obecnego. Celom strategicznym (obszarom priorytetowym) przypisuje się cele operacyjne i kierunki działań, które warunkują podejmowanie odpowiednich zadań, wpływających na realizację polityki prorozwojowej. Schemat Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów przedstawiono na poniższym rysunku:

Rysunek 4. Schemat Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o. o.

Diagnoza stanu obecnego, analiza SWOT oraz wyniki konsultacji społecznych wskazały, iż uzasadnione jest wyznaczenie następujących priorytetów:

Cele strategiczne (obszary priorytetowe):

- POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW
- INFRASTRUKTURA TECHNICZNA
- OCHRONA ŚRODOWISKA I ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII
- ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI
- ROLNICTWO I PRZETWÓRSTWO
- EDUKACJA I ZDROWIE
- TURYSTYKA I REKREACJA, KULTURA

Zgodnie z przyjętym schematem strategii poszczególnym priorytetom (celom strategicznym) przypisano cele operacyjne, natomiast celom operacyjnym kierunki działań.

CELE OPERACYJNE I PROPONOWANE KIERUNKI DZIAŁAŃ

Cele operacyjne to cele szczegółowe, bezpośrednio odnoszące się do zaplanowanych działań, opisujące, jakie efekty zostaną osiągnięte dzięki ich wdrożeniu. Stanowią one konkretyzację celów strategicznych, ogólniejszych, a ich osiągnięcie możliwe jest także w krótkim okresie. Każdemu celowi operacyjnemu przypisano kierunki działań.

Priorytet 1. Poprawa jakości życia mieszkańców.

Cel operacyjny 1.1. Zwiększenie aktywności zawodowej i społecznej mieszkańców.

Realizacja działań w ramach tego celu przewiduje wspieranie integracji społecznej mieszkańców, pozwalającej im na rozwój zdolności i zainteresowań, oraz umożliwia dostęp do kultury i edukacji. Kapitał ludzki czyli społeczność lokalna jest najważniejszym czynnikiem rozwoju każdego terytorium dlatego zapewnienie rozwoju społecznego, ogólnego rozwoju zasobów ludzkich, dostępu do edukacji, opieki medycznej, opieki społecznej czy obiektów infrastruktury społecznej jest jednym z podstawowych elementów ogólnego rozwoju gminy. Istotne znaczenie dla procesów wzrostu ma właściwy i adekwatny do gospodarczego rozwój infrastruktury społecznej a także podnoszenie aktywności zawodowej mieszkańców gminy. Działania tego typu umożliwiają zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu, poprawiają aktywność społeczną, przyczyniają się do zwiększenia integracji mieszkańców i wykształcania się więzi sąsiedzkich oraz zapobiegają lub minimalizują skutki wystąpienia niekorzystnych zjawisk społecznych

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 1.1

- Tworzenie nowych miejsc pracy w podmiotach ekonomii społecznej
- Rozwój podmiotów ekonomii społecznej
- Budowa rodzinnych miejsc zabaw w miejscowościach
- Odnowa wsi, zagospodarowanie centrów wsi
- Rewitalizacja infrastruktury publicznej – odnowa wsi, rewitalizacja społeczna i gospodarcza
- Działania na rzecz osób niepełnosprawnych i starszych
- Integracja społeczna
- Szkolenia dla mieszkańców
- Prowadzenie aktywnej polityki prorodzinnej
- Wsparcie finansowe i pozafinansowe dla rodzin wielodzietnych
- Tworzenie mieszkań socjalnych i chronionych zapewniających warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku osób zagrożonych wykluczeniem społecznym
- Przeciwdziałanie patologiom społecznym powodowanym przez uzależnienia oraz przemoc w rodzinie

- Działania na rzecz integracji społecznej i zawodowej oraz przeciwdziałanie marginalizacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym
- Wspieranie inicjatyw na rzecz bezpieczeństwa, porządku i estetyki wsi,
- Poprawa bezpieczeństwa poprzez szkolenia, wsparcie merytoryczne i finansowe, oraz zakup samochodów ratowniczo-gaśniczych dla Ochotniczych Straży Pożarnych funkcjonujących w gminie
- Prowadzenie i wspieranie działalności kulturalnej, sportowej, turystycznej i krajoznawczej

Cel operacyjny 1.2. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego.

Spółeczeństwo obywatelskie jest przestrzenią działania instytucji, organizacji, grup społecznych i jednostek, rozciągającą się pomiędzy rodziną, państwem i rynkiem wypełnioną wolną debatą na temat wartości składających się na wspólne dobro, ścieraniem się różnych interesów grupowych oraz dobrowolną aktywnością opartą na współdziałaniu. W istocie jednak to świadomi obywatele są podstawą obywatelskiego społeczeństwa. Niezależne organizacje pozarządowe i aktywne wspólnoty (zarówno te, które opierają się na wspólnym miejscu zamieszkania, jak i te związane z zainteresowaniami swoich członków) są podstawowymi formami, w których przejawia się aktywność obywateli.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 1.2:

- Współpraca gminy z organizacjami pozarządowymi i wspieranie powstawania organizacji pozarządowych
- Zwiększenie świadomości obywatelskiej i integracji społecznej poprzez m.in. wzmocnienie istniejących grup lokalnych i stworzenie warunków do tworzenia nowych grup
- Kształtowanie postaw nastawionych na aktywność, samodzielność, przedsiębiorczość i odpowiedzialność oraz współpracę z otoczeniem i jednostkami samorządowymi
- Promocja postaw patriotycznych
- Organizacja i promocja wolontariatu

Cel operacyjny 1.3. Tworzenie warunków do rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

Bardzo duże znaczenie dla przyszłego rozwoju gminy będzie miało zmniejszanie zapóźnień technologicznych i informatycznych w zakresie rozwoju infrastruktury społeczeństwa informacyjnego. Infrastruktura ta przyczyni się do podwyższenia jakości życia mieszkańców, podniesienia stopnia dostępu do edukacji, przełamania barier dotyczących „cyfrowego wykluczenia” oraz stworzy łatwiejszy dostęp do informacji. W związku z powyższym zakłada się systematyczne wprowadzanie lokalnej społeczności w wiek cywilizacji cyfrowej oraz dostosowanie do wymagań postępu technicznego i ery społeczeństwa informacyjnego. Przewiduje się także wykorzystanie technologii

społeczeństwa informacyjnego w działaniach samorządu. Kompleksowa informatyzacja usług Gminy uczyni ją bardziej przyjazną dla mieszkańców i instytucji. Wprowadzenie rozwiązań polegających na elektronicznym obiegu dokumentów i ich archiwizacji spowoduje, że mieszkańcy będą szybciej i sprawniej obsługiwani.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 1.3:

- Zwiększenie dostępu do Internetu na terenie wszystkich miejscowości w gminie
- Wprowadzenie e-administracji

Priorytet 2. Infrastruktura techniczna

Cel operacyjny 2.1. Budowa i modernizacja infrastruktury drogowej.

Dobry stan infrastruktury technicznej jest istotnym warunkiem poprawy konkurencyjności i efektywności lokalnej gospodarki. Jednym z podstawowych warunków rozwoju społeczności lokalnych jest także dostępność komunikacyjna. Jest również jednym z najważniejszych czynników oceny atrakcyjności inwestycyjnej gminy. Największym utrudnieniem z dziedziny infrastruktury drogowej dla mieszkańców i turystów jest słaba jakość dróg przebiegających przez gminę. Poprawa stanu sieci drogowej sprzyjać będzie poprawie jakości usług transportowych i mobilności osób oraz zwiększeniu współpracy gospodarczej, wymiany handlowej i ruchu turystycznego.

Prace związane z remontami, poprawą jakości istniejących dróg nie będą wykraczać poza granice wyznaczonego pasa drogowego. Nowe drogi zostaną wytyczone po szlakach istniejących dróg gruntowych. Wymienione działania zostaną zrealizowane pod warunkiem rygorystycznego przestrzegania przepisów z zakresu ochrony środowiska oraz pod warunkiem uzyskania stosownych decyzji administracyjnych, w tym decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach stwierdzającej brak negatywnego oddziaływania na środowisko. Działania zlokalizowane w granicach Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego nie będą naruszać zakazów ustanowionych rozporządzeniem Nr 29 Wojewody Lubelskiego z dnia 10.08.2005 r. w sprawie Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Woj. Lub. Nr 182, poz. 3154). Nowe drogi zostaną zlokalizowane poza miejscem występowania gatunków i siedlisk przyrodniczych, dla ochrony których wyznaczono obszary Natura 2000

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 2.1:

- Poprawa jakości istniejących i budowa nowych dróg gminnych
- Remonty i budowa dróg powiatowych we współpracy ze Starostwem Powiatowym
- Budowa chodników wraz z infrastrukturą towarzyszącą

Cel operacyjny 2.2. Rozbudowa sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i systemu oczyszczania ścieków.

Poziom rozwoju infrastruktury technicznej stanowi podstawę lokalnego rozwoju, decyduje o funkcjach zewnętrznych i wewnętrznych Gminy. W dziedzinie infrastruktury

gminnej udało się zrealizować wiele inwestycji, lecz nadal potrzeby w tej dziedzinie są duże. Rozbudowa oraz poprawa jakości infrastruktury technicznej są warunkami przyspieszenia procesów rozwojowych w gminie. Szczególnie dotyczy to infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, gazowej. Braki w tej infrastrukturze negatywnie wpływają nie tylko na jakość mieszkańców, ale również skutecznie ograniczają rozwój i funkcjonowanie lokalnej gospodarki oraz obniżają atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną gminy.

Wymienione poniżej działania zostaną zrealizowane pod warunkiem rygorystycznego przestrzegania przepisów z zakresu ochrony środowiska oraz pod warunkiem uzyskania stosownych decyzji administracyjnych, w tym decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach stwierdzającej brak negatywnego oddziaływania na środowisko. Działania zlokalizowane w granicach Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego nie będą naruszać zakazów ustanowionych rozporządzeniem Nr 29 Wojewody Lubelskiego z dnia 10.08.2005 r. w sprawie Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Woj. Lub. Nr 182, poz. 3154). Nowe sieci wodociągowe i kanalizacyjne oraz oczyszczalnie ścieków zostaną zlokalizowane w obrębie istniejącej zabudowy, gdzie nie występują gatunki i siedliska, dla ochrony których wyznaczono obszary Natura 2000. Wymienione działania zostaną zrealizowane pod warunkiem, że nie będą one stanowiły zagrożenia dla osiągnięcia celów środowiskowych wyznaczonych dla jednolitych części wód.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 2.2:

- Poprawa stanu gospodarki wodno-ściekowej poprzez budowę nowych sieci wodociągowych i kanalizacyjnych oraz przebudowę i remont już istniejących
- Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w miejscowościach o rozproszonej zabudowie
- Rozbudowa istniejącej oczyszczalni ścieków

Priorytet 3. Ochrona środowiska i odnawialne źródła energii

Cel operacyjny 3.1. Ograniczenie emisji zanieczyszczeń poprzez wykorzystanie odnawialnych źródeł energii.

W ramach niniejszego celu zaplanowano racjonalizację zużycia energii, surowców i minerałów oraz wzrost wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych. Zastosowanie kolektorów słonecznych, fotowoltaiki, biogazu do produkcji energii niewątpliwie korzystnie wpłynie na ochronę środowiska oraz upowszechnienie nowoczesnych technologii pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych. Termomodernizacja budynków wpłynie na zwiększenie ich standardów oraz zmniejszenie zapotrzebowania na energię. Przebudowa oświetlenia ulicznego umożliwi ograniczenie kosztów. Dzięki budowaniu infrastruktury odnawialnych źródeł energii w przyszłości gmina będzie posiadała możliwości uzyskania dodatkowych dochodów.

Wymienione poniżej działania zostaną zrealizowane pod warunkiem rygorystycznego przestrzegania przepisów z zakresu ochrony środowiska oraz pod warunkiem uzyskania

stosownych decyzji administracyjnych, w tym decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach stwierdzającej brak negatywnego oddziaływania na środowisko. Działania zlokalizowane w granicach Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego nie będą naruszać zakazów ustanowionych rozporządzeniem Nr 29 Wojewody Lubelskiego z dnia 10.08.2005 r. w sprawie *Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego* (Dz. Urz. Woj. Lub. Nr 182, poz.3154). Wymienione działania zostaną zrealizowane pod warunkiem, że nie będą znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszarów Natura 2000, w tym w szczególności:

- 1) nie spowodują pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszary Natura 2000,
- 2) nie wpłyną negatywnie na gatunki, dla których ochrony zostały wyznaczone obszary Natura,
- 3) nie pogorszą integralności obszarów Natura 2000 i nie wpłyną na ich powiązania z innymi obszarami.

Działanie polegające na budowie biogazowni zostanie zlokalizowane w sąsiedztwie Regionalnego Zakładu Zagospodarowania Odpadów w Dębowcu, co umożliwi wykorzystanie do produkcji biogazu odpadów biodegradowalnych.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 3.1:

- Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej
- Montaż kolektorów słonecznych oraz paneli fotowoltaicznych
- Budowa biogazowi
- Budowa farm fotowoltaicznych
- Przebudowa oświetlenia ulicznego na LEDowe
- Instalacja kotłów na biomasę w obiektach mieszkalnych i komunalnych
- Budowa sieci przesyłowych i dystrybucyjnych energii elektrycznej
- Propagowanie stosowania pomp ciepła w gospodarstwach domowych

Priorytet 4. Rozwój przedsiębiorczości

Cel operacyjny 4.1. Tworzenie nowych miejsc pracy oraz rozwój przedsiębiorczości.

Tworzenie sprzyjających warunków i podejmowanie działań wspierających przedsiębiorczość lokalną są jednym z najważniejszych priorytetów rozwoju. Rozwój przedsiębiorczości ma zasadnicze znaczenie dla rozwoju gminy i wzrostu zamożności jej mieszkańców. Rozwój przedsiębiorczości to równocześnie najskuteczniejszy sposób tworzenia nowych miejsc pracy, a co za tym idzie jest to sposób na rozwiązanie wielu problemów społecznych, z którymi borykają się mieszkańcy. Stymulowanie rozwoju istniejących i tworzenie nowych firm, będzie skutkować wzrostem dynamiki rozwoju gospodarczego przy jednoczesnym powstawaniu nowych miejsc pracy.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 4.1:

- Tworzenie warunków do wzrostu zamożności ludności wiejskiej poprzez utrzymywanie istniejących oraz tworzenie nowych miejsc pracy
- Podejmowanie przez mieszkańców działalności pozarolniczej
- Tworzenie przyjaznego klimatu dla rozwoju przedsiębiorczości poprzez ułatwienie dostępu do informacji, znoszenie barier biurokratycznych
- Tworzenie miejsc pracy dla osób młodych bez doświadczenia
- Tworzenie miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych oraz wspieranie w staraniach o podejmowanie pracy i prowadzenie niezależnego życia
- Promowanie pakietu tzw. „dobrych praktyk” z zakresu realizacji inicjatyw przez podmioty ekonomii społecznej dotyczących form i metod budowania pozycji rynkowej
- Wsparcie merytoryczne osób rozpoczynających działalność gospodarczą
- Współpraca z instytucjami działającymi na rzecz rozwoju przedsiębiorczości w powiecie zamojskim i województwie lubelskim
- Promocja przedsiębiorstw podczas imprez plenerowych organizowanych przez gminę
- Wsparcie usług, handlu i rzemiosła
- Utworzenie instytucji wspierającej przedsiębiorczość dla kilku gmin o podobnych problemach

Cel operacyjny 4.2. Utworzenie terenów inwestycyjnych.

Rozwój gminy wymaga przygotowania stosownych warunków funkcjonowania przedsiębiorczości. Niezbędne jest to dla już istniejących funkcji ekonomicznych, ale także dla terenów rozwojowych. Odpowiednio zbudowana strategia rozwoju gospodarczego, oparta na lokalnych zasobach, przyjazna i profesjonalnie przygotowana dla inwestorów zewnętrznych, wsparta przemyślaną i dobrze przeprowadzoną promocją gospodarczą gminy, przyniesie w długim okresie wymierne efekty gospodarcze w postaci trwale rozwijających się przedsiębiorstw, tworzących miejsca pracy i blisko współpracujących ze sferą edukacji. Aby podnieść atrakcyjność inwestycyjną gmin w skali regionalnej konieczne staje się podjęcie aktywnych działań umożliwiających przygotowanie oferty terenów o korzystnych warunkach do inwestowania. Zalecane jest stosowanie dla tych terenów szczególnych ułatwień i ustaleń wynikających z prorozwojowej polityki budżetowej i inwestycyjnej względem podmiotów gospodarczych.

Wymienione poniżej działania zostaną zrealizowane pod warunkiem rygorystycznego przestrzegania przepisów z zakresu ochrony środowiska oraz pod warunkiem uzyskania stosownych decyzji administracyjnych, w tym decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach stwierdzającej brak negatywnego oddziaływania na środowisko. Działania zlokalizowane w granicach Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego nie będą naruszać zakazów ustanowionych rozporządzeniem Nr 29 Wojewody Lubelskiego z dnia 10.08.2005 r. w sprawie Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Woj. Lub. Nr 182, poz.3154). Wymienione działania zostaną zrealizowane pod warunkiem, że nie będą

znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszarów Natura 2000, w tym w szczególności:

- 1) nie spowodują pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszary Natura 2000,
- 2) nie wpłyną negatywnie na gatunki, dla których ochrony zostały wyznaczone obszary Natura,
- 3) nie pogorszą integralności obszarów Natura 2000 i nie wpłyną na ich powiązania z innymi obszarami.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 4.2:

- Stworzenie atrakcyjnej oferty terenów przeznaczonych pod inwestycje
- Pozyskiwanie nowych terenów inwestycyjnych
- Uzbrojenie terenów inwestycyjnych
- Ulgi podatkowe dla obecnych i przyszłych inwestorów

Cel operacyjny 4.3. Promocja potencjału gospodarczego gminy.

Jednym z warunków stałego i zrównoważonego rozwoju gminy Skierbieszów jest otwarcie społeczności na nowych inwestorów oraz turystów. We współczesnej gospodarce rynkowej jednostki samorządu terytorialnego muszą konkurować ze sobą o nowych mieszkańców, inwestorów oraz turystów. Aby zachęcić ich do ulokowania na terenie gminy Skierbieszów swoich zasobów finansowych konieczne jest wykreowanie atrakcyjnego i opartego na walorach wizerunku gminy, eksponującego jej potencjał, otwarcie oraz nowoczesność.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 4.3:

- Opracowanie materiałów informacyjno-promocyjnych
- Promocja przedsiębiorstw działających na terenie gminy na gminnej stronie internetowej
- Utworzenie klastrów branżowych
- Udział w targach i imprezach promocyjnych na terenie całego kraju

Priorytet 5. Rolnictwo i przetwórstwo

Cel operacyjny 5.1. Tworzenie warunków do rozwoju rolnictwa i wzrostu opłacalności produkcji rolnej.

Ożywienie gospodarcze obszarów wiejskich jest możliwe głównie dzięki rozwojowi rolnictwa. Działania w ramach przedmiotowego celu będą służyły przede wszystkim wzrostowi konkurencyjności gospodarstw rolnych, w tym gospodarstw ekologicznych, rozwojowi rynku rolnego i pozarolniczych form działalności gospodarczej na wsi.

Wymienione poniżej działania zostaną zrealizowane pod warunkiem rygorystycznego przestrzegania przepisów z zakresu ochrony środowiska oraz pod warunkiem uzyskania stosownych decyzji administracyjnych, w tym decyzji o środowiskowych

uwarunkowaniach stwierdzającej brak negatywnego oddziaływania na środowisko. Działania zlokalizowane w granicach Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego nie będą naruszać zakazów ustanowionych rozporządzeniem Nr 29 Wojewody Lubelskiego z dnia 10.08.2005 r. w sprawie *Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego* (Dz. Urz. Woj. Lub. Nr 182, poz.3154). Wymienione działania zostaną zrealizowane pod warunkiem, że nie będą znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszarów Natura 2000, w tym w szczególności:

- 1) nie spowodują pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszary Natura 2000,
- 2) nie wpłyną negatywnie na gatunki, dla których ochrony zostały wyznaczone obszary Natura,
- 3) nie pogorszą integralności obszarów Natura 2000 i nie wpłyną na ich powiązania z innymi obszarami.

Uprawa roślin energetycznych będzie możliwa poza miejscami występowania gatunków i siedlisk, dla ochrony których wyznaczono obszary Natura 2000. Wykluczone jest stosowanie gatunków roślin energetycznych obcego pochodzenia uznanych za inwazyjne. Ponadto budowa infrastruktury przeciwpowodziowej, zbiorników retencyjnych, zagospodarowanie urządzeń melioracyjnych będzie możliwe pod warunkiem, iż nie będą one stanowiły zagrożenia dla celów środowiskowych wyznaczonych dla jednolitych części wód.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 5.1:

- Zwiększenie roli sektora rolnego w lokalnej gospodarce
- Poprawa warunków prowadzenia gospodarstw rolnych
- Podniesienie rentowności gospodarstw rolnych poprzez dostosowanie rodzaju produkcji do warunków istniejących na danym terenie
- Rozwój gospodarstw agroturystycznych w oparciu o potencjał lokalny - Skierbieszowski Park Krajobrazowy, „Małe Bieszczady”
- Propagowanie rolnictwa ekologicznego
- Uprawa roślin energetycznych i wykorzystanie biomasy do produkcji energii
- Budowa infrastruktury przeciwpowodziowej, zbiorników retencyjnych
- Zagospodarowanie urządzeń melioracyjnych
- Zagospodarowanie nieużytków rolnych na cele rolnicze i nierolnicze

Cel operacyjny 5.2. Rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego.

Z uwagi na rolniczy charakter gminy przetwórstwo rolno-spożywcze stanowi jedną z podstawowych gałęzi przemysłu. W gminie działają gospodarstwa rolne o wysokim potencjale produkcyjnym, które zapewniają dostępność surowców niezbędnych do rozwoju branży przetwórstwa owocowo-warzywnego. Dlatego rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego jest jednym z priorytetowych kierunków w rozwoju gospodarczym. Ważnym czynnikiem wspomagającym ten rozwój jest ściśle powiązanie rolników-producentów z zakładem przetwórczym. Należy dążyć do umacniania bazy rolno-

spożywczej. Istotne znaczenie ma także poszukiwanie przede wszystkim inwestorów działających w branży rolno-spożywczej i mięsnej opierających swoją produkcję na lokalnej bazie surowcowej.

Wymienione poniżej działania zostaną zrealizowane pod warunkiem rygorystycznego przestrzegania przepisów z zakresu ochrony środowiska oraz pod warunkiem uzyskania stosownych decyzji administracyjnych, w tym decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach stwierdzającej brak negatywnego oddziaływania na środowisko.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 5.2:

- Powstawanie nowych obiektów przetwórstwa rolno-spożywczego
- Maksymalne wykorzystanie bogatej bazy surowców owocowo-warzywnych oraz zwierzęcych
- Tworzenie grup producenckich

Cel operacyjny 5.3. Wzmocnienie doradztwa rolniczego.

Doradztwo rolnicze jest formą pomocy rolnikom w podejmowaniu decyzji i rozwiązywaniu problemów wynikających z prowadzenia gospodarstwa rolniczego i życia społecznego na wsi. Pomoc ta wyraża się w przekazywaniu informacji o nowościach oraz udzielaniu porad fachowych z zakresu przyrodniczych, technicznych i ekonomicznych zagadnień produkcji rolniczej bądź też praktycznych zaleceń, które wskazuje nauka i przodująca praktyka. Głównym celem doradztwa rolniczego jest udzielanie pomocy merytorycznej rolnikom i innym mieszkańcom wsi. Cel ten osiągnąć jest poprzez ukazanie im istniejącej sytuacji wraz z uwarunkowaniami, przygotowanie ich do rozpoznawania tej lub podobnej sytuacji, rozwiązywania swoich problemów zawodowych i rodzinnych oraz podejmowania samodzielnych decyzji i skutecznych działań w tym zakresie. Dlatego dla mieszkańców konieczna jest współpraca władz samorządowych z instytucjami, zajmującymi się doradztwem rolnym. Dotyczy to także informowania lokalnych producentów o możliwościach pozyskania środków UE. W ramach doradztwa rolniczego przewiduje się także podnoszenie wiedzy i kwalifikacji rolników na temat nowoczesnej produkcji rolnej i systemu upraw poprzez organizację szkoleń i kursów w tym zakresie.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 5.3:

- Usługi doradcze dla rolników służące poprawie warunków prowadzenia gospodarstw rolnych
- Usługi doradcze w zakresie pozyskiwania funduszy zewnętrznych
- Organizacja szkoleń dla rolników

Cel operacyjny 5.4. Rozwój rynków zbytu dla produktów rolnych.

Przy wzmacnianiu sektora rolniczego ważne jest wspieranie lokalnych producentów tworząc rynki zbytu dla ich produktów. Rynek zbytu produktów świeżych, to szansa rozwoju dla wielu regionalnych i lokalnych zakładów producenckich, czy też

gospodarstw rolnych. Wielofunkcyjność rozwoju rolnictwa należy także ściśle łączyć z wdrażaniem sprawnego systemu instytucji rynkowych (giełdy towarowe, organizacje producentów rolnych, spółdzielczość rolnicza).

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 5.4:

- Pozyskiwanie nowych rynków zbytu w kraju i za granicą
- Tworzenie klastrów oraz innych form współpracy pomiędzy rolnikami, przedsiębiorcami, uczelniami, ośrodkami badawczymi i władzami lokalnymi
- Tworzenie i wspieranie miejsc targowych

Cel operacyjny 5.5. Rozwój i promocja produktów lokalnych.

Rozwój produktów lokalnych jest korzystny zarówno ze względów środowiskowych (wykorzystywane są naturalne zasoby środowiska), gospodarczych (nowe firmy, dochód dla mieszkańców, podatki dla gminy, rozruch lokalnej gospodarki), jak i społecznych (miejsca pracy, ciekawe zajęcie, realizacja celów życiowych, wzrost poziomu życia i przywiązania do regionu). Produkt lokalny stwarza szansę poprawy sytuacji ekonomicznej w regionie, zapewniając jednocześnie pozytywne efekty środowiskowe i społeczne. Jest więc regionalnym sposobem na realizację zrównoważonego rozwoju. Zatem produkt lokalny to coś co identyfikuje dany obszar, coś co może stać się inspiracją, pomysłem na rozwój danego terenu ze względu na swoją unikalność i wyjątkowość.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 5.5:

- Tworzenie nowych produktów lokalnych
- Wsparcie istniejących produktów lokalnych
- Promocja produktów lokalnych w regionie, kraju i za granicą
- Nawiązanie współpracy pomiędzy władzami, przedsiębiorcami i wytwórcami produktów lokalnych

Cel operacyjny 5.6. Scalenie gruntów we wszystkich miejscowościach gminy.

Scalenie gruntów jest jednym z podstawowych zabiegów urządzeniowo - rolnych, wpływającym na kompleksową poprawę organizacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Celem scalenia gruntów jest stworzenie korzystniejszych warunków gospodarowania w rolnictwie i leśnictwie poprzez poprawę struktury obszarowej gospodarstw rolnych, lasów i gruntów leśnych, racjonalne ukształtowanie rozłogów gruntów, dostosowanie granic nieruchomości do systemu urządzeń melioracji wodnych, dróg oraz rzeźby terenu.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 5.6:

- Uporządkowanie stanu prawnego działek
- Zmniejszenie rozdrobnienia gospodarstw rolnych
- Ułatwienie prowadzenia działalności rolniczej

Priorytet 6. Edukacja i zdrowie

Cel operacyjny 6.1. Rozwój edukacji.

Rozwój edukacji i podnoszenie jakości i efektywności kształcenia jest kluczowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju społeczeństwa. Dla zapewnienia dobrej jakości edukacji konieczna jest kompetentna kadra, skuteczne zarządzanie oraz odpowiednia infrastruktura edukacyjna. Niezbędna jest rozbudowa i modernizacja infrastruktury edukacyjnej, w tym rozbudowa obiektów socjalno-bytowych oraz przyszłolnej infrastruktury sportowej. Poziom wykształcenia jest jednym z głównych czynników determinujących późniejszą aktywność na rynku pracy jak też i pozycję społeczną poszczególnych osób. Wzmacnianie poziomu wykształcenia mieszkańców musi być jednak stymulowane od najniższych szczebli edukacji – wychowanie w wieku przedszkolnym, a skończywszy na kształceniu ustawicznym osób dorosłych. Tak przyjęta polityka edukacyjna ze strony samorządu pozwoli na osiągnięcie trwałego podniesienia poziomu wykształcenia społeczności lokalnej.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 6.1:

- Remonty, rozbudowa i adaptacja obiektów szkolnych
- Opieka nad dziećmi w wieku przedszkolnym oraz żłobkowym
- Wspieranie organizacji zajęć pozalekcyjnych w celu wyrównywania różnic i podniesienia poziomu kształcenia
- Poprawa jakości kształcenia poprzez aktywny udział nauczycieli i rodziców w życiu szkoły
- Wsparcie psychologiczne i pedagogiczne dla dzieci, młodzieży i dorosłych
- Wsparcie dla osób niepełnosprawnych
- Szkolenia ukierunkowane na podniesienie kompetencji w zakresie: zasad przedsiębiorczości społecznej, prowadzenia działalności gospodarczej, przygotowania biznesplanu oraz zarządzania strategicznego

Cel operacyjny 6.2. Działania w zakresie promocji zdrowia.

Dla rozwijania talentów sportowych, utrzymania kondycji, sprawności, dobrego stanu zdrowia mieszkańców ważnym jest stwarzanie odpowiednich warunków dla aktywności rekreacyjno-sportowej, np. tworzenie placów i parków rekreacyjnych, siłowni, sal sportowych czy tras biegowych. Wyzwaniem pozostaje aktywizacja w szczególności dzieci i młodzieży, jak również upowszechnianie kultury fizycznej, co pozwoli na ich wszechstronny rozwój oraz podniesienie potencjału intelektualnego i społecznego. Ważną kwestią powinno być również promowanie wśród mieszkańców zdrowego sposobu życia i zachęcanie ich poprzez organizację różnych imprez do spędzania wolnego czasu w sposób aktywny.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 6.2:

- Promocja zdrowego trybu życia
- Działania na rzecz leczenia nadwagi i otyłości
- Ścieżki Nordic Walking
- Wykorzystanie stadnin koni do hipoterapii
- Tworzenie parków rekreacyjnych w miejscowościach - fitness na powietrzu
- Zwiększenie świadomości zdrowotnej mieszkańców

Priorytet 7. Turystyka, rekreacja i kultura

Cel operacyjny 7.1. Podniesienie atrakcyjności turystycznej.

Aby funkcjonować i konkurować na rynku turystycznym gmina Skierbieszów powinna perfekcyjnie wykorzystać walory przyrodnicze i środowisko naturalne dla celów turystycznych. Ze względu na wysokie walory krajobrazu, nieskażone środowisko oraz swoją bogatą historię, gmina może być atrakcyjnym miejscem turystycznym na mapie województwa i kraju. Turystyka ma szansę stać się istotną płaszczyzną rozwoju gospodarczego gminy. Jednym z warunków stałego i zrównoważonego rozwoju gminy Skierbieszów jest otwarcie społeczności na nowych inwestorów oraz turystów. We współczesnej gospodarce rynkowej jednostki samorządu terytorialnego muszą konkurować ze sobą o nowych mieszkańców, inwestorów oraz turystów. Aby zachęcić ich do ulokowania na terenie gminy Skierbieszów swoich zasobów finansowych konieczne jest wykreowanie wizerunku atrakcyjnego i opartego na walorach gminy, eksponującego jej potencjał, otwarcie oraz nowoczesność.

Na drogach wjazdowych i ścieżkach na granicy obszarów Natura 2000 Las Orłowski PLH060061, Dolina Wolicy PLH060058, Horodysko PLH060060 zostaną ustawione tablice informacyjne. Zgodnie z zarządzeniem Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Lublinie z dnia 24 listopada 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Wolicy PLH060058 (Dz. Urz. Woj. Lub. z 2014 r., poz. 3985) podmiotem odpowiedzialnym za ustawianie tablic informacyjnych jest Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Lublinie, Gminy: Grabowiec, Miączyn i Skierbieszów.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 7.1:

- Rozwój bazy wypoczynkowo-rekreacyjnej
- Stworzenie Produktu Turystycznego gminy oraz jego promocja
- Wspieranie inwestorów chcących organizować miejsca aktywnego wypoczynku
- Współpraca z innymi samorządami w zakresie promocji turystycznej i kulturalnej
- Budowa sieci ścieżek rowerowych łączących atrakcje przyrodnicze i kulturowe położone na terenie gminy oraz ścieżek edukacyjnych
- Modernizacja istniejącego szlaku rowerowego
- Założenie wypożyczalni rowerów (punktów z rowerami na terenie Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego)

- Wytyczenie szlaku rowerowego po trasie istniejących, odbudowanych źródeł
- Wykorzystanie stadnin koni i wędkarstwa jako specyficznych dziedzin dla rozwoju turystyki
- Ustawienie tablic informujących o obszarach Natura 2000, przedmiotach ochrony i zagrożeniach

Cel operacyjny 7.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego.

Zaplanowane w ramach tego celu działania służyć będą kompleksowej ochronie i zachowaniu dziedzictwa (m.in. zabiegi konserwatorskie i modernizacyjne, rewaloryzacja dziedzictwa, kultywowanie tradycji i obrzędowości, wspieranie folkloru i sztuki ludowej, zachowanie walorów i zasobów przyrodniczych), ale również generowaniu impulsów do dalszego jego rozwoju, np. poprzez nadawanie zabytkom nowych funkcji. Przedsięwzięcia w tym obszarze podejmowane będą przez władze samorządowe samodzielnie ale także we współpracy z instytucjami kultury, środowiskami artystycznymi, służbami konserwatorskimi oraz innymi związanymi z kulturą podmiotami. Pozwoli to na wzmocnienie podejmowanych działań i bardziej racjonalne wydatkowanie środków, a także możliwość uzyskania dodatkowych korzyści przez partnerów.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 7.2:

- Ochrona i rewitalizacja obiektów zabytkowych
- Poprawa stanu obiektów pełniących funkcje kulturalne oraz kształtowanie przestrzeni publicznej
- Opracowanie i wdrożenie systemu oznakowania obiektów zabytkowych i innych atrakcji turystycznych
- Kultywowanie lokalnych tradycji i obrzędów
- Organizacja i promocja imprez kulturalnych i rekreacyjnych

ZGODNOŚĆ Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

Gmina Skierbieszów jest podstawową jednostką samorządu terytorialnego, utworzoną na poziomie lokalnym. W związku z tym stanowi integralną część jednostek wyższego szczebla – powiatu zamojskiego i województwa lubelskiego. Obliguje to władze lokalne do prowadzenia takiej polityki prorozwojowej, która będzie spójna z analogicznymi działaniami władz powiatu, województwa i kraju. Lokalne dokumenty strategiczne muszą być w pełni zgodne i komplementarne z dokumentami strategicznymi i programowymi na poziomie powiatowym, wojewódzkim i krajowym. Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 spełnia te założenia. Jest ona całkowicie zgodna z dokumentami opisującymi politykę rozwoju zarówno całego kraju, jak również województwa lubelskiego i powiatu zamojskiego. Niniejszy rozdział prezentuje zgodność Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 z dokumentami strategicznymi wyższego rzędu obowiązującymi w chwili jej opracowania.

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności (DSRK)

Długookresowa strategia rozwoju kraju to, zgodnie z ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, dokument określający główne trendy, wyzwania, i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju, obejmujący okres co najmniej 15 lat. Trzecia fala nowoczesności oznacza umiejętność łączenia modernizacji, innowacji, impetu cyfrowego z poprawą właśnie jakości życia i skokiem cywilizacyjnym, jakiego Polska w najbliższych 15 latach musi dokonać, aby uniknąć zagrożenia peryferyzacją. DSRK określa także najważniejsze wyzwania związane z polityką makroekonomiczną, w tym konieczność dokonania realokacji wydatków publicznych na rzecz wydatków rozwojowych.

Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 oraz przyjęte w niej priorytety wpisują się w cele zawarte w Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju Polska 2030. Poniższa tabela prezentuje zgodność poszczególnych priorytetów i celów.

Tabela 43. Powiązanie priorytetów Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 z priorytetami i celami Długookresowej Strategii Kraju

Priorytety przyjęte w Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022	Powiązane z nimi cele określone w Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju Polska 2030
Priorytet 1. POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW	Cel 6 - Rozwój kapitału ludzkiego poprzez wzrost zatrudnienia i stworzenie „workfare state” Cel 11 – wzrost społecznego kapitału rozwoju Cel 5 – Stworzenie Polski Cyfrowej
Priorytet 2. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	Cel 7 – Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz ochrona i poprawa stanu środowiska
Priorytet 3. OCHRONA ŚRODOWISKA I ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII	Cel 7 – Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz ochrona i poprawa stanu środowiska
Priorytet 4. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	Cel 4 - Wzrost wydajności i konkurencyjności gospodarki Cel 6 - Rozwój kapitału ludzkiego poprzez wzrost zatrudnienia i stworzenie „workfare state”
Priorytet 5. ROLNICTWO I PRZETWÓRSTWO	
Priorytet 6. EDUKACJA I ZDROWIE	Cel 3 - Poprawa dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach oraz podniesienie konkurencyjności nauki
Priorytet 7. TURYSTYKA I REKREACJA, KULTURA	

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o. o.

Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo (SRK 2020)

Strategia Rozwoju Kraju 2020 – to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe (wraz z szacunkowymi wielkościami potrzebnych środków finansowych). Celem głównym Strategii staje się więc wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia ludności. Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne - Sprawne i efektywne państwo, Konkurencyjna gospodarka, Spójność społeczna i terytorialna, w których koncentrować się będą główne działania oraz określa, jakie interwencje są niezbędne w perspektywie średniookresowej w celu przyspieszenia procesów rozwojowych. Działania jednostek samorządu terytorialnego mają wpływ na realizację założeń przyjętych w ramach obszarów: Konkurencyjna gospodarka oraz Spójność społeczna i terytorialna.

Gmina Skierbieszów przyjęła priorytety rozwoju, które wykazują pełną zgodność z kierunkami działań określonymi w średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020, oraz przyczynią się do osiągnięcia celu głównego. Poniższe zestawienie obrazuje zgodność celów i kierunków działań przypisanych poszczególnym obszarom problemowym ustalonym w Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 z założeniami polityki prorozwojowej, jaką przyjęto dla Polski w Strategii Rozwoju Kraju 2020.

Tabela 44. Powiązanie priorytetów Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 z priorytetami i celami Średniookresowej Strategii Kraju

Priorytety przyjęte w Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022	Powiązane z nimi cele określone w Strategii Rozwoju Kraju 2020
Priorytet 1. POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW	I.3.2. Rozwój kapitału społecznego II.4.1. Zwiększanie aktywności zawodowej II.4.2. Poprawa jakości kapitału ludzkiego II.5.1. Zapewnienie powszechnego dostępu do Internetu II.5.2. Upowszechnienie wykorzystania technologii cyfrowych III.1.1. Zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym
Priorytet 2. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	I.3.3. Zwiększenie bezpieczeństwa obywatela II.6.4. Poprawa stanu środowiska II.7.2. Modernizacja i rozbudowa połączeń transportowych
Priorytet 3. OCHRONA ŚRODOWISKA I ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII	II.6.2. Poprawa efektywności energetycznej
Priorytet 4. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	II.2.4. Poprawa warunków ramowych dla prowadzenia działalności gospodarczej
Priorytet 5. ROLNICTWO I PRZETWÓRSTWO	II.2.3. Zwiększenie konkurencyjności i modernizacja sektora rolno-spożywczego
Priorytet 6. EDUKACJA I ZDROWIE	I.3.3. Zwiększenie bezpieczeństwa obywatela
Priorytet 7. TURYSTYKA I REKREACJA, KULTURA	III.3.3. Tworzenie warunków dla rozwoju ośrodków regionalnych, subregionalnych i lokalnych oraz wzmacniania potencjału obszarów wiejskich

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o. o.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku)

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 r.) jest najważniejszym dokumentem programowym, który określa wizję rozwoju oraz cele i kierunki rozwoju województwa lubelskiego.

Zaproponowane w dokumencie cele strategiczne odpowiadają na zidentyfikowane najważniejsze problemy i wyzwania rozwojowe naszego regionu. Ukierunkowane są na innowacje, wzmocnienie miast, rozwój nowoczesnej wsi, rozwój przedsiębiorczości, wykorzystanie potencjału naukowego oraz wielokierunkową integrację regionu polepszającą jego spójność oraz wykorzystanie posiadanych potencjałów rozwojowych.

Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 jest zgodna z priorytetami rozwoju zawartymi w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 i w pełni przyczyni się do osiągnięcia jej celu głównego. Priorytety i cele określone w regionalnym dokumencie strategicznym odpowiadają obszarom i celom przyjętym w Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022.

Tabela 45. Powiązanie priorytetów Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 z priorytetami i celami Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020

Priorytety przyjęte w Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022	Powiązane z nimi cele określone w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 roku)
Priorytet 1. POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW	2.4. Wspieranie przedsiębiorczości na wsi i tworzenia pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich 3.6. Rozwój społeczeństwa informacyjnego 4.2. Wspieranie włączenia społecznego
Priorytet 2. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	2.5. Wyposażanie obszarów wiejskich w infrastrukturę transportową, komunalną, energetyczną
Priorytet 3. OCHRONA ŚRODOWISKA I ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII	2.5. Wyposażanie obszarów wiejskich w infrastrukturę transportową, komunalną, energetyczną 4.5. Racjonalne i efektywne wykorzystywanie zasobów przyrody dla potrzeb gospodarczych i rekreacyjnych, przy zachowaniu i ochronie walorów środowiska przyrodniczego
Priorytet 4. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	3.5. Wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw
Priorytet 5. ROLNICTWO I PRZETWÓRSTWO	2.1. Poprawa warunków dla wzrostu konkurencyjności i towarowości gospodarstw 2.2. Rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego 2.3. Wzmocnienie doradztwa rolniczego oraz promowanie i wspieranie inicjatyw współpracy rolników i mieszkańców wsi
Priorytet 6. EDUKACJA I ZDROWIE	3.4. Rozwijanie systemu kształcenia dostosowanego do specyfiki regionu
Priorytet 7. TURYSTYKA I REKREACJA, KULTURA	4.5. Racjonalne i efektywne wykorzystywanie zasobów przyrody dla potrzeb gospodarczych i rekreacyjnych, przy zachowaniu i ochronie walorów środowiska przyrodniczego

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.) zakłada bardziej efektywne wykorzystanie wewnętrznych potencjałów województwa. Cel główny RPO WL 2014-2020 to podniesienie konkurencyjności regionu w oparciu o wewnętrzne potencjały, sprzyjające zwiększeniu spójności społecznej i terytorialnej. Cel główny będzie osiąganym przez interwencję w ramach 13 Osi Priorytetowych, obejmujących 10 celów tematycznych.

Priorytety rozwoju zawarte w przedmiotowej Strategii wpisują się w większość celów szczegółowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, co prezentuje poniższa tabela.

Tabela 46. Powiązanie priorytetów Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 z osiami priorytetowymi RPO WL 2014-2020.

Priorytety przyjęte w Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022	Powiązane z nimi cele określone w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020
Priorytet 1. POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW	Zwiększenie zatrudnienia osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, Podniesienie kompetencji i kwalifikacji zawodowych osób dorosłych, adekwatnie do wymagań regionalnego i krajowego rynku pracy, Wzrost integracji społecznej oraz poprawa dostępu do rynku pracy osób wykluczonych lub zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, Zwiększona dostępność usług społecznych; Rozwój i upowszechnianie ekonomii społecznej, w tym wzrost zatrudnialności w sektorze ekonomii społecznej w regionie.
Priorytet 2. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	Zwiększona dostępność drogowa w regionie.
Priorytet 3. OCHRONA ŚRODOWISKA I ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII	Zwiększony poziom produkcji energii ze źródeł odnawialnych, Zwiększona efektywność energetyczna w sektorze publicznym i mieszkaniowym.
Priorytet 4. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	Lepsze warunki do rozwoju MŚP; Zwiększenie liczby nowych i trwałych miejsc pracy w regionie.
Priorytet 5. ROLNICTWO I PRZETWÓRSTWO	Poprawa szans na zatrudnienie osób odchodzących z rolnictwa.
Priorytet 6. EDUKACJA I ZDROWIE	Zwiększona dostępność edukacji przedszkolnej Zwiększenie udziału dzieci w wieku przedszkolnym w wysokiej jakości edukacji przedszkolnej, Lepsze warunki edukacji ogólnej; Podniesienie u uczniów kompetencji kluczowych, właściwych postaw i umiejętności niezbędnych na rynku pracy, oraz rozwój

	indywidualnego podejścia do ucznia, szczególnie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, Zwiększenie liczby osób dorosłych, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje adekwatnie do wymagań regionalnego i krajowego rynku pracy, Zwiększona dostępność usług zdrowotnych Wzrost dostępności usług zdrowotnych dla osób wykluczonych lub zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym w regionie.
Priorytet 7.TURYSTYKA I REKREACJA, KULTURA	Zwiększona dostępność zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu.

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o.

Strategia Rozwoju Powiatu Zamojskiego na lata 2007-2020

Strategia rozwoju powiatu zamojskiego jest powiązana z opracowanymi strategiami miast i gmin powiatu. Część zadań zawartych w strategiach lokalnych stanowi przedsięwzięcia wspólne, realizowane przez dwa szczeble administracji samorządowej. Ponadto cele strategiczne oraz programy rozwoju powiatu są zgodne z kierunkami strategii rozwoju województwa lubelskiego.

W strategii rozwoju powiatu nacisk położono na trzy podstawowe cele strategiczne:

1. Rozwój i restrukturyzacja obszarów wiejskich.
2. Rozwój przedsiębiorczości i pozyskiwanie inwestycji.
3. Rozwój infrastruktury lokalnej.

Każdy z celów strategicznych będzie osiągnięty poprzez uruchomienie odpowiednich programów realizacyjnych. Przyjęto do realizacji następujące programy:

1. Rozwój i unowocześnienie infrastruktury technicznej.
2. Wielokierunkowy rozwój działalności gospodarczej i alternatywnych dochodów dla mieszkańców wsi.
3. Stymulowanie rozwoju turystyki.
4. Wspieranie rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw.
5. Wprowadzenie systemu promocji i ułatwień dostępu do kapitału.
6. Promocja powiatu.
7. Ochrona środowiska naturalnego.
8. Dostosowanie systemu i programu kształcenia do wymogów rynku pracy.
9. Rozwój infrastruktury społecznej.

Do każdego celu strategicznego rozwoju powiatu zamojskiego są przyporządkowane poszczególne priorytety Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022.

Tabela 47. Powiązanie priorytetów Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 z celami strategicznymi Strategii Rozwoju Powiatu Zamojskiego na lata 2007-2020

Priorytety przyjęte w Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022	Powiązane z nimi cele określone w Strategii Rozwoju Powiatu Zamojskiego na lata 2007-2020
Priorytet 1. POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW	Cel 1. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich Cel. 3. Rozwój infrastruktury lokalnej.
Priorytet 2. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	Cel 1. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich Cel. 3. Rozwój infrastruktury lokalnej.
Priorytet 3. OCHRONA ŚRODOWISKA I ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII	Cel 1. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich
Priorytet 4. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	Cel 2. Rozwój przedsiębiorczości i pozyskiwanie inwestycji.
Priorytet 5. ROLNICTWO I PRZETWÓRSTWO	Cel 1. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich
Priorytet 6. EDUKACJA I ZDROWIE	Cel. 3. Rozwój infrastruktury lokalnej.
Priorytet 7. TURYSTYKA I REKREACJA, KULTURA	Cel 1. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich Cel. 3. Rozwój infrastruktury lokalnej.

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o.

Ponadto, Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 jest zgodna z następującymi gminnymi dokumentami:

1. Strategia Rozwoju Turystyki Gminy Skierbieszów na lata 2009-2015,
2. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Skierbieszów,
3. Plan Gospodarki Odpadami dla Gminy Skierbieszów,
4. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Skierbieszów na lata 2014-2020,
5. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Skierbieszów.

SYSTEM WDRAŻANIA I MONITOROWANIA

Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 jest dokumentem strategicznym, który określa założenia, cele i kierunki prowadzenia polityki prorozwojowej na obszarze gminy w przyjętym horyzoncie czasowym. Za wdrażanie strategii i realizację zaplanowanych w jej ramach przedsięwzięć odpowiedzialne są przede wszystkim lokalne władze samorządowe, na czele których stoi Wójt Gminy Skierbieszów, jednak w proces projektowania i prowadzenia polityki rozwoju powinny być włączone wszystkie podmioty, których aktywność wywiera na nią wpływ – mieszkańcy, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy. Władze lokalne są z mocy prawa predestynowane do podejmowania działań na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców i zwiększenia konkurencyjności obszaru, dlatego są one głównym i nadrzędnym wykonawcą strategii. Władze lokalne, poprzez odpowiednie komórki Urzędu Gminy Skierbieszów, będą dążyć do osiągnięcia pożądanej wizji gminy poprzez wdrażanie różnorodnych przedsięwzięć zgodnych ze strategicznymi i operacyjnymi celami. Za efekty realizacji strategii bezpośrednio odpowiedzialny będzie Wójt Gminy Skierbieszów.

Władze samorządowe Gminy Skierbieszów deklarują gotowość i wolę współpracy z mieszkańcami, organizacjami pozarządowymi i przedsiębiorcami na rzecz wdrażania przyjętej polityki prorozwojowej. Celami współpracy pomiędzy władzami gminnymi, instytucjami publicznymi, sektorem prywatnym oraz mieszkańcami są:

- Zwiększenie czynnego udziału mieszkańców, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców w życiu gminy i działaniach na rzecz wspólnoty samorządowej,
- Umacnianie w mieszkańcach, organizacjach pozarządowych i przedsiębiorcach poczucia odpowiedzialności za tradycję, wizerunek i otoczenie gminy, zwiększenie ich identyfikacji z gminą,
- Wzrost zaangażowania mieszkańców organizacji pozarządowych i przedsiębiorców w proces tworzenia i realizacji polityki rozwojowej;
- Lepsze zidentyfikowanie potrzeb mieszkańców, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców,
- Poprawa jakości usług publicznych,
- Wspieranie rozwoju inicjatyw obywatelskich,
- Objęcie usługami społecznymi szerszych grup.

Samorząd gminny podejmował będzie współpracę z pozostałymi podmiotami w następujących formach:

- Wzajemne informowanie o planach i kierunkach współdziałania w celu zharmonizowania działań prorozwojowych,
- Udzielanie wsparcia technicznego,
- Pomoc samorządu w zakresie ubiegania się o środki z krajowych i zagranicznych funduszy pomocowych,

- Organizowanie spotkań otwartych (seminaria, konferencje, szkolenia, spotkania informacyjne),
- Powierzenie wraz z odpowiednim wsparciem innym organizacjom zadań wymienionych w ustawie o działalności organizacji pożytku publicznego i o wolontariacie poprzez udzielanie dotacji.

Proces wdrażania przyjętej w Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2020 polityki prorozwojowej będzie na bieżąco monitorowany. Założono również możliwość poddania go aktualizacji, jeśli w trakcie obowiązywania dokumentu istotnie zmienią się uwarunkowania i czynniki wpływające na rozwój społeczno-gospodarczy gminy.

Monitorowanie jest to proces ciągłego gromadzenia danych, pozwalających w sposób klarowny i jednoznaczny przedstawić stopień realizacji strategii oraz poddawanie ich odpowiedniej analizie, która pozwoli na ocenę skuteczności podejmowanych działań oraz ich realnego wpływu na proces rozwoju. Monitorowanie umożliwia również zdiagnozowanie zmian uwarunkowań i czynników wpływających na rozwój, dzięki czemu możliwe będzie wprowadzenie ewentualnych zmian i korekt w przyjętej polityce rozwojowej.

Za proces monitorowania efektów realizacji Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 odpowiedzialni będą pracownicy Urzędu Gminy Skierbieszów wyznaczeni przez Wójta. Monitorowanie wdrażania Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 prowadzone będzie za pomocą zestawu mierzalnych wskaźników, które będą obrazowały efekty podejmowanych działań. Dane, będące podstawą do badania wskaźników monitoringu, będą pochodziły z publicznie dostępnych informacji statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego (roczniki statystyczne, Bank Danych Lokalnych), danych Starostwa Powiatowego w Zamościu, Powiatowego Urzędu Pracy w Zamościu, Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie oraz danych własnych Urzędu Gminy Skierbieszów. Każdemu z obszarów przyporządkowano zbiór wskaźników, dzięki którym możliwe będzie przeprowadzenie efektywnego i przejrzystego procesu monitoringu. Wskaźniki obrazują zarówno „twarde”, materialne skutki realizowanych działań, jak również efekty wdrożenia działań miękkich. Wskaźniki powinny być wykazywane przynajmniej raz do roku, porównanie wartości wskaźnika obecnego do wartości wskaźników z lat poprzednich umożliwi sprawdzenie stopnia realizacji poszczególnych celów i odnotowanie zmian.

Wskaźniki osiągnięcia celów zostały zaprezentowane w poniższej tabeli:

Tabela 48. Proponowane wskaźniki osiągnięcia celów oraz sposoby i częstotliwość ich wyliczania

	Nazwa wskaźnika	Częstotliwość wyliczania
wskaźniki ogólne	liczba mieszkańców	raz w kwartale
	liczba projektów promujących gminę	raz w roku
	procent wydatków gminy na inwestycje	raz w roku
wskaźniki bazy ekonomicznej	liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na terenie gminy	raz w roku
	dochód na mieszkańca	raz w roku
	różnorodność działalności gospodarczych (wg PKD)	raz w roku
	powierzchnia przygotowanych terenów inwestycyjnych	raz w roku
	liczba działających instytucji okołobiznesowych	raz w roku
	liczba umów partnerskich (w tym międzynarodowych)	raz w roku
	nakłady na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego	raz w roku
wskaźniki rynku pracy	liczba nowo utworzonych miejsc pracy	raz w kwartale
	struktura zatrudnienia	raz w roku
	przeciętna wielkość zatrudnienia	raz w roku
	wskaźnik zatrudnienia	raz w kwartale
	stopa bezrobocia	raz w kwartale
	procent bezrobotnych objętych formami pomocy	raz w kwartale
	struktura wiekowa ludności	raz w kwartale
	liczba osób korzystających z pomocy społecznej	raz w kwartale
	saldo migracji	raz w roku
	poziom wykształcenia mieszkańców*	raz w roku
	liczba inicjatyw obywatelskich	raz w roku
	liczba organizacji pozarządowych	raz w roku
wskaźniki infrastruktury	jakość wód powierzchniowych	raz w roku
	stan nawierzchni dróg	raz w roku
	liczba gospodarstw korzystających z wodociągu	raz w roku
	liczba gospodarstw korzystających z kanalizacji	raz w roku
	liczba gospodarstw i firm z dostępem do Internetu	raz w roku
	liczba gospodarstw korzystających z sieci gazowej	raz w roku
	odpady poddane utylizacji (w tonach)	raz w roku
	powierzchnia zmodernizowanych budynków infrastruktury	raz w roku
	liczba osób korzystających z bazy sportowej i rekreacyjnej	raz w roku
	liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych	raz w roku
	obszar poddany rewitalizacji	raz w roku
	powierzchnia terenów turystyki i rekreacji	raz w roku
	powierzchnia terenów usługowych, produkcyjnych i składowych	raz w roku

* Częstotliwość pomiaru wskaźnika może być niższa, gdyż będzie uzależniona od sprawozdawczości GUS

Lista wskaźników może być rozszerzana w trakcie wdrażania zaplanowanych przedsięwzięć, by lepiej zobrazować efekty realizacji Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022.

W procesie monitorowania realizacji strategii wykorzystywane będą również konsultacje społeczne. Będą one mogły mieć postać badania ankietowego, w którym mieszkańcy zostaną zapytani, czy odczuwają efekty podejmowanych działań i czy oceniają je pozytywnie. Inna możliwa forma przeprowadzenia konsultacji społecznych to spotkania z mieszkańcami, podczas których wyrażać oni będą swoją opinię na temat przeprowadzanego procesu rozwoju. Konsultacje społeczne pozwolą na zapoznanie się z opinią lokalnej społeczności oraz jej sugestiami co do wdrażanej polityki rozwoju.

Strategia rozwoju cechuje się tym, iż ma ona charakter otwarty, co oznacza, iż możliwe są jej zmiany w trakcie jej obowiązywania, jeśli podczas obranego horyzontu czasowego wystąpią nowe czynniki lub uwarunkowania mogące w sposób istotny wpłynąć na rozwój społeczno-gospodarczy. Zarówno czynniki zewnętrzne, jak również dynamiczne procesy zachodzące na terenie Gminy mogą spowodować zmianę bieżącej sytuacji i doprowadzić do dezaktualizacji Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022. Z tego względu, zdecydowano się na zachowanie możliwości korygowania założeń i sposobu realizacji przyjętej polityki prorozwojowej i przeprowadzania w związku z tym niezbędnych aktualizacji, dzięki czemu plan strategiczny będzie zawsze odpowiadał bieżącej diagnozie stanu obecnego. Przystąpienie do aktualizacji Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 będzie mogło zostać przeprowadzone na dwa sposoby:

- odgórny – następował będzie wtedy, gdy władze Gminy stwierdzą, iż któryś z celów lub założeń przyjętej polityki się zdezaktualizował i same doprowadzą do naniesienia niezbędnych korekt,
- oddolny – wdrażany będzie, gdy mieszkańcy, przedsiębiorcy lub organizacje pozarządowe postulować będą wprowadzenie koniecznych według nich zmian, które będą nanoszone, jeśli zostaną uznane za zasadne i przyczyniające się do poprawienia sposobu wdrażania polityki prorozwojowej.

Dzięki przyjętemu sposobowi wdrażania i monitorowania, przez cały okres obowiązywania Strategii odzwierciedlać będzie nie tylko działania i dążenia władz lokalnych, lecz także postulaty i ocenę innych podmiotów, mających wpływ na rozwój gminy. Monitorowanie i ewaluacja sposobu jej realizacji będą się odbywały wspólnie z lokalną społecznością.

Procedura wdrażania, monitorowania i aktualizacji to działania niezbędne dla zagwarantowania, że postanowienia przyjęte w Strategii Rozwoju Gminy będą konsekwentnie realizowane, zapewnione zostaną warunki organizacyjne i instytucjonalne do wdrażania i weryfikacji zapisów strategii w odniesieniu do zmieniających się warunków otoczenia społeczno-gospodarczego.

Organem nadzorującym realizację Strategii Rozwoju jest Rada Gminy. Poza funkcją nadzorczą, kompetencją Rady Gminy jest uchwalenie zmian w Strategii Rozwoju. Odpowiedzialnym za wykonanie ujętych w Strategii założeń jest Wójt Gminy. Będzie on realizował zapisy Strategii poprzez:

- nadzór nad realizacją działań operacyjnych w oparciu o sprawozdania i bieżące wnioski wszystkich podmiotów uczestniczących w realizacji Strategii,
- podejmowanie czynności, zmierzających do zapewnienia środków finansowych na przyjęte do realizacji działania operacyjne, a w szczególności: uwzględnianie zadań wynikających ze Strategii w projekcie budżetu Gminy, Wieloletniej Prognozie Finansowej oraz pozyskiwanie pozabudżetowych źródeł finansowania,

np. funduszy z programów zewnętrznych, wkładu własnego inwestorów zewnętrznych itp.,

- nawiązanie współpracy z partnerami w realizacji działań operacyjnych, wymagających zaangażowania innych podmiotów, między innymi organów samorządowych powiatów lub innych gmin, samorządu województwa, instytucji naukowych i państwowych, instytucji administracji publicznej, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców.

Podstawowymi instrumentami wdrażania Strategii są:

- Roczny Budżet Gminy,
- Wieloletnia Prognoza Finansowa,
- Inne gminne programy np. program współpracy z organizacjami pozarządowymi, itp.

Ośrodkami koordynującymi współpracę w poszczególnych obszarach tematycznych będą stosowne wydziały merytoryczne Urzędu Gminy, realizujące zadania w ramach współpracy instytucjonalnej na rzecz realizacji Strategii Rozwoju Gminy. Istnienie takiej współpracy jest niezmiernie istotne ze względu na uzyskiwanie globalnych korzyści dla gminy w formie: polepszenia kanałów informacyjnych, wymiany doświadczeń i przeglądu aktualnej sytuacji, a także wzmacniania wzajemnej mobilizacji i partnerstwa społecznego.

MONITOROWANIE PLANOWANYCH ZADAŃ

Najbardziej znanym i powszechnie stosowanym przez samorządy mechanizmem weryfikacji postępów wdrażania planów jest ich monitoring. Istota monitoringu polega na prowadzeniu stałych obserwacji i dokonywaniu systematycznych pomiarów przebiegu realizacji celów Strategii.

Pierwszą płaszczyzną monitoringu jest obserwacja Strategii jako dokumentu planowania działań wspomagających rozwój z całą logiką uzasadnienia tych działań. W płaszczyźnie tej obserwacje należy prowadzić w trzech sferach:

- w sferze zmieniającej się diagnozowanej rzeczywistości,
- w sferze identyfikacji problemów,
- w sferze planowania rozwoju lokalnego.

Obserwacja Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 jako dokumentu planowania działań wspomagających rozwój powinna być przeprowadzana, co najmniej raz na rok.

Drugą płaszczyzną monitoringu jest obserwacja i ocena wdrażania w życie zadań lub programów operacyjnych w tym obserwacja realizacji zadań w sferze materialnej, głównie inwestycyjnej, jak i obserwacja wdrażania przedsięwzięć organizacyjnych.

Monitorowanie wdrażania Strategii Rozwoju jest podstawowym warunkiem celów określonych w tym dokumencie. Monitoring ten służyć ma kontroli postępu realizacji kierunków działań oraz konkretnych zadań, weryfikacji osiągniętych rezultatów i porównywaniu ich zgodności z celami strategicznymi. Z upływem czasu istotnym działaniem będzie również ocena sytuacji zewnętrznej i ocena założeń, które mogą się dezaktualizować w związku ze zmianami sytuacji powiatu, regionu i kraju.

Głównymi obszarami monitorowania Strategii Rozwoju są:

- Cele i priorytety wytyczone w Strategii,
- Roczny Budżet Gminy,
- Wieloletnia Prognoza Finansowa,
- Inne gminne programy np. program współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Ważnym punktem wdrażania Strategii jest także system monitorowania wyposażony w zestaw wskaźników dobranych do celów pośrednich. Pozwala on na bieżące kontrolowanie procesów wdrożeniowych i osiąganie zamierzonych efektów, eliminowanie trudności i wprowadzanie ewentualnych zmian w treści i zakresie zadeklarowanych działań i zadań. Weryfikacja zapisów i stopnia realizacji zamierzeń powinna skłaniać do podejmowania działań przyspieszających wdrożenie, szukania możliwości wsparcia realizacji zadań w zewnętrznych jednostkach i z pomocą zewnętrznych źródeł finansowania. W momencie pojawienia się nowych możliwości czy też wystąpienia uciążliwych trudności należy działania Strategii odpowiednio przemodelować nadając celom, działaniom i zadaniom nowy kształt, tak aby nowo powstała sytuacja nie zagroziła powodzeniu wdrożenia ale wpłynęła na przyspieszenie pojawienia się wyników. Działania zmierzające do aktualizacji Strategii powinny być poprzedzone ewaluacją i procesem monitorowania oraz wnikliwą analizą otoczenia i czynników egzogenicznych mogących mieć wpływ na powodzenie Strategii.

Procedury wdrażania, monitorowania i aktualizacji zawierają listę działań, których podjęcie ma na celu ułatwienie realizacji Strategii oraz umożliwienie stałego monitorowania i dostosowywania jej zapisów do zmieniających się warunków otoczenia społeczno-gospodarczego. Proces wdrażania Strategii jest rozpatrywany na trzech głównych poziomach:

- organizacyjnym,
- merytorycznym,
- społecznym.

Poziom organizacyjny

Strategia proponuje przede wszystkim zadania, które stanowią wyzwania dla całej społeczności lokalnej i wszystkich instytucji działających na polu aktywizacji mieszkańców gminy, które mogą być partnerami administracji samorządowej

w procesie wdrażania. Tak realizowana zasada partnerstwa jest jednym z fundamentalnych elementów polityki strukturalnej Unii Europejskiej.

Wdrażanie Strategii, zawierającej zadania będące w kompetencjach wielu podmiotów, wymaga ścisłej koordynacji i współpracy pomiędzy zainteresowanymi stronami.

Koordynacja procesu wdrażania i aktualizacji Strategii będzie odbywać się poprzez wykorzystanie samorządowego modelu zarządzania. Model ten przekazuje proces zarządzania Strategią w ręce przedstawicieli władz jednostek samorządowych, a więc w tym przypadku – Wójta Gminy oraz Rady Gminy. Decyzje, podejmowane w porozumieniu tych organów, oparte na kompleksowym podejściu do uwarunkowań społeczno-gospodarczych, będą w bardzo istotny sposób wpływały na rozwój lokalny gminy.

Podstawowymi zadaniami w zakresie wdrażania Strategii będą:

- koordynacja współpracy z innymi jednostkami samorządu terytorialnego, organizacjami pozarządowymi i przedsiębiorstwami,
- harmonizacja realizacji działań zapisanych w strategii i innych dokumentach branżowych,
- przygotowanie okresowych raportów o stanie społeczno-gospodarczym gminy,
- pozyskiwanie partnerów do realizacji zadań zapisanych w strategii.

Podstawą skutecznego wdrażania działań służących osiągnięciu celów Strategii jest dysponowanie wiedzą na temat postępów osiąganych w zakresie wdrażanych kierunków interwencji oraz zdolność do reagowania na pojawiające się różnice pomiędzy przyjętymi założeniami a uzyskiwanymi efektami realizacji kluczowych zadań. Wszyscy partnerzy realizujący zadania w Strategii będą poproszeni o aktywną współpracę.

Monitorowanie i ewaluacja dokonywana będzie w oparciu o dwa elementy:

- analizę wskaźnikową, opracowywaną przez wydziały i referaty Urzędu Gminy oraz jednostki Gminy,
- raport z realizacji kierunków interwencji Strategii, przygotowywany na podstawie informacji otrzymanych od wydziałów i referatów Urzędu Gminy oraz jednostek Gminy.

Analiza wskaźnikowa, bazująca na miernikach wyznaczonych dla każdego celu operacyjnego Strategii, będzie przygotowywana w oparciu o pozyskane dane statystyczne i informacje, w skład których wchodzi następujące źródła informacji:

- statystyka publiczna – generowana przez Główny Urząd Statystyczny w ramach Banku Danych Lokalnych, dostępna pod adresem www.stat.gov.pl – z uwzględnieniem opóźnienia w zamieszczaniu aktualnych danych statystycznych w Banku Danych Lokalnych,

- statystyka prowadzona przez samorząd gminny – generowana i gromadzona przez poszczególne wydziały i referaty Urzędu Gminy oraz jednostki gminne,
- statystyka prowadzona przez podmioty prywatne, pozarządowe, samorząd powiatowy, samorząd regionalny i administrację rządową dot. działań zbieżnych merytorycznie z badanym celem operacyjnym.

Poziom merytoryczny

Poziom merytoryczny obejmuje wdrażanie i monitorowanie realizacji celów zapisanych w Strategii oraz przegląd jej zapisów i ich aktualizację. W konsekwencji systematycznych działań wdrożeniowych i monitorujących, osiągnięte zostaną cele operacyjne (średniookresowe) i strategiczne (długookresowe). Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów określona została na lata 2015-2022. Okres ten odzwierciedla kolejny okres budżetowy Unii Europejskiej oraz działania aktualizacyjne dokumentów regionalnych i krajowych.

Strategia jest nadrzędnym dokumentem prowadzącym do osiągnięcia celów średniookresowych i długookresowych w rozwoju społeczno-gospodarczym gminy.

Poziom społeczny

Poziom społeczny dotyczy upowszechniania zapisów Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 wśród społeczności lokalnej oraz pozyskiwania partnerów (lokalnych i zewnętrznych) dla realizacji zadań Strategii. Głównym adresatem zapisów dokumentu są mieszkańcy gminy, a w szczególności:

1. Radni, pracownicy Urzędu i gminnych jednostek organizacyjnych.
2. Posłowie i senatorowie reprezentujący w Parlamencie region oraz radni Sejmiku Wojewódzkiego, związani z regionem.
3. Przedsiębiorcy, przedstawiciele sektora gospodarczego, instytucje otoczenia biznesu, instytucje szkoleniowe z regionu.
4. Sektor finansowy – banki, instytucje pożyczkowe i kredytowe.
5. Organizacje pozarządowe z terenu gminy, Powiatowy Urząd Pracy, placówki edukacyjne.

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Gminna polityka budżetowa

Do podstawowych źródeł finansowania działań zaplanowanych do realizacji w ramach Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 należał będzie gminny budżet. Prowadzenie polityki prorozwojowej wymaga zwiększenia wydatków inwestycyjnych, co wywołuje konieczność takiego zbilansowania budżetu, by jednocześnie zaspokojone były bieżące potrzeby oraz zapewnione zostało prawidłowe funkcjonowanie jednostki.

Konstruując gminny budżet i ustalając zasady tworzenia zasobów finansowych Gminy (w tym środków na finansowanie inwestycji) należy uwzględnić następujące aspekty:

- zaspokajanie sfer ubóstwa i zagwarantowanie minimum społecznego jakości życia;
- utrzymanie stanu posiadania i usprawnienie go;
- maksymalne wykorzystanie rezerw.

Uwzględnienie powyższych aspektów umożliwi zaspokojenie podstawowych potrzeb, zagwarantuje niezawodność funkcjonowania systemów i niezbędne otwarcie na przyszłość.

Łączne obciążenie z tytułu inwestowania w Gminie nie powinno zmniejszać poziomu niezbędnych racjonalnych wydatków bieżących (z zastrzeżeniem wykonania analizy ich efektywności i optymalizacji). Pozwoli to na zachowanie standardów usług świadczonych przez Gminę. Zwiększone dochody, wynikające z oczekiwanego wzrostu gospodarczego kierowane mogą być natomiast na finansowanie inwestycji.

Racjonalne określenie wielkości planowanych wydatków na realizację Strategii musi być powiązane z wieloletnim planowaniem całego budżetu. Zasadniczą funkcją prowadzenia bieżących analiz finansowych jest tworzenie podstaw do:

- Opracowania wieloletnich planów budżetowych,
- Opracowania wieloletnich planów (programów) inwestycyjnych,
- Określania źródeł i zasad finansowania jednostkowych projektów inwestycyjnych,
- Określania zasad długoterminowego finansowania działalności komunalnej,
- Tworzenia instrumentów zarządzania długiem,

Prowadzenie bieżących analiz finansowych zwiększy szanse w ubieganiu się o pozabudżetowe źródła finansowania projektów inwestycyjnych, działań prospołecznych i innych przedsięwzięć rozwojowych.

Dostępne zewnętrzne źródła finansowania

Fundusze Unii Europejskiej

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

W związku z tym, iż gmina Skierbieszów jest w całości obszarem wiejskim, do głównych źródeł zewnętrznych finansowania działań i projektów ujętych w Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 należy Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich. Środki pochodzące z tego funduszu są rozdysponowywane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. W Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020 ustalono następujące działania:

- Transfer wiedzy i działalność informacyjna
- Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw
- Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych
- Inwestycje w środki trwałe
- Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych
- Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej
- Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich
- Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów
- Tworzenie grup i organizacji producentów
- Działania rolno-środowiskowo-klimatyczne
- Rolnictwo ekologiczne
- Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami
- Współpraca
- LEADER

Każde z nich przewiduje realizację innego typu projektów i przyczynia się do osiągnięcia innych celów.

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

Jego celem jest przyczynianie się do korygowania podstawowych dysproporcji regionalnych we Wspólnocie poprzez niwelowanie różnic w poziomach rozwoju oraz zacofania regionów. W szczególności w ramach tego funduszu wspierane będą inwestycje mające na celu zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju regionów należących do Unii Europejskiej. Środki z tego funduszu rozdysponowywane są zarówno w ramach krajowych programów operacyjnych (takich jak: Inteligentny Rozwój, Infrastruktura i Środowisko, Polska Cyfrowa, Polska Wschodnia, Europejska Współpraca

Terytorialna), jak też w ramach regionalnych programów operacyjnych poszczególnych województw.

W Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 kwestia rozwoju obszarów wiejskich traktowana jest horyzontalnie, co oznacza, iż nie ma wyznaczonej konkretnie osi priorytetowej czy działania dedykowanego wyłącznie rozwojowi obszarów tego typu.

Wyszczególniono następujące osi priorytetowe:

- Oś priorytetowa 1 Badania i innowacje
- Oś priorytetowa 2 Cyfrowe lubelskie
- Oś priorytetowa 3 Konkurencyjność przedsiębiorstw
- Oś priorytetowa 4 Energia przyjazna środowisku
- Oś priorytetowa 5 Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna
- Oś priorytetowa 6 Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów
- Oś priorytetowa 7 Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego
- Oś priorytetowa 8 Mobilność regionalna i ekologiczny transport
- Oś priorytetowa 9 Rynek pracy
- Oś priorytetowa 10 Adaptacyjność przedsiębiorstw i pracowników do zmian
- Oś priorytetowa 11 Włączenie społeczne
- Oś priorytetowa 12 Edukacja, kwalifikacje i kompetencje
- Oś priorytetowa 13 Infrastruktura społeczna

W związku z powyższym istotne jest zachowanie komplementarności pomiędzy działaniami realizowanymi w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, a przedsięwzięciami podejmowanymi w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Rolnego. Dlatego też, przy konstrukcji celów i priorytetów RPO WL zwrócono uwagę by uzupełniały one działania podejmowane w ramach PROW, a nie pokrywały się z nimi. Wytyczne dotyczące polityki spójności zakładają, że ma ona odgrywać decydującą rolę we wspieraniu odnowy gospodarczej obszarów wiejskich, a środki i instrumenty polityki spójności angażowane będą w celu wykorzystania pozarolniczego potencjału rozwojowego obszarów wiejskich i wspierania rozwoju pozarolniczych funkcji wsi. Działania te mają pełnić rolę uzupełnienia przedsięwzięć wspieranych w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Gmina Skierbieszów będzie więc mogła korzystać z dofinansowania z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, lecz powinny one dotyczyć rozwoju jej pozarolniczych funkcji.

Europejski Fundusz Społeczny

Europejski Fundusz Społeczny jest to jeden z funduszy strukturalnych. Powołany został w celu wspierania wspólnotowej polityki społecznej. Finansuje on działania państw członkowskich w zakresie przeciwdziałania bezrobociu i rozwoju zasobów ludzkich. Ze środków funduszu finansowane są głównie szkolenia zawodowe,

stypendia, praktyki zawodowe, doradztwo i pośrednictwo zawodowe, analizy i badania dotyczące rynku pracy itp.

Środki pochodzące z Europejskiego Funduszu Społecznego rozdysponowywane będą w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 (PO WER).

Zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa Europejski Fundusz Społeczny w latach 2014-2020 będzie współfinansował krajowy program operacyjny dotyczący rozwoju kompetencji i umiejętności, włączenia społecznego oraz dobrego rządzenia oraz 16 regionalnych programów operacyjnych.

W ramach PO WER wsparcie będzie udzielane wg następujących osi priorytetowych:

Oś I - Osoby młode na rynku pracy.

Oś II - Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji.

Oś III - Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju.

Oś IV - Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa.

Oś V – Wsparcie dla obszaru zdrowia.

Oś VI - Pomoc techniczna.

Inne zagraniczne źródła finansowania

Europejski Bank Inwestycyjny (EBI) – do zakresu działania EBI należy finansowanie inwestycji zmierzających do wyrównania poziomu rozwoju najbiedniejszych regionów Unii Europejskiej. Beneficjentem kredytu udzielonego przez EBI na finansowanie rozwoju regionalnego mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego. EBI udziela kredytu w celu współfinansowania projektów objętych wsparciem funduszy strukturalnych UE pod warunkiem, że są zgodne ze strategią rozwoju regionu. Pożyczki z EBI mogą być przeznaczone na inwestycje z zakresu infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, transportowej, zdrowotnej i edukacyjnej, sektora produkcyjnego, ochrony środowiska naturalnego. Środki EBI mogą pokrywać do 50% kosztów – przy projektach bez wsparcia UE oraz do 90% kosztów (łącznie ze środkami UE) w przypadku projektów ze wsparciem UE.

Źródła krajowe

➤ Kontrakty wojewódzkie

Zakłada się utrzymanie znaczenia kontraktów wojewódzkich, które łączą w sobie realizację programów operacyjnych odnoszących się do poszczególnych województw współfinansowanych ze środków wspólnotowych z realizacją programów operacyjnych finansowanych wyłącznie ze środków krajowych. Planuje się wydłużenie okresu finansowania programów wieloletnich realizowanych w ramach kontraktu do okresu 5 <7 lat.

➤ Fundusz Rozwoju Inwestycji Komunalnych (FRIK)

Preferencyjne kredyty udzielane z Funduszu mają na celu umożliwienie gminom i ich związkom finansowanie kosztów przygotowania projektów inwestycji

komunalnych, przewidzianych do współfinansowania z funduszy Unii Europejskiej. Gminy, ubiegające się o kredyt z FRIK mogą korzystać z wyjątkowego trybu zamówienia publicznego z wolnej ręki bez konieczności przeprowadzania przetargu wśród innych banków. FRIK wspiera przygotowanie takich projektów jak:

- infrastruktura ochrony środowiska,
- infrastruktura drogowa i transportu publicznego,
- infrastruktura społeczeństwa informacyjnego,
- infrastruktura edukacji i sportu,
- rozwój turystyki,
- rozwój obszarów wiejskich

Partnerstwo Publiczno-Prywatne

Jednostki samorządu terytorialnego nie zawsze dysponują odpowiednimi środkami finansowymi na budowę nowych obiektów lub dokapitalizowanie określonych obszarów infrastrukturalnych. Trudna sytuacja finansowa w znaczący sposób ogranicza możliwości inwestycyjne gmin. Zdając sobie sprawę z wagi oraz znaczenia planowanych przedsięwzięć konieczne jest zastosowanie rozwiązań alternatywnego finansowania inwestycji o charakterze infrastrukturalnym. Możliwość taka pojawiła się wraz z wejściem w życie ustawy o partnerstwie publiczno-privatnym. Pozwala ona na zaangażowanie środków prywatnych oraz sektora finansów publicznych we wspólne przedsięwzięcia służące rozwojowi gospodarczemu Gminy lub regionu.

Instrument PPP jest formą długoterminowej współpracy sektora prywatnego i publicznego w celu osiągnięcia obopólnych korzyści. Kluczową cechą PPP jest łączenie zasobów publicznych i kapitału prywatnego dla realizacji wspólnego przedsięwzięcia.

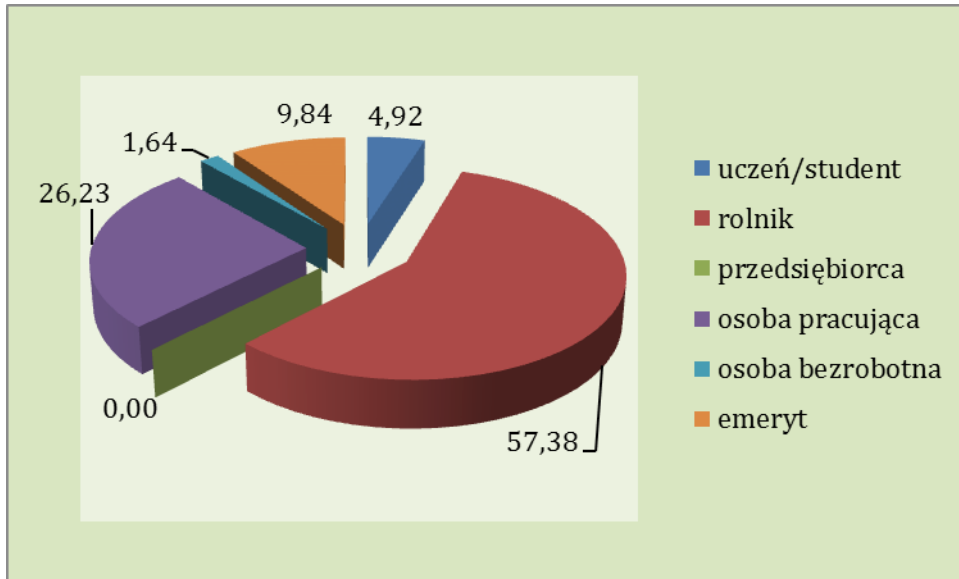
KONSULTACJE SPOŁECZNE

Niezwykle istotnym etapem procesu przygotowywania i opracowywania dokumentu strategicznego są konsultacje społeczne. Pozwalają one mieszkańcom na bezpośrednie wypowiedzenie się na temat stanu obecnego gminy, umożliwiają dokonanie przez nich oceny możliwości jej rozwoju, a także przyczyniają się do lepszego zdiagnozowania potrzeb lokalnej społeczności. Dzięki właściwie przeprowadzonym konsultacjom społecznym oraz prawidłowej interpretacji ich wyników zagwarantowane jest obranie celów i kierunków polityki prorozwojowej gminy zgodnych z oczekiwaniami mieszkańców.

Podczas przygotowywania Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 zdecydowano się na przeprowadzenie trzech spotkań konsultacyjnych. Konsultacje te przeznaczone były dla wszystkich grup społecznych – dla mieszkańców, organizacji pozarządowych, radnych, sołtysów, przedsiębiorców. Badania społeczne przeprowadzone zostały w formie badań ankietowych. Osobom biorącym udział w badaniu zadano kilka pytań. Pierwsze z nich pozwoliło na sporządzenie profilu ankietowanych, drugie pozwalało na ocenę obecnej sytuacji gminy za pomocą odpowiednio dobranych mierników, trzecie umożliwiało mieszkańcom opisanie własnymi słowami, jakie według nich są najpoważniejsze problemy związane obecnie z jakością życia w gminie Skierbieszów, w czwartym wskazywano, które z podanych kierunków działań powinny zostać uznane za priorytetowe w procesie programowania rozwoju gminy Skierbieszów, natomiast w kolejnym pytaniu osoby badane mogły wskazać własne propozycje priorytetowych kierunków i inwestycji. Dzięki takiej budowie ankiety, mieszkańcy mieli możliwość zarówno dokonywania oceny podanych odpowiedzi, jak również przedstawienia indywidualnych wniosków i odczuć. Mieszana forma ankiety pozwala na liczbowe sklasyfikowanie wybranych odpowiedzi w celu ich porównania oraz ustalenia najczęściej wskazywanych, co oznacza uznanie ich za najbardziej istotne, jak również zapoznania się z osobistym zdaniem mieszkańców.

Ankietowani, którzy zdecydowali się na wzięcie udziału w badaniu, to w większości mężczyźni (67,2 %), natomiast kobiety stanowiły 32,8% badanych. Przeważająca większość badanych osób cechowała się wiekiem zawierającym się w przedziale od 18 do 64 lat, zaledwie 9,84% były to osoby powyżej 65 roku życia. Wszyscy mieszkańcy biorący udział w ankiecie to mieszkańcy gminy Skierbieszów. Ankietowani zostali również poproszeni o wskazanie swojego statusu zawodowego. Większość badanych (57,38%) to rolnicy. Drugą pod względem liczebności grupę badanych stanowiły osoby pracujące na etacie (26,23%). Podział ankietowanych pod względem ich statusu zawodowego obrazuje poniższy wykres:

Wykres 40. Badanie ankietowe - podział ankietowanych ze względu na status zawodowy [%].

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie wyników badania ankietowego

Grupę ankietowanych należy uznać za reprezentatywną. W podziale na status zawodowy wśród osób badanych dominują rolnicy. W związku z tym, iż przedziały wiekowe zostały określone zgodnie z podziałem na ekonomiczne grupy wieku, przedział wiekowy, do którego należą ankietowani jest bardzo szeroki, gdyż obejmuje osoby w wieku od 18 do 64 lat i więcej. W badaniu ankietowym wzięło udział najwięcej osób w wieku 18-44 lat (39,34%), niewiele mniej osób badanych były to osoby w wieku 45-59 lat (36,07%). Należy więc przyjąć, że jest to wystarczająco przekrojowa wiekowo grupa, by wyniki badań ankietowych obrazowały ogólne odczucia mieszkańców o obecnej sytuacji gminy.

Pytanie drugie miało na celu umożliwienie mieszkańcom gminy i odwiedzającym ją turystom dokonanie oceny sytuacji obecnej i poszczególnych elementów związanych z jakością życia na badanym obszarze za pomocą mierników liczbowych. Ustalono ich skalę od 1 (bardzo zły) do 5 (bardzo dobry). Oceniane elementy pogrupowane były w sześć kategorii: infrastruktura techniczna, edukacja, kultura i rekreacja, sfera przestrzenna, gospodarka i rynek pracy, turystyka, sfera społeczna. Wyniki oceny dokonanej przez ankietowanych dla poszczególnych kategorii zaprezentowano poniżej:

1) Infrastruktura techniczna

Tabela 49. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie ocen poszczególnych elementów związanych z jakością życia na terenie gminy, kategoria: Infrastruktura techniczna

Infrastruktura techniczna			
Element	Ocena	Liczba głosów w %	Średnia ocena
Poziom rozwoju sieci wodociągowej	1	6,56	3,69
	2	0,00	
	3	27,87	
	4	49,18	
	5	16,39	
Poziom rozwoju sieci kanalizacyjnej	1	18,33	2,38
	2	46,67	
	3	18,33	
	4	11,67	
	5	5,00	
Jakość dróg	1	24,53	2,32
	2	26,42	
	3	41,51	
	4	7,55	
	5	0,00	
Gospodarka odpadami	1	0,00	4,02
	2	1,64	
	3	26,23	
	4	40,98	
	5	31,15	

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie wyników badania ankietowego

Spośród poszczególnych elementów „Infrastruktury technicznej” najlepiej oceniony został poziom rozwoju *gospodarki odpadami*. Otrzymał najwyższą ocenę średnią oraz zerowy udział wskazań na oceny „bardzo zły”. Miał również wysoki procentowy udział w kategorii „dobre”. Dość wysoko został oceniony również *poziom rozwoju sieci wodociągowej*, który miał zerowy udział wskazań na oceny „zły” oraz największy procentowy udział w kategorii „dobre” (49,18%). Najgorzej ocenione zostały *jakość dróg* i *poziom rozwoju sieci kanalizacyjnej*.

2) Edukacja, kultura i rekreacja

Tabela 50. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie ocen poszczególnych elementów związanych z jakością życia na terenie gminy, kategoria: Edukacja, kultura i rekreacja

Edukacja, kultura i rekreacja			
Element	Ocena	Liczba głosów w %	Średnia ocena
Poziom rozwoju infrastruktury sportowo-rekreacyjnej	1	4,92	3,34
	2	19,67	
	3	27,87	
	4	31,15	
	5	16,39	
Poziom rozwoju infrastruktury kulturalnej	1	0,00	3,34
	2	26,23	
	3	26,23	
	4	34,43	
	5	13,11	
Liczba wydarzeń kulturalno-rozrywkowych odbywających się na terenie gminy	1	3,33	2,98
	2	11,67	
	3	68,33	
	4	16,67	
	5	0,00	
Jakość i różnorodność wydarzeń kulturalno-rozrywkowych odbywających się na terenie gminy	1	1,67	3,00
	2	16,67	
	3	61,67	
	4	20,00	
	5	0,00	
Kultywowanie lokalnych tradycji oraz dbałość o dziedzictwo historyczne i kulturowe gminy	1	1,69	3,54
	2	10,17	
	3	33,90	
	4	40,68	
	5	13,56	
Liczba placówek edukacyjnych	1	0,00	3,98
	2	3,57	
	3	23,21	
	4	44,64	
	5	28,57	
Funkcjonowanie placówek edukacyjnych i ich warunki lokalowe	1	1,79	3,70
	2	1,79	
	3	30,36	
	4	57,14	
	5	8,93	
Dostępność zajęć dodatkowych dla uczniów	1	3,57	3,38
	2	3,57	
	3	51,79	
	4	33,93	
	5	7,14	
Poziom rozwoju opieki przedszkolnej	1	3,92	3,27
	2	5,88	
	3	50,98	
	4	37,25	
	5	1,96	

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie wyników badania ankietowego

W kategorii „Edukacja, kultura i rekreacja” najlepiej oceniona została *liczba placówek edukacyjnych*. Najwyższa była jego średnia ocena. Nikt z ankietowanych nie ocenił go jako „bardzo zły”, natomiast jako „zły” oceniło go tylko 3,57% badanych. Wysoko oceniono również *funkcjonowanie placówek edukacyjnych i ich warunki lokalowe*, gdzie najwięcej wskazań uzyskała ocena „dobry”. Najniżej został oceniony *Liczba wydarzeń kulturalno-rozrywkowych odbywających się na terenie gminy*.

3) Sfera przestrzenna

Tabela 51. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie ocen poszczególnych elementów związanych z jakością życia na terenie gminy, kategoria: Sfera przestrzenna

Sfera przestrzenna			
Element	Ocena	Liczba głosów w %	Średnia ocena
Stan i jakość terenów rekreacyjnych	1	4,92	3,30
	2	13,11	
	3	39,34	
	4	32,79	
	5	9,84	
Estetyka otoczenia i ład przestrzenny	1	0,00	3,36
	2	10,71	
	3	42,86	
	4	46,43	
	5	0,00	
Organizacja zieleni i zagospodarowanie terenów zielonych	1	0,00	3,34
	2	20,34	
	3	37,29	
	4	30,51	
	5	11,86	
Stan środowiska naturalnego i jego ochrona	1	3,64	3,27
	2	16,36	
	3	30,91	
	4	47,27	
	5	1,82	
Zagospodarowanie przestrzeni publicznej poszczególnych miejscowości	1	7,27	2,91
	2	21,82	
	3	47,27	
	4	20,00	
	5	3,64	

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie wyników badania ankietowego

W kategorii „Sfera przestrzenna” osoby badane najwyżej oceniły *Estetykę otoczenia i ład przestrzenny* i *Organizację zieleni i zagospodarowanie terenów zielonych*. Otrzymały one najwyższą ocenę średnią. Najgorzej oceniono *Zagospodarowanie przestrzeni publicznej poszczególnych miejscowości* oraz *stan i jakość terenów rekreacyjnych*, dla których najniższa była średnia ocena.

4) Gospodarka i rynek pracy

Tabela 52. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie ocen poszczególnych elementów związanych z jakością życia na terenie gminy, kategoria: Gospodarka i rynek pracy

Gospodarka i rynek pracy			
Element	Ocena	Liczba głosów w %	Średnia ocena
Lokalny rynek pracy	1	26,23	2,15
	2	45,90	
	3	14,75	
	4	13,11	
	5	0,00	
Atrakcyjność inwestycyjna obszaru gminy	1	5,26	2,93
	2	22,81	
	3	50,88	
	4	15,79	
	5	5,26	
Warunki do prowadzenia działalności gospodarczej	1	5,00	2,92
	2	25,00	
	3	46,67	
	4	20,00	
	5	3,33	
Rozwój sektora przemysłu i usług pozarolniczych na terenie gminy	1	13,79	2,83
	2	18,97	
	3	39,66	
	4	25,86	
	5	1,72	
Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości	1	5,00	2,73
	2	26,67	
	3	58,33	
	4	10	
	5	0,00	
Dostępność i jakość terenów inwestycyjnych	1	3,92	2,84
	2	31,37	
	3	43,14	
	4	19,61	
	5	1,96	
Warunki do prowadzenia i rozwoju działalności rolnej	1	3,39	3,07
	2	20,34	
	3	50,85	
	4	16,95	
	5	8,47	

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie wyników badania ankietowego

Źle została oceniona kategoria „Gospodarka i rynek pracy” ogółem. W dwóch jej elementach osoby badane nie wskazywały w ogóle odpowiedzi „bardzo dobre”, zaś w pozostałych liczba ocen „dobra” lub „bardzo dobra” była niewielka. Najwyższa średnia ocena w tej kategorii to 3,07 - warunki do prowadzenia i rozwoju działalności rolnej.

Najgorzej oceniony został *lokalny rynek pracy* – uzyskał aż 45,9 % wskazań na ocenę „zły” I 26,23% „bardzo zły”. Najwyżej oceniono *warunki do prowadzenia i rozwoju działalności rolnej* – 50,85% badanych uznało je za „średnie”.

5) Turystyka

Tabela 53. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie ocen poszczególnych elementów związanych z jakością życia na terenie gminy, kategoria: Turystyka

Turystyka			
Element	Ocena	Liczba głosów w %	Średnia ocena
Atrakcyjność turystyczna gminy	1	1,64	3,39
	2	8,20	
	3	47,54	
	4	34,43	
	5	8,20	
Poziom rozwoju bazy turystyczno-wypoczynkowej	1	18,03	2,52
	2	29,51	
	3	34,43	
	4	18,03	
	5	0,00	
Promocja gminy, działania mające na celu pozyskanie potencjalnych turystów	1	0,00	2,90
	2	30,00	
	3	51,67	
	4	16,67	
	5	1,67	
Rola turystyki w lokalnej gospodarce	1	20,00	2,45
	2	33,33	
	3	30,00	
	4	15,00	
	5	1,67	
Poziom rozwoju i różnorodność usług turystycznych	1	4,29	2,64
	2	50,00	
	3	25,71	
	4	17,14	
	5	2,86	

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie wyników badania ankietowego

W kategorii „Turystyka” najlepiej oceniono *atrakcyjność turystyczną gminy* – 47,54% osób badanych uznało, iż jest ona na poziomie „średnim”. Najgorzej oceniono *rolę turystyki w lokalnej gospodarce* – największa była liczba wskazań na ocenę „zła” „średnia” i „bardzo zła”, najniższa była również średnia ocena tego elementu.

6) Sfera społeczna

Tabela 54. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie ocen poszczególnych elementów związanych z jakością życia na terenie gminy, kategoria: Sfera społeczna

Sfera społeczna			
Element	Ocena	Liczba głosów w %	Średnia ocena
Aktywność społeczna mieszkańców gminy i innych podmiotów, ich udział w życiu kulturalnym i społecznym	1	8,33	2,78
	2	30,00	
	3	38,33	
	4	21,67	
	5	1,67	
Dostępność do usług ochrony zdrowia w gminie (podstawowa opieka medyczna, apteki, stomatolog)	1	1,67	3,70
	2	5,00	
	3	28,33	
	4	51,67	
	5	13,33	
Istnienie organizacji pozarządowych, działających w celach społecznych	1	1,82	3,15
	2	27,27	
	3	32,73	
	4	30,91	
	5	7,27	
Dostęp do Internetu	1	6,90	3,00
	2	24,14	
	3	37,93	
	4	24,14	
	5	6,90	
Bezpieczeństwo	1	1,82	3,31
	2	21,82	
	3	20,00	
	4	56,36	
	5	0,00	
Zapobieganie marginalizacji i wykluczeniu społecznemu, aktywizacja grup mieszkańców szczególnie zagrożonych występowaniem negatywnych zjawisk społecznych	1	5,00	3,03
	2	23,33	
	3	38,33	
	4	30,00	
	5	3,33	

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie wyników badania ankietowego

W sferze społecznej najlepiej oceniono dostępność do usług ochrony zdrowia w gminie (podstawowa opieka medyczna, apteki, stomatolog). Ponad 51% ankietowanych uznało ich poziom za dobry. Najniższe oceny przypisano w kategorii *Aktywność społeczna mieszkańców gminy i innych podmiotów, ich udział w życiu kulturalnym i społecznym* oraz *Dostęp do Internetu* – element te dostały najniższą średnią ocenę (2,78 oraz 3,00). Jednocześnie odnotowano najwięcej wskazań na odpowiedź „średnie”.

W pytaniu trzecim ankietowani zostali poproszeni o wyrażenie własnego zdania na temat problemów związanych z jakością życia na terenie gminy Skierbieszów poprzez przedstawienie indywidualnych opinii na temat tego, czego brak/niedostatek/niewłaściwe funkcjonowanie jest odczuwalne najbardziej. Do najczęściej wskazywanych odpowiedzi należały:

- brak miejsc pracy, w tym miejsc pracy dla ludzi młodych i wykształconych oraz miejsc, gdzie można odbyć staż lub praktykę zawodową,
- migracja ludzi młodych za granicę w poszukiwaniu pracy,
- brak inwestorów z zewnątrz,
- zły stan dróg i infrastruktury około drogowej (chodników, oświetlenia, ścieżek rowerowych, itp.),
- zła jakość dróg dojazdowych do pól,
- brak boisk sportowych i placów zabaw,
- niedostateczna promocja walorów turystycznych gminy,
- niski poziom infrastruktury publicznej i rekreacyjnej,
- niedostateczny rozwój bazy turystycznej,
- niedostateczny rozwój sieci kanalizacyjnej,
- niedostateczny dostęp do opieki zdrowotnej.

Pytanie czwarte miało na celu bezpośrednie włączenie mieszkańców w etap ustalania hierarchii potrzeb i priorytetów rozwoju gminy Skierbieszów. Osoby biorące udział w badaniu zostały poproszone o wskazanie, które kierunki działań powinny zostać uznane za priorytetowe w procesie programowania polityki prorozwojowej. Każdy z ankietowanych miał możliwość wskazania więcej, niż jednej odpowiedzi. Zestawienie wskazań ankietowanych zaprezentowano w poniższej tabeli:

Tabela 55. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie wskazań priorytetowych kierunków rozwoju

Rozwój i poprawa stanu infrastruktury technicznej (sieć wodociągowa, kanalizacyjna, jakość dróg, itp.)	27,91%
Rozwój i podniesienie dostępności infrastruktury rekreacyjno-sportowej (budowa i modernizacja boisk, hal sportowych, placów zabaw)	11,63%
Rozwój infrastruktury i rozszerzenie oferty kulturalno-rozrywkowej	7,56%
Poprawa jakości przestrzeni publicznej i wzrost jej funkcjonalności	6,40%
Wzrost dostępności terenów inwestycyjnych	9,30%
Rozwój bazy turystyczno-wypoczynkowej	7,56%
Rozwój turystyki jako ważnej gałęzi lokalnej gospodarki, wykorzystanie turystycznego potencjału gminy	5,81%
Aktywizacja życia społecznego	15,12%
Poprawa stanu infrastruktury edukacyjnej	8,72%

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie wyników badania ankietowego

Za najbardziej priorytetowy kierunek prowadzenia działań prorozwojowych uznano *rozwój i poprawa stanu infrastruktury technicznej (sieć wodociągowa, kanalizacyjna, jakość dróg, itp.)*. Ankietowani często wybierali również *rozwój i podniesienie dostępności infrastruktury rekreacyjno-sportowej* oraz – co niezwykle istotne - *aktywizacja życia społecznego*. Najmniej głosów otrzymały *rozwój turystyki jako ważnej gałęzi lokalnej gospodarki, wykorzystanie turystycznego potencjału gminy, poprawa jakości przestrzeni publicznej i wzrost jej funkcjonalności*.

Ostatni etap badania ankietowego umożliwiał osobom biorącym w nim udział wskazać własnych propozycji kierunków rozwoju oraz inwestycji uznanych za niezbędne do podjęcia w latach obowiązywania Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022. Poniżej zestawiono najczęściej pojawiające się propozycje:

GOSPODARKA:

1. Stworzenie nowych miejsc pracy
2. Utworzenie terenów pod inwestycje i usługi
3. Stworzenie zakładu pracy związanego z przetwórstwem produktów rolnych
4. Rozwój i modernizacja rolnictwa
5. Poprawa warunków dla rozwoju przedsiębiorczości i usług
6. Scalenie gruntów

INFRASTRUKTURA KOMUNIKACYJNA:

1. Remonty dróg gminnych i powiatowych
2. Budowa i poprawa stanu istniejących dróg gruntowych
3. Budowa chodników
4. Zwiększenie ilości autobusów PKS
5. Kontrola prędkości przy drogach wojewódzkich
6. Zwiększenie środków na odśnieżanie dróg

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA:

1. Rozbudowa i modernizacja sieci wodociągowej
2. Rozbudowa i modernizacja sieci kanalizacyjnej
3. Budowa sieci gazowej
4. Budowa sieci Internetowej
5. Zwiększenie dostępu do Internetu
6. Stworzenie miejsc umożliwiających darmowe korzystanie z Internetu
7. Budowa oświetlenia ulicznego w miejscowościach

INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA:

1. Budowa przedszkola
2. Remont budynków przedszkolnych
3. Remont szkoły

4. Budowa nowych boisk wiejskich i modernizacja istniejących
5. Budowa kortów tenisowych i bieżni na stadionie w Skierbieszowie
6. Budowa placów zabaw
7. Remont i adaptacja remiz na świetlice wiejskie (wykorzystanie remiz)
8. Utworzenie świetlic z komputerami i dostępem do Internetu
9. Wsparcie dla osób ubogich (żywność, ułatwienie korzystania z pomocy społecznej)
10. Opieka nad osobami starszymi
11. Stworzenie warunków do właściwej opieki nad osobami starszymi i samotnymi
12. Aktywizacja społeczności lokalnej
13. Organizacja kursów i szkoleń dla mieszkańców
14. Zwiększenie możliwości spędzania wolnego czasu dla dzieci i młodzieży (świetlice, biblioteka, tenis stołowy)
15. Utworzenie biblioteki w Dębowcu
16. Przeciwdziałanie alkoholizmowi
17. Zapewnienie rozrywki dla młodzieży (dyskoteka, imprezy)

INFRASTRUKTURA TURYSTYCZNA:

1. Rozwój turystyki
2. Stworzenie nowych usług turystycznych
3. Rozbudowa bazy gastronomicznej
4. Budowa zbiornika wodnego za „Zamczyskiem”
5. Budowa kąpieliska, plaży przy istniejącym zbiorniku wodnym
6. Utworzenie miejsc do aktywnego wypoczynku

INFRASTRUKTURA KULTURALNA:

1. Rozszerzenie oferty kulturalno-rozrywkowej
2. Zwiększenie liczby imprez okolicznościowych
3. Organizacja imprez plenerowych z udziałem dzieci i młodzieży
4. Zwiększenie liczby zajęć dla młodzieży

POZOSTAŁE:

1. Inne godziny dowożenia dzieci do szkół
2. Miejsce zbytu na produkty rolne
3. Stworzenie zakładki na stronie internetowej gminy z ofertami pracy w urzędzie oraz na terenie gminy i powiatu
4. Ochrona środowiska
5. Zagospodarowanie łąk, budowa i poprawa (oczyszczenie) systemu rowów melioracyjnych na polach, łąkach.

Odpowiedzi udzielane przez respondentów świadczą o tym, iż mieszkańcy gminy Skierbieszów mają świadomość konieczności przeprowadzenia zmian

i wdrożenia różnorodnych działań zmierzających do poprawy zdiagnozowanej sytuacji problemowej.

WIELOLETNI PLAN FINANSOWY

Nowe przepisy reformujące sektor finansów publicznych wprowadziły obowiązek opracowywania na poziomie jednostek samorządu terytorialnego wieloletniej prognozy finansowej (WPF). Z założenia ma to być dokument strategiczny, wieloletni, stanowiący podstawę rozwoju samorządów.

Organy stanowiące JST na mocy art. 122 ust. 2 ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę o finansach publicznych po raz pierwszy uchwalają wieloletnią prognozę finansową (WPF) nie później niż uchwałę budżetową na 2011 r. Przepisy ustawy o finansach publicznych dotyczące WPF są tak skonstruowane, że śmiało można przyjąć tezę, iż WPF jest połączeniem już wcześniej funkcjonujących w samorządach dokumentów planistycznych: wieloletniego planu inwestycyjnego (WPI), limitów wydatków na programy i projekty realizowane ze środków UE, bezzwrotnej pomocy państw EFTA oraz prognozy kwoty długu, które były opracowywane przez organy JST na podstawie art. 166 i art. 180 ustawy o finansach publicznych z 30.06.2005 r.

Ponadto z najważniejszych cech WPF, nadanych jej przepisami nowej ustawy o finansach publicznych, należy wymienić jej realistyczność przy bardzo szczegółowych wymogach dotyczących zakresu przedmiotowego, jej kroczący charakter oraz ciągłość obowiązywania – z założenia niczym niezakłócony, konieczny byt dla zapewnienia racjonalnej gospodarki finansowej JST.

Wieloletni Plan Inwestycyjny (WPI) to zatwierdzony przez organ gminy lub powiatu dokument, zawierający listę uporządkowanych według przyjętych kryteriów zadań inwestycyjnych, przewidzianych do realizacji wraz z zakresem rzeczowym i źródłami finansowania w rozbiciu na poszczególne lata (minimum trzy). Wieloletni Plan Inwestycyjny jest planem kroczącym. To znaczy, że jest aktualizowany co roku, tak aby zawsze zawierał taką samą perspektywę czasową planowania inwestycji.

Budżet roczny nie pozwala skutecznie planować inwestycji, także instytucje zarządzające zewnętrznymi środkami dofinansowania przedsięwzięć wymagają od beneficjentów zaprezentowania swoich zamierzeń w dłuższej niż roczna perspektywie oraz przedstawienia kondycji finansów w sposób jasny i czytelny. Wieloletni Plan Inwestycyjny (WPI) spełnia te wymagania, a także pomaga oszczędniej, racjonalniej i efektywniej planować i realizować inwestycje w Gminie.

Wieloletni Plan Finansowy to dokument zharmonizowany z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym pod względem finansowym.

Podstawowe zalety systemu wieloletniego planowania finansowego:

- umożliwia realizację celów strategicznych jednostki dzięki jasno określonym mechanizmom podejmowania decyzji inwestycyjnych, co zapewnia zgodność z wdrażaną strategią rozwoju
- pozwala dostosować zestaw zadań inwestycyjnych do możliwości finansowych jednostki w perspektywie kilku kolejnych lat
- pozwala na całościową koordynację zadań pod względem ich wzajemnych powiązań i zależności
- zapewnia zaangażowanie mieszkańców w proces wnioskowania zadań inwestycyjnych do realizacji oraz ocenę i rekomendację zadań do planu
- zwiększa wiarygodność jednostki w oczach potencjalnych kredytodawców i inwestorów
- stosowanie procedur przygotowania i rozliczania zadań inwestycyjnych umożliwia lepsze przygotowanie jednostki do wymagań Unii Europejskiej dotyczących korzystania ze środków finansowych

Wdrożenie przez Gminę wieloletniego planowania finansowego i inwestycyjnego niesie ze sobą wiele korzyści zarówno dla samego samorządu, jak i dla mieszkańców. Podstawowe zalety systemu są następujące:

- Umożliwia realizację celów strategicznych Gminy dzięki jasno określonym mechanizmom podejmowania decyzji inwestycyjnych, co zapewnia zgodność z wdrażaną strategią rozwoju i innymi planami w Gminie.
- Pozwala dostosować zestaw zadań inwestycyjnych do możliwości finansowych Gminy w perspektywie kilku kolejnych lat.
- Pozwala na całościową koordynację zadań pod względem ich wzajemnych powiązań i zależności.
- Zapewnia pełniejsze uspołecznienie systemu planowania poprzez zaangażowanie samych mieszkańców w proces wnioskowania zadań inwestycyjnych do realizacji oraz ocenę i rekomendację zadań do planu.
- Zawiera jasne i przejrzyste zasady przyznawania środków dysponentom.
- Zwiększa wiarygodność Gminy w oczach potencjalnych kredytodawców i inwestorów.

Stosowanie procedur przygotowania i rozliczania zadań inwestycyjnych umożliwia lepsze przygotowanie Gminy do wymagań Unii Europejskiej, dotyczących korzystania ze środków strukturalnych.

PODSUMOWANIE

Ze względu na to, iż Strategia Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 została opracowana z uwzględnieniem ośmioletniego horyzontu czasowego, jej aktualność będzie malała w czasie. Konieczne będzie poddawanie dokumentu strategicznego procesom aktualizacji, które uwzględniały będą zmieniające się uwarunkowania i czynniki wpływające na rozwój. Proces utrzymania Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 w ciągłej aktualności będzie wymagał zachowania pewnych reguł (zasad), które można ująć następująco:

- Zasada spójności wewnętrznej i zewnętrznej dokumentu Strategii z innymi dokumentami o podobnym charakterze. Spójność wewnętrzna oznacza zgodność ustaleń strategicznych i operacyjnych z treścią wizji i misji oraz z wynikami diagnozy. Zasada ta oznacza, że dokument jest wewnętrznie niesprzeczny. Spójność zewnętrzna odnosi się głównie do układu celów. Oznacza zgodność Strategii z celami innych dokumentów Gminy, a przede wszystkim z dokumentami wyższego rzędu, np. ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 oraz z dokumentami szczebla centralnego, dotyczącymi polityki regionalnej (np. z krajowymi strategiami rozwoju) i przestrzennej (np. z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju).
- Zasada implikacji, tzn. wynikania następnych etapów planowania strategicznego z poprzednich. Ta zasada warunkuje logikę i zasadność ustaleń strategicznych, np. celów na podstawie diagnozy, analizy SWOT i wizji przyszłości. Z kolei z celów wynikają zadania i inne elementy operacyjne.
- Zasada selektywności oznaczająca wybór dziedzin jako przedmiotu oceny stanu istniejącego, a także wybór dziedzin planowania strategicznego. Praca nad strategią i opracowany ostatecznie jej dokument powinien być przejrzysty i efektywny. W istocie, funkcją Strategii i innych planów sfery publicznej jest wspomaganie rozwoju regionalnego i lokalnego. Stąd też selektywnie trzeba wybrać najistotniejsze dziedziny wspomagania, czyli tzw. osie rozwojowe. Są to zwykle dziedziny o wysokim ładunku problemów (problemowe), dziedziny warunkujące rozwój, a nie mające jeszcze kompletnego, standardowego wyposażenia np. technicznego (dziedziny strategiczne) oraz dziedziny tzw. wysokiej szansy czyli te, które mogą pomnażać lub bezpośrednio przyczynią się do pomnażania kapitału. Podobnie selektywnie są wybierane dziedziny do diagnozowania sytuacji danego terenu i opracowania analizy SWOT.
- Zasada ciągłości planowania w czasie, co dotyczy zwłaszcza zmiennych elementów strategii (programów operacyjnych i zadań). Powodzenie we wdrażaniu strategii zależy m.in. od zmienności uwarunkowań zewnętrznych, głównie w sferze polityki gospodarczej Polski i Unii Europejskiej. Pokonywanie tej trudności jest możliwe poprzez aktualizację dokumentu w odpowiednich jego elementach adekwatnie do wskazanych zmian.

- Zasada elastyczności, co sugeruje zachowanie wymaganej ogólności zapisu celów, tak aby można w ich treść wpisywać nowe zadania. Częściowe zabezpieczenie strategii przed jej dezaktualizacją jest możliwe także poprzez elastyczne zapisy ustaleń, w tym głównie celów oraz wieloszczeblową hierarchizację celów. W celach wyższych szczebli powinna być uwzględniona możliwość umieszczania celów i zadań o charakterze operacyjnym. Powinna też być zagwarantowana możliwość wymiany pewnych elementów na inne, bez narażania całego dokumentu na sprzeczności wewnętrzne.
- Zasada zachowania sekwencyjności zdarzeń i procesów lub przedsięwzięć rozwojowych. Jest to jedna z najważniejszych zasad strategicznych określająca efektywność całego systemu działań, a także efektywność całej strategii. Ta zasada zwraca uwagę na tzw. spodziewane efekty oddziaływania poszczególnych przedsięwzięć lub faz rozwojowych z uwzględnieniem ich znaczenia dla następnych działań;
- Zasada monitorowania, w tym systematycznej obserwacji, analizy i interwencji. Jest to warunek doskonalenia strategii w procesie planowania ciągłego. Proces obserwacji i interwencji można podzielić na dwie zasadnicze ścieżki, w tym ścieżkę monitorowania rzeczywistych zmian (szersze pole obserwacji) i węższe, skupiające się na wdrażaniu strategii;
- Zasada parametryzacji elementów operacyjnych strategii, co oznacza rozbudowę systemów wskaźnikowych (indykatorynych) w odniesieniu do wkładu, produktu, rezultatu i oddziaływania realizowanych zadań. Ta zasada wynika z łatwiejszej analizy zmian w gospodarce i procesu wdrażania poprzez analizy oparte na informacjach statystycznych, a nie tylko poprzez werbalne oceny ogólne;
- Zasada uspołecznienia procesu budowania i wdrażania strategii. Zasada ta wynika zarówno z reguły społeczeństwa demokratycznego, jak też informacyjnej funkcji wszelkiego planowania. W procesie uspołecznienia zainteresowane dokumentem grupy społeczne wyrażają swoje preferencje wobec władz samorządowych. Zwiększa się ich czynny udział w życiu gminy i działaniach na rzecz wspólnoty samorządowej, wzrasta ich poczucie odpowiedzialności za tradycję, wizerunek i otoczenie gminy. Wreszcie, czują się współtwórcami wszelkich działań wspomagających rozwój.

Wykorzystanie tych zasad będzie oznaczało zachowanie Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 w aktualności w ciągu całego obranego horyzontu czasowego.

SPIS TABEL

Tabela 1. Porównanie liczby ludności w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim, województwie lubelskim i na obszarach wiejskich województwa lubelskiego i powiatu w 2013 r.....	52
Tabela 2. Porównanie gęstości zaludnienia w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim na obszarach wiejskich, województwie lubelskim i na obszarach wiejskich województwa lubelskiego w 2013 r.....	53
Tabela 3. Przyrost naturalny w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim oraz województwie lubelskim w 2013 roku.....	54
Tabela 4. Liczba zameldowań i wymeldowań oraz saldo migracji na terenie gminy Skierbieszów.....	55
Tabela 5. Liczba ludności w poszczególnych grupach ekonomicznych w gminie Skierbieszów.....	62
Tabela 6. Wskaźnik obciążenia demograficznego w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim, województwie lubelskim oraz w Polsce w 2013 r.....	66
Tabela 7. Liczba pracujących w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i województwie lubelskim w 2012 r.....	71
Tabela 8. Pracujący w gminie Skierbieszów wg sektorów własności i płci w 2003 r.....	72
Tabela 9. Pracujący wg sektorów ekonomicznych i płci w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i województwie lubelskim w 2003 r.....	73
Tabela 10. Procentowy udział pracujących w poszczególnych sektorach gospodarki wg sektorów ekonomicznych i płci w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i województwie lubelskim.....	74
Tabela 11. Liczba osób bezrobotnych w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i województwie lubelskim w 2013 roku z podziałem na płeć.....	75
Tabela 12. Porównanie wskaźników dotyczących bezrobocia w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i województwie lubelskim w latach 2004-2013.....	76
Tabela 13. Liczba bezrobotnych w gminie Skierbieszów wg płci w latach 2004-2013.....	77
Tabela 14. Stopa bezrobocia w poszczególnych powiatach woj. lubelskiego w 2013 r. (stan na 31 grudnia).....	78
Tabela 15. Liczba podmiotów w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim oraz w województwie lubelskim w 2013 r.....	84
Tabela 16. Liczba i areał gospodarstw rolnych w gminie Skierbieszów w 2010 r.....	85
Tabela 17. Najważniejsze uprawy w gminie Skierbieszów według rodzaju i powierzchni w 2010 r.....	85
Tabela 18. Pogłowie zwierząt gospodarskich na terenie gminy Skierbieszów w 2010 r.....	86
Tabela 19. Gospodarstwa domowe w Gminie Skierbieszów z dochodami z różnych źródeł w 2010 r.....	86
Tabela 20. Wykaz dróg powiatowych przebiegających przez obszar gminy Skierbieszów.....	93
Tabela 21. Stan zwodociągowania gminy Skierbieszów na 2012 r.....	106
Tabela 22. Porównanie stopnia zwodociągowania gminy Skierbieszów, powiatu zamojskiego, województwa lubelskiego oraz obszarów wiejskich tych jednostek w 2012 r. [w %].....	106
Tabela 23. Podstawowe dane odnośnie sieci wodociągowej w gminie Skierbieszów....	108
Tabela 24. Stan skanalizowania gminy Skierbieszów na 2012 r.....	108
Tabela 25. Podstawowe dane odnośnie sieci kanalizacyjnej w gminie Skierbieszów....	109

Tabela 26. Porównanie stopnia skanalizowania gminy Skierbieszów, powiatu zamojskiego, województwa lubelskiego oraz obszarów wiejskich tych jednostek w 2012 r. [%].....	109
Tabela 27. Struktura wiekowa dzieci uczęszczających do Przedszkola Samorządowego	118
Tabela 28. Szkolnictwo podstawowe w Gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i na obszarach wiejskich woj. lubelskiego w latach 2004-2012.....	119
Tabela 29. Szkolnictwo gimnazjalne w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i na obszarach wiejskich woj. lubelskiego w latach 2004-2012.....	120
Tabela 30. Stan księgozbioru oraz liczba czytelników w gminnej Bibliotece Publicznej	126
Tabela 31. Liczba czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności w powiecie zamojskim.....	126
Tabela 32. Ludność na aptekę ogólnodostępną w latach 2004-2012.....	131
Tabela 33. Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem na terenie gminy Skierbieszów, powiatu zamojskiego oraz województwa lubelskiego w 2012 r.....	134
Tabela 34. Zasoby mieszkaniowe w gminie Skierbieszów (stan na 31.12.2012).....	135
Tabela 35. Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne w gminie Skierbieszów oraz na obszarach wiejskich powiatu zamojskiego i województwa lubelskiego w 2012 r.....	135
Tabela 36. Zestawienie dochodów i wydatków Gminy Skierbieszów, powiatu zamojskiego oraz województwa lubelskiego w latach 2009-2013 (w zł).....	136
Tabela 37. Dochody własne Gminy Skierbieszów, wszystkich gmin powiatu zamojskiego oraz województwa lubelskiego w 2013 r.....	137
Tabela 38. Dochody Gminy Skierbieszów, wszystkich gmin powiatu zamojskiego oraz województwa lubelskiego w przeliczeniu na mieszkańca w 2013 r.....	138
Tabela 39. Wydatki majątkowe inwestycyjne gminy Skierbieszów, wszystkich gmin powiatu zamojskiego oraz województwa lubelskiego w 2013 r.....	140
Tabela 40. Wydatki Gminy Skierbieszów, wszystkich gmin powiatu zamojskiego oraz województwa lubelskiego w przeliczeniu na mieszkańca w 2013 r.....	141
Tabela 41. Analiza SWOT - mocna i słabe strony Gminy Skierbieszów.....	147
Tabela 42. Analiza SWOT – szanse i zagrożenia rozwoju Gminy Skierbieszów.....	149
Tabela 43. Powiązanie priorytetów Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 z priorytetami i celami Długookresowej Strategii Kraju.....	165
Tabela 44. Powiązanie priorytetów Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 z priorytetami i celami Średniookresowej Strategii Kraju.....	166
Tabela 45. Powiązanie priorytetów Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 z priorytetami i celami Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020.....	167
Tabela 46. Powiązanie priorytetów Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022.....	168
Tabela 47. Powiązanie priorytetów Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022 z celami strategicznymi Strategii Rozwoju Powiatu Zamojskiego na lata 2007-2020.....	170
Tabela 48. Proponowane wskaźniki osiągnięcia celów oraz sposoby i częstotliwość ich wyliczania.....	173

Tabela 49. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie ocen poszczególnych elementów związanych z jakością życia na terenie gminy, kategoria: Infrastruktura techniczna.....	186
Tabela 50. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie ocen poszczególnych elementów związanych z jakością życia na terenie gminy, kategoria: Edukacja, kultura i rekreacja.....	187
Tabela 51. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie ocen poszczególnych elementów związanych z jakością życia na terenie gminy, kategoria: Sfera przestrzenna.....	188
Tabela 52. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie ocen poszczególnych elementów związanych z jakością życia na terenie gminy, kategoria: Gospodarka i rynek pracy.....	189
Tabela 53. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie ocen poszczególnych elementów związanych z jakością życia na terenie gminy, kategoria: Turystyka	190
Tabela 54. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie ocen poszczególnych elementów związanych z jakością życia na terenie gminy, kategoria: Sfera społeczna.....	191
Tabela 55. Wyniki badania ankietowego - podsumowanie wskazań priorytetowych kierunków rozwoju.....	192

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Struktura użytków rolnych Gminy Skierbieszów powierzchnia [ha] (stan na 2010 r.).....	40
Wykres 2. Liczba ludności gminy Skierbieszów wg faktycznego miejsca zamieszkania..	51
Wykres 3. Porównanie gęstości zaludnienia w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim, na obszarach wiejskich powiatu zamojskiego, województwie lubelskim i na obszarach wiejskich województwa lubelskiego w 2013 r.....	53
Wykres 4. Przyrost naturalny w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013.....	54
Wykres 5. Przyrost naturalny w Gminie Skierbieszów w latach 2004-2013 wg płci.....	55
Wykres 6. Saldo migracji gminy Skierbieszów w latach 2004-2013.....	56
Wykres 7. Porównanie liczby zameldowań i wymeldowań w gminie Skierbieszów.....	57
Wykres 8. Liczba zameldowań w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013 wg kierunku	57
Wykres 9. Liczba wymeldowań w Gminie Skierbieszów w latach 2004-2013 wg kierunku	58
Wykres 10. Liczba ludności (kobiet i mężczyzn) w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013.....	59
Wykres 11. Liczba ludności (kobiet i mężczyzn) w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013.....	59
Wykres 12. Liczba ludności gminy Skierbieszów w poszczególnych przedziałach wiekowych.....	60
Wykres 13. Liczba ludności gminy Skierbieszów w poszczególnych przedziałach wiekowych.....	61
Wykres 14. Struktura ludności w gminie Skierbieszów według ekonomicznych grup wieku.....	62

Wykres 15. Struktura ludności gminy Skierbieszów ze względu na ekonomiczne grupy wieku.....	63
Wykres 16. Liczba ludności w poszczególnych grupach ekonomicznych w gminie Skierbieszów.....	63
Wykres 17. Struktura ludności Gminy Skierbieszów, powiatu zamojskiego, województwa lubelskiego i Polski według ekonomicznych grup wieku w roku 2013 [%].....	64
Wykres 18. Struktura ludności w gminie Skierbieszów według ekonomicznych grup wieku.....	65
Wykres 19. Wskaźnik obciążenia ekonomicznego w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013.....	66
Wykres 20. Wskaźnik obciążenia demograficznego w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim, województwie lubelskim oraz w Polsce w 2013 r.....	67
Wykres 21. Liczba osób wg poziomu wykształcenia w gminie Skierbieszów w 2002 r.....	68
Wykres 22. Poziom wykształcenia mieszkańców gminy Skierbieszów w roku 2002 [%]	69
Wykres 23. Procentowy udział mężczyzn w poszczególnych grupach wykształcenia.....	69
Wykres 24. Procentowy udział kobiet w poszczególnych grupach wykształcenia.....	70
Wykres 25. Pracujący w Gminie Skierbieszów ogółem oraz z podziałem na płeć.....	72
Wykres 26. Liczba osób bezrobotnych w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013.....	76
Wykres 27. Bezrobotni w gminie Skierbieszów wg płci w latach 2004-2013.....	77
Wykres 28. Podział podmiotów gospodarczych gminy Skierbieszów ze względu na sekcje PKD w 2013 r.....	81
Wykres 29. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013.....	82
Wykres 30. Liczba podmiotów w sektorze prywatnym w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013.....	83
Wykres 31. Wskaźniki przedsiębiorczości w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim oraz w województwie lubelskim w 2013 r.....	83
Wykres 32. Stopień zwodociągowania w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i województwie lubelskim w latach 2004-2012 [%].....	110
Wykres 33. Stopień skanalizowania w gminie Skierbieszów, powiecie zamojskim i woj. lubelskim w latach 2004-2012 [%].....	113
Wykres 34. Liczba dzieci w przedszkolu ogółem w gminie Skierbieszów w latach 2004-2013.....	121
Wykres 35. Porównanie liczby uczniów szkół podstawowych i gimnazjum w gminie Skierbieszów w latach 2004-2012 roku.....	124
Wykres 36. Dochody gminy Skierbieszów w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2004-2013.....	140
Wykres 37. Dochody gminy Skierbieszów według działów klasyfikacji budżetowej (w zł) w 2013 r.....	141
Wykres 38. Wydatki gminy Skierbieszów w przeliczeniu na jednego mieszkańca.....	143
Wykres 39. Wydatki Gminy Skierbieszów według działów klasyfikacji budżetowej w 2013 r.....	144
Wykres 40. Badanie ankietowe - podział ankietowanych ze względu na status zawodowy [%].....	190

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Lokalizacja Gminy Skierbieszów na tle kraju.....	37
Rysunek 2. Lokalizacja Gminy Skierbieszów na tle województwa lubelskiego.....	38
Rysunek 3. Położenie gminy Skierbieszów w powiecie zamojskim.....	38
Rysunek 4. Schemat Strategii Rozwoju Gminy Skierbieszów na lata 2015-2022.....	155